

**T.C.
GİRESUN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÇOCUK HAKLARI ANA BİLİM DALI
ÇOCUK HAKLARI TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI**

**TÜRKİYE’DE ÇOCUK HAKLARININ TARİHSEL GELİŞİMİ:
CUMHURBAŞKANLIĞI DEVLET ARŞİVLERİ
BELGELERİNİN İNCELENMESİ (1928-1995)**

**HISTORICAL DEVELOPMENT OF CHILDREN’S RIGHTS IN TÜRKİYE:
EXAMINATAION OF PRESIDENTAL STATE ARCHIVES DOCUMENTS
(1928-1995)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN
Akın AKTAŞ

DANIŞMAN
Doç. Dr. Nurullah ÇALIŞ

BİLİMSEL ETİK İLKELERE UYGUNLUK/ETİK BEYAN

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Türkiye’de Çocuk Haklarının Tarihsel Gelişimi: Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Belgelerinin İncelenmesi (1928-1995)” adlı çalışmamın, tarafımdan bilimsel etik ve geleneklere aykırı düşecek bir kullanıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım kaynakların kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, yararlandığım kaynaklara uygun yöntemlerle atıf yapıldığını belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Akın AKTAŞ

12/06/2025

TEZ ÖZGÜNLÜK BEYANI

Ana Bilim Dalı: Çocuk Hakları Ana Bilim Dalı

Program Adı: Çocuk Hakları Tezli Yüksek Lisans Programı

Tez Başlığı: Türkiye’de Çocuk Haklarının Tarihsel Gelişimi: Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Belgelerinin İncelenmesi (1928-1995)

Yukarıda başlığı verilen tez çalışmasının Giriş, Ana Bölümler ve Sonuç kısımlarından oluşan (Kapak, Ön söz, Özet, İçindekiler ve Kaynakça hariç) toplam 126 sayfalık kısmına ilişkin 08/05/2025 tarihinde Turnitin benzerlik programından aşağıda belirtilen filtreleme uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre tezin benzerlik oranı: % 27’dir.

Sosyal Bilimler Enstitüsü tarafından belirlenen azami benzerlik oranına (%30) göre tez çalışmasının herhangi bir intihal içermediğini, aksinin tespit edilmesi durumunda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini bilgilerinize arz ederim. 12/06/2025

Danışman: Doç. Dr. Nurullah ÇALIŞ

Öğrenci: Akın AKTAŞ

İmza

KILAVUZA UYGUNLUK BEYANI

“Türkiye’de Çocuk Haklarının Tarihsel Gelişimi: Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Belgelerinin İncelenmesi (1928-1995)” başlıklı Yüksek Lisans Tezi, Giresun Üniversitesi Lisansüstü Tez Yazım Kılavuzuna uygun olarak hazırlanmıştır.

Hazırlayan

Akın AKTAŞ

İmza

Danışman

Doç. Dr. Nurullah ÇALIŞ

İmza

JÜRİ ÜYELERİ ONAY SAYFASI

Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün 12/06/2025 tarihli toplantısında oluşturulan jüri, Sosyal Bilimler Enstitüsü Çocuk Hakları Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans öğrencisi Akın AKTAŞ'ın "Türkiye'de Çocuk Haklarının Tarihsel Gelişimi: Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Belgelerinin İncelenmesi (1928-1995)" başlıklı tezini incelemiş olup, aday 12.06.2025 tarihinde, saat 10:00'da jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Sunulan çalışma, sınav sonucunda oy birliği ile başarılı bulunarak jüri tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Sınav Jürisi	Unvanı, Adı Soyadı	Karar		İmzası
		Kabul	Ret	
Üye (Başkan)	Doç. Dr. Semih SÜTÇÜ	☒	☐	
Üye	Doç. Dr. Nurullah ÇALIŞ	☒	☐	
Üye	Dr. Öğr. Üyesi Selim KARAKAŞ	☒	☐	

ONAY

....../.... / 2025

Prof. Dr. Oğuz Serdar KESİCİOĞLU
Enstitü Müdürü

ÖN SÖZ

“Türkiye’de Çocuk Haklarının Tarihsel Gelişimi: Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Belgelerinin İncelenmesi (1928-1995)” başlıklı lisansüstü tez çalışmasında şahsıma her türlü akademik desteği sağlayan kıymetli hocam Sayın Nurullah Çalış’a, kaynak temini konusunda yardımlarını esirgemeyen Sayın Selim Karakaş, Sayın Mehmet Özmenli, Sayın Banu Tepe, Sayın Sibel Aydın, Sayın Tolga Çıkrıkçı ve Sayın Ali Ata Yiğit hocalarım ile tezimizin akademik mahiyette gelişmesine katkı sağlayan kıymetli jüri üyelerine ve eğitim hayatım boyunca bana destek veren aileme teşekkür ederim. Bu çalışma, yakın zamanda kaybettiğimiz kız kardeşim Sevda Aktaş’a adanmıştır. Ruhu şâd olsun.

Akın AKTAŞ
12 Haziran 2025

ÖZET

Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çocuk Hakları Ana Bilim Dalı Çocuk Hakları Tezli Yüksek Lisans Programı

Tez Başlığı : Türkiye’de Çocuk Haklarının Tarihsel Gelişimi: Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Belgelerinin İncelenmesi (1928-1995)

Tez Türü : Yüksek Lisans Tezi

Danışman : Doç. Dr. Nurullah ÇALIŞ

Hazırlayan : Akın AKTAŞ

Yıl : 2025

Sayfa Sayısı : 211

Çocuk hakları, disiplinlerarası nitelik taşıyan ve farklı bilim alanlarında ele alınan önemli bir konudur. Ancak Türkiye’de, bu alanda yapılan lisansüstü çalışmaların özellikle arşiv belgelerine dayalı olanlarının sayısı, Avrupa ülkeleriyle kıyaslandığında oldukça sınırlıdır. Oysa gerek Türkiye’de gerekse Avrupa’da çocuk haklarına ilişkin yapılan incelemelerde, arşiv belgeleri başlıca bilgi kaynakları arasında yer almaktadır. Geçmiş ile günümüz arasında tarihsel bir bağ kuran arşivler, aynı zamanda geleceğe yönelik politika ve uygulamalarda başvurulacak temel kaynaklardan biridir. Türkiye’de, başta Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı olmak üzere çeşitli kamu kurumlarının arşivleri araştırmacıların erişimine açılmış durumdadır. Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşuyla birlikte çocuklara yönelik daha sistemli ve kapsamlı yasal düzenlemelerin geliştirilmeye başlandığı görülmektedir. Yeni Türk devleti, erken dönemlerinden itibaren çocukların korunmasına ve refahının artırılmasına yönelik politikalara önem atfetmiş; bu doğrultuda Atatürk’ün liderliği belirleyici bir rol oynamıştır. Bu çalışmada, Atatürk dönemiyle başlayarak 1995 yılına kadar uzanan süreçte çocuk haklarına dair gelişmeler arşiv belgeleri temelinde analiz edilmiş, söz konusu belgelerde çocuk haklarına ve çocuk politikalarına etki eden hususların ele alınması amaçlanmıştır. Çalışma kapsamında incelenen yasal düzenlemeler ve arşiv belgeleri değerlendirildiğinde, çocuklara ilişkin meselelerin çoğunlukla dönemin toplumsal, ekonomik ve siyasal koşullarına bağlı olarak şekillendiği, dolayısıyla daha çok kısa vadeli ihtiyaçlara yanıt veren uygulamalara odaklandığı görülmüştür. Dolayısıyla çocuklara yönelik bütüncül ve uzun vadeli bir çocuk hakları politikası geliştirmeye yönelik atılan önemli adımlarla birlikte söz konusu dönemde henüz kurumsal bir nitelik kazanmadığı değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Türkiye Cumhuriyeti, Çocuk Hakları, Arşivler, Tarih, Belge.

ABSTRACT

Giresun University Institute of Social Sciences Department Department of Child Rights Child Rights MA Programme

Thesis Name : Historical Development of Children's Rights in Türkiye: Examination of Presidential State Archives Documents (1928-1995)

Thesis Type : Master's Thesis

Supervisor : Assoc. Prof. Dr. Nurullah ÇALIŞ

Author : Akın AKTAŞ

Year : 2025

Pages : 211

The rights of children constitute a significant topic with an interdisciplinary line, examined in different scientific fields. In Türkiye, the quantity of postgraduate research in this area of study, particularly those incorporating archival resources, is considerably limited in comparison to European nations. In both Türkiye and Europe, archival materials serve as primary sources of information in research regarding children's rights. Archives, which provide a historical link between the past and the present, are also a primary source addressed in future policies and practices. The archives of many public organizations in Türkiye, primarily the Presidency of the Republic State Archives, have been made accessible to researchers. The founding of the Republic of Türkiye marked the initiation of more systematic and comprehensive legal rules focused on children. From its very beginning, the new Turkish state prioritized policies focused on the safety and wellbeing of children, with Atatürk's leadership being influential in achieving this goal. This study analyzes advances in children's rights from the Atatürk era to 1995, analyzing archival documents to examine the factors that effected children's rights and child policies within these documents. Upon assessing the legal regulations and archival documents analyzed in this study, it became evident that issues concerning children were predominantly influenced by the social, economic, and political circumstances of the time period, resulting in an emphasis on practices that targeted to immediate needs. Consequently, it has been assessed that, despite significant progress made in formulating a comprehensive and enduring child rights policy, it had not yet acquired an institutional framework throughout that timeframe.

Key Words: Republic Of Türkiye, Children's Rights, Archive, History, Document.

SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ

BCA	:Başkanlık Cumhuriyet Arşivi
Bkz	:Bakınız
BM	:Birleşmiş Milletler
BOA	:Başkanlık Osmanlı Arşivi
C	:Cilt
CHF	:Cumhuriyet Halk Fırkası
CHP	:Cumhuriyet Halk Partisi
Çev	:Çeviren
D	:Devre
H	:Hicri
ILO	:Uluslararası Çalışma Konferansı
İ	:İçtima
KKTD	:Kanunlar ve Kararlar Tetkik Dairesi Başkanlığı
NATO	:Kuzey Atlantik Paktı (North Atlantic Treaty Organization)
R	:Rumi
s	:Sayfa
S	:Sayı
SHÇEK	:Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu
T	:Tertip
T.C	:Türkiye Cumhuriyeti
TBMM	:Türkiye Büyük Millet Meclisi
TDVIA	:Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
TÜİK	:Türkiye İstatistik Kurumu
UNICEF	:Birleşmiş Milletler Çocuk Yardım Fonu
Vb	:Ve benzeri
WHO	:Dünya Sağlık Örgütü
Yay. Haz	:Yayına Hazırlayan

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1: Magna Charta’da Çocuklarla İlgili Maddeler.....	11
Tablo 2: Hukûk-ı Aile Kararnamesi’nde Çocuklara Yönelik Maddeler.....	24
Tablo 3: Kazım Karabekir Paşa’nın Açtığı Okulların Listesi.....	36
Tablo 4: 1924 Anayasası’nda İlgili Maddeler.....	64
Tablo 5: 1961 Anayasası’nda İlgili Maddeler.....	65
Tablo 6: 1982 Anayasası’nda İlgili Maddeler.....	66
Tablo 7: İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi’nde Çocuklara Yönelik Maddeler....	75
Tablo 8: Çocuk Hakları Sözleşmesi’nin Tartışmaya Neden Olan Maddeleri.....	83
Tablo 9: Tevhid-i Tedrisat Kanunu Maddeleri.....	89
Tablo 10: 1739 Sayılı Milli Eğitim Kanunu’nda Çocuklara ve Çocuk Haklarına Yönelik Maddeler.....	90
Tablo 11: 1580 Sayılı Belediyeler Kanunu’nda Çocuklara ve Çocuk Haklarına Yönelik Maddeler.....	97
Tablo 12: Soyadı Nizamnamesi’nde Çocuklara Yönelik Maddeler.....	98
Tablo 13: Polis Vazife ve Salahiyet Kanunları’nda Çocukları İlgilendiren Maddeler.....	99
Tablo 14: 765 Sayılı Türk Ceza Kanunu’nda Çocuklara ve Çocuk Haklarına Yönelik Maddeler.....	101
Tablo 15: 5395 Sayılı Çocuk Koruma Kanunu’nda İptal Edilen Maddeler.....	105
Tablo 16: Umumi Hıfzıssıhha Kanunu’nda Çocuklara ve Çocuk Haklarına Yönelik Maddeler.....	178
Tablo 17: 1926 Tarihli Medeni Kanun’da İlgili Maddeler.....	181
Tablo 18: 1475 Sayılı İş Kanunu’nda Çocuklara ve Çocuk Haklarına Yönelik Maddeler.....	188
Tablo 19: 3008 Sayılı İş Kanunu’nda Çocuklara ve Çocuk Haklarına Yönelik Maddeler.....	189
Tablo 20: 2001 Tarihli Medeni Kanun’da Çocukla İlgili Maddeler.....	191

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİK İLKELERE UYGUNLUK/ETİK BEYAN.....	II
TEZ ÖZGÜNLÜK BEYANI.....	III
KILAVUZA UYGUNLUK BEYANI	IV
JÜRİ ÜYELERİ ONAY SAYFASI	V
ÖN SÖZ.....	VI
ÖZET.....	VII
ABSTRACT	VIII
SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ.....	IX
TABLolar LİSTESİ.....	X
İÇİNDEKİLER	XI
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1. ÇOCUK VE HAK KAVRAMLARI

1.1. ÇOCUĞUN TANIMI.....	4
1.2.HAK KAVRAMININ TANIMI VE AVRUPA TARİHİNDE ÇOCUK HAKLARINA GENEL BİR BAKIŞ.....	7

İKİNCİ BÖLÜM

2. CUMHURİYET DÖNEMİNDEN ÖNCE ÇOCUK HAKLARI

2.1.OSMANLI DEVLETİ'NDEN ÖNCE TÜRK DEVLETLERİNDE ÇOCUK HAKLARI.....	16
2.2. OSMANLI DEVLETİ'NDE ÇOCUK HAKLARI.....	19
2.3. MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE ÇOCUK HAKLARI.....	32

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. CUMHURİYET DÖNEMİNDE ÇOCUK HAKLARI

3.1.ÇOCUKLARA VE ÇOCUK HAKLARINA YÖNELİK YASAL METİNLER.....	61
3.1.1. Anayasalar.....	62
3.1.1.1. Osmanlı Dönemi Anayasaları	62
3.1.1.1.1.1876 Anayasası (Kânûni Esâsi).....	63
3.1.1.2. Milli Mücadele Dönemi Anayasaları.....	63
3.1.1.2.1. 1921 Anayasası.....	63
3.1.1.3. Cumhuriyet Dönemi Anayasaları	64
3.1.1.3.1.1924 Anayasası (Teşkilâtı Esasiye Kanunu)	64

3.1.1.3.2. 1961 Anayasası.....	65
3.1.1.3.3. 1982 Anayasası.....	65
3.1.2. Türk Medeni Kanunlarında Çocuk Hakları	67
3.1.2.1.743 Sayılı Medeni Kanun	67
3.1.2.2. 4721 Sayılı Türk Medeni Kanunu	68
3.1.3. Uluslararası Metinlerde Çocuk Hakları	69
3.1.3.1. Cenevre Deklarasyonu (Çocuk Hakları Bildirgesi).....	70
3.1.3.2. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi	75
3.1.3.3. İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi	75
3.1.3.4. Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Bildirgesi.....	76
3.1.3.5. Türk Çocukları Hakları Beyannamesi Taslak Metni	76
3.1.3.6. Çocuklara Karşı Nafaka Mükellefiyetine Dair Sözleşme.....	79
3.1.3.7. Avrupa Sosyal Şartı.....	79
3.1.3.8.Çocuk Adalet Sisteminin Uygulanması Hakkında Asgari Kurallar/Pekin Kuralları	80
3.1.3.9. Çocuk Haklarına Dair Sözleşme.....	80
3.1.3.10. Çocuk Haklarının Kullanılmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi	86
3.1.3.11. Çocukların Velayetine İlişkin Kararların Tanınması ve Tenfizi İle Çocukların Velayetinin Yeniden Tesisine İlişkin Avrupa Sözleşmesi	87
3.1.3.12.İstihdama Kabulde Asgari Yaşa İlişkin Sözleşme.....	87
3.1.3.13. Çocuk Haklarının Kullanılmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi	87
3.1.4. Ekonomi, Sağlık, Sosyal ve Kültürel Hayatta Çocuk Hakları	87
3.1.4.1. 430 Sayılı Tevhidi Tedrisat Kanunu.....	88
3.1.4.2. 222 Sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu.....	89
3.1.4.3. 1739 Sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu	89
3.1.4.4. 2916 Sayılı Özel Eğitime Muhtaç Çocuklar Kanunu	90
3.1.4.5. 1593 Sayılı Umumi Hıfzıssıhha Kanunu.....	91
3.1.4.6. 3008 Sayılı İş Kanunu.....	92
3.1.4.7. Milli Korunma Kanunu.....	93
3.1.4.8. 506 Sayılı Sosyal Sigortalar Kanunu.....	93
3.1.4.9. 1475 Sayılı İş Kanunu	93
3.1.4.10. Çıraklık ve Mesleki Eğitim Kanunu	94
3.1.4.11. 5018 Sayılı İşçi ve İşveren Sendikaları ve Sendika Birlikleri Kanunu	94

XIII

3.1.4.12. 247 Sayılı Sendikalar Kanunu	94
3.1.4.13. 2821 Sayılı Sendikalar Kanunu	95
3.1.4.14. Çocukların Dernek Kurmaları Hakkında Kanunlar	95
3.1.4.15. 818 Sayılı Borçlar Kanunu	96
3.1.4.16. 1471 Sayılı Belediye Kanunu	96
3.1.4.17. Soyadı Kanunu ve Soyadı Nizamnamesi.....	97
3.1.4.18. 2559 Sayılı Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu.....	98
3.1.4.19. 5387 Sayılı Korunmaya Muhtaç Çocuklar Kanunu	99
3.1.4.20. 6972 Sayılı Korunmaya Muhtaç Çocuklar Kanunu	100
3.1.4.21. 765 Sayılı Türk Ceza Kanunu	100
3.1.4.22. 2253 Sayılı Çocuk Mahkemelerinin Kuruluşu, Görev ve Yargılama Usulleri Kanunu.....	103
3.1.4.23. 557 Sayılı Nüfus Planlaması Hakkında Kanun.....	106
3.1.4.24. 2827 Sayılı Nüfus Planlaması Hakkında Kanun.....	106
3.1.4.25. 2828 Sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu.....	107
3.1.4.26. 3359 Sayılı Sağlık Hizmetleri Temel Kanunu.....	108

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4.DEVLET ARŞİVLERİNDE ÇOCUK HAKLARINA YÖNELİK BELGELER

4.1. DEVLET ARŞİVLERİ BAŞKANLIĞININ KISA BİR TARİHÇESİ.....	109
4.2. ARŞİVLERDE ÇOCUKLARA VE ÇOCUK HAKLARINA YÖNELİK BELGELER.....	109

BEŞİNCİ BÖLÜM

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

KAYNAKÇA.....	147
EKLER.....	168

GİRİŞ

Çocuk hakları alanında yapılan akademik çalışmalar, son yıllarda artış göstermiş olsa da Türkiye’de bu konuya ilişkin arşiv belgelerine dayalı lisansüstü tez çalışmalarının sınırlı olduğu gözlemlenmektedir. Bu durum, çocuk haklarının tarihsel gelişiminin derinlemesine anlaşılmasında önemli bir boşluğa işaret etmektedir. Çocuk Hakları Ana Bilim dallarında hazırlanan¹ tezlerde arşiv kaynaklarının sistematik olarak merkeze alınmadığı, hatta bu yaklaşımla hazırlanmış bir tez çalışmasının bulunmadığının tespit edilmiş olması² bu tezin hazırlanmasındaki temel gerekçeyi oluşturmıştır.

Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezindeki veriler³ ile Yiğitbaş’ın çalışmasına göre⁴, çocuk haklarını doğrudan ilgilendiren arşiv belgelerine dayalı müstakil bir tez çalışması olmadığı görülmüştür. Çocuk Hakları dışındaki farklı ana bilim dallarında hazırlanan az sayıdaki bazı lisansüstü tezlerin bu boşluğa temas ettiği belirlenmiştir. Ayşe Nur Reçberoğulları tarafından Bursa Uludağ Üniversitesi Tarih Ana Bilim Dalında hazırlanan, “Atatürk Dönemi Çocuk Politikası” başlıklı doktora tezi, Cumhuriyet’in ilk yıllarını inceleyen önemli referans çalışmalarından biridir.

Türkiye’de çocuk haklarının gelişimini ilgilendiren çalışmaların birçoğunun yakın tarihte neşredildiği görülmektedir. Özellikle 1995 yılında Türkiye’de yürürlüğe giren Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşmesi’nin ve 2005 tarihli Çocuk Koruma Kanunu’nun iç hukukla uyumun sağlaması, bu eserlerin yayımlanmasında önemli bir adım olmuştur. Ancak kanunun sağladığı haklar ve çocuk koruma sistemine katkıları farklı eleştirilerle karşılanmıştır. Bu hususta Nihat Tarımeri tarafından yazılan Çocuk Korum Kanunu’na yönelik eserler, çocuk haklarına yönelik farklı bir bakış açısı ortaya koymaktadır. Tarımeri’nin en önemli özelliği ise Sosyal Hizmetler Akademisinden mezun olması ve çocuklara yönelik yurtdışında gerçekleştirilen toplantılara katılmasıdır. Bu konuya yönelik akademik alt yapısı ve deneyimleri

¹ Hakan Dünder, Erdem Hareket, “Türkiye’de Çocuk Hakları Bağlamında Yapılan Lisansüstü Tezlerin Araştırma Eğilimlerinin İncelenmesi”, *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6/1, (2017): 77-94.

² Hakan Dünder, Erdem Hareket, “Türkiye’de Çocuk Hakları Bağlamında Yapılan Lisansüstü Tezlerin Araştırma Eğilimlerinin İncelenmesi”, *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6/1, (2017): 77-94.

³ <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> Son Tarama Tarihi: 07.02.2025.

⁴ Oktay Burak Yiğitbaş, “Türkiye’de Yapılan “Çocuk Hakları” Konulu Lisansüstü Tez Araştırmalarının Bibliyometrik Analizi”, (Yüksek Lisans Tezi, Giresun Üniversitesi, 2024).

bulunmaktadır. Netice itibariyle bu tür çalışmalar, özellikle çocuk haklarına yönelik son dönem çalışmalar açısından önemli örnekler oluşturma niteliğine sahiptir.

Çocuk haklarına dair arşiv belgelerine dayalı akademik çalışmalar incelendiğinde çoğunlukla yayımlanmış makalelere rastlanmaktadır. Dergipark, Google Akademik vb. veri tabanlarına “çocuk hakları-arşiv” anahtar kelimeleri girildiğinde çok sayıda makaleye ulaşılmaktadır. Bu makaleler genel olarak çocukların hukuk, sağlık, eğitim, sosyal medya ve dini haklar konu başlıkları üzerinden incelenmiştir. Bu makaleler içerisinde yer alan ve Memduh Cemil Şirin tarafından yazılan “Çocuk Hakları Penceresinden Cumhuriyet Dönemi Kanunlarında Çocuk Anlayışı” başlıklı makale, bu çalışmaya referans olan bir diğer akademik çalışmadır. Bu yayımda: anayasalarda çocuk, medeni kanunlarda çocuk, eğitimle ilgili kanunlarda çocuk, iş kanunlarında çocuk, ceza kanunlarında çocuk, kanunlarda çocukların korunması ve kanunlarda çocuk görüşü konuları alt başlıklar altında ele alınmıştır.

Bu lisansüstü tez çalışmasında tarihsel süreçte çocuk haklarını ilgilendiren ve çocuk haklarına katkı sunan arşiv belgelerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Bu doğrultuda, arşivde kayıtlı bulunan ve erişime açık belgeler belirli bir kronolojik esasa göre verilmiştir. Türkiye’deki çocuk hakları hakkında ele alınan konu başlıkları, 1928 ile 1995 yılı itibariyle sınırlandırılrsa da konunun devamı niteliğinde sayılabilecek 1928 öncesi ve 1995 yılı sonrası yayımlanan bazı kanun, yasal düzenlemeler ve belgelere konu bütünlüğünün sağlanması amacıyla ilgili bölümlerde yer verilmiştir. Çocuk haklarına yönelik çalışma sınırlılığı, Harf İnkılabı’nın yapıldığı 1 Kasım 1928 tarihiyle başlatılmış, Birleşmiş Milletler uhdesinde kabul edilen Çocuk Hakları Sözleşmesi’nin Türkiye’deki kabulü olan 1995 yılı itibariyle sonlandırılmıştır. Tematik olarak geneli itibariyle hukuk, sağlık, eğitim, kültür, miras, sosyal güvenlik, nüfus ve vatandaşlık işlemleri, çalışma koşulları, sosyal yardım düzenlemeleri, çocuklara yönelik kamu kurumlarının ve sivil toplum örgütlerinin yapıları, farklı ülkelerdeki Türk çocuklarının hakları, ulusal ve uluslararası metinler ile yasal düzenlemeler ele alınmıştır.

Arşiv belgeleri, interaktif veri tabanında bulunan erişime açık belgeler⁵ ve Resmi Gazete’nin ilgili nüshalarından oluşmaktadır. Eski Türkçe belgelerden olabildiğince faydalanılmakla beraber genel bir başlık çerçevesinde çalışmaya dâhil edilmemiştir. İlgili belgeler çalışma kapsamında tasnif edilerek nitel araştırma yöntemi kapsamında

⁵ Devlet Arşivleri Başkanlığı Resmi İnternet Adresi. <https://www.devletarsivleri.gov.tr/> Erişim Tarihi 10.04.2025.

doküman analizi uygulanmıştır. Konuya yönelik arşiv taraması 1 Nisan 2025 itibariyle sonlandırılmıştır. Belgeler ve tarihsel olaylar, kronolojiye uygun olarak sıralanmıştır. Temel başvuru kaynakları: arşiv belgeleri ve Resmi Gazete'nin ilgili sayıları olmakla birlikte kanunlardan, yasal düzenlemelerden, lisansüstü tezlerden, araştırma eserlerden, makalelerden ve interaktif veri tabanlarından da faydalanılmıştır. Metin içerisinde yer verilen uluslararası antlaşmalar, anayasalar, yasal düzenlemeler, uluslararası bildiriler gibi yasal metinlerin uygulanmasına ve kanunların yorumlanmasına mümkün olduğunca değinilmemiştir. Hukuk alanında uzmanlık gerektiren bu tür çalışmalar farklı düzeyde bir akademik çalışmanın konusudur.

Lisansüstü tez çalışmasının birinci bölümde çocuğun tanımı, çocuğun gelişim evreleri ve dönemleri, hak kavramı ile Avrupa tarihindeki çocuk haklarının tarihsel süreci ele alınmıştır. İkinci bölümde Türklerde İslamiyet öncesi ve İslami dönem çocuk haklarıyla birlikte, belgeler eşliğinde Osmanlı dönemi ve Milli Mücadele yıllarındaki çocuk hakları bu başlık altında incelenmiştir. Üçüncü bölümde, çalışmanın esas konularından birini teşkil eden Cumhuriyet dönemi çocuk hakları, uluslararası gelişmeler ile birlikte kaleme alınmıştır. Dördüncü bölümde: anayasalar, Türk Medeni Kanunları, Türkiye'nin taraf olduğu veya imza attığı ulusal ve uluslararası yasal metinler irdelenmiştir. Bu bölümde ana kaynaklara inilerek birçok metnin ilk hali ortaya konulmuştur. Beşinci bölümde ise Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri bünyesinde yer alan Başkanlık Cumhuriyet Arşivindeki, çocuklara ve çocuk haklarına yönelik belgeler kronolojik bir şekilde tasnif edilmiş ve belgeler hakkında değerlendirme yapılmıştır. Sonuç ve öneriler kısmında, konuyla ilgili bazı tespit ve önerilerde bulunulmuştur. Ekler kısmında belgeler, görseller ve bazı içeriklere yer verilerek tez çalışması sonlandırılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. ÇOCUK VE HAK KAVRAMLARI

1.1. ÇOCUĞUN TANIMI

Çocuk hakları kavramını açıklamadan önce çocuk ve hak kavramları hakkında bilgi vermek konu bütünlüğü açısından önemlidir. Anne karnında gelişimi başlayan çocuk; farklı dillerdeki dinsel ve tarihi metinlerde sıkça yer almış, toplumların varlığını sürdürmesinde önemli bir vasıta olarak görülmekle beraber, bağlı olduğu toplum veya dinlere göre farklı şekilde değerlendirilmiştir. Bu süreç günümüzde dahi devam etmektedir.

Çocuk ve çocukluk, bilim camiasında farklı konu başlıkları altında ele alınmıştır. Gelişim bakımından çocukluk genel başlıklar çerçevesinde şu 5 evreye ayrılmıştır;

- Oral Dönem: Doğumla başlayıp 1-1,5 yaşına kadar devam eder. Çocuk, beslenmesini ağız yoluyla anne sütünden sağlar.
- Anal Dönem: Üçüncü yaşın sonuna kadar süren bu dönem, çocuk için en yoğun öğrenme çağıdır.
- Fallik Dönem: 3 ile 5 yaş arasını kapsayan gelişim evresidir. Cinsel gelişme bu dönemde başlar. Kendi bedensel özelliklerini, anne ve babasıyla özdeşleştirmeye çalışırlar.
- Gizli (Latent) Dönem: 6-10 yaş arasını kapsayan dönemdir. Erginlik bu dönem sonunda başlamak üzeredir.
- Genital Dönem: Erginliğin başladığı 11-13 yaşlarından itibaren başlar, bazı kişilerde 20'li yaşlara kadar devam eder. Çocuk bu dönemde fizyolojik cinsel olgunluğa erişmiştir.⁶

Uzmanlar, çocukluk dönemini psikolojik yönden 4 ana başlık çerçevesinde incelemektedir. Bu aşamalar şu şekildedir;

⁶ Kurban Özuğurlu, *Evlilik Raporu*, (İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi, 1985), 272-278.

- Bebeklik Dönemi: (0-2 yaş): Bu dönem, çocukların hızlı bir şekilde büyüyüp geliştiği dönem olarak ifade edilir. Bedensel, ruhsal ve fiziksel gelişim başlamıştır.
- İkinci Dönem: (3-6 yaş): İlk çocukluk ve oyun dönemi olarak da tanımlanmaktadır. Çocuklar, çevreleriyle bağlantı kurmaktadır.
- Üçüncü Dönem: (7-11 yaş): İlk okul dönemi olarak bilinir. Çocuk, aile dışında farklı bir sosyal çevre edinir.
- Dördüncü Dönem: (12-18 yaş): Ergenlik dönemi olarak tanımlanan bu zaman zarfında çocuğun fiziksel gelişimi hızlı bir şekilde sürmektedir.

Kur'an-ı Kerim'de tıfl veya sabî⁷ şeklinde de geçen çocuğun yaşam ve miras hakkı başta olmak üzere birçok hakkı, Allah tarafından koruma altına alınmıştır. Farklı İslami metinlerde: ibn, gulâm, sağır⁸, zürriyet, hafede, ehl, âl, yetîm, rebâib olarak da yazılan çocuklar için⁹; ayetleri, hadisleri ve dini hükümleri inceleyen İslam hukukçuları bir kişinin hayatını, hak ehliyeti bakımından aşağıdaki 5 aşamaya ayırmışlardır. Bu dönemler için net bir şekilde yaş aralığı vermek mümkün değildir.

- Birinci Aşama: Cenin Dönemi
- İkinci Aşama: Çocukluk Dönemi
- Üçüncü Aşama: Temyiz Dönemi
- Dördüncü Aşama: Buluş Dönemi
- Beşinci Aşama: Rüşt Dönemi

Bu aşamalar içerisinde yer alan çocukluk dönemi, insan hayatının önemli bir bölümünü teşkil etmektedir. Birinci aşama olan cenin dönemi, anne rahminden başlar ve doğum süreciyle sona erer. İkinci aşama yani çocukluk dönemi, doğumdan başlar temyiz dönemine kadar devam eder. Bu dönemdeki çocuğa gayri mümeyyiz küçük denir. Üçüncü aşamadaki temyiz döneminde olan çocuk, buluşa ermemekle beraber iyi ve kötü kavramlarına sahiptir. Ayırt edebilme yeteneğine sahip olan çocuklar bu aşamadır. Bu dönemdeki çocuğa mümeyyiz küçük denir. Kimi hukukçular, 7 yaşın sona ermesiyle bu çağı başladığını öne sürerler. Dördüncü aşama olan buluş döneminde çocuğun artık biyolojik ve fizyolojik olgunlaşma süreci başlamıştır. Terim olarak buluş dönemi, bir çocuğun bünyevi ergenliğe ulaşması şeklinde tanımlanır. Bu

⁷ Hayati Hökelekli, "Çocuk" içinde *TDV İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 1993), Cilt 8: 361.

⁸ Bazı Osmanlı Arşiv belgelerinde çocuk için *sağır* olarak da yazılmaktadır.

⁹ Hökelekli, "Çocuk", 361.

dönemdeki kişiye bâliğ denir.¹⁰Son aşama olan rüşd döneminde kişi artık reşit olmuşsa tam ehliyet hakkına sahip olmuştur.¹¹Türkiye Diyanet Vakfı tarafından hazırlanan İslam Ansiklopedisi'nde rüşd dönemi hakkında şu önemli açıklamalar yapılmıştır;

*“Sözlükte; doğru yolu bulmak, makul davranmak gibi manalara gelen rüşd kelimesi Fıkıh terimi olarak kişinin mallarını din, akıl, mantık ve iktisat prensiplerine uygun şekilde koruyup harcamasını sağlayan fikri olgunluğa sahip olma şeklinde tanımlanır. Bu vasfı taşıyana reşîd denir. Bu kavram, çocukluk çağını takiben cinsel gelişimin ötesinde bir fikri olgunluk düzeyidir. Bu yaştaki biri hukuka aykırı fiillerden sorumlu tutulur.”*¹²

İslam araştırmacıları insanların yaş safhalarını 4 guruba ayırmakla beraber bu safhalar için de rakam belirtilmemiştir. Bu araştırmacılara göre, her çocuk kendi içerisinde değerlendirilmektedir. Bu safhalar şu şekildedir;

- Çocukluk (Tufûliyyet)
- Gençlik (Şebâbet)
- Olgunluk (Kühûlet)
- İhtiyarlık (Şeyhûhet)

Aynı araştırmacılar, çocukluk devresini kendi içerisinde; süt, konuşmaya başlama, temyiz ve bulûğ olmak üzere 4 evreye ayırmaktadır.¹³

Çocuk, bir ailenin ortak ürünü olduğu için hukuki olarak bir aileye ve yaşadığı devletin yasalarına bağlıdır. Günümüz hukuk kurallarına göre çocukluk, anne rahmine düşüp sağ doğmayla başlar ve 18 yaşına kadar devam eder lakin sosyoloji, psikoloji, sağlık, hukuk, din vb. bilim dallarına göre çocuğun yaş sınırı, ülkelerin kültürel yapısına ve hukuk düzenine göre farklılık gösterebilmektedir.¹⁴

Divanu Lügat'it Türk'te: oğul, ataç, çamrak, çar çarmak, emikdeş, ısız, ikkiz, kaplıg ogul, oğlan, körpe, öge tégit, urı, uşak vb. terimlerde kullanılan çocuk¹⁵, Türk Dil Kurumunda bebeklik ile erginlik arasındaki gelişme döneminde bulunan oğlan veya kız şeklinde tanımlanırken, çocukluk ise insan hayatının bebeklikle ergenlik arasındaki dönem olarak ifade edilmektedir.¹⁶Bu tanımlamaları bütünlüyci konumda

¹⁰ Ali Bardakoğlu, “Bulûğ” içinde *TDV İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 1992), Cilt 6: 413-414.

¹¹ Funda Öztürk, “1858 Ceza Kanunname-i Hümayunu’nda Çocukların Cinsel İstismarı Suçu”, *AnHD*, 10/2, (2024) :736.

¹² Saffet Köse, “Rüşd” içinde *TDV İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2008), 35, (2008): 298-300.

¹³ İbrahim Canan, *Çocuk Terbiyesi*, (İstanbul: Cihan Yayınları, 1997), 45-45.

¹⁴ Yasemin Mamur Işıkcı, *Çocuk Gözüyle Türkiye’de Çocuk Hakları*, (Ankara: Hegem Yayınları, 2015), 18.

¹⁵ *Düvanü Lügat-it Türk Tercümesi*, çev. Besim Atalay, C-I-II-III, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1985).

¹⁶ <https://sozluk.gov.tr/> Erişim Tarihi 09.01.2025.

olan Türk Medeni Kanunu'nun 28. maddesine göre kişilik, çocuğun sağ olarak doğduğu anda başlar ve ölümle sona erer. Aynı kanunun 11. maddesine göre erginlik 18 yaşın doldurulmasıyla başlar.

Ergen kelimesi, Batı literatüründeki Adolescent sözcüğünün karşılığı olarak kullanılmıştır. Latince'de büyümek, olgunlaşmak anlamında kullanılan Adolescere kökünden gelmekte olan bu fiil aslında bir süreci betimlemektedir. Ergenlik dönemi biyolojik, psikolojik, zihinsel ve sosyal açıdan bir gelişme ve olgunlaşmanın yer aldığı, çocukluktan erişkinliğe geçiş dönemidir.¹⁷Türk Medeni Kanunu'nun 12. maddesine göre, 15 yaşını dolduran küçük kendi isteği ve velisinin rızasıyla mahkemece ergin kılınabilir.¹⁸5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'na göre çocuk, 18 yaşını doldurmamış kişi olarak tanımlanmaktadır.¹⁹28 Kasım 1989 tarihli Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 1. maddesine göre, bir bireyin daha erken yaşta reşit olma durumu hariç 18 yaşına kadar herkesin çocuk olduğu, net bir şekilde yazılmıştır.²⁰Bir dönem Cumhuriyet Savcılığı yapan ve Çocuk Koruma Kanunu'nun hazırlanma sürecinde heyet üyesi olan Oktay Erdoğan'ın ifadesine göre, çocuk sayılmanın başlangıcı Çocuk Hakları Sözleşmesi'ne göre düzenlenmekle beraber ilgili ülkelerin iç hukuku mutlaka dikkate alınmalıdır.²¹

1.2. HAK KAVRAMININ TANIMI VE AVRUPA TARİHİNDE ÇOCUK HAKLARINA GENEL BİR BAKIŞ

Hukuki bir terim olan Hak kavramının açıklanmasında, çocuğun tanımlarında olduğu gibi ortak bir görüş yoktur. Bu konuda Kamu, Özel ve Medeni Hukuk'un yanı sıra Batı hukukçuları ile İslam hukukçuları arasında görüş ayrılığı olduğu bilinmekle beraber, birçok tanımlama yapılmıştır. Bir insana ait olan şey, hakikate uygunluk, pay, hisse, hukukun koruduğu menfaat gibi farklı şekillerde tanımlaması yapılan hak kavramında, hukuk düzenince bireylere tanınan bir irade ve kuvvet vardır.

¹⁷ Haluk Yavuzer, *Psiko-Sosyal Açıdan Çocuk Suçluluğu*, (İstanbul, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1986), 28.

¹⁸ <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.4721.pdf> Erişim Tarihi 09.01.2025.

¹⁹ <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5237&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5> Erişim Tarihi 11.03.2025; Kanun Kabul Tarihi 26 Eylül 2004, Yayın Tarihi 12 Ekim 2004, Resmi Gazete, S.25611. 12 Ekim 2004,

²⁰ UNICEF Türkiye Temsilciği, *Çocuk Haklarında Dair Sözleşme*, (2004), 5.

²¹ Oktay Erdoğan, *Çocuk Hakları*, (İstanbul, Acar Basım, 2011), 15.

Kişilik Hakları²², Mal Varlığı Hakları²³, Nisbi Haklar, Mutlak Haklar, Negatif Haklar ve Pozitif Haklar gibi birçok alt başlığa ayrılan insan hakkı, çocuk hakları gibi zaman içerisinde yeniden şekillenmiştir.²⁴Türk Medeni Kanunu'nun birçok maddesinde hakların tanımlanması ve uygulanması konusu ele alınmıştır. Temel hak ehliyeti, Özel Hukuk'taki hak kavramının Anayasa Hukuku'ndaki karşılığı olarak tanımlanmaktadır. Medeni Kanun'a göre her insanın bir hak ehliyeti olmakla birlikte bu haklar belirli kısıtlara tabiidir. Akyüz'ün verdiği bilgiler ışığında Türk çocuklarının mevcut anayasaya göre; Yaşama Hakkı, Güvenlik Hakkı, Beden Bütünlüğü ve Bedenin Saldırıya Karşı Korunma Hakkı, Özel Yaşamın Gizliliği ve Haberleşme Özgürlüğünün Korunması Hakkı, Eşit Muamele Görme ve Ayrımcılıktan Korunma Hakkı, Düşünme ve Düşüncelerini Açıklama Hakkı, İnanç ve Din Özgürlüğünü Koruma Hakkı, Dernek Kurma ve Toplanma Hakkı, Sağlık Hakkı, Sosyal Güvenlik Hakkı, Eğitim Hakkı, Bilgi Edinme Hakkı, Sağlıklı Bir Çevrede Yaşam Hakkı gibi temel hakları vardır.²⁵

Bu denli geniş haklara sahip olan çocuk hakları kavramını, çocukların doğuştan sahip olduğu, tarihi bir geçmişi olan, yasalar tarafından korunan, bir başkasına devredilmeyen, adil ve eşitlik ilkesine uyan, eğitim, sağlık, yaşam, barınma, güvenlik gibi temel hakları barındıran, uluslararası alanda tanınan kapsayıcı ve yazılı evrensel temel haklar şeklinde tanımlamak mümkündür.

Çocuk haklarının temel amacı, çocuk olarak nitelendirilen bireylerin güvenilir ve sağlıklı bir toplumda yaşamasına zemin hazırlamak ve her türlü istismardan korumaktadır. Bir hukuk ülkesinde bu koruma: yasalar, mahkemeler ve kolluk kuvveti tarafından sağlanır.

Çocuk haklarının kazanılmış diğer insani haklara göre farklı bir durumu vardır. İşçi, sendika, hasta, kadın hakları gibi birçok hukuksal hak, taraflar arasında yapılan müzakereler ve antlaşmalarla elde edilmiştir. Çocuk haklarının ortaya konulmasında veya kabul edilmesinde ise taraflar veya temsilciler arasında çocuk yoktur. Kanun koyucu ve çocukları temsil ettiğini öne süren yetişkin taraflar, ulusal ve uluslararası gelişmelerinin yanı sıra zamanın ruhunu da dikkate alarak kanunları hazırlamakta ve

²² Para ile ölçülemeyen, bir kişinin manevi haklarına yöneliktir. Bir başkasına devir edilemez, miras bırakılamaz.

²³ Para ile ölçülebilen haklardır. Bir başkasına devredilebilir, miras olarak bırakılabilir

²⁴ Erdoğan, Çocuk Hakları,131.

²⁵ Emine Akyüz, *Çocuk Hukuku*, (Ankara: Pegem Akademi, 2010), 199-279.

yasalaştırmaktadır. Bu hakların ekseriyeti, çocukları koruma altına almak amacıyla hazırlanmıştır. Çocukların özellikle Hristiyan Avrupası'nda şiddete uğraması, çocuk haklarının Avrupa'da yasalaşmasına zemin hazırlamıştır. Kısacası, sorunu ortaya çıkaran bizatihi Avrupa olduğu gibi çözüm önerilerini ortaya koyan yine kendisidir.

Yazının icadından itibaren Sanayi İnkılabına kadar, müstakil olmasa da içerik bakımından bazı devlet veya medeniyetlerde çocuklara yönelik haklara yer verilmiştir. Antik Dönem, Yunan, Roma, Türk vb. medeniyetlerde bu konuya yönelik kanunlar ve uygulamalar mevcuttur.

Antik dönemdeki Urugakına Reformları'nda çocuklara mahsus bir ev ve tarladan bahsedilmektedir. Ana İttisu'nun Asur nüshasında; *“Eğer bir baba, evladına sen benim evladım değilsin derse, evi ve duvarı kaybedecektir”* ve *“Eğer bir ana, evladına sen benim evladım değilsin derse, evi ve eşyayı kaybedecektir”* hükümleriyle, çocuklar bir nevi koruma altına alınmıştır. Lipit-İstar Kanunları'nda, baba ile çocuk arasındaki dayanışmaya ve çocukların aileye ait mülkten pay alabilmesi için birçok maddeye yer verilmiştir. Orta Assur Kanunları'nda, anne rahmine düşen bir çocuğun düşürülmesi halinde bu olaya neden olan kişiye 50 sopa vurulacağı ve bir ay boyunca kralın işlerini yapacağı belirtilmiştir. Hammurabi Kanunları'na bakıldığında ise çocukların korunması için sert tedbirler alındığı görülmüştür. 14. maddesindeki *“Eğer bir adam, bir başka adamın küçük oğlunu çalarsa öldürülecektir”* ifadesi ve 209. maddesinde yazılan *“Eğer bir bey, bey sınıfından bir kimsenin kızını döver ve çocuğunu düşürtürse 10 şekel gümüş ödeyecektir”* metni, bu hususta iki önemli delildir.²⁶

Bachofen ise, Likyalılar'da çocuklar üzerindeki haklarda annenin etkisini daha fazla olduğunu belirtmektedir. Onun verdiği bilgilere göre, Likyalılar'da soy kayıtları anne üzerinden tutulmuş, miras hakkı sadece kız çocuklarıyla sınırlandırılmıştır.²⁷ Eski Yunan döneminde, küçük çocukların öldürülmesine yönelik herhangi bir kısıtlama yoktu. Babanın, çocuğu üzerinde velayet hakkı olsa da bu durum çocuğun reşit olmasına kadar devam ederdi. Suça karışmış çocuk, babası tarafından yargılanma ve cezalandırma hakkına sahipti. Atina devletinin hızlı bir şekilde genişleme sürecine girmesi, çocuk haklarının devlet tarafından korunmasına zemin hazırladı. Roma devletinde, suç işleyen kusurlu veya kötü davranışlarda bulunan bir çocuğu yargılama

²⁶ Mebrure Tosun, Kadriye Yalvaç, *Sumer, Babil, Assur Kanunları ve Ammi-Şaduqa Fermanı*, (Ankara: TTK Yayınları, 2.Baskı, 1989), 47,48,66, 186,206, 248.

²⁷ Mehtap Hamzaoglu, *Namus: Kadına Şiddetin İdeolojisi*: (İstanbul: Siyah Kitap Yayınları, 2019), 35.

ve cezalandırma yetkisi bizatihi ailesine aitti. Engels, babanın aile içindeki kadınlar, çocuklar ve kölelerin mülkiyetine ve onları öldürme hakkına sahip olduğunun altını çizmektedir.²⁸

Çocukların hakları konusunda Avrupa’da en çok dikkat çeken yazılı metinlerden biri Magna Charta Libertatum, bir diğer adıyla Büyük Sözleşme’dir (Özgürlükler Sözleşmesi). İngiltere’de bireysel hak ve özgürlüklerin Kral ve halk arasında karşılıklı olarak güvence altına alındığı bu metin, ilk olarak Kral Jhon, Papa III. Innocent ve Baronlar arasında 15 Haziran 1215 tarihinde imzalandı. İlgili metin, 12 Kasım 1216, 6 Kasım 1217 ve 11 Şubat 1225 tarihinde 3 kez yenilendi ve son olarak 12 Ekim 1297 tarihinde Kral I. Edward tarafından onaylanan Confirmatio Cartarum yasasının bir bölümünde yer aldı. Hukukun ve insan haklarının, kralın yetkilerinden daha üstün olduğunu vurgulayan metin, insan hakları ve çocukların can güvenliğinin güvence altına alınması bakımından önemlidir. Yazıldığı dönem itibarıyla küresellikten ziyade bölgesel bir etkinliği olsa da çocuklara yönelik haklara yer verilmesi bakımından önemli bir yasal metindir. Magna Charta’nın 3, 5, 10, 11, 26. ve 61. maddeleri çocuklarla ilgilidir.²⁹ 61.maddesinde, çocukların can güvenliğinin sağlanması hususunda açık bir ifade bulunmaktadır.³⁰

Birçok araştırmacı tarafından kıyaslanan Magna Charta ile Medine Sözleşmesi arasında çocuklar ile ilgili bir karşılaştırma yapıldığında, Magna Charta’da çocuklara yönelik müstakil maddeler varken Medine Sözleşmesi’nde böyle bir madde bulunmamaktadır.³¹

²⁸ Hamzaoglu, Namus: Kadına Şiddetin İdeolojisi, 22.

²⁹ Bu metin Çiğdem Dürüşken tarafından Latince’den Türkçe’ye transkript edilerek *Büyük Sözleşme Ya da Özgürlük Sözleşmesi* isimli eserde kitaplaştırılmıştır. *Magna Charta seu Magna Charta Libertatum: Büyük Sözleşme ya da Özgürlükler Sözleşmesi*, çev. Çiğdem Dürüşken, (İstanbul: Alfa Tarih Yayınları, 2017), 27,33.

³⁰ ...Şahsımızın, Kraliçelerimizin ve çocuklarımızın can güvenliğini sağlayacak ve mesele çözüme kavuştuğunda da bize evvelce olduğu gibi itaat edecekler...

³¹ Hz. Muhammed’in, Medine’ye hicretinin akabinde düzenlenen metin olarak bilinen Medine Sözleşmesi, (*Medine Vesikası, Kitap, Sahife, Muvâdaa, Muâhede*) Medine’de yaşanan halklar (*Müslüman Araplar-Müşrik Araplar, Muhacirler, Ensarlar, Yahudiler*), kabileler ve onların temsilcileri arasında imzalanmıştır. Türkçe kaynaklarda, “*Medine Vesikası, Medine Sözleşmesi, Medine Anayasası*” şeklinde isimlendirilmektedir. İmza tarihi hakkında uzmanlar tarafından kesin bilgi verilemese de 622 yılı üzerinde ortak bir görüş vardır. İçeriği ve maddeleri bakımından bir nevi ilk anayasal metin olarak kabul edilen bu yazılı metinde, askeri, siyasi, ekonomik ve idari konular hükme bağlanmıştır. Bu metnin konumuz açısından önemi, çocuk haklarına yönelik herhangi bir madde olup olmadığına yöneliktir. Bazı araştırmacılara göre 47, bazılarına göre 52 maddeden oluşan bu metinde müstakil şekilde çocuk haklarına yönelik herhangi bir madde bulunmamaktadır. Maddelerden anlaşıldığı kadarıyla taraflar; çocuk, kadın veya erkek gibi sınıflara ayrılmamış bir bütün olarak ele alınmıştır. Tarafların niteliğini belirleyen faktör din olmuştur. Bu hususta bkz. Yasin Bostancı, “İslam Anayasa Hukuku Açısından Medine Vesikası Çıkarılabilecek Hukuki Görüşler”, (Yüksek Lisans Tezi, Kayseri Üniversitesi, 2023). ;Mustafa Özkan, “Medine Vesikası”, içinde *TDV İslam Ansiklopedisi*, (Ankara: TDV Yayınları, 2019): Cilt Ek II: 153-154.

Tablo-1. Magna Charta'da çocuklarla ilgili maddeler.

Madde Numarası	Metin
3 (III)	... Söz konusu kişilerin <u>mirasçısı henüz yaşını doldurmamışsa</u> ve vesayet altındaysa, yaşını doldurunca bağış yapmaksızın ve para cezası ödemeksizin kendisine mirasına sahip olma hakkı tanınacaktır. ³²
4 (IV)	Yaşını henüz doldurmamış böyle bir mirasçının arazilerinin koruyucusu, mirasçının arazilerinin koruyucusu, mirasçının arazisinden makul bir gelirden fazlasını almayacak, alışlagelmiş işler ve alışlagelmiş hizmetlerden fazlasını beklemeyecektir; görevini icra ederken de insanlara ve mala, mülke zarar vermeyecektir. Biz böyle bir arazinin koruyuculuğunu, arazinin gelirinden bize karşı sorumlu olan bir Şerif'e ya da başka bir görevliye teslim etmişsek ve bu görevli koruyuculuğunu üstlendiği topraklara bir zarar vermişse, bunları heba etmişse, kendisinden tazminat alacağı ve bu arazileri yasalara bağlı ve güvenilir iki kişiye aynı maaşı ödeyerek devredeceğiz. Bu kişiler sorumluluğunu üstlendikleri arazilerin gelirleriyle ilgili bize ya da kendilerinin başına atacağımız bir görevliye hesap verecektir. Bu arazileri teslim ettiğimiz ya da sattığımız kişi, bu topraklara zarar verir ve heba ederse, koruyuculuk görevinden istifa edecek ve bu topraklar yine aynı maaşla yasalara bilen ve güvenilir iki kişinin sorumluluğuna geçecek, bu kişiler de yukarıda belirttiğimiz şekilde bize karşı hesap verecektir.
5 (V)	Koruyucu, arazilerin koruyuculuğunu üstlendiği sürece, evleri, parkları, balık havuzlarını, hendekleri, değirmenleri ve o araziye ait her şeyi, araziden elde edilen gelirle <u>koruyacak ve mirasçı yaşını doldurduğunda</u> , bütün arazisini ziraat mevsiminin gerektirdiği ve arazinin gelirinin elverdiği ölçüde satın alınmış ne kadar saban, ne kadar alet edevat varsa tam donanımlı olarak kendisine teslim edecektir.
10 (X)	Az ya da çok herhangi bir şekilde Yahudilere borçlanan bir kişi aldığı borcu ödmeden ölürse, <u>mirasçısı yaşını doldurana kadar</u> , kendisine kimden miras kaldığına bakılmaksızın, bu borca herhangi bir faiz uygulanmayacaktır. Bu borç bize ödendiği takdirde, biz sadece sözleşmede belirtilen ana parayı tahsil edeceğiz.
11 (XI)	Herhangi biri öldüğünde, Yahudilere ödemek zorunda olduğu bir borcu varsa, ölen adamın karısının çeyizi kendisine verilecek ve bu borca karşılık herhangi bir ödeme yapmayacaktır. <u>Ölenin çocukları yaşını doldurmamışsa</u> , ölene ait gayrimenkuller oranında kendilerinin temel ihtiyaçları karşılanacak ve bu borç Lordların hizmet hakkı saklı tutulmak şartıyla, artan terekeden ödenecektir.
26 (XXVI)	Bizlerin arazilerini işleten biri ölürse ve bizim Şeriflerimiz ya da bölge temsilcilerimiz, ölen kişinin bize olan borcuyla ilgili yaptığımız mahkeme çağrısını gösteren mühürlü mektupları ibraz ederse, Şeriflerimize ve bölge temsilcilerimize, bütün yasal haklara sahip yurttaşların tanıklığında, ölenin topraklarında bulunan ve borcuna karşılık gelen taşınır mallarına el koyma ve bunları kayda geçirme izni vereceğiz. Açıkça ibraz edilen bu borç bize tamamen ödenene kadar bu topraklardan herhangi bir şey alınıp götürülmeyecek, artan mallar ölenin vasiyetini yerine getirecek kimselere bırakılacak; bize ödeyeceği bir borcu yoksa bütün taşınır mallar, karısına ve çocuklarına belirli bir pay ayrılması koşuluyla ölenin mal varlığına geçirilecek.
61 (LXI)	...Şahsımızın, Kraliçelerimizin ve çocuklarımızın can güvenliğini sağlayacak ve mesele çözüme kavuştuğunda da bize evvelce olduğu gibi itaat edecekler...

³² III. madde, II. madde ile doğrudan bağlantılıdır. II. madde şu şekildedir;

“Kontlarımızdan, Baronlarımızdan ya da askeri hizmetlerde görevlendirdiğimiz üst rütbedeki başka kiracılarımızdan birisi, yaşamını yitirmişse ve öldüğünde mirasçısı yaşını doldurmuşsa, ama bağış borcu varsa, eski bağışlar karşılığında mirasını alacaktır; şöyle ki bir Kontun mirasçısı ya da mirasçıları bir Kontun bütün arazileri için 100 Libra, bir Baronun mirasçısı ya da mirasçıları bir Baronun bütün arazileri için 100 Libra; bir Şövalyenin mirasçısı ya da mirasçıları Şövalyelik maaşının en çok 100 gümüş parasını ödeyecektir. Eski maaş usullerine göre, az borcu olan az ödeme yapacaktır.”

Hristiyanlığın zaman içerisinde yayılmasıyla birlikte çocuklar üzerindeki bazı haklarda kısıtlamaya gidildi. İlk olarak, çocukların terk edilmesi ve satılmaları yasaklandı. Reşit olmayan bir çocuğun öldürülmesi, kasıtlı adam öldürmeyle eş değerde tutuldu.³³Ortaylı bu konuda şu kıymetli bilgileri vermektedir;

*“Bizans devletinde, baba kendi çocuğunu cezalandırılabilir. Doğu Roma uygulamalarında çocuğa yönelik bedeni cezalar vardır. Kırbaç cezası bunlardan biridir. Çocukların kısırlaştırılarak harem ağası (eunuch) olarak satılabilmekteydi. Bazı aileler, çocuklarını iş gücü olarak kullanmaktaydı. Çocukların elde ettiği para, babalarına verilmekteydi.”*³⁴

Hristiyan Avrupası’nda çocuğun yaşam hakkı başta olmak üzere birçok hakkı belirleyen en önemli yapılar din adamları ve kiliselerdi. Suçlu doğan çocuk, dini ritüeller eşliğinde kutsal suyla vaftiz edilmekte ve günahlarından arındırılmaktaydı. Kilisenin, çocuklara yönelik bu tutumu birçok ülkede etkisini gösterdi. Yeni doğan çocukların bir kısmı farklı nedenlerden dolayı kilisenin bilgisi dâhilinde katledildiler. Kilisenin yetkilerinin sorgulanması ve eski gücünü kaybetmesi Avrupa’da bazı siyasi gelişmelere zemin hazırladı. 16. yüzyıla gelindiğinde Rotterdamlı Erasmus, *Çocukların Adet ve Alışkanlıklarının Medenileştirilmesi* isimli kitabı neşretti.³⁵Bu kitap birçok dile çevrildi ve çocuklara yönelik farklı bakış açılarının ortaya çıkmasını sağladı. Fransız Devrimi neticesinde Avrupa’da birçok düşünce akımı yayıldı ve yeni yönetim modelleri ortaya çıktı.³⁶Bu süreçte çocuklara yönelik yeni uygulamalar hazırlandı ve kanunlar yapıldı. Orta Çağ Hristiyan anlayışının yerine Hümanizmin etkisiyle birlikte insan merkezli yeni haklara yönelme oldu. Bu durum 19. yüzyıla kadar devam etti. İlk olarak İngiltere ve Almanya gibi ülkelerde etkisini gösteren Sanayi İnkılabı neticesinde fabrikalaşma oranı arttı ve çalışanların yaş aralığı giderek düştü. Çocukların fabrikalarda çalışması Avrupa nüfusunun tehlikeye düşmesine neden oldu. İş kazaları neticesinde çocukların ölmesi ve uygun olmayan ortamlarda çalışması, çocuğa yönelik sosyal politikaların Avrupa’da filizlenmesine zemin hazırladı.

³³ Akyüz, *Çocuk Hukuku*, 21.

³⁴ İlber Ortaylı, *Osmanlı Toplumunda Aile*, (İstanbul: Timaş Yayınları, 2009), 135-136.

³⁵ Ortaylı, *Osmanlı Toplumunda Aile*, 143.

³⁶ Işıkçı, *Çocuk Gözüyle Türkiye’de Çocuk Hakları*, 34.

Avrupa’da Magna Charta ile birlikte kayıt altına alınmaya başlanan çocuklara yönelik hakların literatüre dâhil edilmesi süreci, sanayileşme sürecinde yaşananlarla da ilintilidir. Fabrikalaşma ve sanayileşmenin Avrupa’da hızlı bir şekilde ilerlemesi, kadınların yanı sıra çocukları da çalışma hayatına dâhil etti. Kırsaldan şehirlere doğru yaşanan nüfus göçü, birçok sorunu da beraberinde getirdi. Bunlar arasında sosyal imkânların yetersizliği, alt yapı eksiklikleri, hukuksal hakların taksimatında yaşanan problemler en bilinenleriydi. Bu süreçte, fabrikalarda çalışan erkek işçilerin yanı sıra kadınların ve çocukların yaşam kalitesinin düşmesi ve iş kazalarının artmasıyla birlikte ölüm oranlarındaki artış İngiltere, Almanya, ABD gibi sanayi devletlerinin bazı önlemler almasına gerekçe oldu. Böylelikle İşçi Hakları, Kadın Hakları, Sendika Hakları, Çocuk Hakları gibi kavramlar literatüre dâhil olmaya başladı. Bu hususta kanunlar çıkarıldı ve insanların yasal hakları devlet güvencesi altına alındı.

Avrupa’da çocuk haklarına yönelik hukuki ve siyasi hakların yanı sıra bazı yeni temel yaklaşımlar da belirlenmiştir. Hobbes, Mill, John Locke, John Holt gibi bilim adamları çocuklara yönelik düşünceler ortaya koyarken 19. yüzyıl Avrupası’nda Paternalizm adıyla önemli bir yaklaşım ortaya çıktı. İşkçi’nin, Franklin’dan aktardığına göre Paternalizm, *“Bir bireyin çıkarlarını yükseltme ya da güvence altına alma çabası içinde, bu birey müdahalede hiçbir yarar görmese de hatta bunun zararlı olduğunu düşünse bile, bu bireyin seçim ya da eylem özgürlüğüne müdahale etmek”* şeklinde tanımlanmaktadır.³⁷

Çocuk koruma hareketinin ortaya çıkmasında ve şekillenmesinde etkin olan yetişkinler, bu yaklaşım türünde çocuklar için koruyucu ve savunucu konumdadır. Çocuklar, bilgi ve deneyimden yoksun oldukları için yetişkinlere muhtaçtır ve onlara bağımlıdır. Çocuk mahkemeleri gibi kurumlar bu düşüncenin ürünüdür.³⁸

Çocukların korunmasına yönelik, uluslararası statüde çocuk hakları örgütünün kurulması düşüncesi ise ilk defa Jules de Jeune tarafından 1894’de ortaya atıldı lakin resmi manada ilk girişim 1912’de İsviçre’de yapıldı. Bu konuya Belçika da destek verse de 1914 yılında başlayan Birinci Dünya Savaşı neticesinde bu girişimler kesintiye uğradı.³⁹ Çocuk haklarının bilimsel ve akademik süreci şu şekilde yaşandı;

³⁷ İşkçi, Çocuk Gözüyle Türkiye’de Çocuk Hakları, 41.

³⁸ Lale Alp, *Tüm Yönleriyle Çocuk Hakları*, (İstanbul: Ceres Yayınları, 2023), 25.

³⁹ Erdoğan, Çocuk Hakları, 165.

İlkel toplumlardan başlayıp günümüz modern toplumlarına kadar uzanan ve tarihi bir geçmişi olan çocuk ve çocuğun hakları konusu, modern zamanda konu edinilmesi hususu 19. yüzyıl Avrupası'nda başladı. Çocuk hakları kavramı ilk olarak çocukların çalışma saatlerinin belirlenmesiyle gündeme geldi. 1802 yılında çıkarılan Çırakların Sağlığı ve Ahlakı yasasıyla İngiltere'de yaşayan çocukların gece çalışmaları yasaklandı. 1819 yılında çıkarılan Fabrika Yasası ile çocukların çalışma yaşı 9'a yükseltildi. 1833 yılına gelindiğinde, dokuma sanayiinde çalışan 9-13 yaş arasındaki çocukların çalışma sürelerini sınırlandıran Lord Althorp Kanunu çıkarıldı. Benzer bir durum Fransa'da da yaşandı. Çocukların çalışma hayatına yönelik kanunlar ilk kez 1841 yılında yasalaştı. 1890 yılında, çocukların çalışmasına yönelik Berlin'de düzenlenen Uluslararası İş Mevzuatı Konferansı neticesinde belirli yaş altında çocukların fabrikalarda çalışması tamamen yasaklandı.⁴⁰ 1919 yılında İngiltere'de, Çocukları Koruma Fonu oluşturuldu.⁴¹ 25 Ocak 1919 tarihinde, yenedünya düzenini belirleyen metinlerden biri olan Milletler Cemiyeti Yasası Paris'te kabul edildi. Bu metnin 23. maddesinin A ve C bentleri müstakil şekilde çocuklara yönelik ele alındı. A bendinde çocukların haklarının gözetileceğine, C bendinde ise kadın ve çocuk ticaretine değinildi⁴² fakat Milletler Cemiyeti'nde müstakil bir çocuk bürosu açılmadı.

29 Ekim 1919-29 Kasım 1919 tarihleri arasında Washington'da, çalışanlara yönelik düzenlenen Uluslararası Çalışma Konferansı'nda bazı önemli kararlar alındı. Taraflar arasında kabul edilen maddelerin bir kısmı çocuk işçilere yönelik oldu. 5. maddede asgari yaş, 6. maddede ise çocukların sanayide gece çalışma saatleri belirlendi. Bu konferansta çocuklara yönelik alınan en önemli karar ise 14 yaşından küçüklerin, kamuya ait meslek okulları hariç herhangi bir yerde çalışmasının yasaklanması oldu.⁴³

Çocukların çalışma şartlarını ve yaşam koşullarını düzenleyen kararlar alındığı gibi, çocuk ve kadın ticaretinin önüne geçen uluslararası düzeyde kararlar da alındı. Böylelikle bir çocuğun temel haklarından biri olan yaşam hakkı ve sağlıklı bir çocuğun doğması amacıyla kadınların hayatı güvence altına alınmaya çalışıldı. Bu antlaşmalar

⁴⁰ Alp, Tüm Yönleriyle Çocuk Hakları, 32.

⁴¹ Banu Berber Babalık, "II. Dünya Savaşı Yıllarında Korunmaya Muhtaç Çocuklar ve Çocuk Esirgeme Kurumu Faaliyetleri", *Bilecik Şeyh Edebalı Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9/2, (2024): 112.

⁴² İsmail Boysal, *Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları*, C.1 (1920-1945), (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1989), 413.

⁴³ Ayşe Nur Reçberoğulları, "Atatürk Dönemi Çocuk Politikası", (Doktora Tezi, Bursa Uludağ Üniversitesi, 2021), 11.

arasında 18 Mayıs 1904 tarihli Beyaz Köle Trafiğinin Bastırılmasına İlişkin Uluslararası Antlaşma, 4 Mayıs 1910 tarihli Beyaz Köle Trafiğinin Bastırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme, 30 Eylül 1921 tarihli Kadın ve Çocuk Ticaretinin Engellenmesi Uluslararası Sözleşmesi, 25 Eylül 1926 tarihli Köleliğe Karşı Sözleşme, 11 Ekim 1933 tarihli Reşit Olan Kadınların Ticaretinin Önlenmesine İlişkin Sözleşme kabul edildi.⁴⁴1922 yılında Almanya’da kabul edilen Gençlik Sosyal Yardım ve Destek Yasası ile Almanya’da yaşayan çocukların ve gençlerin bazı hakları, devlet tarafından koruma altına alındı. Benzer bir yasa İngiltere’de 1933 yılında, Çocuk ve Genç Bireyler isimli yasayla kabul edildi.⁴⁵

İkinci Dünya Savaşı sonrasında Birleşmiş Milletler’in kurulması, sonrasında İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi’nin imzalanması (10 Aralık 1948) ve akabinde İnsan Hakları ve Temel Özgürlükleri Koruma Sözleşmesi’nin (4 Kasım 1950) kabulü, çocuk haklarına yönelik gelişmelere hız kazandırdı. Bu sözleşmenin imzalanması, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin kurulmasına zemin oluşturdu. BM ve Avrupa Konseyinin bazı çalışma grupları çocuklar için önemli raporlar yayımladı. Savaş Sonrası Avrupa’da Çocuk Suçluluğu (1960), Çocuk Suçluluğunu Önlemek İçin Etkili Programlar (1963), Basın ve Gençliğin Korunması (1967), Sinema ve Gençliğin Korunması (1967), Çocuk Suçluluğunu Önlemede Okulun Rolü (1972), Genç Hükümlülerin Tretmanında⁴⁶ Yeni Eğilimler (1974), Toplumsal Dönüşüm ve Çocuk Suçluluğu (1979) gibi raporların yanı sıra birçok tavsiye kararı Avrupa Konseyi tarafından farklı tarihlerde neşredildi.⁴⁷

Bir kavram olarak, 19. yüzyılda gündeme gelen çocuk haklarının uluslararası literatüre tam manasıyla dâhil olması 1989’da imzalanan Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi’yle gerçekleşti.⁴⁸

⁴⁴ Reçberoğulları, “Atatürk Dönemi Çocuk Politikası”, 92.

⁴⁵ Nihat Tarımeri, *Çocuk Koruma(ma) Kanunu*, (Ankara: SABEV Kitap, 2007), 10-11.

⁴⁶ İşlenmiş olay öyküleri anlamına gelmektedir.

⁴⁷ Erdoğan, *Çocuk Hakları*, 179.

⁴⁸ Ercüment Erbay, *Çocuk Hakları*, (İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi, 2013), 1.

İKİNCİ BÖLÜM

2. CUMHURİYET DÖNEMİNDEN ÖNCE TÜRKLERDE ÇOCUK HAKLARI

Bu bölümde, çocuklara yönelik haklar genel olarak Osmanlı Devleti nazariyesinde incelenmiştir. Girizgâh olarak da nitelendirilebilecek Osmanlı Devleti'nden Önceki Türklerde Çocuk Hakları başlıklı kısımda, Türk toplumunda çocuk haklarına yönelik yaşanan gelişmeler genel başlıklar altında ele alınmıştır. İslamiyet öncesi Türklerde çocuklara yönelik haklar üzerinde genel bir değerlendirme yapıldıktan sonra, bir sonraki başlıkta Osmanlı'da çocuk hakları üzerinde durulmuştur. Anayasalar, fermanlar, kanunlar, yasal düzenlemeler dönemin sosyolojik yapısı dikkate alınarak ele alınmıştır. Son başlıkta ise Türkiye Cumhuriyeti'ne geçiş dönemi olarak ifade edilen Milli Mücadele yıllarındaki gelişmeler irdelenmiştir.

2.1. OSMANLI DEVLETİ'NDEN ÖNCE TÜRKLERDE ÇOCUK HAKLARI

İslamiyet öncesi eski Türk toplumlarında aile çok önemliydi. İl yani devlet denilen mekanizmanın temelini aile oluşturmaktaydı.⁴⁹Geneli itibariyle çekirdek aile tipine örnek bir yapılanma mevcuttu. Anne, baba ve çocuklardan oluşan bu ailenin merkezi yapısı pederi/baba odaklı olup genel olarak Monogami yani tek eşli evlilikler hâkimdi. Bu durum baskıcı bir aile yapısının yansıması değil bilakis karşılıklı güven ilişkisinin tezahürüydü. Ailede ve evin içinde ortak haklar mevcuttu. Erkek ölürse, küçük çocukların hamisi ve kalan mirasın vasisi, evin annesi yani kadını oluyordu.⁵⁰

Ailenin güvenliğinden ve ekonomisinden baba, temiz bir soyun şekillenmesinden anne sorumluydu. Çocuk eğitiminde erkek çocuğu babanın, kız çocuğu ise annenin tedrisatından geçmekteydi.⁵¹Bu eğitimde en önemli başvuru kaynağı yazısız kurallar bütünü olan Töre idi. Temelinde saygı olan bu süreçte edep ve görgü kuralları da verilmekteydi. Tanrı buyruklarını yerine getirme, Türk milletine ve büyüklere saygı,

⁴⁹ Oğuş, Urug, Bod/Boy, Bodun, İl.

⁵⁰ Selim Karakaş, "Eski Türklerde Evlatlıklar", *Ötekinin Tarihi*, ed. Selim Karakaş, (İstanbul: İdeal Kültür Yayıncılık, 2022), 284.

⁵¹ Salim Koca, *Türk Kültürünün Temelleri*, (Trabzon: 2000), 105.

kendisinin ve ailesinin güvenliğini sağlayabilecek askeri eğitim alma, sürecin bazı aşamalarıydı.

Türklerde erkek çocuk, ailenin veya soyun sürdürülmesinde önemli bir konumda iken kız çocuklarına da değer verildi ve onlara karşı kötü bir uygulama yapılmadı. Araplarda olduğu gibi kız çocuğu zillet olarak görülmedi.⁵²Türklerde bu konudaki hassas konu, bir ailenin çocuğunun olmamasıydı. Toplum tarafından yadırganan bu durumu Dede Korkud, “...*kimin ki oğlu kızı yok, kara otağa kondurun; oğlu, kızı olmayana Allah Teâlâ beddua etmiştir, biz de hep ederiz*” ifadeleriyle betimlemektedir.⁵³

Türklerde çocuk, Tanrı’nın bir hediyesi olarak kabul edilirdi ve cinsiyet ayrımına gidilmezdi. Bir çocuğun dünyaya gelir gelmez sahip olduğu haklarından biri, ona isim verilmesiydi. Doğan çocuğun ailesinin evinde toplanılır ve ritüeller eşliğinde, çocuğa bir isim verilirdi. Bazı Türk topluluklarında ise bu durum farklıydı. Çocuğun doğduğu andan sonra ilk söylediği kelime ya da müşahede olunan bir olayı ifade eden kelime, çocuğa ad olarak verilirdi.⁵⁴

Türk sosyal yapısında konar-göçer toplum yapısı etkin olduğundan çocukluk dönemi diğer milletlere nazaran uzun sürmezdi. Çocuklar, coğrafya ve toplum yapısına kısa sürede adapte olmak zorundaydı. Silah kullanabilme ve at binme becerilerini bu süreçte geliştirmektedirler. Çünkü Türk sosyal yapısının merkezinde askeri bir intizam vardı. Çocuklar bu düzen içerisinde gösterdikleri başarılarla övülmekteydi. Eski Türklerde ayrıca, çocukların satılması ve öldürülmesi gibi vakalara rastlanmazdı. Ana İttisu, Lipit-İstar Kanunları, Orta Assur Kanunları, Hammurabi Kanunları’ndaki çocuklara yönelik söylemler, Türk yazıtlarında mevcut değildir. Çünkü Türklerin sosyal yapısında çocuklara yönelik toplumsal bir şiddet uygulanmadı.

Türklerin zaman içerisinde medeniyetlerini geliştirmesi ve kendilerine münhasır yazıları kullanması, bazı aile kayıtlarının oluşmasını sağladı. Bu kayıtlar arasında çocukları ve çocuk haklarını ilgilendiren yazılı materyaller de yer aldı. Bunlar arasında, vasiyetnameler yani mirasların kayıt altına alındığı vesikalar da vardı.

⁵² Faruk Sümer, *Oğuzlar*, (İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, 5.Baskı, 1999), 390.

⁵³ *Dede Korkut Hikâyeleri- Kitab-ı Dedem Korkud*, çev. Ayşegül Çakan, (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 11. Baskı, 2019), 9.

⁵⁴ Sadri Maksudi Arsal, *Türk Tarihi ve Hukuk*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2014), 148.

Donuk'un verdiği bilgilere göre, Türk aile tipinde kadınların ve çocukların kendilerine ait mülkleri olabilirdi. Bu ifade, çocuklara mal edinme hakkının verildiğini göstermektedir.⁵⁵Uygurlar döneminde yazılan vasiyetnameler⁵⁶ bu bağlamda çok değerlidir. Yakut Türklerinde babasının vefatından önce evden ayrılıp müstakil şekilde ev kuran erkekler ve evlenmiş kızlar hariç bütün çocuklar miras hakkına sahipti. Kadim Türk toplumunda çocuğu olmayan bir aile, evlatlık alabilmekteydi.⁵⁷Evlat edinilen bu çocuklara bakım, miras, süt hakkı gibi birçok hak tanındı. Karakaş'ın tespitlerine göre, Eski Türkler arasında evlat edinme yaygın olarak kullanılan ve belirli şartları tabii tutulan bir uygulamaydı.⁵⁸

Çocukların miras hakkı, Cengiz Han Yasaları gibi önemli tarihi belgelerde güvence altına alındı. Arsal'ın tespitlerine göre, bu yasalarda çocukları yakından ilgilendiren, "*Cariyeden doğan çocuklar, meşru sayılırdı ve nikâhlı kadınlardan doğan çocuklar gibi babalarının mirasından pay alırlardı. Yaşları büyük olanlar daha genç olanlardan fazla hisse alırlardı. En küçük oğul baba evinde kalırdı*"⁵⁹ maddeleri vardı.

İslamiyet'in kabulünün geçiş evresi olarak kabul edilen dönemlerde ise İslam öncesi inanç ve bazı uygulamaların Türk toplumunda yaşatıldığı görülmektedir. Dini hükümler, toplum ve devlet ilişkilerini düzenlese de Töre, Türk hayatındaki varlığını bir hayli hissettirmektedir. Bahsedilen bu süreç hakkında önemli bilgiler veren birçok eser olmakla birlikte Dede Korkud'un hikâyeleri bu bakımdan müstesna bir yere sahiptir. Özellikle çocuklar üzerine işlenen konular çok kıymetlidir. Dirse Han hikâyesinde çocuksuz bir ailenin yaşadığı sıkıntılara, Salur Kazan'da erkek çocuğa verilen eğitimin önemine, Kam Büre'nin oğlu Bamsı Beyrek hikâyesinde kız çocuğu olması için edinilen dua ile kız çocuğunun önemine, Kazan Bey'in oğlu Uruz Bey'in anlatımında erkek çocuğa zamanında verilemeyen eğitime yönelik serzenişlere yer verilmiştir. Bu hikâyelerin tamamı, dönemin çocuk anlayışının bir tezahürüdür. Dede Korkud hikâyelerinde dikkat çeken bir diğer husus ise erkeklerde erginlik, yiğitlik veya orduya karışma yaşının 15 olması⁶⁰ ve sadece erkek çocuklarına isim verilmesidir.

⁵⁵ Abdülkadir Donuk, "Çeşitli Topluluklarda ve Eski Türklerde Aile", *İOE Fakültesi Dergisi*, 33, (1982), 147-168.

⁵⁶ Arsal, *Türk Tarihi ve Hukuk*, 79-80

⁵⁷ Arsal, *Türk Tarihi ve Hukuk*, 141.

⁵⁸ Karakaş, *Eski Türklerde Evlatlıklar*, 304.

⁵⁹ Arsal, *Türk Tarihi ve Hukuk*, 169.

⁶⁰ Dede Korkut Hikâyeleri- Kitab-ı Dedem Korkud, 12, 44, 124. ; Dede Korkud tarafından doğrudan kız çocuklarına verilen bir isme ve bu yönde bir hikâyeye henüz rastlanmadı. Literatürde 12 farklı hikayesi bulunmaktadır.

İslamiyet'in benimsenmesinden sonra çocukların yaşantısında ve onlara yönelik haklarda bazı gelişmeler ve değişimler yaşandı. Çocuklar, İslamiyet öncesi Türk devletlerinde olduğu gibi önemli haklara sahip oldular. Bu haklar, Kuran'ı Kerim'de güvence altına alındı. Birçok ayete açık hükümler konuldu. Çocukların öldürülmeleri kesinlikle yasaklandı. Ailenin ve çocuğun bakımı konusunda baba doğrudan sorumlu kılındı. Mirastan pay almaları ve miras oranları belirlendi. Yeni doğan çocukların 2 yıl boyunca emzirilmesi önerildi. Yetim çocukların mallarının ve haklarının korunması emredildi.⁶¹

Bu süreçte en çok etkilenen grup ise kız çocukları ve kadınlar oldu. Eski Türk toplumlarında hayatın merkezinde olan kadınlar, İslamiyet'in kabulünden sonraki süreçte biraz daha özel hayatın içerisine çekildiler. Erkek, devletin ve ailenin idaresinde karar verici konuma geldi. Kız çocukları ise sosyal hayattan bir derece uzaklaştı ve ev içerisine çekildi.

İslami devir Türk devletlerinde hükümdarın, yöneticilerin ve reayanın uymak zorunda olduğu dini hükümler dışında yazılı hukuki metinler pek yoktu. Töre denilen yazısız hukuk kuralları az da olsa uygulanmakla beraber İslamiyet öncesi dönemdeki kadar etkin değildi. Genellikle Şer'i veya Örf'i hükümler esas alınarak kararlar alınırdı. Bu kararların en önemli danışma kaynağı Kur'an-ı Kerim ve dini emirlerdi. Özellikle Sünni görüşün esas alındığı Sünnet, Kelam ve Fıkıh ismi verilen kaideler çok etkindi.⁶² Genelde ırza geçme, kız kaçırma ve miras üzerine açılan davalarda, mahkemece alınan kararların bağlayıcı özelliği bulunmaktaydı. Bu durum çocuklarla ilgili davalara da yansımıştı. Genel olarak Osmanlı Devleti'ne kadar bu şekilde devam etti.

2.2. OSMANLI DEVLETİ'NDE ÇOCUK HAKLARI

Yukarıda genel olarak değinilen kadim Türklerde çocuklara yönelik hakların, Osmanlı Devleti'nde şahsına münhasır dönemleri vardır. Türk devletlerinin önemli temsilcilerinden olan Osmanlı Devleti'nde zaman içerisinde farklı hukuk kuralları uygulandı. Teokrasi, Monarşi, İmparatorluk, Meşrutiyet gibi yönetim tarzlarının yanı

⁶¹ Bakara (2/233), Ahkâf (46/15), Nisa (4/9-10-11-12-34-176), En'âm (6/151), İsrâ (17/31), Saf (61/12), Nur (24/59), Kur'an-ı Kerim Meali, (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 7.Baskı 2010)

⁶² Kelam ve Fıkıh'ın çocuklar üzerindeki etkilerine yönelik ayrıntılı bilgi için Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi'nin 8. cildine bkz.

sıra Tanzimat Fermanı, Islahat Fermanı, Mecelle, Ceza Kanunnameleri, Nizamnameler gibi birçok yasal metin farklı tarihlerde devlet idaresinde kullanıldı. Genel olarak Kuran'ı-Kerim'in hükümlerine ve Şer'i kanunlara göre kararlar veriliyordu. Bu uygulama bizzat yetkililer tarafından yapıldı ve Tanzimat Fermanı'nda yer aldı.⁶³ Öyle ki Şer'i hükümlere karşı çıkmalarından dolayı kesinleşmiş ve kanıtlanmış cezaları olanların, rütbelerine bakılmaksızın cezalandırılması Tanzimat Fermanı'nda açıkça belirtilmişti.⁶⁴

Yaklaşık 600 yıllık siyasi tarihi olan, birçok etnik ve dinsel yapıyı bünyesinde barındıran İmparatorluk düzeyindeki bir devlette farklı yasal metinlerin peşi sıra uygulanması normal bir durumdu. Bu hukuksal metinlerde halkın can ve mal güvenliğinin yanı sıra ve çocukların hakları da koruma altına alındı. Bu süreçte dikkat çeken hususiyetlerden biri ise bu denli geniş bir arka planı olan Osmanlı Devleti'nde, çocuklara yönelik eylem planının 19. yüzyılda başlatılmasıydı. Daha önce yapılanlar gündelik ihtiyaçlara yönelikti. Tanzimat yıllarına denk gelen ve 1851'de kurulan Eytam Sandıkları kimsesiz ve ihtiyaç sahibi çocukların ihtiyaçlarının karşılanması için oluşturulan bir sosyal sorumluk projesiydi. Aynı yıl çıkarılan Eytam Nizamnamesi ve Emvâl-i Eytâm Nezaretinin kurulmasıyla sähipsiz çocukların korunması, devlet politikası haline getirildi. Bu kurum, çocukların hukuki haklarının korunma altına alınması bakımından açılan ilk resmi kurum özelliğine sahiptir.⁶⁵

1868 yılında çıkarılan Dersaadet İdare-i Belediye Nizamnamesi'yle, belediye sınırları içerisinde yaşayan yoksul çocukların korunması belediye bünyesine verildi. Nizamnamede geçen “...âmâ ve bîzebân ve yetim ve bî-vaye çocukların terbiyesi...erbâb-ı ihtiyacın iaşesi”, yani: kör, dilsiz, yetim, mahrum, nasipsiz çocukların eğitimi ve iaşelerinin karşılanması maddesi⁶⁶, belediyenin ihtiyaç sahibi çocuklara yönelik koruma tedbirlerinden biriydi.

Devlet nezdinde, kimsesiz çocuklar için eylem plan oluşturan ve bu planları uygulayan en önemli isim Mithad Paşa'dır. Ünlü tarihçi İsmail Hakkı Uzun Çarşılı

⁶³ “Cümleye ma'lûm olduğu üzere Devlet-i Aliyyemiz'in bidâyet-i zuhûrundan beri ahkâm-ı celile-i Kur'âniyye ve kavânin-i şer'iyyeye kemâliyle riâyet olunduğundan...”, Tanzimat Fermanı.

⁶⁴ “...kavânin-i şer'iyyeye muhâlif hareket edenlerin kabahat-ı sâbitelerine göre te'dibât-ı lâıykalarının hiç rütbe ve hatır ve gönüle bakılmayarak icrâsı zımında mahsûsan cezâ kânunnâmesi dahi tanzîm ettirilsin...”, Tanzimat Fermanı.

⁶⁵ Emine Akyüz, *Çocukların Haklarının ve Güvenliğin Korunması*, (Ankara: MEB Yayınları, 2000), 437.

⁶⁶ Sezai Balcı, *Osmanlı Devleti'nde Engelliler ve Engelli Eğitimi Sağır Dilsiz ve Körler Mektebi*, (İstanbul: Libra Kitapcılık, 2.Baskı, 2018), 85-86.

onun için vatansever, milliyetçi ve teşkilatçı bir devlet adamı olduğuna yönelik tespitlerde bulunmuştur.⁶⁷Uzunçarşılı'nın söylemini haklı çıkaracak olan Mithad Paşa, çocuklara yönelik sorunları gördü ve ıslahhanelerin açılmasını sağladı. Paşa, Kur'an-ı Kerim'deki Bakara Suresi'nin 220. ayetinden esinlenerek kuruma ıslahhane ismini verdi.

İlgili ayet şöyledir “*Ve yeselûneke ‘ani’l-yetâma kul islâhun lehüm hayr*” (*Sana yetimlerden soruyorlar de ki: Onları iyi yetiştirmek (yüzüstü bırakmaktan) daha hayırlıdır.*)⁶⁸

Paşa için, devletin bekası ve Türk çocuğunun menfaati her şeyden önce gelmekteydi. İlk defa Tuna, Rusçuk ve Niş vilayetlerinde⁶⁹ açılan ıslahhaneler sonları Osmanlı'nın geneline yayıldı. Buralarda sadece Türk ve Müslüman çocukları değil Gayrimüslim çocukları da kalmakta ve bütün çocukların kayıtları, defterlerde tutulmaktaydı.⁷⁰Arşiv belgelerine göre Adana, Ankara, Aydın, Bayburd, Bitlis, Bursa, Cezayir, Diyerbekir, Edirne, Erzurum, Halep, Harput, İstanbul, İzmir, Kastamonu, Kayseri, Konya, Kosova, Kudüs, Manastır, Maraş, Niş, Saraybosna, Selanik, Sivas, Sofya, Şam, Trablusgarp, Trabzon ve Tuna'da ıslahhaneler bulunmaktaydı. Buralarda kalan çocukların bir kısmı farklı tarihlerde eğitim amacıyla yurtdışına gönderildi.⁷¹ Meslek sahibi olmaları için marangozluk, değirmencilik, demircilik ve dokumacılık eğitimi almaları için Belçika'daki fabrikalara ve okullara yerleştirildiler.⁷² Islahhanelerde kalan öğrencilerin masraflarının bir kısmı vakıf edilen arazilerden, bir kısmı hayırseverlerin maddi yardımlarından, bir kısmı ise devlet tarafından karşılandı. Islahhanelerden sonra birçok devlet kurumu daha bakıma muhtaç ve kimsesiz çocukları korumak amacıyla açıldı.

Osmanlı Arşivi'ndeki birçok vesikada, çocuk haklarının gözetildiği ve onların lehine kararlar alındığı görülmektedir. Bu belgelere göre yaşanan gelişmeler şu şekildedir;

⁶⁷ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Midhat Paşa ve Tâif Mahkûmları*, (Ankara: TTK Basımevi, 1985), 1.

⁶⁸ Meral Bayrak Ferlibaş, “Bir Sosyal Sorumluluk Projesi: Tuna Vilayeti Islahhaneleri”, *Belleten*, 77/279, (2013): 573-636.

⁶⁹ BOA.MVL.1074-62.

⁷⁰ BOA.Td.82.

⁷¹ BOA.MF.İBT.2-39. ;BOA.MF.İBT.3-22. ;BOA.MF.MKT.10-87. ;BOA.MF.MKT.12-120. ; BOA.MF.MKT.22-146.

⁷² BOA.MF.MKT.12-39.

- II. Mahmud döneminde eğitime yönelik ciddi atılımlar yapıldı. Rüştîye okullarının açılması sağladı.⁷³ İlk Rüştîye Mektebi olan Mekteb-i Maarif-i Adliye adıyla 1839'da hizmete girdi. Bu yıl, Tanzimat Fermanı'nın kabul edildiği döneme denk gelmektedir. 1842 yılında yayımlanan ferman ile eğitim süreci artık bir nevi kamu hizmetine getirildi.⁷⁴ Özellikle İstanbul'da okul çağındaki çocuklar bu gelişmelerden faydalandı. Bu fermanla yaklaşık 5 yıl sonra bir talimatname neşredildi. Bu talimatnameyle birlikte Rüştîye Mektepleri de mecburi eğitime dâhil edildi ve zorunlu eğitim 6 yıla çıkartıldı.⁷⁵ Osmanlı'da eğitim hakkı ilk olarak erkeklere verildi. 1869'da çıkarılan Maarifi Umumiye Nizamnamesi ile kız çocuklarına da eğitim hakkı tanındı.⁷⁶ Geneli itibarıyla Osmanlı Devleti'nde eğitim kamu hizmeti sayıldığı için ücretsizdi. II. Mahmut'tan sonra gelen birçok hükümdar döneminde de eğitime yönelik uygulamalara yer verildi.
- Osmanlı'da, mektep çağındaki çocukları okula göndermeyen ailelere yönelik bazı yaptırımlar uygulandı. Belgelerden anlaşıldığı kadarıyla birçok yerleşim yerinden başkente, çocuk sayıları resmi kanallar aracılığıyla gönderildi.⁷⁷ Osmanlı idaresinde eğitime yönelik pedagoji değişimi 19. yüzyılda başladı. İlk olarak dini eğitim ile başlayan bu süreç zaman içerisinde Avrupa'nın da etkisiyle pozitif bilimlere yayıldı. Ortaylı'ya göre, laik eğitim bünyesinde kurulan okullara konulan burs sistemi, Darüşşafaka gibi kurumların ortaya çıkmasına zemin hazırladı.⁷⁸
- 31 Aralık 1851 tarihinde çıkarılan Eytam Nizamnamesi, yetim çocukların korunmasına yönelik oldu. Bu koruma işlemlerinin uygulanması için Eytam Nezareti kuruldu⁷⁹ ve yetim çocukların ihtiyaçları karşılandı.⁸⁰ İlk defa 1863 yılında Tuna bölgesinde açılan ıslahhanelerin fikir ve isim babası Midhat Paşa'dır.

⁷³ Ferman için bkz. Takvim-i Vakâyi, 21 Zilkâde 1254. 5 Şubat 1839. ;*Maârif-i Umûmiye Nezâreti Tarihçe-i Teşkilatve İcrâatı*, Yay. Haz. Mustafa Ergun vd. (Ankara: MEB Yayınları, 2002), 1-4.

⁷⁴ Ali Ata Yiğit, "Payitahttan Taşraya Kız Rüştîyelerinin Yaygınlaşması ve Kültür Değişime Etkisi", *Uluslararası Türk Kültür Kongresi Bildiri Kitabı-II*, (Ankara: Atatürk Kültür Merkezi, 2011), 453-473. ;Fermanın metni için Tarihi Cevdet'in 12. cildine bkz.

⁷⁵ Akyüz, Çocuk Hukuku, 21.

⁷⁶ Yiğit, "Payitahttan Taşraya Kız Rüştîyelerinin Yaygınlaşması ve Kültür Değişime Etkisi", 463.

⁷⁷ BOA.MF.İBT./338-43.

⁷⁸ Ortaylı, Osmanlı Toplumunda Aile, 137.

⁷⁹ Düstur, T.1, C.1, İstanbul 1289.

<https://acikerisim.tbmm.gov.tr/items/943870e6-d252-4eeb-a24d-eddaad616be8>

Erişim Tarihi 24.02.2025.

⁸⁰ Başkanlık Osmanlı Arşivinde konuyla ilgili 19 Şubat 2025 tarihi itibarıyla 109 belge bulunmaktadır. Nizamname hakkında belgelere bkz. BOA.İ.MMS.200-28.

;BOA.BEO.1429-107167. ;BOA.DH.MKT.1449-44.

- Osmanlı Devleti’nde davaların çoğu, 8 kişilik komisyon tarafından hazırlanan ve 21 Zilhicce 1274 tarihinde (2 Ağustos 1858) kabul edilen Ceza Kanunname-i Hümayunu’na göre sonuçlandırıldı. Avrupa’dan da etkilenilerek hazırlanan⁸¹ bu hukuki metinde çocuklara yönelik maddeler de bulunmaktaydı. Bu kanunnamenin 197. maddesinde geçen, “*Her kim 11 yaşından aşağı bir çocuğa fi’l-i şeni’ icra eyler ise, 6 aydan aşağı olmamak üzere muvakkaten hapis cezasıyla mücazat olunur*”⁸², ifadesi ve 206. maddesinde geçen, “*Her kim sinn-i buluğa varmamış bir çocuğu cebr veya hile ile bir tarafa kaçırır ise üç aydan bir seneye kadar hapis olunur. Ve eğer bu suretle kaçırılan çocuk, hadd-i buluğa varmamış bir kız ise, kaçırılan şahıs muvakkaten küreğe konulur. Ve eğer kaçırılan kız hakkında fi’l-i şeni’ icra olunmuş ise bunu mürtetekib olanlar haklarında o fiil için muayyen olan cezanın müntehay-ı derecesi icra olunur. Ve bir kız kaçırıldığı halde nikah vuku bulmuş ise, iktizayı şer’isi üzere hareket olunur*”⁸³ ifadesi, çocukların devlet korumasına alındığının kanıtlarından sadece iki tanesidir. Bu kanunnamenin bir diğer özelliği ise çocuk düşürme yani kürtaja karşı doğrudan ceza içerikli maddelere ilk kez yer verilmesi oldu. 192 ve 193. maddeleri bu minvalde ele alındı.⁸⁴

- 1868 yılında Islahhaneler Nizamnamesi kabul edildi. Bu metin, 1899’da çıkarılan Darüleytam Nizamnamesi’ne kaynaklık etti.⁸⁵

- Devletin imparatorluk bünyesinde olması, yani topraklarını farklı etnik ve dinsel unsurların olduğu coğrafyalara yönelik genişletmesi birden fazla hukuk kuralının benimsenmesindeki en önemli faktördür. Mevcut hükümler bazı konuların karara bağlanmasında yeterli olmadı. Bu nedenle Mecelle ismi verilen kanunlar bütünü hazırlandı ve 1876 yılında yürürlüğe girdi. Ağırlıklı olarak İslam kurallarına ve Hanefi mezhebinin içtihatlarına yer verilen Mecelle’de aile ve çocuklara yönelik hükümler bulunmaktaydı. Sıkıntıların giderilmesinde Mecelle de yeterli olmadı ve ihtiyaçlara cevap verilebilmesi amacıyla 25 Teşrin-i Evvel 1333 (M. 25 Ekim 1917) tarihinde Hukûk-ı Aile Kararnamesi neşredildi. 157 maddeden oluşan kararnamede çocuklara

⁸¹ Ahmet Akgündüz, “1274/1858 Tarihli Osmanlı Ceza Kanunnamesinin Hukuki Kaynakları, Tatbik Şekli ve Men’-i İrtikâb Kanunnamesi”, *Belleten*, 51/199, (1987): 153-192.

⁸² Funda Öztürk, “1858 Ceza Kanunname-i Hümayunu’nda Çocukların Cinsel İstismarı Suçu”, 738.

⁸³ Başak Tuğ Onaran, “1858 Ceza Kanunname-i Hümayunu’nda Irz ve Namus Kavramlarının Kodifikasyonu ve Toplumsal Cinsiyet”, *Akdeniz Kadın Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet Dergisi*, 2, (2022): 230.

⁸⁴ Reçberoğulları, “Atatürk Dönemi Çocuk Politikası”, 80.

⁸⁵ Aysun Paşahan, “Annelere ve Çocuklara Salname İşığında” Cumhuriyet’in İlk Yıllarında Çocuk Himayesi ve Çocuğun Yaşam İlkeleri”, (Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi, 2014), 24.

yönelik 5 madde bulunmaktadır. Bu kararnameye göre bir kişinin ehliyet hakkına sahip olması için en az 17 yaşını doldurması gerekmektedir. 18 yaşını doldurmamayanlar, aklı başında olduğunu kanıtladıkları zaman, hâkim kararıyla evlenmeye müsaade edilirdi.⁸⁶Hukûk-ı Aile Kararnamesi'nin 4, 5, 6, 7 ve 8. maddeleri çocuklar ile ilgilidir. Bu kararname, 19 Haziran 1919 tarihinde yürürlükten kaldırılmıştır.⁸⁷

Tablo-2. Hukûk-ı Aile Kararnamesi'nde çocuklara yönelik maddeler.

Madde Numarası	Metin
4	Ehliyyet-i nikâhı haiz olmak için hâtıbın 18 ve mahtûbenin 17 yaşını itham etmiş olmaları şarttır.
5	18 yaşını itmam etmemiş olan mûrahik bâliğ olduğunu beyan ile mûracaat ettikde hali mûtehammil ise hâkim izdivacına müsaade edebilir.
6	17 yaşını itmam etmemiş olan. mûrahika baliğ olduğunu beyan ile mûracaat ettikde hali mûtehammil ve velisinin izni munzamm ise hakim izdivacına müsaade edebilir.
7	12 yaşını itmam etmemiş olan sağır ile 9 yaşını itmam etmemiş olan sağire hiçbir kimse tarafından tezvîc edilemez
8	18 yaşını itmam etmiş olan kebire, bir şahıs ile tezevvûç etmek üzere mûracaat ettikde hâkim keyfiyeti velisine tebliğ eder ve veli i'tiraz etmediği veya i'tirazı vârid görülmediği halde idivacına müsaade eyler.

- Osmanlı'da savaşlarda ölen askerlerin yetim kalan çocuklarına maaş verilmesi için özel ihtimam gösterilirdi.⁸⁸Evlad-ı Şüheda, yani şehit çocuklarının ihtiyaçlarının karşılanması için bir vergi konuldu.⁸⁹Şehit çocuklarına yönelik görevlerini yapmayan memurlar hakkında incelemeler yapıldı.⁹⁰
- Çocuk haklarının gözetilmesi hususu birçok bölgede yetkililer takip edildi ve bu hususta görevli memurlar uyarıldı.⁹¹
- Osmanlı hukukunda açılan boşanma davalarındaki en önemli sorun, çocukların bakımı ve kimde kalacağıydı.⁹²Bu nedenle alınan kararlarda çocuğun menfaati dikkate alındı.
- Osmanlı'da evlilik dışı ilişkiler neticesinde çocuk doğumu ve bu çocukların terk edilmesi olaylarına da rastlanmaktaydı. İslam hukukuna göre bu olaya Lâkit yani terkedilmiş adı verilmektedir. Bulunan çocukların bir kısmı devlet himayesine alınıp maaş bağlanmaktaydı.⁹³

⁸⁶ *Osmanlı Hukuk-ı Aile Kararnâmesi*, Yay. Haz. Orhan Çeker, (Konya: Mehîr Vakfı Yayınları, 2022).

⁸⁷ BOA.DH.UM./19-1.

⁸⁸ BOA.DH.MKT.2608-1. ;BOA.MV.245-5.

⁸⁹ Evlad-ı Şüheda'ya yönelik Başkanlık Osmanlı Arşivi'nde 24 Şubat 2025 tarihi itibarıyla 100'den fazla belge bulunmaktadır.

⁹⁰ BOA.DH.MKT.2576-138.

⁹¹ BOA.YB.(21).12-17.

⁹² Ortaylı, Osmanlı Toplumunda Aile, 123.

⁹³ Ortaylı, Osmanlı Toplumunda Aile, 155.

- Osmanlı'da dönemi Türk aile yapısında dönemsel olarak da bazı değişimler yaşandı. Bu değişimler arasında Mürebbiye denilen Avrupa menşei hocaların aile hayatına ve çocuk eğitimine dâhil edilmesi de vardı. Geneli itibariyle zengin ailelerin çocukları için tutulan mürebbiyeler, 19 ve 20. yüzyıl Osmanlısının yansıması olarak zengin ailelerin çocuklarına verilen adı konmamış bir hak gibiydi. Bu kişiler, yabancı dil eğitimi başta olmak üzere Avrupa içerikli eğitim sistemini çocuğa aktarmaktaydı.
- Yetim, öksüz⁹⁴, şehit ve gazi⁹⁵ çocuklarının yanı sıra eşkıya baskınlarında öldürülen erkeklerin çocuklarının⁹⁶ hakları da gözetildi. Özellikle miras dağıtımında hassas davranıldı. İhtiyaç sahibi erkek çocukları, yaşları geldiğinde devlet tarafından sünnet ettirilirdi.⁹⁷
- Muhacirlerin hakkını korumak için 5 Haziran 1860 tarihinde Muhacirin Komisyonu oluşturuldu.⁹⁸ Bu komisyonda muhacir çocuklarına yönelik faaliyetlerde bulunuldu. 93 Harbi, Balkan Harbi ve Birinci Dünya Savaşı'nda Türkiye'ye yoğun şekilde Türk ve Müslüman göçü yaşandı. Bu süreçte muhacir çocuklarının ihtiyaçları devlet bütçesinden karşılandı. Sağlık, eğitim, barınma gibi temel ihtiyaçların ivedi bir şekilde karşılanabilmesi için komisyonlar teşkil edildi. Tezker-i Osmaniye yani kimlik belgesi, göçmen çocuklarına ücretsiz verildi. Çocukların alınıp satılması istisnai durumlar dışında kesinlikle yasaklandı.⁹⁹
- Kendisine bakacak ve kimsesi olmayan bir çocuğa, malının korunması için hâkim tarafından vasi tayin edilirdi.¹⁰⁰ Ailesi veya vasisi olmayan çocukların devlete yönelik para cezalarının alınmaması için bazı nüfus müdürlüklerine bilgilendirmeler yapıldı.¹⁰¹
- Maddi imkânı olmayan şehit ve muhacir çocuklarının, Darüleytam veya askeri okullarda eğitim alması için kanun hazırlandı.¹⁰² Müezzinoğlu'nun verdiği bilgilere göre Adana, Ankara, Antep, Aydın, Bolu, Diyarbakır, Edirne, Hüdavendigar (Bursa

⁹⁴ BOA.A.)DVNSMHH.d/128-48.

⁹⁵ BOA.DH.İ.UM./89.1.;BOA.MV./203-35.; BOA.MF.MKT./1212-113.

⁹⁶ BOA.DH.MUİ./49-6.

⁹⁷ BOA.MF.MKT./1242-99. ;BOA.MB.İ/134-91. ;BOA.Y.MTV.50-65.

⁹⁸ Bu komisyon daha sonra kaldırıldı ve İskân-ı Muhacirin Nizamnamesi oluşturuldu. Yurtdışından gelenlerin düzenli bir şekilde yerleştirilmeleri ve nüfus kayıtlarının oluşturulması için Aşair ve Muhacirin Müdüriyet-i Umumiyesi kuruldu. Muhacirlere ve yurt dışı kaynaklı göçlere yönelik yapılan düzenlemeler Cumhuriyet döneminde de devam etti. 13 Ekim 1923 tarihinde, Mübadele, İmar ve İskân Vekâleti kuruldu. 14 Haziran 1934 tarihinde İskân Kanunu kabul edildi.

⁹⁹ Bu istisna, Çerkezistan'dan gelen bazı kişiler için uygulandı. Yalnız 25-30 yaşına kadar olan ve esaretini kabul eden cariye ve kölelerin satılabileceği hükme bağlandı. Süleyman Öcal, "Osmanlı Devleti'nde Göçmen Çocuklar (19. Yüzyıl)", *Ötekinin Tarihi*, ed. Selim Karakaş, (İstanbul: İdeal Kültür Yayıncılık, 2022), 307-333.

¹⁰⁰ BOA.MŞH.FTV.1-166.

¹⁰¹ BOA.DH.SN.THR./73-109.

¹⁰² BOA.DH.UMVM./70-40. ; Darüleytam, Öksüzler Yurdu anlamına gelmektedir.

civarı), Kale-i Sultaniye (Çanakkale civarı), Karahisar-ı Sahip (Afyon Karahisar), Karesi (Balıkesir civarı), Kastamonu, Kayseri, Konya, Kudüs, Maraş, Niğde, Samsun, Sivas, Urfa ve başkentte Darüleytam kurumları vardı.¹⁰³

- Osmanlı'nın ilgilendiği çocuk gurupları içerisinde sokakta kalan çocuklar da vardır. Payitahta yaşayan kimsesiz sokak çocukların eğitimi için Darüleytam binası tesis edilinceye kadar kiralanacak binada din eğitimi almaları için karar alındı.¹⁰⁴Bu ıslahhaneye daha sonra, başıboş çocuklar da dâhil edildi.¹⁰⁵Frengi hastalığından sokak çocuklarının da korunması için belediye tarafından bazı önlemler alındı.¹⁰⁶Kimsesiz çocuklar, hasta ve sakatların barındırılması için bir kurumun tescil edilmesi için kurumlar arasında görüş alışverişi yapıldı.¹⁰⁷Sokaklarda kalan çocukların sayımının yapılması ve uygun görülenlerin Darülaceze'ye gönderilmesi için resmi çalışmalar başlatıldı.¹⁰⁸Sokaklarda dilencilik yaparak hayatlarını idame ettirmeye çalışan çocukların gücü yetenlerine iş veya eğitim verilmesi için mekân arama girişimleri yapıldı.¹⁰⁹Bu çocuklardan uygun olanlar, mülkiye mektebi, sanayi mektebi, askeri okullar gibi eğitim kurumlarına yönlendirildi.¹¹⁰

- Osmanlı'da engelli çocuklara yönelik de bazı haklar ve uygulamalara yer verildi. Dilsiz olanlara bîzebân ismi verildi. Üsküb Belediyesinde 1880 yılının Nisan ayında alınan bir karara göre a'mâ, dilsiz, yetim ve kimsesiz çocukların terbiyesi ve iâşe bedelleri için para ayrılmıştı.¹¹¹ II. Abdülhamid döneminde 25 Haziran 1889 tarihinde yayımlanan irade neticesinde, İstanbul'da Sağır ve Dilsiz Mektebi açıldı. Balcı'nın verdiği bilgilere göre, bu mektep Dersaadet Bîzebân Mektebi ismiyle de bilinmekteydi. Bu okulun bünyesine daha sonra görme engelliler için de bir sınıf eklendi. Okula kayıt olabilmek için 15 yaş sınırı, İstanbul'da barınma ve bulaşıcı bir hastalık taşımama şartları vardı. Okula kız çocukları alınmadı. Eğitim süresi 4 yıl olmasına rağmen sonrasında 5 yıla çıkarıldı. Bu okul Osmanlı'nın yıkılışına kadar eğitim hayatına devam etti. Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte İstanbul Maarif

¹⁰³ Ersin Müezzinoğlu, "I. Dünya Savaşı Esnasında Yetim ve Öksüz Çocukların Himayesi ve Eğitimi: Darüleytamlar", *History Studies*, 4/1, (2012): 405-406.

¹⁰⁴ BOA.MF.MKT.657-25.

¹⁰⁵ BOA.BEO.1916-143656.

¹⁰⁶ BOA.ŞD.700-31.

¹⁰⁷ BOA.İ.DH.1176-91967.

¹⁰⁸ BOA.DH.MKT.2493-86.

¹⁰⁹ BOA.MV.52-70.

¹¹⁰ BOA.MB.İ.88-2.;BOA.MF.MKT.54-39.

¹¹¹ BOA.YB.021/74-62

Müdürlüğüne devredildi. Osmanlı sınırları içerisinde: Beyrut Körler Okulu, Urfa Amerikan Körler Okulu, Malatya Körler Okulu, Selanik Sağır ve Dilsiz Mektebi, İzmir Sağır Dilsiz ve Körler Mektebi de açıldı. İttihat ve Terakki idaresinde 29 Eylül 1915 tarihinde, Dilsiz ve Sağır Mektepleri Nizamnamesi neşredildi.¹¹²

- Osmanlı belgelerine göre, yetim çocukların haksız yere mağdur edildiği davalarda çocukların lehine kararlar alınmakta ve mağduriyetleri giderilmekteydi.¹¹³ Bu başlık altında ele alınan konular içerisinde miras davaları da bulunmaktaydı. Müslüman bir ailede, kız çocuğuna verilen miras payı, erkek kardeşinin yarısı kadardı. Ayrıca kanun tarafından korunan mahfuz yani korunmuş hisseler vardı.¹¹⁴ Bu uygulamadan zamanında Atatürk ve ailesi de faydalandı. Babası Ali Rıza Efendi vefat ettikten sonra, tereke ve miras kayıtları bu şekilde oluşturuldu.¹¹⁵
- Yeni doğan çocukların en kısa zamanda nüfusa kaydedilmesi istenmekteydi. Bu süreci geçirenler hakkında cezaların uygulanması söz konusuydu.¹¹⁶ Başboş olan çocukların sokaklardan alınarak gerekli muameleler yapılması sağlandı.¹¹⁷ Kanunen yasak olduğu halde, özellikle kız çocuklarının ailelerinden zor kullanılarak alınması ve parayla satılmasına yönelik ilgili kurumlarca önlemler alındı.¹¹⁸
- 22 Aralık 1906 tarihinde alınan kararda, sokaklarda dilenen çocukların kurtarılması amacıyla hasta veya sakat çocukların Darülaceze'ye, sağlam olanların ise mekteplere veya askeri kurumlara gönderilmesi gerektiği ilgililere bildirildi.¹¹⁹
- 11 Mayıs 1909 tarihli kanuna göre, 15 yaşından küçük çocuklardan yararlanmak amacıyla dilenmeye sevk ve teşvik edenlere ceza verilmesi kararlaştırıldı.¹²⁰
- 2 Kasım 1913 tarihli Askeri Tekaüt Kanunu gereğince, asker ailelerine verilecek maaşın, yetim kalan çocuk sayısına göre hesaplanıp ödenmesine yönelik Şura-yı Devlet tarafından bir karar alındı.¹²¹

¹¹² Balcı, Osmanlı Devleti'nde Engelliler ve Engelli Eğitimi Sağır Dilsiz ve Körler Mektebi, 181-183.

¹¹³ BOA.A.(DVNSMHM.d.80-435.

¹¹⁴ Ortaylı, Osmanlı Toplumunda Aile, 116.

¹¹⁵ Atatürk'ün babası Ali Rıza Efendi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Akın Aktaş, *Selanikli Ali Rıza Efendi 1841-1886 (Atatürk'ün Babası)*, (Ankara: Akademisyen Yayınevi, 2024).

¹¹⁶ BOA.DH.MKT./2493-18.; BOA.DH.MKT.917-56.;

BOA.BEO./2721-204032.

¹¹⁷ BOA.DH.MKT.2495-99.

¹¹⁸ BOA.DH.MKT.2739-67.

¹¹⁹ BOA.ZB.375-52.

¹²⁰ Reçberoğulları, "Atatürk Dönemi Çocuk Politikası", 63.

¹²¹ BOA.BEO.4231-317316.

- Osmanlı'da Müslüman çocuklar ile birlikte Gayrimüslim çocukların hakları da kanunlarla güvence altına alındı. Hristiyan terekelerinin tahririnde, küçük çocukların haklarının korunması için özel ihtimam gösterildi.¹²² Bayramlarının kutlanması konusunda öğrencilerin hassasiyetine dikkat edildi.¹²³ Gayrimüslim çocuklarının, Osmanlı Devleti ordusunda "Devşirme" sistemi altında kadrolaşmasına bir dönem müsaade edildi. Burada, Pençik Kanunu ismi verilen bir uygulama kullanıldı.¹²⁴
- H. 21 Muharrem 1328 (2 Şubat 1910)¹²⁵ ve H. 29 Sefer 1335 (25 Aralık 1916)¹²⁶ tarihli iki belgeden anlaşıldığı kadarıyla, ülke sınırları içerisindeki yabancı uyrukları kişilerden doğacak çocukların Osmanlı tebaası sayılması için Tabiiyet Kanunu'na yönelik bazı girişimler başlatıldı. Ayrıca, suça karışmış 13 yaşından küçük çocukların eğitimi için ıslahhane kurulmasına yönelik ilgili makamlarca taleplerde bulunuldu.¹²⁷
- Osmanlı Devleti'nde çocuklara yönelik uygulamalardan bir diğeri ise özel günlerin kutlanmasıdır. Bunun en bariz örneği, ilk olarak 2 Mayıs 1916 tarihinde kutlanan Çocuk Bayramı'dır. Bu bayram kısa bir dönem kutlansa da Birinci Dünya Savaşı ve sonrasında yaşanan İstiklal Harbi nedeniyle bir süre kutlanamadı.¹²⁸ Milli Mücadele yıllarında Türk milletinin yegâne temsilcisi olan Büyük Millet Meclisinin açılışı 23 Nisan 1920'de Cuma günü gerçekleşti. Bir yıl sonra, yani 23 Nisan 1921 tarihinde alınan resmi kararda¹²⁹ bu özel gün, bayram olarak ilan edildi. Ankara'da yapılan kutlamalarda çocuklar ön saflarda yer aldı. Gazi Paşa, bu güzel için, "23 Nisan, Türkiye milli tarihinin başlangıcı ve yeni bir dönüm noktasıdır. Bütün bir cihan-ı husumete karşı kıyam eden Türkiye halkının, Türkiye Büyük Meclisini vücuda getirmek hususunda gösterdiği harikayı ifade eder"¹³⁰, söyleminde bulunmuştur. Bu bayram, Cumhuriyet idaresinde zaman içerisinde farklı isimlerde kutlanmaya devam etti.¹³¹

¹²² BOA.A)MKT.UM.402-81.

¹²³ BOA.MF.MKT.127-23.

¹²⁴ Abdülkadir Özcan, "Devşirme", *TDVIA*, 9, (2003): 254.

¹²⁵ BOA.DH.MUİ.60-41.

¹²⁶ BOA.DH.HMŞ.1-8.

¹²⁷ BOA.DH.MB.HPS./158-37.

¹²⁸ Bengü Salman Bolat, "23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı", *Atatürk Ansiklopedisi*, <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/23-nisan-ulusal-egemenlik-ve-cocuk-bayrami/?pdf=3246>, Erişim Tarihi 22.01.2025.

¹²⁹ TBMM Zabıt Ceridesi, 23.04.1921.; Resmi Gazete, 02.05.1921, Karar No:112, S.13.

¹³⁰ *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, C.III, (Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 1997), 53.*

¹³¹ Fahrettin Dörtkol, "23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı'nın Tarihçesi: Himaye-i Etfal Cemiyetinin Katkıları", *Gaziantep University Journal Of Social Sciences*, 22/1, (2023), 145-158. ;Cumhuriyet dönemi çocuk hakları kısmında bu konuya ayrıntılı şekilde yer verilmiştir.

- Osmanlı Devleti, Avrupa’da yaşanan gelişmeleri de yakından takip etti. Neuchetel ve Cenevre’de yürürlükte olan ve terk edilmiş çocuklar hakkındaki kanun ile nizamname ve ıslahhanelerin idaresine ait bilgiler elçilikler aracılığıyla Dersaadet’e gönderildi.¹³²Kadınlara ve çocuklara yönelik fuhşun engellenmesi için Cenevre’de toplanacak olan konferansa heyet gönderilmesi, hükümet tarafından uygun görüldü.¹³³
- Çocuklara yönelik uygulamalardan bir diğeri ise resmi kurumlarının açılmasıydı. Kimsesiz, yardım ve bakıma muhtaç, engelli çocukların korunmasına, dilenmelerin engellenmesine ve meslek sahibi olmalarına yönelik Midhat Paşa’nın girişimiyle ilk defa ıslahhaneler açıldı. Sonrasında Darülaceze¹³⁴, Darüşşafaka¹³⁵, Darülhayr-ı Ali¹³⁶, Darüleytam, Himaye-i Etfal¹³⁷ Hilaliahmer¹³⁸ gibi sosyal hizmetlere yönelik kurumlar açıldı. Bu devlet kurumları geneli itibariyle bakıma muhtaç ve fakir çocukların yararına faaliyetlerde bulundular. Bu kurumların birçoğu II. Abdülhamid döneminde hizmete girdi. 1899 yılında kurulan Hamidiye Etfal Hastanesinde Türkiye’nin ilk çocuk sanatoryumu açıldı.¹³⁹Osmanlı Devleti’nin siyasi varlığını tamamladığı 19. yüzyılda bu denli sosyal kurumların açılmasının en önemli nedeni, savaşlarda alınan mağlubiyetler nedeniyle yetim ve öksüz çocuk sayısındaki artıştır. Bu konuya yönelik Başkanlık Osmanlı Arşivinde binlerce belge bulunmaktadır.
- II. Abdülhamid idaresinde çocuklara yönelik açılan bir diğerkurum Darülaceze bünyesinde açılan İrzahâne ismi verilen kreşlerdir. Burada kalan çocuklar için süt

¹³² BOA.DH.EUM.ECB./2-23.

¹³³ BOA.MV.223-167. ;BOA.BEO.4712-353345.

¹³⁴ Acizler veya düşkünler evi manasına gelmektedir. 1895 yılında kuruldu. 25 Nisan 1916 tarihinde nizamnamesi kabul edildi. Sokaklarda terk edilen ve dilendirilen çocuklar bu kuruma yerleştirildi. Cumhuriyetin ilan edilmesinden sonra, Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekaleti’ne bağlandı. 1925 yılında ise İstanbul Belediyesi’ne aktarıldı. Daha sonra Darülaceze Vakfı’na dönüştürüldü.

¹³⁵ Şefkat Yuvası, Öksüz Mektebi anlamlarına gelmektedir. 3 Mart 1864 tarihinde, Cemiyet-i Tedrisiyye-i İslâmiye adı altında kuruldu. 1903 yılında Maarif Nezareti’ne bağlandı. 17 Temmuz 1909 tarihinde tekrar Cemiyet-i Tedrisiyye-i İslâmiye Cemiyeti’ne iade edildi. 1924 yılında çıkarılan Tevhid-i Tedrisat Kanunu’yla tam zamanlı eğitim veren lise haline getirildi. Cumhuriyet döneminde Darüşşafaka Lisesi’ne dönüştürüldü. Bu kuruma yardım edenler arasında Gazi Mustafa Kemal Paşa’nın annesi Zübeyde Hanım da vardı. 20.000 kuruş yardım yaptı. Aktaş, Selanikli Ali Rıza Efendi 1841-1886 (Atatürk’ün Babası), 109.

¹³⁶ Bu kurum 1909 yılında kapatıldı. Ersin Müezzinoğlu, “I. Dünya Savaşı Esnasında Yetim ve Öksüz Çocukların Himayesi ve Eğitimi: Darüleytamlar”, 400.

¹³⁷ 30 Haziran 1921 yılında Ankara’da kuruldu ve bir nizamname hazırlandı. Bünyesinde birçok milletvekili çalıştı. Bizzat Mustafa Kemal Paşa’nın desteklediği bir kurumdu. Cumhuriyet döneminde Çocuk Esirgeme Kurumu’na dönüştürüldü. Varlığını günümüzde Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı bünyesinde sürdürmektedir.

¹³⁸ Faaliyetlerine 14 Nisan 1877 tarihinde başladı. Bu tarih 93 Harbi yıllarına denk gelmektedir. Birinci Dünya Savaşı yıllarında cephe arkasında mücadele etti. Milli Mücadele yıllarında İstanbul’dan Anadolu’ya yardım ulaştırılmasında kritik rol üstlendi. Bakıma ve yardıma muhtaç insanlara yönelik önemli faaliyetlerde bulundu. Kurumun yapısında zaman içerisinde bir takım değişikliklere gidildi. 1923 yılında Türkiye Hilaliahmer Cemiyeti, 1935 yılında ise Türkiye Kızılay Cemiyeti adını aldı. Günümüzde Kızılay ismiyle tüzel yapısı devam etmektedir.

¹³⁹ Reçberoğulları, “Atatürk Dönemi Çocuk Politikası”, 36.

temin edildi.¹⁴⁰Kurum bünyesine farklı tarihlerde atamalar yapıldı.¹⁴¹Bakılan çocukların, evlatlık isteyen ve uygun görülen ailelere verilmesi için yasal düzenlemeler yapıldı.¹⁴²Teknik cihazların alınması için bütçe oluşturuldu.¹⁴³Yaşça ve sağlıkça uygun olan çocukların, Darülhayr, Darüşşafaka, Mektebi Sanayi gibi kurumlara geçebilmelerine imkân sağlandı.¹⁴⁴

- II. Abdülhamid döneminde çocuklara yönelik birçok kitap basıldı. Bunlar arasında, Çocuk Büyütmek, Çocuk, Çocuklara Aş Yahud Validelere Hediye, Çocuklara Hıfz-ı Sıhhat Dersleri, Beynel Etfâl Sirayet-i Emrâz, Çiçek Hastalığı ve Suçiçeği Darülaceze İrzahanesi, Doğururken ve Doğurduktan Sonra, Ebe Hanımlara Öğütlerim, Emraz-ı Etfâl, Emrâzı Etfâl, Emzirme, Gebelik ve Gebelikte Tedabir, Hamil ve Vaz'-ı Hamil, Kanun ve Fenn-i Vilade, Küçük Hıfz-ı Sıhhat, Sâri Çocuk Hastalıkları, Sıhhatnûma-i Âile Yahud Baba-Ana-Çocuk, Sıhhatnümâ-i Etfâl Yahud Validelere Nasihat, Tabib-i Etfâl Yahud Ebeveyne Yadigâr, Valideler İhtar Yahud Kuşpalazı, Validelere Rehber Yahud Hıfz-ı Sıhhat-i Etfâl, Veraset, Zaif ve Vakitsiz Doğan Çocuklara Edilecek Takayyüdat Kuvöz ve Gavaj isimli eserler vardı.¹⁴⁵Ayrıca, Ahmet Midhat Efendi'nin bu dönemde yazdığı "Ana Babanın Evlat Üzerinde Hukuk ve Vezâifi" ile "Çocuk" isimli iki kitap da yazılan önemli eserler içerisinde yer almaktadır.

- Çocukların gözetildiği yapılardan bir diğeri ise cemiyetler ve vakıflardır. Anadolu ve Rumeli bölgesinde faaliyet gösteren hayırsever yapılar, ihtiyaç sahibi çocuklara yardım eli uzatmaktaydı.¹⁴⁶Ayrıca, mekteplerin yapımı ve onarılması, öğrenci masraflarının karşılanması, kütüphanelerin oluşturulması gibi eğitim faaliyetlerini üstlendiler. Bu vakıflar arasında, 19. yüzyıl itibariyle Fukaraperver Cemiyeti¹⁴⁷ ve Fakir Çocukları Yardım Cemiyeti de vardı.¹⁴⁸Bunlar gibi faydalı cemiyetin destekleri neticesinde birçok ihtiyaç sahibi çocuğa yardım eli uzatıldı.

¹⁴⁰ BOA.DH.MKT.1079/59

¹⁴¹ BOA.DH.UMVM.156-102.; BOA.DH.UMVM.165-38.

¹⁴² BOA.ZB.329-106.

¹⁴³ BOA.DH.MKT.727-40.;BOA.DH.MKT.1249-77.

¹⁴⁴ BOA.DH.MKT.2657-45.

¹⁴⁵ Gülbeyaz Küre, "II. Abdülhamid Devrinde Ana-Çocuk Sağlığı Kitapları", *Uluslararası Anadolu Sosyal Bilimler Dergisi*, 5/3, (2021): 960-991.

¹⁴⁶ BOA.MB.İ.150/80. ;BOA.HHİ.206-47.

¹⁴⁷ Cemiyetin faaliyetleri hakkında bkz. BOA.DH.İ.UM.EK.20-56.

¹⁴⁸ BOA.DH.HMŞ.4-4. ;BOA.DH.EUM.AYŞ.60-44.;Vakıfların faaliyetleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Yahya Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi*, (Ankara: Pegem Akademi, 2015), 112-113.

- Osmanlı Türkiyesi’nde Birinci Dünya Savaşı yıllarında Gayrimüslim çocuklara yönelik yaşanan bir diğer gelişme ise yetim çocukların, yabancı devletlerin himayesinde Türkiye’de eğitilmesi ve bakılması oldu. Bu konuya öncülük eden yapı, ABD destekli Near East Reilef yani Yakındoğu Yardım Heyeti’dir. Başlangıçta Ermeni çocuklara yapılan yardımlar zamanla Rum, Süryani, Müslüman ve Yahudi çocukları da kapsadı. Bu heyet Adapazarı, Adana, Bursa, Kayseri, İstanbul, Harput, İzmit, Malatya, Konya, Sivas, Samsun, Ordu, Trabzon gibi birçok önemli şehirde faaliyette bulundu. Osmanlı Devleti, bu heyete maddi yardımlar yaptı ve bazı kamu binaları bu heyete tahsis edildi. Heyetin kayıtlarına göre, doğrudan ve dolaylı şekilde yardım yapılan çocuk sayısı 110.000’den fazlaydı. Eğitim, beslenme, sağlık, barınma, meslek edindirme gibi birçok alanda hizmet veren Yakındoğu Yardım Heyeti, Cumhuriyet’in kurulmasıyla birlikte Türkiye’deki faaliyetlerine zaman içerisinde son verdi.¹⁴⁹

Yukarıda verilen belgelerde ve açıklamalarda görüldüğü üzere, Osmanlı Devleti’nde: kimsesiz, yetim, öksüz, engelli, muhacir, Müslüman ve Gayrimüslim çocuklara yönelik yaşam, barınma, sağlık, eğitim, miras, bakım, koruma vb. temel haklar verilmiş ve onlara yönelik birçok uygulama hayata geçirilmiştir.

*Fotoğraf-Darül Eytam’da Kalan Çocuklar.*¹⁵⁰

¹⁴⁹ Murat Özata, “Anadolu’nun Yetimleri: Yakın Doğu Amerikan Yardım Heyeti ve Çalışmaları 1919-1922, *Ötekinin Tarihi*, ed. Selim Karakaş, (İstanbul: İdeal Kültür Yayıncılık, 2022), 193-220.

¹⁵⁰ Çağlayan Darul Eytamı (Yetimler Evi), Nisan 1339, Bu fotoğraf birçok eserde Çanakkale’de şehit olan çocuklar için kullanılmaktadır. Bu görsel Çanakkale ile ilgili değildir. Bu konu hakkında bkz. Kâzım Karabekir, *Çocuk Davamız-II*, Yay. Haz. Faruk Özerengin, (İstanbul: Emre Yayınları, 1995).

2.3. MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE ÇOCUK HAKLARI

Türk çocuğu 93 Harbi, Balkan Savaşları, Birinci Dünya Savaşı ve sonra yaşanan Milli Mücadele yıllarında, vatan savunmasında üzerine düşer vazifeyi insanüstü bir gayretle yerine getirmiştir. Bu savaş yıllarında, sayısı günümüzde dahi netleştirilemeyen çok sayıda çocuk ya şehit ya da gazi oldu. Binlerce çocuk işkence gördü, ailesiz kaldı.

Özellikle Milli Mücadele döneminde, Türk milleti işgalci kuvvetler tarafından tam manasıyla katliama uğratıldı. Türk kadınlarına tecavüz edilmekte, çocuklar ise süngüden geçirilmekteydi. Bu durumu kabullenmeyen vatansever Türk ahalisi, Mustafa Kemal Paşa'nın etrafında kadrolaştılar ve Milli Mücadele'de yer aldılar. Bu gruplar arasında çocuklar da vardı. Lojistik, istihbarat, fişek toplama, kıyafet dikme, bildiri dağıtma gibi faaliyetlerin yanı sıra cephelerde savaşan Türk çocukları da mevcuttu. Kahraman çocukların takdire şayan bu yararlılıkları komutanları ve milletvekilleri tarafından takdir edildi. Büyük Millet Meclisindeki birçok oturumda kahraman Türk çocuklarının fedakârlıkları anlatıldı.¹⁵¹Gazi Paşa, Milli Mücadele'nin en çetin günlerinde dahi çocukların bu fedakârlıklarını yakından takip etti. 17 Ekim 1922 tarihindeki şu söyleminde çocuklara verdiği ehemmiyeti bir kez daha gösterdi;

“Küçük hanımlar, küçük beyler!

*Sizler hepiniz âtinin bir gülü, yıldızı, bir nur-i ikbalisiniz. Memleketi asıl nura gark edecek sizsiniz. Kendinizin ne kadar mühim, kıymetli olduğunuzu düşünerek ona göre çalışınız. Sizlerden çok şeyler bekliyoruz: kızlar, çocuklar.”*¹⁵²

Osmanlı Devleti ile Türkiye Cumhuriyeti Devleti arasında geçiş süreci olarak nitelendirilebilecek Milli Mücadele yıllarında çocuk hakları ihmal edilmedi. 31 Ekim 1918 ile 29 Ekim 1923 tarihleri aralığını kapsayan bağımsızlık mücadelesinde Gazi Mustafa Kemal ve Kazım Karabekir Paşa'nın destekleriyle, Büyük Millet Meclisinde yasal düzenlemeler yapıldı ve çocuklar koruma altına alındı. Bu dönemde çocuklara yönelik verilen en önemli hak, şehit çocuklarına yönelik oldu. Büyük Millet Meclisince 4 Nisan 1921'de çıkarılan İstiklal Madalyası Kanunu'nun 1. maddesine göre, cephede veya cephe gerisinde milli istiklal uğruna şehit olan askerlerin

¹⁵¹ Nuri Köstüklü, *Milli Mücadele'de Çocuk Kahramanlar* (Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2024), 16-67.

¹⁵² *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, C.II, (Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 1997), 45-46.

çocuklarına İstiklal Madalyası verildi.¹⁵³ Sonrasında yapılan düzenlemeler neticesinde bu madalyanın en büyük erkek çocuğa verilmesi uygun görüldü.¹⁵⁴

*Belge-İstiklal Madalyası Kanunu.*¹⁵⁵

Milli Mücadele yıllarında çocukların eğitime yönelik de önemli kararlar alındı. Belirli aralıklarla toplanan eğitim kongrelerinde, Milli Eğitim Bakanlığı uhdesinde eğitim planları hazırlandı. Bütçenin önemli bir kısmı eğitim ve savunma faaliyetlerine ayrıldı. Bir diğer gelişme ise yeni kurumların açılmasına yönelik oldu. 2 Mayıs

153 *“İstiklâl Madalyası bi’l-fi’l ku’a başında cephede veya dahili isyanları teskinde âsâr-ı hamâset ve fedâ-kârî gösteren erkân, ümera ve zâbitân ve efrâd ve milli kahramanlara ve cephe gerisinde maksad-ı ulvînin husûlü için ibrâz-ı mesâi edenlere, istiklal-i milli uğrunda feda’yı can eden şühedanın da ekber evladına veya ailesine verilir.”* Karar No: 66, Resmi Gazete, S.9, 4 Nisan 1921.; Yapılan değişiklikler için bkz. BCA.30-10-0/194-326-24. ;BCA.30-10-0/194-327-6. *“İstiklal Madalyası bi’l-fi’l ku’a başında, cephede veya dahili isyanları teskinde hamâset ve fedâkarî âsârî gösteren erkân, umera ve zâbitân ve efrâd ve milli kahramanlara ve cephe gerisinde ulvî maksadın husulü için mesâi ibraz edenlere ve istiklal-i milli uğrunda feda’yı hayat eden şehidlerin büyük oğluna, yoksa büyük kızına, yoksa pederine, o da yoksa validesine o da yoksa zevcesine verilir.”* ,İstiklal Harbi Dönemi Şehit Çocukları ve Malul Gaziler İle Kimsesizlere Yardım Faaliyetleri, Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, Belge No: 22-3, 152, (2023): 110.

¹⁵⁴ Yapılan değişiklikler için bkz. BCA.30-10-0/194-326-24. ;BCA.30-10-0/194-327-6. “*İstiklal Madalyası bi’l-fi’l kut’a başında, cephe ve dahili isyanları teskinde hamâset ve fedâkârî âsârî gösteren erkân, umera ve zâbiâtın ve efrâd ve milli kahramanlara ve cephe gerisinde ulvî maksadın husulü için mesâî ibraz edenlere ve istiklal-i milli uğrunda feda’yı hayat eden şehidlerin büyük oğluna, yoksa büyük kızına, yoksa pederine, o da yoksa validesine o da yoksa zevcesine verilir.*” ,İstiklal Harbi Dönemi Şehit Çocukları ve Malul Gaziler İle Kimsesizlere Yardım Faaliyetleri, *Askerî Tarih Belgeleri Dergisi*, Belge No: 22-3, 152, (2023): 110. ; Zaman içerisinde bu kanunda bir takım düzenlemeler yapıldı. Resmi Gazete, S.23780, 8 Ağustos 1999.

¹⁵⁵ Resmi Gazete, S.9, 4 Nisan 1921.

1920’de Sıhhat ve İctimai Muavenet Vekâleti¹⁵⁶, Gazi Paşa’nın desteğiyle Ankara’da kuruldu. Şehit çocuklarının himaye ve eğitimiyle ilgili gerekenlerin yapılması için 1921 yılında Mecliste bir komisyon teşkil edildi.¹⁵⁷ 5 Aralık 1922’de Darüleytamlar Nizamnamesi yayımlandı.¹⁵⁸ Darüleytamların idaresi ve yönetimi, Maarif Nezaretinden alınarak Sıhhat ve İctimai Muavenet Vekâletine devredildi. Birinci Dünya Savaşı’nda şehit olanların çocuklarının burslu okutulması gündeme getirildi¹⁵⁹ lakin yaşanan ekonomik sıkıntılar ve işgal yılları buna müsaade etmedi. Kurtuluş Savaşı’nın kazanılması ve sonrasında Cumhuriyet’in ilanıyla birlikte 1926 yılında alınan bir karar neticesinde Darüleytamlar kaldırıldı.

İstiklal Harbi yıllarında sadece Ankara’da değil İstanbul’da da çocuklar için birtakım kararlar alındı. Ekonomik nedenlerden dolayı Anadolu’nun her tarafında ciddi sorunlar yaşansa da özellikle şehit çocuklarına ve sokakta kalan kimsesiz çocuklara yönelik önemli adımlar atıldı. Bu çocukların barınması ve imkânlar dâhilinde okutulabilmeleri için ilgili kurumlar seferber edildi. Maarifi Umumiye Nezareti, Harbiye Nezareti gibi ilgili kurumlar konuya müdahil oldu.¹⁶⁰ İstanbul’da barındırılmayan çocuklar başka illere sevk edildi. İzmir, Edirne, Kayseri, Sivas, Amasya, Tokat, Samsun gibi birçok ildeki çocukların durumu belirlenmeye çalışıldı.

Anadolu’da, kimsesiz çocuklara yönelik inisiyatif alan ve girişimlerde bulunan ilk komutan Kazım Karabekir Paşa’ydı. 1919 yılında 15. Kolordu Komutanı sıfatıyla İstanbul’a çektiği telgrafta Erzurum ve Erzincan’da, yetim, öksüz, kimsesiz ve şehit çocukları için mektep kurulması mecburiyetinden bahsetti.¹⁶¹ Bu yazısının akabinde Mekatib-i Askeriyye Müfettişliği, Ordu Dairesi, Harbiye Nezareti arasında farklı tarihlerde yazışmalar yapıldı ve önerisi uygun görüldü. Bu mektepler için bir talimatname neşredildi.¹⁶² Erzurum yıllarında bizzat üstlendiği yetim ve öksüz çocukların bakımı için yuvalar açtı. İdman Bayramı, Ağaç Bayramı gibi özel günlere yönelik kutlamalar yaptırdı. Mektepler açarak çocuklara eğitim verilmesini sağladı ve

¹⁵⁶ Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı.

¹⁵⁷ BCA.30-18-1-1/3-28-17.

¹⁵⁸ Düstur, T.3, <https://acikerisim.tbmm.gov.tr/items/52ccf001-5e34-47db-a3bc-c0978d616c87>

Erişim Tarihi 27.02.2025.

¹⁵⁹ BCA.180-9-0-0/6-33-7.

¹⁶⁰ Harbiye Nezareti Ordu Dairesi Ordu Şu’besi. Belge No:2, İstiklal Harbi Dönemi Şehit Çocukları ve Malul Gaziler İle Kimsesizlere Yardım Faaliyetleri, *Askeri Tarih Belgeleri Dergisi*, S.152, 2023, s.9.

¹⁶¹ İstiklal Harbi Dönemi Şehit Çocukları ve Malul Gaziler İle Kimsesizlere Yardım Faaliyetleri, *Askeri Tarih Belgeleri Dergisi*, Belge No: 6, 152, (2023): 26.

¹⁶² İstiklal Harbi Dönemi Şehit Çocukları ve Malul Gaziler İle Kimsesizlere Yardım Faaliyetleri, *Askeri Tarih Belgeleri Dergisi*, Belge No: 16-1, 152, (2023): 72-73.

çocukların her türlü ihtiyaçları karşılandı. Erkek çocuklar sünnet ettirildi. Karabekir Paşa'nın çocuklara yönelik faaliyetleri halk ve bazı ordu komutanları tarafından takdirle karşılandı.

15. Kolordu'nun yetki alanındaki birçok şehirde, zaman içerisinde birçok mektep daha açıldı. Kurulan mektepler Ana Mektebi, Sanayi Gürbüzler Mektebi ve Askeri İlk Mektebi olmak üzere 3 kısımdan oluşmaktaydı. Karabekir'in 1919'da Harbiye Nezaretine gönderdiği yazısına göre, Sanayi Gürbüzleri'nin öğrenci mevcudu 200'idi.¹⁶³1923 yılı itibarıyla okullardaki çocuk sayısı 1584 oldu. Bu mekteplerde okutulması için Öğütlerim, Şarkılı İbret ve Sanayi Projeleri isimli kitaplar hazırlandı.¹⁶⁴Çocuklara, okuma yazma öğretiminin yanı sıra el ve kişisel becerileri geliştirecek temel eğitim becerileri verildi. Milli duyguları canlı tutacak piyesler hazırlandı. Cephede bulunan askerlere öğrenciler tarafından mektuplar yazıldı. Bu mektuplardan biri şu şekilde kaleme alındı;

“Mazlûm Türk ilinin kahraman bekçilerine”

Beş sene süren kanlı bir savaştan sonra iki seneden beri de pek namussuzca hücumlara karşı durarak vatan ve milletimizin hayatı için uğraşıyorsunuz. Bugün omuzlarınıza yüklediğiniz bu vazife hiç şüphe yok ki şimdiye kadar gelip geçen vakaların baş tacıdır. Yüreklere büyük iman ve başlarında kahraman bir kumandan olduğu halde yurdumuzun kurtarılmasına can ve başla çalışan siz amcalarımıza masum kalplerimizin saf duygularını gönderiyoruz. Bizim babalarımızı, analarımızı, kardeşlerimizi vurup kıran düşmanlar pek yakın günlerde inşallah kâmilten mahvolacak ve vatanımız yalnız bizim olacaktır. Kurban Bayramı münasebetiyle mübarek ellerinizden öperiz. Kolordu Gürbüzler Mektebindeki Bütün Şüheda Yavruları. 24-8-1336.”¹⁶⁵

Bu mekteplerde eğitim gören çocuklar aslında hayata hazırlanmaktaydı. Verilen eğitim ve kurum faaliyetleri belirli aralıklarla denetlendi ve tutulan raporlar Harbiye Nezaretine gönderildi. Kazım Karabekir Paşa'nın açtığı bu mektepler, yıllar sonra açılacak Köy Enstitüleri'nin bir nevi ön sözüydü.

Kazım Karabekir Paşa'nın çocuk yuvalarını açmasının en önemli nedeni, Ermenilerin ve işbirlikçilerin Mondros Antlaşması'ndan sonraki günlerde Doğu Anadolu bölgesindeki zararlı faaliyetleridir. Polis Müdüriyeti Umumiyesinin Haziran 1919 tarihli raporuna göre, Müslüman Türk çocukları zorla Patrikhane'ye götürülerek

¹⁶³ İstiklal Harbi Dönemi Şehit Çocukları ve Malul Gaziler İle Kimsesizlere Yardım Faaliyetleri, *Askeri Tarih Belgeleri Dergisi*, Belge No:9,9-1, 152, (2023): 39.

¹⁶⁴ Karabekir, Çocuk Davamız-I, 23, 91, 92.

¹⁶⁵ İstiklal Harbi Dönemi Şehit Çocukları ve Malul Gaziler İle Kimsesizlere Yardım Faaliyetleri, *Askeri Tarih Belgeleri Dergisi*, Belge No:20-1, 152, (2023):100-101.

din değiştirilmeye çalışılıyordu.¹⁶⁶Bu örnekte de görüldüğü üzere, Kazım Paşa'nın açtığı yuvaların ve okulların, Türk çocuklarının Müslüman olarak hayatlarını devam ettirmelerinde çok önemli bir etkisi vardır. Kazım Karabekir Paşa aslında bir nevi Midhat Paşa'nın misyonunu devam ettirmiştir. 3 Mart 1924 tarihinde çıkarılan Tevhid-i Tedrisat Kanunu çerçevesinde bu okullar Milli Eğitim Bakanlığına devredilmiş, bir kısmı ise farklı nedenlerden dolayı kapatılmıştır.

Tablo-3.Kazım Karabekir Paşa'nın Açtırdığı Okulların Listesi.¹⁶⁷

	Adı	Durumu
1	Kolordu Ana Mektebi	Leyli (Yatılı)
2	Kolordu Sanâyi Takımları Gürbüzleri	Leyli (Yatılı)
3	Erzurum Leyli Eytâm-ı İbtidâ-i Askeri Gürbüzleri	Leyli (Yatılı)
4	Erzincan Leyli Eytâm-ı İbtidâ-i Askeri Gürbüzleri	Leyli (Yatılı)
5	Erzurum 9.Fırka 29. Âlâi Gürbüzleri	Leyli (Yatılı)
6	Hasankale 12.Fırka Pasinler Gürbüzleri	Nehârî (Yatılı Olmayan)
7	Azap 12. Fırka Topçu Âlayı Gürbüzleri	Nehârî (Yatılı Olmayan)
8	Zanzak 12. Fırka Topçu Âlayı Gürbüzleri	Nehârî (Yatılı Olmayan)
9	Horasan 12. Fırka 36. Âlay Gürbüzleri	Nehârî (Yatılı Olmayan)
10	Aliçeyrek 12. Fırka 35. Âlay Gürbüzleri	Nehârî (Yatılı Olmayan)
11	İğrîbîğir 12. Fırka 35. Âlay Gürbüzleri	Nehârî (Yatılı Olmayan)
12	Rize Cem'iyet-i İslamiyye Gürbüzleri	Nehârî (Yatılı Olmayan)
13	Hopa Rüşdiyye Mektebi	Zabitan Tarafından Eğitim
14	Abuîslah 3. Fırka 11. Âlay Gürbüzleri	Nehârî (Yatılı Olmayan)
15	Of 3. Fırka Âlâi Gürbüzleri	Nehârî (Yatılı Olmayan)
16	Van 11. Fırka Gürbüzleri	Nehârî (Yatılı Olmayan)

¹⁶⁶ BOA.DH.KMS.52-79. ;BOA.HR.İM.59-15.

¹⁶⁷Kazım Karabekir Paşa'nın 7-2-1336 tarihinde 12. Kolordu Komutanlığına yazdığı belgeden edinilmiştir. Belgenin orijinali ekler kısmında Açılan Kolordu Mekteblerinin Adet ve Miktarları başlığı altında verilmiştir. İstiklal Harbi Dönemi Şehit Çocukları ve Malul Gaziler İle Kimsesizlere Yardım Faaliyetleri, *Askeri Tarih Belgeleri Dergisi*, Belge No: 15, 152, (2023): 54-55.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. CUMHURİYET DÖNEMİNDE ÇOCUK HAKLARI

Osmanlı Devleti, Birinci Dünya Savaşı'nda Almanya, Avusturya-Macaristan ve Bulgaristan'ın da içinde bulunduğu ittifak gurubu içerisinde yer aldı. Yaklaşık 4 yıllık savaş sonrasında 30 Ekim 1918 tarihli bir teslimiyet metni olan Mondros Ateşkes Antlaşması'yla bu savaştan yenik ayrıldı. Türk halkı, bu teslimiyeti kabul etmeyerek antlaşmanın imzalanmasından bir gün sonra 31 Ekim 1918 tarihinde Milli Mücadele ateşini yaktı ve Halide Edip'in tespitinde olduğu gibi ateşten gömleği üzerine giydi. Bu sürede, toplumsal yapının sağlıklı bir şekilde yeniden kurulması için bütün kadrolarla harekete geçildi. Osmanlı'dan arta kalan sorunların çözümü için sistematik şekilde politikalar belirlendi. Bu süreçte eğitim, sağlık, askeri, siyasi, ekonomi, idari, hukuk, sosyal ve toplumsal alanlarda inkılaplar yapıldı. Bunlar içerisinde Türk çocuklarına yönelik kanunlar ve uygulamalar da vardır.

Türk çocuğunun yetiştirilmesine yönelik bir düşüncenin dile getirildiği ilk ulusal metin, İzmir İktisat Kongresi'nde yer aldı. 17 Şubat 1923 tarihinde toplanan kongrenin sonuç kısmında 12 maddeden oluşan Misak-ı İktisat yayımlandı.¹⁶⁸ Bu belgenin 12. maddesi, *“Türk kadını, öğretmenini, çocukları, İktisadi Misak'a göre yetiştirilir”* şeklindeydi. Kongrenin açılma konuşmasını yapan Gazi Kemal Paşa, burada Türk çocukları için kongrenin ruhuna uygun şu konuşmayı yaptı;

*“...Bence, yeni devletimizin, yeni hükümetimizin bütün esasları, bütün programları, iktisat programından çıkmalıdır. Her şey bunun içinde vardır. Evlatlarımızın suretle talim ve terbiye etmeliyiz, onlara o suretle ilim ve irfan vermeliyiz ki, ticari hayatta, ziraat ve sanatta ve bütün bunların faaliyet alanlarında yararlı olsunlar, faal olsunlar, ameli bir uzuv olsunlar.”*¹⁶⁹

İzmir İktisat Kongresi'nin Başkanı, Milli Mücadele'nin önemli komutanlarından Kars Fatihî Kazım Karabekir'di. Çocuk Davamız isimli eserinde söylediği, *“Bakımsız çocuk milli tehlikedir. Bakımsız çocuk hasta olur, ölür veya suçlu olur. Vatanın*

¹⁶⁸ Erdinç Tokgöz, “Türkiye İktisat Kongresi”, *Atatürk Ansiklopedisi*, <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/turkiye-iktisat-kongresi/> Erişim Tarihi 24.02.2025.

¹⁶⁹ Afet İnan, *İzmir İktisat Kongresi*, (Ankara: TTK Yayınları, 1999), 26.

*geleceğinin sahipleri, bugünün çocuklarıdır. Şu halde, bakımsız çocukların bu vatana nasıl sahip olacakları bugünden düşünülecek bir meseledir*¹⁷⁰ ifadesi, çocuklara yönelik bir tehlikeye işaret etmekteydi. Misak-ı İktisat ve kurtuluş ruhu, ilerleyen yıllarda çocuklara yönelik yapılacak kanunlara ve açılacak kurumlara zemin teşkil etti.

5 yıllık çetin bir bağımsızlık mücadelesinin akabinde yeni Türk devleti 23 Temmuz 1923 tarihli Lozan Antlaşması'yla uluslararası alanda tanındı ve Türkiye Cumhuriyeti Devleti ismiyle 29 Ekim 1923 tarihinde başkenti Ankara olmak üzere kuruldu.

Devletin, çocuklara yönelik çözmesi gereken öncelikli konular içerisinde fakir, yetim ve öksüz çocukların hukuki haklarının belirlenmesi ve eğitim sorunun çözülmesi vardı. Çünkü Birinci Dünya Savaşı ve sonrasında yaşanan İstiklal Harbi yıllarında, çok sayıda çocuk mağdur oldu ve okullardan uzak kaldı. Öyle ki Meclis Zabıtları'ndaki bilgilere göre, savaştan zarar gören çocuk sayısının 94.000 civarındaydı.¹⁷¹Bu nedenle, Gazi Mustafa Kemal Paşa, sosyal yardımların sınırlılığını belirlerken doğum evleri, çocuk bakım evleri, süt çocukları ve kimsesiz öğrencilere yönelik bakım evleri, kör (âmâ), dilsiz ve sağırlar (lal) için kurumlar, yatılı öğrenci yurtları, ebe öğrenci yurtları, kimsesiz kadınların zorunlu oldukları çalışma saatleri esnasında çocuklara bakacak kreşler gibi ihtiyaç sahiplerine yönelik kurumların faaliyetlerine öncelik verdi.¹⁷²Bu amaçla, ilgili makamlarca bazı hazırlıklar yapıldı. Türkiye'deki çocukları korumaya yönelik kanunların hazırlanabilmesi için diğer ülkelerdeki kanunların araştırılması istendi.¹⁷³Bu süreçte bazı araştırma sonuçları¹⁷⁴ile Romanya¹⁷⁵, Danimarka, Finlandiya, İsveç ve Belçika'nın çocuklara yönelik kurumlarının nizamnameleri talep edildi.¹⁷⁶Bu nizamnameler farklı tarihlerde Türkiye'ye gönderildi.¹⁷⁷

¹⁷⁰ Karabekir, Çocuk Davamız I-II, 13.

¹⁷¹ TBMM Zabıt Ceridesi, D.1, C.24, İ.13,09,1338, s.441.

¹⁷² Mustafa Kemal Atatürk, *Medeni Bilgiler*, Yay. Haz. Afet İnan, (İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yayınları, 2010), 435.

¹⁷³ Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi. 571.35999.142224.26.;

Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi. 571.35999.142224.27.;

Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi. 571.35999.142224.28.

¹⁷⁴ Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi. 525.38661.15594.20.

Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi. 525.38661.15594.21..

¹⁷⁵ Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi 568.39568.160413.58.

¹⁷⁶ Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi 508.43952.212085.7.;

Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi 508.43952.212085.8.;

Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi 508.43952.212085.15.

¹⁷⁷ Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi 508.43952.212085.16.;

Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi 524.219063.212460.90.;

Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi 524.219063.212430.91;

Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi 539.220109.213745.3.;

Türkiye'nin Avrupa'daki çocuklara yönelik gelişmeleri Büyük Elçilikler aracılığıyla takip etmesi yıllar boyu devam etti. Bu konuda özellikle Fransa ve Belçika örnek alındı. 1 Haziran 1933 tarihinde Türkiye ile İsviçre arasında karşılıklı olarak, Mücrimlerin İadesine ve Cezai Mevatta Karşılıklı Muzaheret Adliye'ye Müteallik Muahedenin Tasdikine Dair Protokol kabul edildi.¹⁷⁸ 27 maddeden oluşan bu protokole göre; kasti şekilde çocuk düşüren veya çocuğun düşürülmesine neden olan, 14 yaşından küçük kız ve erkek çocukları cebren ve her türlü şiddetle istismar eden, nesebi yok eden ve çocuk değiştiren, müdafaasız çocukları kaçıran suçlular iade edilecekti.¹⁷⁹

Türkiye'nin yakından takip ettiği ülkelerden bir diğeri olan Belçika'daki çocuklara ve gençlere yönelik yayınlar hususunda hazırlanan kanun tasarıları da vakit geçirilmeden Ankara'ya iletildi.¹⁸⁰ Bu belgeler çocuklara yönelik yapılacak yasal düzenlemeler için Türkiye'ye örnek teşkil etti. Bu süreçte alanında uzman kişiler yurt dışına gönderilerek çocuklar hakkında yaşanan gelişmeler yakından takip edildi. Fuat Bey, çocuklar hakkında araştırma yapması için Mart ayının 1923 yılında Amerika'ya gönderildi.¹⁸¹ Bu ziyaretten yaklaşık bir yıl sonra, 26 Eylül 1924 tarihli Çocuk Hakları Bildirgesi, Avrupa'da kabul edildi. Türkiye bu bildirgeyi yakından takip etti. Türk heyetinin yurt dışı ziyaretleri farklı tarihlerde devam etti. 4-9 Temmuz 1933 tarihleri arasında Paris'te toplanacak Çocuk Himayesi Kongresi'ne katılması için Doktor Nebil Bey Fransa'ya¹⁸², 1 Birinci Teşrin 1938 tarihinde Belgrat'ta toplanacak olan Uluslararası Çocuk Esirgeme Kongresine gönderilmesi için de Mehmet Ali Sancaktar ile Doktor Fatma Memik¹⁸³, Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın bilgisi dâhilinde yurtdışına gönderildiler.

Türkiye'den yurt dışına gönderilen uzmanlar olduğu gibi yurt dışından da Türkiye'ye önemli bilim adamları ve uzmanlar davet edildi. Bu kapsamda John Dewey, 1924 yılının Temmuz, Ağustos ve Eylül aylarında Türkiye'de bazı

Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi 539.220109.213745.4.;

Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi 539.220109.213745.6.

¹⁷⁸ BCA.30-18-1-2/39-65-5.

¹⁷⁹ Sıra No: 208, Başvekâlet Kararlar Müdürlüğü Sayı: 6/2607. 21 Eylül 1933.

<https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d04/c023/tbmm04023072ss0208.pdf>

Erişim Tarihi: 27.02.2025.

¹⁸⁰ Dış İşleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi 508.44385.211220.1.;

Dış İşleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi 508.44385.211220.2.

¹⁸¹ BCA.30-10-0-0/204-395-21.Dosya Ek:245

¹⁸² BCA.30-18-1-2/37-44-19.Dosya Ek: 410-14.

¹⁸³ BCA.30-18-1-2/84-89-10.Dosya Ek: 409-62.

incelemelerde bulundu ve akademik yayımlar neşretti. Bu eserlerden biri olan “Çocuk ve Mektep” isimli kitabı, Mustafa Rahmi bey tarafından Türkçe’ye çevrildi ve Matbaa-i Âmire matbaasında 1923 yılında neşredildi.

Çocuklar için koruma tedbirleri yazılı eserlere yönelik de başlatıldı. Himaye-i Etfal Cemiyetinin nizamnamesinde geçen, “*Cemiyet evvela şehit çocuklarıyla, saniyen harp malullerinin ve harp felaketzedelerinin çocuklarıyla iştigal eder...*”, “*Cemiyet, alelumum etfalin himayesine ait husus ile meşgul olur*”¹⁸⁴ ifadelerine uygun yayımların neşredilmesi için özel çaba sarf edildi. Bu kapsamda Anneler Çocuk Bakımı isimli eser 1924 yılında¹⁸⁵, Annelere ve Çocuklara Salname isimli eser ise 1927 yılında takdim edildi ve halkın bu konuda bilinçlenmesi hedeflendi. Aynı cemiyet: Annelere Öğüt, Annenin Kitabı, Çocuğu Büyütme İlmihali, Büyük Çocukların Beslenme Usulleri, Hamile Kadınlara Öğütler, Evde Mektep, Japon İkizler, Keçi Çobanı, Eskimo İkizleri, Filipinli İkizler, Mağara İkizleri, Ezop Hikâyeleri, Haydi, Sara, Peri Masalları, Polianna, Çocuklara Masal, Bir Yaramazın Hikâyesi isimli birçok eseri farklı tarihlerde neşretti.¹⁸⁶ Ayrıca Türk Töresi, Çocuk Bahçesi, Hesabın Usul-i Tedrisi, Hendesenin Usul-i Tedrisi isimli kitaplardan belirli sayıda okul kütüphanelerine gönderildi.¹⁸⁷ Merkezi Cenevre’de olan Uluslararası Çocuklara Yardım Birliği’nin yayını olan mecmuanın birçok nüshası, Hariciye Vekâleti tarafından 1925 yılında Türkiye’ye gönderildi. Böylelikle Gazi Paşa, Avrupa’daki çocuk haklarına yönelik gelişmeleri basın yayın yoluyla da takip etti.¹⁸⁸

Türk çocuklarının ruhsal ve fiziksel gelişimlerine zararlı olabilecek yayınların engellenmesi için Telif ve Tercüme Heyeti Program Komisyonu ve diğer kurumlar tarafından ilkökul çocuklarının korunması ve okullarda okutulacak kitaplar hakkında 1926 ve 1927 yıllarında bilgilendirmelerde bulunuldu.¹⁸⁹ 1927 yılında alınan bir kararla, Ahmed Hilmi tarafından yazılan ve bastırılan Türk Çocuğunun Din Kitabı isimli eserin beşinci sınıflarda 1 yıl boyunca okutulması kararlaştırıldı.¹⁹⁰ Türk çocuklarının geometriyi daha kolay anlayabilmesi için Atatürk tarafından kaleme

¹⁸⁴ Makbule Sarıkaya, “Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti”, <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/turkiye-himaye-i-etfal-cemiyeti/> Erişim Tarihi 26.02.2025.

¹⁸⁵ BCA.180-9-0-0/51-260-23.

¹⁸⁶ Aysun Paşahan, “Annelere ve Çocuklara Salname” Işığında Cumhuriyet’in İlk Yıllarında Çocuk Himayesi ve Çocuğun Yaşam İlkeleri”, 37.

¹⁸⁷ BCA.180-9-0-0/49-253-199. ;BCA.180-9-0-0/49-253-204. ;BCA.180-9-0-0/49-253-240.

¹⁸⁸ BCA.525/38634-156441-28. ;BCA.525/38634-156441-29.

¹⁸⁹ BCA.180-9-0-0/48-247-4. ;BCA.180-9-0-0/112-544-4.

¹⁹⁰ BCA.180-9-0-0/108-525-14.

alınan ve yabancı terimlerin Türkçeleştirilerek anlatıldığı Geometri isimli kitap, 1937 yılından itibaren okullarda okutulmaya başlandı.¹⁹¹

Cumhuriyet'in ilk yıllarında kürtajla da mücadele edilmeye çalışıldı. 1 Mart 1926 tarihli Türk Ceza Kanunu ve 1930 yılında kabul edilen Umumi Hıfzıssıhha Kanunu'yla çocuk düşürmelere karşı müeyyideler getirildi.¹⁹²

Milli Mücadele yıllarında Türk ordusuna destek veren fakat toprakları Türkiye sınırları dışında kalan ailelerin çocukları süreç içerisinde vatandaşlığa kabul edildi.¹⁹³

Türkiye'de yaşayan bazı yabancı ailelerin, doğacak çocuklarını Türkiye'de doğurmak istemedikleri, bu nedenle farklı ülkelerde doğurup o ülkenin vatandaşlığını aldıktan sonra tekrardan Türkiye'ye geldiklerine yönelik istihbarat raporları Dâhiliye Vekâleti tarafından Gazi Paşa'ya gönderildi.¹⁹⁴ Bu raporlar sayesinde ülke nüfusu kayıt altına alınmaya çalışıldı.

18 yaşın altındaki kişilerin yani çocukların, gece ve hafta tatilinde çalıştırılmaları Nisan ayının 1926 yılında yasaklandı.¹⁹⁵

21 Haziran 1927 tarih ve 1117 sayılı Küçükleri Muzır Neşriyattan Koruma Kanunu neşredildi.¹⁹⁶ Aslında bu kanunun çıkacağı, Gazi Paşa'nın 16 Temmuz 1921 tarihinde açış konuşmasını yaptığı Maarif Kongresi'ndeki şu ifadelerinden anlaşılmaktadır;

*“Çocuklarımız ve gençlerimiz yetiştirilirken onlara bilhassa mevcudiyeti ile, hakkı ile, birliği ile taarruz eden bilumum yabancı anasır ile mücadele lüzumunu ve efkârı milliyeyi kemali istiğrak ile her mukabil fikre karşı şiddetle ve fedakârane müdafaa zarureti telkin edilmelidir.”*¹⁹⁷

¹⁹¹ Akın Aktaş, *Atatürk'ün Yüzyıllık Bibliyografyası “Kırmızı Kitap”*, (Ankara: Akademisyen Yayınevi, 2023), 70, 257, 328.

¹⁹² Kürtaj ile mücadelede günümüze kadar farklı tarihlerde birçok hukuki düzenleme yapıldı.

¹⁹³ BCA.30-18-1-2/62-20-3.

¹⁹⁴ BCA.30-10-0-0/206-406-20.

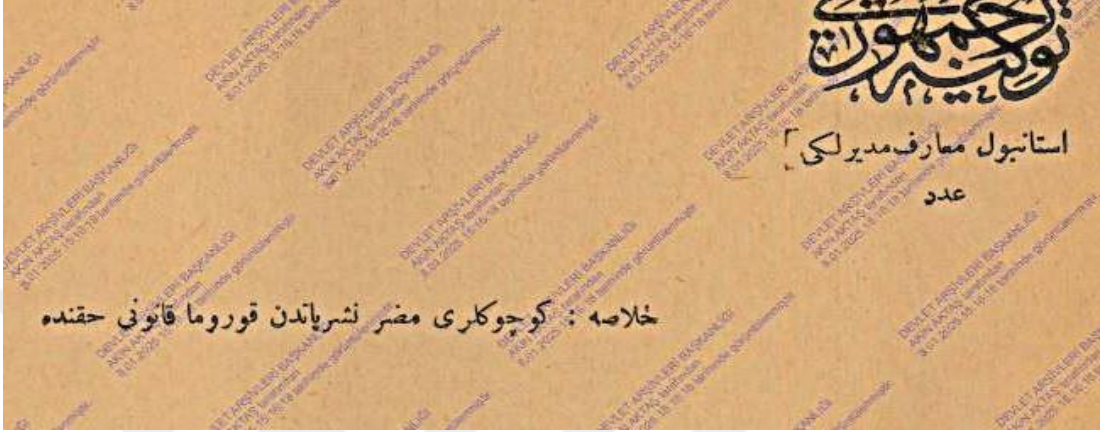
¹⁹⁵ Resmi Gazete, S.359, 29 Nisan 1926.; Tuğçe Nur Yılmaz, “Türkiye’de Aile Gelirinin Çocuk İşçiliği Üzerindeki Etkisi”, (Yüksek Lisans Tezi, Giresun Üniversitesi, 2024), 11.

¹⁹⁶ BCA.180-9-0-0/112-543-16.; BCA.180-9-0-0/46-235-6.

¹⁹⁷ *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, C.II, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1997), 20.

Bu kanuna binaen bazı tiyatro oyunları veya yayımlar yasaklandı.¹⁹⁸Bunlardan biri, Muhsin Ertuğrul'un Cehttim isimli piyesi oldu.¹⁹⁹Yasaklanan yayınların yanı sıra önerilen yayımlar da vardı. Çocuk Duygusu isimli haftalık çocuk gazetesi, Kültür Bakanlığı tarafından okullara tavsiye edildi.²⁰⁰

*Belge-Küçükleri Muzır Neşriyattan Koruma Kanunu Lahiyası.*²⁰¹

Yetiştirme yurtlarında ilköğrenimlerini tamamlayıp yatılı olarak meslek ve sanat okullarına yerleştirilecek çocukların yol ücretlerinin karşılanması için 1924 yılının Ağustos ayında bütçeden ödenek ayrıldı.²⁰²

5-10 yaşları arasındaki yeterli gıda alamayan çocukların tespiti için 1925 yılında çalışmalar başlatıldı.²⁰³Akabinde, fakir çocuklara başta yemek yardımı olmak üzere yardım yapılması için ülke genelinde 1927 yılında bir talimatname neşredildi.²⁰⁴Aynı yılın Aralık ayında, küçük çocukların tarlada ve çift işlerinde nasıl ve hangi şartlarda çalışabileceğine yönelik ülkenin genelinde duyurular yapıldı.²⁰⁵Bu bilgilendirmeler zamanla Türkiye'nin neredeyse her tarafına yayıldı.²⁰⁶

¹⁹⁸BCA.180-9-0-0/14-78-6.;Bu kanun Cumhuriyet Türkiye'si'nde başlangıçtan itibaren günümüzde dahi sürdürülen kanunlardan biridir. 15 Şubat 2011 tarih ve 6112 sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayın Hizmetleri hakkında kanunun bazı maddelerinde bu durumu görmek mümkündür. 8. maddesinde, medya yayın hizmetleri çocuklara karşı istismar içeremez, şiddeti teşvik edemez, çocukların zararına neden olacak yayınlar ile duygularını istismar edecek reklamlar yayımlayamaz ifadesi geçmektedir. Çocukların eğitime yönelik, Cumhuriyet dönemi eğitimcileri de üzerini düşeni yapmışlardır. Bunlardan en bariz örneği Nail Tan'dır. *Çocuklarımıza Folklor Hazinemizden Seçmeler* isimli eserinde, çocukların zihinsel ve ruhsal gelişimine destek verecek kültürel mirasları (Ninni-Masal-Bilmece-Atasözü-Tekerleme-Fıkra vb.) bir araya getirmeye çalışmıştır. Nail Tan, *Çocuklarımıza Folklor Hazinemizden Seçmeler*, (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1981).

¹⁹⁹ BCA.180-9-0-0/14-78-6.

²⁰⁰ BCA.490-1-0-0/1331-419-1. Dosya Ek: 8. Büro

²⁰¹ "Hülasa: Küçükleri Muzır Neşriyattan Koruma Kanunu Hakkında", BCA.180-9-0-0/46-235-6.

²⁰² BCA.30-18-1-1/10.40.7.

²⁰³ BCA.180-9-0-0/59-293-52. ;BCA.180-9-0-0/101-495-2.

²⁰⁴ BCA.180-9-0-0/19-96-13.

²⁰⁵ BCA.180-9-0-0/72-360-2.

²⁰⁶ BCA.180-9-0-0/127-609-7. ;BCA.180-9-0-0/127-609-10. ;BCA.180-9-0-0/127-609-11. ;BCA.180-9-0-0/127-609-12. ;BCA.180-9-0-0/127-609-13. ;BCA.180-9-0-0/127-609-14. ;BCA.180-9-0-0/127-609-15. ;BCA.180-9-0-

Devlet, Gayrimüslim çocukların haklarına yönelik de incelemeler başlattı ve yasalar hazırladı. 1925 yılındaki bir belgeye göre, sokaklarda başıboş dolaşan Ermeni çocukların eğitilmesi için İstanbul Vilayet Maarif Müdüriyetine sorumluluk verilmişti.²⁰⁷

Ülkenin her yerindeki okullara 17 Kasım 1926 tarihinde gönderilen talimatta, çeşitli nedenlerden dolayı kimsesiz kalan çocukların okullara kaydedilmesi hususunda idarecilerin hassas davranmaları, bütün kanun ve talimatlara uyulması özellikle istendi.²⁰⁸ Türkiye’deki ihtiyaç sahibi çocukların belirlenmesi için okullarda sayımlar yapıldı.²⁰⁹ İstanbul’da eğitim gören ilkokullardaki fakir çocuklara ücretsiz yemek verilmesi amacıyla Maarif Müdürlüğü, Türk Ocağı ve bazı sivil toplum kuruluşlarından oluşan bir komisyon teşkil edildi.²¹⁰ Fakir çocuklara yardım toplanması için Konya²¹¹, İstanbul ve Ankara’da balolar düzenlendi.

Arif Hikmet Bey (Koyunoğlu) tarafından tasarlanan ve Ankara’da açılan, Çocuk Sarayı isimli çocuk binasında çocuklar için sosyal etkinlikler yapıldı. Bu saray, 1925 yılında başlayan inşaat faaliyetleri kapsamında 1927’de tamamlandı ve Himaye-i Etfal Cemiyetinin hizmetine sunuldu.²¹²

0/127-609-16. ;BCA.180-9-0-0/127-609-17. ;BCA.180-9-0-0/127-609-18. ; BCA.180-9-0-0/127-609-19. ;BCA.180-9-0-0/127-609-20. ;BCA.180-9-0-0/127-609-21. ;BCA.180-9-0-0/127-609-22. ;BCA.180-9-0-0/127-609-23. ;

²⁰⁷ BCA.180-9-0-0/21-111-22.

²⁰⁸ BCA.180-9-0-0/111-539-30.

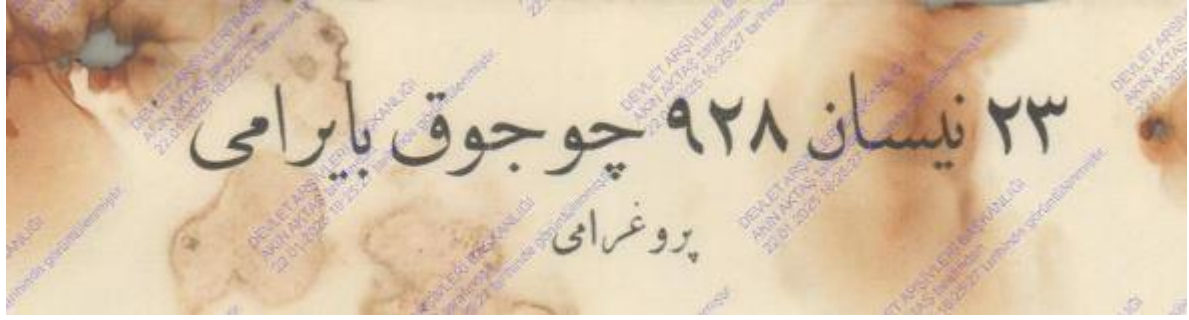
²⁰⁹ BCA.180-9-0-0/101-495-29.;BCA.180-9-0-0/101-495-36.; BCA.180-9-0-0/59-293-95. ;BCA.180-9-0-0/101-494-6. ;BCA.180-9-0-0/101-495-4.; BCA.180-9-0-0/101-495-5. ;BCA.180-9-0-0/101-495-12. ;BCA.180-9-0-0/101-495-13. ;BCA.180-9-0-0/101-495-17. ;BCA.180-9-0-0/101-495-21.;BCA.180-9-0-0/101-495-30. ;BCA.180-9-0-0/101-495-31. ;BCA.180-9-0-0/101-495-32. ;BCA.180-9-0-0/101-495-36. ; BCA.180-9-0-0/101-495-37.; BCA.180-9-0-0/101-495-38. ;BCA.180-9-0-0/101-495-39. ;BCA.180-9-0-0/101-495-40. ;BCA.180-9-0-0/101-495-41. ;BCA.180-9-0-0/101-495-42.

²¹⁰ BCA.180-9-0-0/155-744-61.; BCA.180-9-0-0/245-1224-28.

²¹¹ BCA.180-9-0-0/18-95-7.

²¹² “Ankara’da Büyük Millet Meclisinin cemiyetimiz hakkında lütuf buyurdıkları arsa üzerine gayet mu’tena bir caddede muhteşem bir Çocuk Sarayı inşa olunmuştur. Techizât ve tefrişat ve bazı mülakat hariç olmak üzere yalnız binanın inşası 1926 senesinde 120.000 lirayla müteahhidine ihale edilmiş idi. Çocuk Sarayı dersane, sinema salonu, gündüz işe giden kadınların çocuklarını akşama kadar eğlendirmek ve bakmak odalarını, muayenehane ve eczane ve büro kısımlarıyla süt tevzi mahallini ve banyo dairelerini havidir.” *Annelere ve Çocuklara Salname*, Himaye-i Etfâl Cemiyeti, (İstanbul: Ahmet İhsan Matbaası, 1927).

Belge-23 Nisan 928, Çocuk Bayramı Programı.²¹³

Belge-Çocuk Sarayı Ankara.²¹⁴

Türkiye'deki nüfusun belirlenmesi için 1927 ve 1935 yıllarında iki defa genel nüfus sayımı yapıldı. Böylelikle ülke genelinde yaşayan çocuklar hakkında bazı veriler elde edildi. 1927 yılı verilerine göre çocukların önemli bir kısmının bakıma ve yardıma muhtaç olduğu tespit edildi. Çocuklara yönelik 1932 yılı itibariyle köylerde yapılan

²¹³ BCA.180-9-0-0/6-38-3.

²¹⁴ BCA.180-9-0-0/6-38-3.;BCA.490-1-0-0/15-79-7.

incelemelerde ise çocuk sayısında artış yaşandığı belirlendi. 1935 yılı sayımlarında, nüfusun arttığı ve çocuk sayısında artış olduğu ortaya konuldu.²¹⁵

1928 yılında Bursa’da bir okulda yaşanan olay, yeni Türk devletinin eğitim politikasının ne denli hassas olduğunu gösterdi. Amerikan Okulunda görevli kişilerin, Türk öğrenciler arasında Hristiyanlık propagandası yapmaları üzerine gerekli tahkikat süreci başlatıldı ve birtakım cezalar uygulandı. Çocuklar koruma altına alındı.²¹⁶

1929-1931 Dünya Ekonomik Krizi, birçok ülkeyi derinden etkilediği gibi Türkiye’yi de etkiledi. Bu yıllar aralığında kamu yatırımlarında daralma olmakla birlikte bu olumsuz durum olabildiğince çocuklara yönelik yatırımlara yansıtılmamaya çalışıldı. 23 Mart 1931 tarihinde kabul edilen ve 29 Mart 1931 tarihinde yürürlüğe giren Tedrisatı İptidaiye Kanunu neticesinde, Türk vatandaşı olan çocukların, ilk okul tahsilleri için sadece Türk okullarına gitmesi kararlaştırıldı.²¹⁷

Türkiye’nin birçok şehrinde, bakıma muhtaç çocukların varlığı ilgili raporlara yansdı. Çocuk ölümlerine yönelik Muamelat Genel Müdürlüğü tarafından 1928 yılında bir rapor neşredildi.²¹⁸ 5 Ocak 1943 tarihli arşiv belgesine göre, Çocuk Esirgeme Kurumunca himaye edilen çocuk yuvalarında 265, kreşlerde ise 114 çocuk bulunmaktaydı.²¹⁹

Cumhuriyet idaresinde yapılan çocuklara yönelik bir diğer olumlu uygulama da çocuk bayramının kutlanması oldu. Osmanlı Devleti’nde kutlanan çocuklara yönelik bayramlar, Cumhuriyet idaresinde de gündeme geldi. Birinci Dünya Savaşı ve Milli Mücadele yıllarında ağır kayıplar yaşayan Türk çocuğu, İstiklal Harbi’nde üzerine düşeni yapmış ve vatanın kurtarılmasında katkı sağlamıştı. Bu nedenle Himaye-i Etfal Cemiyeti’nin teklifiyle özel bir günün çocuklara armağan edilmesi fikri ortaya atıldı ve yapılan görüşmeler neticesinde 23 Nisan, Çocuklar Günü olarak kabul edildi. Bu karar birçok ilde takdirle karşılandı.²²⁰ İlk kez 23 Nisan 1927 tarihinde Cumhurbaşkanlığı himayesinde, Milli Hâkimiyet ve Çocuk Bayramı, Ankara’da

²¹⁵ Reçberoğulları, “Atatürk Dönemi Çocuk Politikası”, 15, 18.

²¹⁶ Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi, 525/3858-155986-12. ;

Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi, 525/3858-155986-14.

²¹⁷ Resmi Gazete, S.1760, 29 Mart 1931.

²¹⁸ BCA.30-10-0/26-146-15.

²¹⁹ BCA.30-18-1-2/100-109-3. Belgenin içeriğinde herhangi bir şehir ismi geçmemektedir. Kuvvetle muhtemel İstanbul veya Ankara’dır.

²²⁰ BCA.180-9-0/103-502-11.; BCA.180-9-0/103-503-10.; BCA.180-9-0/103-504-11.

kutlandı. Bu kutlamalar dış basında büyük yankı uyandırdı. Azerbaycan, İran ve Sovyet Rusya heyetlerinden Türkiye'ye kutlama mesajları gönderildi.²²¹

*Belge-Himaye-İ Etfal Cemiyeti'nin 1927 Yılında Kullandığı Çizimlerden.*²²²

Bayram kutlamaları farklı zaman içerisinde ülkenin geneline yayıldı. 1929 yılında, Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin isteğiyle 23-29 Nisan resmi olarak Çocuk Haftası ilan edildi. Başbakan İsmet Paşa (İnönü), bu anlamlı gün için 10 Mart 1929 tarihinde, "Çocuk Sevgisi" isimli bir yazı kaleme aldı.²²³

Çocuk Haftası'na özel, ihtiyaç sahibi çocuklar için etkinlikler hazırlandı ve 1974 sayılı kanun kapsamında şefkat pulları bastırılarak Himaye-i Etfal Cemiyetine maddi gelir sağlandı.²²⁴Bugüne özel, çocuklar için sinema ücretsiz oldu. Cemiyete bağlı Anneler Birliği, fakir çocuklara yardım yapılması için bazı kararlar aldı. İsveç Elçisi Vallenberg, Anneler Birliğine bazı yardımlar yaptı.²²⁵Eğlenceler düzenlendi. Çocuklara ikramlarda bulunuldu. İlkokullar bir hafta boyunca tatil edildi. Ankara'daki çocuklar, Gazi Mustafa Kemal Paşa ve İsmet Paşa'yı ziyaret ettiler. 23 Nisan'da, Ankarapalas'ta düzenlenen müsamereleri Gazi Paşa da izledi.

Çocuklar, 23 Nisan 1929 tarihinde İstanbul Türk Ocağını ziyaret etti. Türk Ocağı yetkilileri temsili olarak idare yetkisini, mührünü ve anahtarları, çocuk idare

²²¹ BCA.571/34778-136956-1.

²²² BCA.180-9-0-0/19.96.11.

²²³ Cemil Sönmez, *Atatürk'te Çocuk*, (Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2004), 57-58.

²²⁴ Resmi Gazete, S.2077, 14 Nisan 1932.

²²⁵ Cumhuriyet, 24 Nisan 1929.

heyetine temsil etti. Reislik görevi Burhanettin, Umumi Kâtiplik görevi ise Sevim isimli çocuklara verildi. İlk kez, 23 Nisan 1929 tarihinde İstanbul Türk Ocaklarında, Çocuk Haftası'nda başlatılan bu uygulama, günümüze kadar devam eden bir ritüel halini aldı ve her 23 Nisan'da kamu kurumu yetkilileri, temsilen bir çocuğa koltuğunu devretti. Yetkiyi alan çocuk idare heyeti bir beyanname²²⁶, isteklerini bildiren iki metin ve Gazi Mustafa Kemal Paşa'ya kutlama telgrafı yayımladı. Bu isteklerden biri Türkiye Büyük Millet Meclisine, diğeri ise İstanbul Belediyesine oldu.

Belge-Türk Ocağı Çocukları İdare Heyeti Beyannamesi.

Büyük Türk milleti !
Bu hafta “Çocuk haftası
Türkocağını bize teslim ettile
Bu gün hayatımızın en mes'
günüdür. Bizim haklarımızı tam
duğunuz için hepinize teşekkür
ederiz. Bizim bir çok dertlerimiz
var. Aç çocuklar, hasta çocuk
lar kalbimizin acısıdır. Bu bi
hafta içinde size bu dertlerimiz
anlatacağız. Bu hakların müda
faasını size bırakacağız. B
yardımı bizden esirgemiyeceği
nizi ümit ederiz.
Türkocağı Çocuklar
İdare heveti

²²⁶ Cumhuriyet, 24 Nisan 1929.

TBMM'ye yönelik 9 maddelik istek metni şu şekildeydi;

1. Her çocuğa müsavi gıda, sıhhat ve hayat isteriz.
2. Çocukların dilenmesini men eden kanunların şiddetle tatbik etmenizi isteriz.
3. Çocukları evlerde, mekteplerde, sokaklarda, her yerde dövenlere karşı adil davranmanızı, çocuklara zulmü men edecek ve cezalandıracak bir kanun çıkarmanızı isteriz.
4. Küçük çocukların hamallığına, yük taşımaya mani olmanızı isteriz.
5. Çocuk sinemaları isteriz.
6. Fakir, zengin her çocuk için izci teşkilatı isteriz.
7. Her çocuğa mektep isteriz.
8. Sokaklarda yatan çocuklara çatı isteriz.
9. Fakir çocukları himaye için Himayeietfalın her tarafa yayılmasını ve kuvvetlenmesini isteriz.”²²⁷

Türk çocukları tarafından devlet ricalinden istenen ve resmi kayıtlara ilk olarak geçen bu metinden sonra, günümüze kadar benzer bir metin henüz hazırlanmadı. Metnin son kısmında ise, “*Türk çocuklarının bu dileklerinin BMM Meclisine yaptığımız bu ilk müracaatımızın reddedilmemesini rica eder hepinize hürmetlerimizi bildiririz*” yazılı bir ifade bulunmaktadır.

Çocukların talepte bulunduğu bir diğer kurum ise İstanbul Belediyesi idi. Mevzu bahis istekler şunlardır;

1. Köprüde, tramvaylarda, umumi her yerde çocukların tahkir edilmemesini temin için lazım gelenlere emir vermenizi rica ederiz.
2. Fakir çocuklar için şehrin münasip yerlerinde çocuk bahçeleri isteriz.
3. Çocukların hayatını korumak için otomobil kazalarına daha şiddetli mani olmanızı isteriz.
4. Temiz süt, temiz su isteriz.

Çocuk Heyeti'nin bir diğer etkinliği olan Gazi Paşa'ya gönderilen kutlama telgrafında şunlar yazılıydı;

“*Bugün Hâkimiyet-i Milliye Bayramı. Bayramınızı tebrik ederiz. Biz, bütün Türkiye çocukları büyük bir sevinç içindeyiz. Bu mübarek Hakimiyet-i Milliye gününde çocukların da hakimiyetini kabul ettiğiniz için size ayrıca teşekkür ederiz.*”²²⁸

²²⁷ Cumhuriyet, 30 Nisan 1929.

²²⁸ Sönmez, *Atatürk'te Çocuk*, 58.

Bu metinlerin yayımlanması ve çocuklar için hazırlanan programın sona ermesi neticesinde çocuk heyeti, İstanbul Türk Ocağının evraklarını ve anahtarını tekrardan devretti. Böylelikle Çocuk Haftası etkinlikleri sona erdi.²²⁹

Reisicumhur Gazi Mustafa Kemal Paşa ile eşi Latife Hanım, çocuklara yönelik bu tür etkinliklerin en önemli destekçileri oldu. İlerleyen yıllarda, 23 Nisan'ın resmi statüde ve çocuklar için müstakil bayram yapılması fikri gündeme getirildi. Yapılan yasal düzenlemeler çerçevesinde, Milli Hâkimiyet Bayramı ile Milli Bayram, 1935 yılında birleştirildi ve resmi olarak 23 Nisan Milli Hâkimiyet Bayramı ismi verildi.²³⁰Halk arasında 23 Nisan Çocuk Bayramı olarak da anılmaya başladı. Bu özel günün halk tarafından tam manasıyla benimsenebilmesi için Diyanet İşleri Başkanlığı ile işbirliği yapıldı.²³¹Hutbelerde bu konunun işlenmesi için hassasiyet gösterildi.²³²Çocuk Bayramı kutlamaların diğer şehirlere örnek olması için CHP Genel Sekterliği tarafından özel bir çaba sarf edildi. Bu nedenle Çocuk Esirgeme Kurumuna bir yazı gönderildi. İlgili yazıda, 1935 yılında Ankara'da kutlanacak olan 23 Nisan Çocuk Bayramı ve Çocuk Haftası'nın güzel bir şekilde gerçekleşmesi için çalışıldığını ve yapılacak merasimin filme alınması isteniyordu.²³³Bu amaçla iki kurum arasında gerekli koordinasyonun sağlanması istendi. Bu bayramın Türkiye'nin genelinde sürdürülmesinde ve canlı bir şekilde kutlanmasında Himaye-i Etfal Cemiyeti, Türk Ocakları ve Halkevleri etkili oldu.²³⁴Lakin Türk Ocakları ve Halkevleri'nin kapatılması neticesinde bu etkinlikler bir dönem önemini kaybetti.²³⁵Çocuk Bayramı etkinlikleri sadece Türkiye'de değil, Afganistan'ın başkenti Kabil'de de kutlandı. Kabil Türk Okulu öğrencileri, Türk Yuvası çocukları ve bütün vatandaşların katılımıyla Elçilik binasında 1943 yılında bir kutlama organizasyonu hazırlandı.²³⁶

²²⁹ Cumhuriyet, 30 Nisan 1929.

²³⁰ TBMM Arşivi, Düstur, 1171, 1935.

²³¹ BCA.51-0-0-0/13-112-19.

²³² BCA.51-0-0-0/4-32-30. ;BCA.51-0-0-0/4-34-24.

²³³ BCA.490-1-0-0/15-79-7.

²³⁴ BCA.490-1-0-0/3-12-23.;BCA.490-1-0-0/980-801-6. ;BCA.490-1-0-0/5-26-4. ;

BCA.490-1-0-0/5-26-10.

²³⁵ Bengül Salman Bolat, "23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı", *Atatürk Ansiklopedisi*,

<https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/23-nisan-ulusal-egemenlik-ve-cocuk-bayrami/?pdf=3246>

Erişim Tarihi 22.01.2025.

²³⁶ BCA.500/8236-54177-1.; BCA.500/8236-54177-2.; BCA.500/8236-54177-3.

Belge- Himaye-i Etfal Cemiyeti Yardım Pulu.

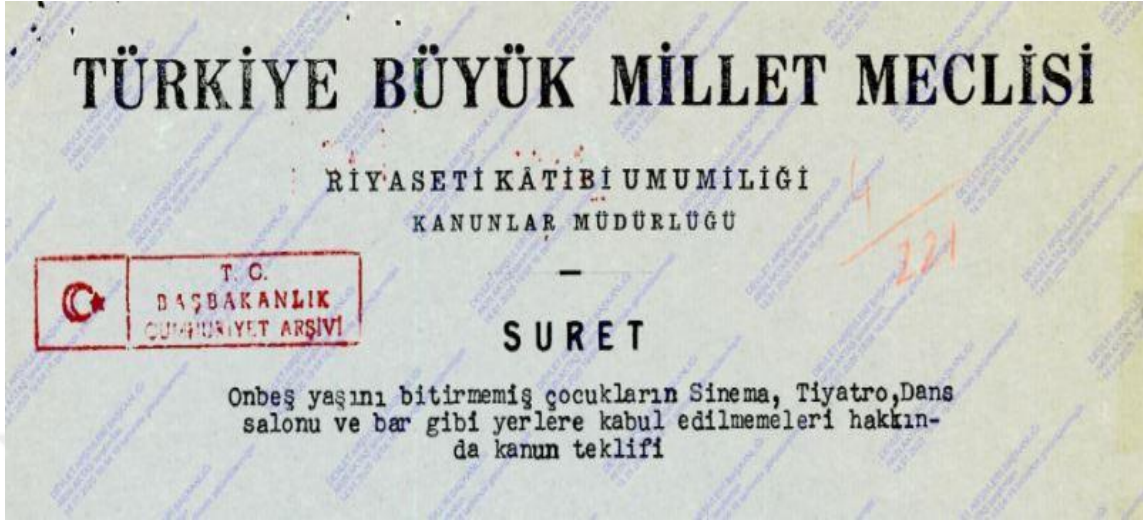
Çocukların sağlığı ve ruhsal gelişimine yönelik yapılan uygulamalardan bir diğeri toplumsal hayatta, çocukların faydasına yönelik kısıtlamaların belirlenmesi olmuştur. Bu konuda Türk çocuklarıyla ilgilenen ve haklarını gözetten birçok vekil olmakla beraber, yıllarca Himaye-i Etfal Cemiyeti Başkanlığı yapan Kırklareli Mebusu Doktor Fuat Bey, Erken Cumhuriyet döneminin en çok dikkat çeken ve kanun tasarısı veren vekilleri arasındadır. 14 Aralık 1926 tarihinde verdiği kanun teklifiyle çocukların, sinemaya girişlerinin yasaklanmasını istedi.²³⁷Fuat Bey bu teklifin verilmesinden yaklaşık 9 yıl sonra 2 Şubat 1935 tarihinde, çocuklara yönelik yeni bir kanun teklifi daha verdi. 6 maddeden oluşan bu teklifinde, 15 yaşını bitirmemiş çocukların sinema, tiyatro, dans salonları ve barlara götürülmesinin yasaklanmasını istedi. Yapılan incelemeler neticesinde Umay'a, Yazı İşleri Dairesi Müdürlüğü tarafından bir cevap hazırlandı. Bu yazıda, Umay'ın isteklerinin 2559 sayılı Polis Vazife ve Selâhiyet Kanunu ile 1593 sayılı Umumi Hıfzıssıhha Kanunu'nun ilgili maddelerinde yer aldığı belirtildi.²³⁸Böylelikle Umay'ın hazırladığı kanun teklifi yasallaşmadı. Onun gösterdiği üstün hizmetler Atatürk'ün takdiriyle karşılandı. Soyadı kanununda, Türklerde kutsal bir kimliği olan Umay adı, bizzat Atatürk tarafından verilerek onurlandırıldı. Umay'ın, Kahraman Çocuklar-Esin'in Tavşanları,

²³⁷ BCA.30-10-0-0/146-43-10. Dosya Ek:150.

²³⁸ BCA.30-10-0-0/4-22-20.

Amerika’da Türkler ve Gördüklerim, Seçmenlerimle Başbaşa isimli 3 kitabı ve çok sayıda yayımlanmış makalesi vardır.²³⁹

Belge-Fuat Umay’ın 1941’de Verdiği Kanun Teklifi.

Gazi Mustafa Kemal Paşa’nın direktifleriyle kurulan kurumlardan biri de Emlak ve Eytam Bankası’dır. Halkın konut ihtiyacına destek sağlamakla beraber yetim çocukların haklarını korumak amacıyla kurulması planlanan bu banka için 10 Mart 1926 tarihinde kanun tasarı hazırlandı²⁴⁰ ve çok geçmeden 22 Mayıs 1926’da bu banka kuruldu. Kararname, Gazi Mustafa Kemal imzasıyla 11 Temmuz 1926 tarihinde yayımlandı. İlgili kararname şu şekildeydi;

“Türkiye Cumhuriyeti, Başvekalet, Kalem-i Mahsus Müdüriyeti, Aded-3770.

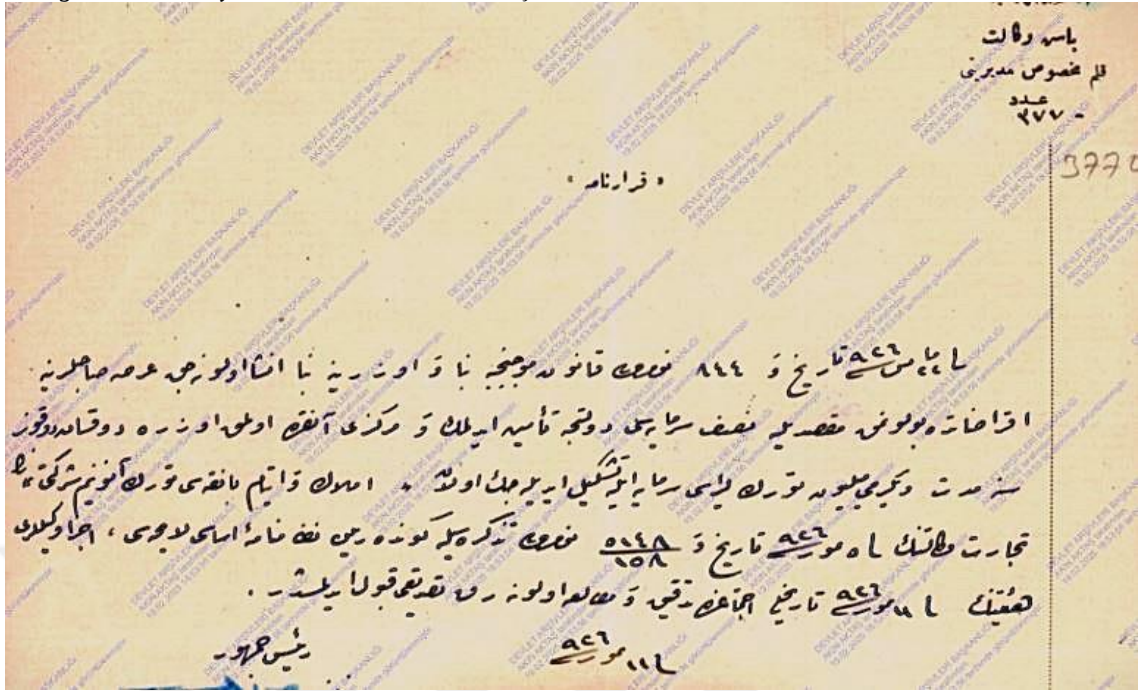
22 Mayıs 926 tarih ve 844 numrolu kanun mucibince bina ve üzerine bina inşa olunacak arsa sahiplerine ikrazâtda bulunmak maksadıyla nısıf sermayesi devletçe temin edilmek ve merkezi Ankara’da olmak üzere 99 sene müddet ve 20 Milyon Türk Lirası sermaye ile teşkil edilecek olan “Emlak ve Eytam Bankası Türk Anonim Şirketinin, Ticaret Vekâletinin 5 Temmuz 926 tarih ve 5148/158 numrolu tezkiresiyle gönderilen nizamnâme-i esasi lahiyası, İcra Vekilleri Heyetinin 11 Temmuz 926 tarihli ictimâ’ında tedkik ve mütâla’a olunarak tasdiki kabul edilmiştir.”²⁴¹

²³⁹ Makbule Sarıkaya, “Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti Reisi Dr. Mehmed Fuad (Umay) Bey’in Çocuk Üzerine Yazıları ve Kitapları”, *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 25, (2020), 357-366.

²⁴⁰ BCA.30-18-1-1/18-19-11.

²⁴¹ Resmi Gazete, S.389, 3 Haziran 1926. ;BCA.30-18-1-1/19-11-41

Belge- Emlak ve Eytam Bankası Türk Anonim Şirketinin Kurulma Kararnamesi.

27 maddeden oluşan Emlâk ve Eytam Bankası Kanunu'na göre bu banka Adliye, Maliye ve Ticaret Bakanlıkları sorumluluğundaydı.²⁴² Banka kurulduktan sonra bazı atamalar yapıldı. Genel Müdürlüğüne ilk olarak Hakkı Saffet Bey 750 Lira maaşla 18 Kasım 1928 tarihinde Bakanlar Kurulu tarafından atandı.²⁴³ Bu atamadan yaklaşık 6 yıl sonra, Cevdet Bey 27 Eylül 1934 tarihinde Genel Müdürlüğe atandı.²⁴⁴ Bankanın son Genel Müdürü Mithat Yenel ise 28 Mayıs 1943 tarihinde atandı.²⁴⁵ Bankanın nizamnamesinde zamanla bazı değişiklikler yapıldı.²⁴⁶ Emlak ve Eytam Bankası 14 Haziran 1946 tarih, 4947 sayılı kanun ve Maliye Bakanlığının 29 Temmuz 1946 tarihli tezkeresiyle mal varlıklarıyla beraber Emlak ve Kredi Bankasına devredildi.²⁴⁷

Türkiye Cumhuriyeti'nde vatandaşlara verilen sosyal yardımlar içerisinde, çok çocuklu ailelere para yardımı yapılması da vardı. En az 6 çocuğu olan ailelerin annelerine yardım amaçlı nakdi ödenek ayrıldı.²⁴⁸ 5 yaşına kadar ki çocuklardan yolcu

²⁴² Resmi Gazete, S.389, 3 Haziran 1926.

²⁴³ BCA.30-18-1-2/1-2-11. Dosya Ek:130-28.

²⁴⁴ BCA.30-18-1-2/48-65-19. Dosya Ek: 130-51.

²⁴⁵ BCA.30-18-1-2/102-38-3. Dosya Ek: 130-88.

²⁴⁶ BCA.30-18-1-1/23-38-15. ;BCA.30-18-1-1/22-84-1.

²⁴⁷ Mehmet Balyemez, "Emlâk ve Eytam Bankası", *Atatürk Ansiklopedisi*, <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/emlak-ve-eytam-bankasi/> Erişim Tarihi 04.11.2024.

²⁴⁸ Resmi Gazete, S.2455, 18 Temmuz 1933. ;Resmi Gazete, S.4033, 10 Teşrinievvel 1938.

ücreti alınmaması kararlaştırıldı. Yeni doğan çocukların muhtaç oldukları her türlü tıbbi desteğin yapılması için Sıhhat ve İctimai Muavenet Bakanlığınca ilgili kurumlara tebliğde bulunuldu.²⁴⁹

Çocukların hayatına yönelik alınacak kararlar, CHF'nin parti programlarında da yer aldı. 13-14 Mayıs 1931 tarihinde kabul edilen ve 1931 yılı parti programına dâhil edilen konular içerisinde çocuklar da vardı. Beşinci kısımdaki Milli Talim ve Terbiye başlığıyla, altıncı kısımdaki İctimai Hayat ve Umumi Sıhhat başlığında çocuklara yönelik maddelere yer verildi. Bu maddelere göre, yabancı etkilerden uzak milli bir eğitim modeli kapsamında her yıl daha fazla çocuğun okutulması amaçlandı. Ailenin önemi üzerinde duruldu. Eğitim kurumlarını ülkenin her tarafına yayılması planlandı. Doğumevleri sayısının artırılması gerekliliğine ve kimsesiz çocukların devletin himayesinde olduğuna yer verildi.²⁵⁰

1935 yılına gelindiğinde ise CHP parti programında köy çocuklarına da yer verildi. 3 veya 4 dönemden oluşacak köy okullarının açılması planlandı. Bu okullarda verilecek eğitim sayesinde çocukların sosyal hayata, lüzumlu bilgiler eşliğinde hazırlanması amaçlandı. Gürbüz nesil yetiştirme projesi, parti programına dâhil edildi. 1935 programı, çocuklara yönelik konu başlıkları açısından bir öncekine göre daha kapsamlı hale getirildi. Doğumevleri sayısını arttırmak, ailelere yönelik doğum yardımlarını sağlamak ve ücretsiz hale getirmek, çocuk bakımını halka öğretmek, ebe sayısını artırmak, süt damlalarını çoğaltmak, süt çocukları için bakım merkezlerini, kreşleri ve öksüz yurtları sayısını arttırmak, işçi çocukları ve işçi annelerini korumak hususunda maddelere yer verildi.²⁵¹

Cumhuriyet idaresinde verilen haklardan bir diğeri olan Soyadı alınması konusunda ise evli kadınlar ve çocuklar için bu hak, aile reisi olan erkeğe verildi.²⁵² Alınan soyadları neticesinde kimlik, vatandaşlık, ikametgâh, aile bağları ve arşiv bilgileri yeniden düzenlendi.

Osmanlı Devleti'nin ihtiyaç sahibi çocuklara yönelik kurduğu kuruluşlarından biri olan Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin adı, Atatürk'ün isteği neticesinde 1934 yılında Çocuk Esirgeme Kurumuna dönüştürüldü. Sabiha Sertel'in verdiği bilgiye göre,

²⁴⁹ Resmi Gazete, S.3644, 30 Haziran 1937.

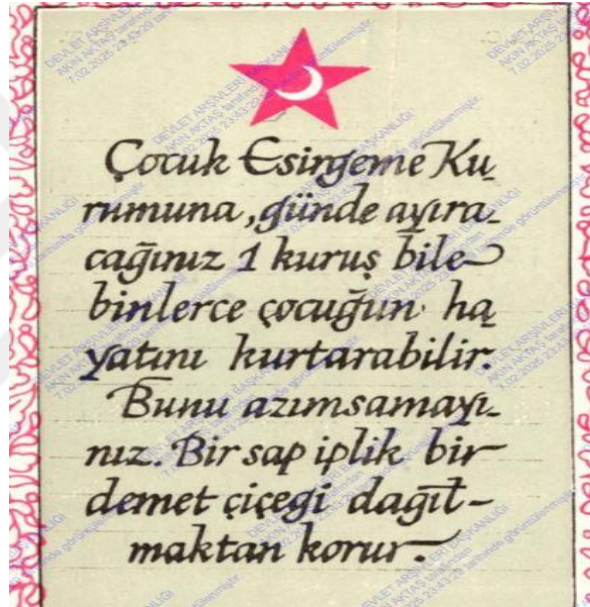
²⁵⁰ C.H.F. Nizamnamesi ve Programı, (Ankara: TBMM Kütüphanesi, 1931)

²⁵¹ C.H.P. Programı, (Ankara: Ulus Basımevi, 1935)

²⁵² Resmi Gazete, S.3568, 31 Mart 1937.

cemiyetin fahri başkanı Latife Hanım'dı. Mustafa Kemal Paşa ve Latife Hanım bu kurumun gelişmesi için her türlü maddi ve manevi yardımı yaptı.²⁵³ Bu kurum farklı zamanlarda uluslararası birçok etkinliğe katıldı. Bunlar arasında New York Himaye-i Etfâl Kongresi (8 Nisan 1923), Amerika'da yapılan İçtimai Sıhhi Çocuk Kongresi (Mayıs 1925), Himaye-i Etfâl İstişari Komisyonu (Haziran 1925), Fransa'da düzenlenen Himaye-i Etfâl Kongresi (2-5 Haziran 1927), Brüksel Çocuk Sergisi (30 Haziran 1928- 21 Eylül 1928), Pedagoji Teşekkülleri Cihan Federasyonu Kongresi (27 Temmuz-4 Ağustos), Danimarka'da düzenlenen Uluslararası Çocuk Kongresi (Eylül 1929) etkinlikleri de vardı.²⁵⁴

*Belge-Çocuk Esirgeme Kurumunun Bir Yazısı.*²⁵⁵

Zaman içerisinde çocuklara yönelik doğum ve çocuk bakımevleri, yetim evleri, sağlık merkezleri gibi önemli kurumlar da açıldı. Bu kurumlarda Türk çocuklarının durumu belirli aralıklarla denetlendi. Avrupa ülkeleri tarafından Türkiye'de açılan yetimhaneler de bu denetleme faaliyetlerine tabii tutuldu. Hukuka aykırı işlem yapan ve Türk çocuklarına zarar veren yetimhanelere idari yaptırımlar uygulandı.²⁵⁶

Atatürk'ün iktidar yıllarının şahsına münhasır özellikleri vardır. O, ailenin ne kadar önemli olduğunun farkında olan bir devlet adamıydı. Bu nedenle Türk ailesini

²⁵³ Oğuz Akay, *Beni İki Kadın Çok Sevdi*, (İstanbul: Alfa Yayınları, 2010), 442. ;Bu konu hakkında Cüneyd Okay'ın müstakil eserleri bulunmaktadır.

²⁵⁴ Reçberoğulları, "Atatürk Dönemi Çocuk Politikası", 59.

²⁵⁵ BCA.30-1-0-0/20-118-10.

²⁵⁶ BCA.30-10-0-0/206-406-23.

koruyucu ve kapsayıcı kanunlara imza attı. Ona göre aile, bir milletin başlıca temeliydi ve bu temelin sağlam atılması gerekiyordu.²⁵⁷Onun bu hassasiyetinin oluşmasında ilham aldığı müellifler de vardır. Fikir dünyasında Cumhuriyet fikrinin oluşmasında mihenk taşı olan Jean Jacoques Rousseau, Toplum Sözleşmesi isimli eserinde, aile ve çocuk kavramlarını anlatmış, “*Bütün toplumların en eskisi ve tek doğal olanı aile topluluğudur. Burada çocuklara bakılmak, korunmak gereksiniminde oldukları sürece babaya bağlı kalırlar. Aileye politik toplumların ilk örneğidir*” söylemleriyle aile ve çocuk ilişkisinin önemini vurgulamıştır.²⁵⁸Atatürk’ün fikir dünyasını etkileyen bu tür eserlerin ve Rousseau, Ziya Gökalp gibi müelliflerin Türk ailesi ve Türk çocuklarına yönelik yapılan kanunlarda tesirlerinin olduğu yadsınamaz bir gerçekliktir.

Atatürk’ün ifade ettiği üzere yasa, çocuklara; kendilerine hayat sebebi olan, besleyen, büyüten, okutup yetiştiren baba ve anne mirasına sahip olma hakkı vermiştir. Bu haklar, aile içerisindeki herkese derin bir görev yükler. Çocuklar, anne ve babalarına karşı haklarını özveriyle çalışarak ödemelidir.²⁵⁹Onun bu ifadesi, çocukların aileye ve devlete karşı görev ve sorumluluğuna işaretir.

Türkiye Cumhuriyeti’nde devlet projesi haline getirilen çocukların menfaatine yönelik kanunlar, yasal düzenlemeler ve uygulamalar bazı yıllarda sekteye uğrasa da Atatürk’ten sonrada devam etmiştir. Doktor Abdülkadir Cahit Tümer, ruhsal durumu ve bedeni geri kalmış çocuklarla sağır, dilsiz ve görme engelli çocukların eğitimine yönelik incelemeler yapması için Cumhurbaşkanı İsmet İnönü’nün bilgisi dâhilinde Berlin’e gönderildi.²⁶⁰Çocuk doğumunun himayesine yönelik Fransa’da 1941 yılında çıkarılan kanun²⁶¹ ve 18 yaşından küçüklerin kanunen yasak olan hareketlerine yönelik 1942-1945 yıllarında yapılan düzenlemeler, Paris Büyük Elçiliği aracılığıyla Ankara’ya iletildi.²⁶²

1941-1945 yılları arası dönemde gerçekleşen kamu harcamalarında geçen dönemlere göre artış yaşandı. 1929-1931 yıllarında yaşanan küresel ekonomik

²⁵⁷ Anlatan Makbule Atadan, *Büyük Kardeşim Atatürk*, (İstanbul: Ka Kitap, 2016), 20.

²⁵⁸ Jean Jacoques Rousseau, *Toplum Sözleşmesi*, çev. Vedat Günyol, (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2023), 4.

²⁵⁹ Atatürk, *Medeni Bilgiler*, 438.

²⁶⁰ BCA.30-18-1-2/85-98-16.

²⁶¹ Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi. 525.37707.151788.50.

²⁶² Dış İşleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi, 525-37707-151788-93.; Dış İşleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi 525-37707-151788-94.

buhranının etkileri zamanla azaldı. Kamu harcamalarında artış oldu. Buna rağmen, çocuk ölümlerinin önüne geçilemedi ve birçok salgın hastalık baş gösterdi.²⁶³

Eğitim için Hatay'dan Suriye'ye gönderilen Türk çocuklarının güvenliğine yönelik ciddi tedbirler alındı.²⁶⁴ Çocukların faydasına hizmet veren dernek ve vakıflara, vergi indirimlerinin yanı sıra her türlü kolaylık sağlandı. Milli Eğitim politikalarının belirlenebilmesi için farklı tarihlerde Milli Eğitim Şuraları toplandı. Bu şuralardan 4'ü İsmet İnönü döneminde düzenlendi.²⁶⁵

Öksüz çocukların devlet bünyesine alınıp kurulacak çiftliklerde yetiştirilmesi ve topluma kazandırılması için Ziraat Vekâleti tarafından Haziran 1943'de Başbakanlığa resmi bir yazı gönderildi. Bu yazıya göre, 10 yaşından büyük erkek ve kız çocukları doktordan aldıkları sağlık raporuyla bu projeye kabul edilecekti. En önemli şart ise bu çocukların kimsesiz olmasıydı. Bu çocukların bütün masrafları devlet hazinesinden karşılanacaktı.²⁶⁶ İkinci Dünya Savaşı, 1939 yılında yaşanan Erzincan depreminin yarattığı tahribat ve Türkiye'nin içinde bulunduğu çalkantılı yıllar bu projenin uygulanmasına müsaade etmedi.

Türkiye'deki çocukların yanı sıra yurt dışında yaşayan veya Türkiye'ye gelen çocuklara da yardım eli uzatıldı. Yurtdışında çocuklar için kurulan bir heyet, 1944 yılında Türkiye'den yardım istedi. Türkiye bu yardım isteğini geri çevirmedi.²⁶⁷

İsmet İnönü döneminde, Yüzellilikler olarak bilinen ve yurtdışına çıkan kişilerin evlatlarından yetim kalanların hakları da korundu. Bu kişilere yetim aylığı bağlanabilmesi konusunda ilgili kurumlar, Başbakanlık Yazı İşleri ve Sicil Müdürlüğü tarafından 27 Mayıs 1948 tarihinde bilgilendirildi.²⁶⁸

23 Mayıs 1949 tarihinde Korunmaya Muhtaç Çocuklar Kanunu çıkarıldı.²⁶⁹

²⁶³ Metin Kopar, *Cumhuriyet Halk Partisi Doğu Anadolu'da Yapılan Kamu Harcamaları ve Yatırımlar (1927-1950)*, (Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2009), 41.

²⁶⁴ BCA.30-10-0/142-17-17.

²⁶⁵ Birinci Eğitim Şurası: 17-29 Temmuz 1939. İkinci Eğitim Şurası: 15-21 Şubat 1943. Üçüncü Eğitim Şurası: 2-10 Aralık 1946. Dördüncü Eğitim Şurası: 22-31 Ağustos 1949.

<https://ttkb.meb.gov.tr/www/gecmisten-gunumuze-mill-egitim-sralari/icerik/328>

Erişim Tarihi 23.04.2025.

²⁶⁶ BCA.30-10-0/185-274-10. Dosya Ek:216-A

²⁶⁷ Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi, 502/23679-103203-1.; Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi 502/23679-103203-2.

²⁶⁸ BCA.107-698-12. Dosya Ek:92. ;Yüzellilikler olarak ifade edilenler, Milli Mücadele'nin başarıya ulaşmasından sonra yurt dışına kaçan kişiler olarak tanımlanmaktadır. Bu kişiler içerisinde Refik Halit Karay, Mustafa Sabri, Rıza Tevfik Bölükbaşı, Çerkez Ethem gibi isimler vardır. Bu hususta ayrıntılı bilgi için bkz. Şaduman Halıcı, "Yüzellilikler", *Atatürk Ansiklopedisi*,

<https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/yuzellilikler/> Erişim Tarihi 23.02.2025.

²⁶⁹ Resmi Gazete, S.7217, 27 Mayıs 1949.

Hindistan²⁷⁰, Bulgaristan²⁷¹ ve Avusturya'daki²⁷² çocuklar için maddi yardımlar yapıldı. 6 Ocak 1950 tarihli belgede, Türkiye'nin mülteci Arap çocuklarına yaptığı maddi desteğin yanında çadır, besin, kıyafet gibi yardımlar yaptığı görülmektedir.²⁷³

1946-1950 yılları arasında genel bütçe harcamalarında en fazla pay %21,86 oranla Milli Eğitim hizmetlerine ayrıldı.²⁷⁴Bu harcamaların bir kısmı okul çağındaki çocukların ihtiyaçlarının giderilmesine yönelik yapıldı.

29 Aralık 1949 tarihi, Türkiye'nin eğitim politikaları üzerine kırılma noktasıdır. Kahire'de, 27 Şubat 1946 tarihinde ABD ile Türkiye arasında imzalanan anlaşmanın kabulü için bazı görüşmeler yapıldı ve 14 maddelik antlaşma 1949 yılında TBMM tarafından kabul edildi. İngilizce ve Türkçe nüshalardan oluşan bu antlaşmanın Türkçe metni, 18 Mart 1950 tarihli Resmi Gazete'de neşredilerek yürürlüğe girdi.²⁷⁵Bu antlaşmanın Türkiye açısından en mühim tarafı, eğitim yapılanmasının ABD tarafından oluşturulan ve Türkiye tarafından tanınan bir komisyon tarafınca yeniden yapılandırılması oldu. Komisyon, "Fulbright Komisyonu" ismiyle de anıldı. Bu komisyonun adı 28 Nisan 1961 tarihinde, Türkiye-Amerika Birleşik Devletleri Kültürel Mübadele Komisyonu olarak değiştirildi. Komisyon üyeleri arasında ABD Kültür Ataşesi Frederic Palmer Latimer, Amerikan Haberler Bürosu Müdürü Lewis Rex Miller de vardı.²⁷⁶Antlaşmanın imzalanması CHP'nin iktidar yıllarına denk gelse de uygulamaya konulması Demokrat Parti hükümetleri dönemidir.

27 yıllık CHP iktidarına son veren Demokrat Parti'nin, kuruluş yıllarında hazırlanan 1946 yılı parti programında çocuklara yönelik müstakil tek bir madde vardır. Programın 31. maddesine göre, çocuk suçluların özel bir imtihan ve bakım ile yargılanmaları için büyük şehirlerden başlayarak özel mahkemeler kurulmasını ve cezalarını çekecek çocuklara yönelik ayrı ıslah evleri açılması, mecburi görülmekteydi. 23. maddenin Ç bendinde ise dolaylı yünden çocuk konusu ele alındı. Çocuklu memurların, çocuklarını okutmasında memurlara kolaylık gösterilmesi

²⁷⁰ BCA.30-11-1-0/5-13-16.

²⁷¹ BCA.490-1-0-0/205-816-4.

²⁷² Dış İşleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi, 506/42797-193150-8.

²⁷³ Dış İşleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi,571/35970-142028-24.

²⁷⁴ Kopar, Cumhuriyet Halk Partisi Döneminde Doğu Anadolu'da Yapılan Kamu Harcamaları ve Yatırımlar (1927-1950), 83.

²⁷⁵ Resmi Gazete, S.7460, 18 Mart 1950. ;Antlaşma metni için bkz.

https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc032/kanuntbmmc032/kanuntbmmc03205596.pdf Erişim Tarihi 06.05.2025.

²⁷⁶ İlerleyen yıllarda, Türkiye Fulbright Eğitim Komisyonu ismiyle resmi bir internet sitesi kuruldu. Bu hususta bkz. https://70th.fulbright.org.tr/?page_id=246 Erişim Tarihi 06.05.2025.

gerekliliği belirtildi.²⁷⁷Aynı konu başlıklarına, iktidar yıllarında hazırlanan 1951 yılı parti programında da yer verildi.²⁷⁸DP'nin iktidar yıllarında çocuklar hakkında önemli kanunlar ve yasal düzenlemeler kabul edildi.

Korunmaya muhtaç kız çocukları için ayrı bir yetiştirme yurdu açılması amacıyla 25 Nisan 1950 tarihinde yasal mevzuat hazırlandı. Gazi Eğitim Fakültesi muhtevasında özel gereksinime ihtiyaç duyan çocukların eğitim ihtiyacına yönelik Özel Eğitim Bölümü kuruldu. Ayrıca bir de Çocuk Koruma Genel Danışma Kurulu oluşturuldu. Demokrat Parti'nin ilk 5 yılında, ABD ve NATO yanlısı bir politika benimsendi. Sosyal ve kültürel hayatın yanı sıra kamu kurumları ve özel cemiyetler bu politika üzerinde şekillendi. Amerikan Türk Çocuk Kültür Komitesi bu yıllarda açıldı. Bu komite, 5 Ocak 1954 tarihinde Türkçe ve İngilizce bülten neşretti.²⁷⁹Profesör Doktor Kate V. Wofford ve Profesör Doktor John Rufi, Profesör Doktor Lester Beals ve Ellsworth Tompkins, Türkiye'deki eğitim faaliyetlerinin incelemesi için Türkiye'ye davet edildiler. Bu uzmanlar yaptıkları araştırmalar ve saha çalışmaları neticesinde bazı raporlar yayımladılar. Wofford'un hazırladığı raporlar doğrultusunda, İlkokul Programı yeniden düzenlendi. Rufi'nin tenkitlerine uğrayan okullardaki sınav sistemi, Milli Eğitim Bakanlığınca 1955 yılında değiştirildi.²⁸⁰Türkiye'de çocuklara yönelik müstakil kütüphanelerin açılması da bu yıllara denk gelmektedir. İlk düzenli çocuk kütüphanesi, Çocuk Bayramı'na denk getirilerek 23 Nisan 1955 tarihinde Ankara'nın Bahçelievler semtinde kuruldu.²⁸¹

1960'lı yıllarda, çocuklara yönelik yapılan neşriyatların bir araya getirilerek kataloglama fikri ortaya atıldı. Yapılan uzun soluklu tarama faaliyetleri neticesinde, Maarif Vekâleti Kütüphaneler Umum Müdürlüğü Çocuk ve Halk Kütüphaneleri Şefi Mediha Yurtabir'in müellifi olduğu Türkiye Çocuk Kitapları Kataloğu neşredildi. Bu çalışma neticesinde 1923-1960 yılları aralığında çocuklara yönelik neşredilen 2363 kitabın künye bilgisine ulaşıldı.²⁸²Bu tür çalışmalar zaman içerisinde devam etti. Leman Şenalp ve Ayten Şan tarafından hazırlanan "Çocuk Yılında Çocuk Kitapları:

²⁷⁷ Demokrat Parti, 1946 Yılı Parti Programı, 9-10.

²⁷⁸ Demokrat Parti Tüzük ve Programı, 15 Ekim 1951, (Ankara: Güneş Matbaacılık: 1952).

²⁷⁹ BCA.30-1-0-0/129-838-5.

²⁸⁰ Dilber Mercan, "Demokrat Parti Hükümetleri Döneminde (1950-1950) Kız Çocuklarının Eğitimi", (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, 2012), 109-111.

²⁸¹ Mustafa Koçoğlu, "Çocuk Yayınları" içinde *Çocuk Yayınları Sempozyumu*, (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı, 1987), 46.

²⁸² Mediha Yurtabir, *Türkiye'de Çocuk Kitapları Kataloğu*, (Ankara: Ege Matbaası, 1960).

1979 Dünya Çocuk Yılında Türkiye’de Yayınlanan Çocuk Kitapları Açıklamalı Kaynakçası” isimli eser, 1981 yılında İstanbul’da neşredildi.

10 yıllık DP iktidarına 27 Mayıs 1960 darbesiyle son verildi. DP’den sonraki yıllarda da çocuklara yönelik faaliyetlere ve yasal kabullere devam edildi. 222 sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu 1961 yılında kabul edildi. Bu kanuna göre çocukların çalışma ve eğitim şartlarında önemli düzenlemeler yapıldı.²⁸³ Londra ve Kıbrıs da olmak üzere yurtdışındaki NATO üstlerinin bulunduğu şehirlere yerleşen Türk ailelerin çocuklarına ders vermeleri için Türkiye’den uzmanlar gönderildi.²⁸⁴ 1962 yılının Temmuz ayında, UNESCO Genel Direktör Vekili M. Rene Maheu, Milli Eğitim Bakanlığının daveti üzerine Türkiye’ye geldi ve birtakım faaliyetlerde bulundu.²⁸⁵ Bu tür siyasi ilişkiler, Türk Çocukları Hakları Beyannamesi taslak metninin kabul edilmesine zemin hazırladı. 7-14 Nisan 1963 tarihlerine denk gelen Sağlık Haftası’nın önemine binaen, konu olarak Çocuk Felci ile mücadele belirlendi. Bu kapsamda paneller tertip edilerek doktorlar ve halk bilinçlendirildi. Yazılı ve görsel basın yoluyla bilgilendirme neşriyatları yapıldı.²⁸⁶ 17 Temmuz 1964 tarihinde Sosyal Sigortalar Kanunu kabul edildi ve 18 yaşından küçüklerin sigorta hakları belirlendi. Çalışan çocukların haklarına yönelik birçok yasal düzenleme yapıldı.²⁸⁷

Dönemin Başbakanı Süleyman Demirel’e, Adalet Partisi’nin Foça İlçe Başkanı Nusret Çalış, 1965 yılının Mart ayında bir mektup yazarak ülkenin genelinde özürlü çocuklar için ivedi şekilde okullar açılmasını istedi.²⁸⁸

Türkiye’den yurtdışına giden ve çeşitli ülkelerde çalışan Türk ailelerinin çocuklarına yönelik eğitim verilmesi amacıyla 24 okul öğretmeninin yurtdışına 2 yıl süreyle çıkması için 22 Haziran 1966 tarihinde 6/6636 sayılı kararname yayımlandı.²⁸⁹ Bu öğretmenlerin görev süreleri daha sonra uzatıldı.²⁹⁰

Türkiye’deki 1960’lı yıllarda neşredilen çocuklara yönelik bazı kitapların Amerika çizgisinde hazırlandığı görülmektedir. Irene M. Josselyn tarafından yazılan

²⁸³ <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.4.222.pdf>

Erişim Tarihi 04.03.2025.

²⁸⁴ BCA.30-18-1-2/168-7-19. ;BCA.30-18-1-2162-59-17. ;BCA.30-18-1-2/166-45-19. ; BCA.30-18-1-2/188-48-19. ;BCA.30-18-1-2/198-59-13.; BCA.30-18-1-2/257-71-5. ; BCA.30-18-1-2/170-28-16.

²⁸⁵ Unesco Türkiye Milli Komisyonu, VIII. Dönem Genel Kurulu Birinci Toplantısı, 28-30 Haziran 1963, 8.

²⁸⁶ Unesco Türkiye Milli Komisyonu, VIII. Dönem Genel Kurulu Birinci Toplantısı, 28-30 Haziran 1963, 24.

²⁸⁷ https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc069/kanuntbmmc069/kanuntbmmc06903246.pdf Erişim Tarihi 13.03.2025.

²⁸⁸ BCA.30-1-0-0/23-131-1.

²⁸⁹ BCA.30-18-1-2/197-44-12.

²⁹⁰ BCA.30-18-1-2/227-81-14.

Hasta Çocukların Duygusal Meseleleri Nelerdir?, William C. Menninger tarafından yazılan Arkadaşlık Nasıl Kurulur ve Devam Ettirilir? ile Çocukların Kendilerini Tanımalarına Nasıl Yardımcı Olabilirsiniz?, Willard C. Olson tarafından yazılan Çocuklar Nasıl Büyür ve Gelişir?, Eva H. Grant tarafından yazılan Okul-Aile İşbirliği Nedir ve Nasıl Sağlanır?, J. Anthony Humphreys tarafından yazılan Meslek Seçmede Gençlere Nasıl Yardım Edebilirsiniz?, William E. Henry tarafından yazılan Kişiliğinizi Tanıyınız, isimli kitaplar Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde 10.000 baskı yapılarak dağıtıldı. Kitapların iç kapak kısmında yer alan açıklama notundaki, *“Amerikada İlmi Araştırmalar Teşkilatı (Science Research Associates) tarafından hazırlanmış olan bu kitap, çocukların eğitiminde anne, baba ve öğretmenlere fayda olacağı düşüncesiyle ele alınmış, Türkçeye çevrilerek bastırılmıştır. Bu dizideki kitaplar her ne kadar Amerikalı anne, baba ve öğretmenlere hitap etmek üzere yazılmışsa da, çocukların eğitimi meseleleri dünyanın her tarafından aynı olduğundan aynı şekilde yararlanacaklarına inanıyoruz”* ifadesi, 60’lı yılların Türkiye’sinde Amerikan modeli bir yapılanmanın benimsendiğine işarettir. 1970 ile 1980 arası Türkiye’de çocuklara yönelik uygulamaların ve çıkarılan kanunların azaldığı bir dönemdir. Çünkü 1960 Darbesi sonrasında, 60 ve 70’li yıllarda birçok toplumsal ve siyasi olay yaşanmıştır.

Türkiye’de çocuk haklarına yönelik yasal düzenlemelerin başladığı bir diğer dönem ise 1980’li yıllar ve sonrasında. 11-13 Kasım 1981 tarihlerinde Kültür Bakanlığı himayesinde Türkiye’de ilk defa, Çocuk Yayınları Sempozyumu düzenlendi. Ankara’da düzenlenen sempozyumun açılış konuşmasını Müsteşar Yardımcısı Burhanettin Yılmaz yaptı. Çocuklara yönelik yayınların konuşulduğu bu toplantıda Gülten Dayıoğlu, Aygün Günaydın, Ramazan Gökalp Arkın, Mustafa Koçoğlu, Feridettin Atatuğ, Hasan Latif Sarıyüce, Rakım Çalapala, Turgut Kavral, Hasan Karadağ, Aysel Çağırın, Murat Yüksel, İnci San, Nilüfer Tuncer, Erkan Kırtunç ve Ergun Birol bildirilerini sundular. Bu sempozyumda sunulan bildiriler daha sonra, “Çocuk Yayınları Sempozyumu Bildiriler” ismiyle 1987 yılında Kültür ve Turizm Bakanlığı himayesinde neşredildi.²⁹¹

Yurt dışında yaşayan Türk işçilerin ve çocuklarına götürülen dini hizmetlerin incelenmesi hususunda Devlet Bakanı Mehmet Güneş ve heyetinin birtakım

²⁹¹ Çocuk Yayınları Sempozyumu Bildiriler 11-13 Kasım 1981 Ankara, (Ankara: Sevinç Matbaası, 1987)

incelemelerde bulunması için 7 Nisan 1982 tarihinde Bakanlar Kurulunca bir karar alındı.²⁹²

25 Ekim 1983 tarihinde bir heyet, çocuk haklarının incelenmesi için Almanya'ya gönderildi.²⁹³ Benzer bir ziyaret de Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanı Vehbi Dinçerler için gündeme geldi. Türk çocuklarının eğitimi hususunda Federal Almanya'daki yetkililerle 10-17 Şubat 1985 tarihlerinde görüşebilmesi için 1 Şubat 1985 tarihinde Bakanlar Kurulu kararı alındı.²⁹⁴ Bu ziyaretler birçok defa farklı tarihlerde gerçekleştirildi. Yurt dışında yaşayan Türklerin çocuklarıyla ilgili eğitim ve öğretiminden sorumlu olan Türk Kültür Merkezlerinde görev alan öğretmen ve diğer elemanların maaşları ve görev süreleri için düzenlemeler yapıldı.²⁹⁵

Çıraklık ve Mesleki Eğitim Kanunu 1989 yılında kabul edildi. 1990'lı yıllardan itibaren çocuklara ve ebeveynlerine yönelik çeşitli programlar hazırlandı. Anne Çocuk Vakfı (AÇEV), Okul Öncesi Veli Çocuk Eğitim Programı (OVÇEP), Çocuk Ergen Alkol Madde Tedavi Merkezi (ÇAMATEM), Anne Destek Programı, Aile Danışma Merkezleri, Koruma Bakım ve Rehabilitasyon Merkezleri, Çocuk ve Gençlik Merkezleri, Aile İçin Temel Eğitim Programı, Yaz Okulları Destek Projesi vb. programların temel amacı Türk aile yapısının sağlam bir hale gelmesi ve sağlıklı nesiller yetiştirilmesiydi.

3.1. ÇOCUKLARA VE ÇOCUK HAKLARINA YÖNELİK YASAL METİNLER

Çocuk hukuku anne, baba, çocuk ve devlet arasındaki hak, görev, yükümlülük ve yetkileri belirler.²⁹⁶ Çocuk hukukuna yönelik bilgi alınabilecek kaynaklar genel başlık çerçevesinde iç kaynaklar ve dış kaynaklar altında sıralanabilir. Uluslararası kaynaklı antlaşma, belge, bildiri, bildirge vb. metinler dış kaynak; anayasa, belge, kanun, kanun hükmünde kararname, mevzuat, Resmi Gazete gibi yasal metinler ise iç kaynak başlığı altında ele alınabilir. Bu bilgi kaynakları içerisinde ulaşabildiklerimiz şunlardır;

²⁹² BCA.30-18-1-2/449-461-8.

²⁹³ BCA.30-18-1-2/493-137-7.

²⁹⁴ BCA.30-18-1-2/524-317-6.

²⁹⁵ BCA.30-18-1-2/726-361-7. ;BCA.30-18-1-2/736-406-8.

²⁹⁶ Akyüz, Çocuk Hukuku, 2.

3.1.1. Anayasalar

Çocuk haklarının gündeme getirildiği ve koruma altına alındığı yazılı hukuksal metinlerin başında anayasalar gelmektedir.²⁹⁷Türk halkı, Osmanlı'dan Cumhuriyet idaresine 5 farklı yazılı anayasayla yönetilmiştir. Osmanlı Devleti'nde neşredilen 1876 Kanuni Esasi, Milli Mücadele sürecinde Meclisi Mebussan tarafından kabul edilen 1921 Anayasası, Cumhuriyet idaresinde kabul edilen 1923, 1961 ve 1982 anayasaları, Türk halkının zaman içerisinde kullandığı anayasalardır. Bu anayasalarda, Türk toplumunun her kesimini ilgilendiren maddeler bulunmaktadır.

3.1.1.1. Osmanlı Dönemi Anayasaları

Tanzimat Fermanı (3 Kasım 1839) ve Islahat Fermanı'nın (28 Şubat 1856) maddelerinde doğrudan çocukları ilgilendiren herhangi bir madde bulunmamaktadır. Lakin yorumlanma bakımından çocukların hak ve görevleri, fermanlara ve kanunlara tabidir. Tanzimat Fermanı'nda halk, kadın veya çocuk gibi alt başlıklara ayrılmadı. Bu fermana halkın can güvenliği, ırz ve namusun korunması, yargılamalar, miras, vergiler ve askerlik süreleri yasal bir zemine oturtuldu. Meclis-i Ahkam-ı Adliye üyelerine, toplumun ve devletin menfaatine yönelik kanunlarda öncülük etme yetkisi tanındı. Müslüman ahali ile Gayrimüslim halk, bir çatı altında eşit seviyede tek bir tebaa olarak görüldü. Islahat Fermanı'nda ise müstakil şekilde Gayrimüslimlere yönelik haklar ve kanunlar güvence altına alındı. Din görevlilerinin yetkilerine ve maaşlarına düzenleme getirilmekle beraber dini mekânların tadilat ve tamiratına devlet desteği sağlandı. Gayrimüslimlere yönelik hakaret içeren ifadelerin kullanılması men edildi. Din veya mezhep değişikliklerinde herhangi bir zorlama yapılması yasaklandı. Gayrimüslimlere yönelik yasal düzenlemeler yapıldı, mahkemelerde kendi dinlerine göre yemin edebilme ve devlet dairelerinde çalışabilme hakkı tanındı. Konumuz itibarıyla en önemli madde ise Gayrimüslim çocukların eğitim hayatına yönelik oldu. Yaş ve imtihan konusunda şartları tutan Gayrimüslim çocuklarının ayırım gözetilmeden askeri ve idari mekteplere kayıt olabilmelerine karar verildi.²⁹⁸

²⁹⁷ Metin içerisinde verilen metinler, Anayasa Mahkemesi'nin resmi internet sayfasından alınmıştır. <https://www.anayasa.gov.tr/tr/anasayfa/> Erişim Tarihi 29.10.2024.

²⁹⁸ “Saltanat-ı seniyem tebaasından bulunanlar mekatib-i şâhânemin nizamât-ı mevzualarında gerek since ve gerek imtihanca mukarrer olan şeraiti ifâ eyledikleri takdirde cümlesi bilâ-fark ve temyiz Devlet-i Âliyye'min mekatib-i askeriye ve mülkiyesine kabûl olunması”, Islahat Fermanı.

Osmanlı'da, 1877 yılına kadar yazılı bir anayasa olmadığından Müslüman çocuklar hakkında alınan kararlar, Şer'i hukuk çerçevesinde Kadıların kararlarına bırakıldı.

3.1.1.1.1. 1876 Anayasası (Kânûni Esâsi)

7 Zilhicce 1293 (M. 24 Aralık 1876) tarihinde kabul edilen bu anayasa; Memaliki Devleti Osmaniye, Tebaai Devleti Osmaniye'nin Hukuku Umumiyesi, Vükelâyı Devlet, Memurin, Meclisi Umumi, Heyeti Âyan, Heyeti Mebusan, Mehakim, Divanı Âli, Umuru Maliye, Vilâyat, Mevaddı Şetta, Mevadd-ı Muaddel konularından oluşmuştur. 12 başlık ve 119 maddeden meydana gelen bu anayasal metinde halk, Osmanlı tebaası olarak bir bütün şeklinde ele alınmıştır. Müslüman ve Gayrimüslim olmak üzere iki sınıfsal yapının ve devlet idaresinin idare biçimi ile bazı hukuksak konular belirlenmiştir. Bu metinde zaman içerisinde 7 defa değişiklik yapılmıştır.²⁹⁹ Bu anayasanın bir diğer özelliği de Osmanlı Devleti'nin tarih sahnesinden ayrılmasına kadar ki geçen evrede, yürürlükte kalmasıdır. Bu kanuni metinde çocuk haklarına yönelik herhangi bir madde yoktur.

3.1.1.2. Milli Mücadele Dönemi Anayasaları

Türk halkı, kurtuluş sürecini 31 Ekim 1918 tarihinde başlatmış, 19 Mayıs 1919 tarihinden itibaren Mustafa Kemal Paşa'nın liderliği ele almasıyla Milli Mücadele dönemi 5 yıllık çetin bir süreçten sonra başarıyla sonuçlanmıştır. Bu zaman zarfında devlet işlerinin yürütülebilmesi için Osmanlı Devleti'ne bağlı olmayan yeni bir anayasal metin hazırlanmıştır. 1921 Anayasası olarak isimlendirilen bu metin bir nevi geçiş anayasası niteliğindedir.

3.1.1.2.1. 1921 Anayasası

M. 20 Ocak 1921 tarihinde 85 kanun numarası ile kabul edilen 1921 Anayasası: İdare, Vilayet, Kaza, Nahiye, Umumi Müfettişlik olmak üzere 5 alt başlık altında oluşturulmuştur. 23 maddeden oluşan anayasada çocuk haklarını ilgilendiren herhangi bir madde yoktur. Türk halkı, 1918-1923 arasında tam bağımsızlık mücadelesi verdiği için bu dönemde insan haklarından ziyade, güvenlik ve askeri kanunlar ön planda

²⁹⁹ Mehmet Akif Aydın, "Kânûn-ı Esâsi" içinde *TDV İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2001): Cilt 24: 328-330.

tutuldu. Toplum erkek, kadın veya çocuk gibi ayrı gruplar olarak değil topyekûn Türk halkı şeklinde değerlendirildi. Bu nedenle müstakil maddeler oluşturulamadı. 1921 Anayasası, Türk halkının kullandığı en kısa süreli anayasal metindir.

3.1.1.3. Cumhuriyet Dönemi Anayasaları

Bu bölümde Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulduğu yıldan itibaren kabul edilen 1924, 1961, 1982 anayasaları ve bu anayasalarda yapılan değişiklikler, çocuk hakları bağlamında incelenmiştir.

3.1.1.3.1. 1924 Anayasası (Teşkilâtı Esasiye Kanunu)

20 Nisan 1924 tarihinde 491 kanun numarası ile kabul edilen 1924 Anayasası: Ahkâm-ı Esasiye, Vazife-i Teşriiye, Vazife-i İcraiye, Kuvvei Kazaiye, Türklerin Hukuku Âmmesi, Mevaddı Mütefferika olmak üzere 6 fasıl ve 105 maddeden oluşmaktadır. Bu anayasa metninde çocuk haklarına yönelik doğrudan herhangi bir madde bulunmamaktadır. Lakin 87. maddede geçen, “*Kadın, erkek bütün Türkler ilk öğretimden geçmek zorundadır. İlk öğretim, devlet okullarında parasızdır*” ifadesi, hukukçularca dolaylı yönden çocuk haklarına yönelik yorumlanmaktadır. 10. maddesinde ise “*18 yaşını ikmal eden (dolduran) her erkek Türk mebusan intihabına iştirak etmek hakkını haizdir*” cümlesiyle 18 yaşına bir atıf yapılmıştır.

Bu hukuksal yazılı metin Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin idare, yasama, yürütme, yargı ve vergi sistemini şekillendirmekle beraber Türk halkının hak ve görevlerini belirlemektedir. Bu anayasada halk bir öncekinde olduğu gibi erkek, kadın, genç, yaşlı, çocuk gibi gruplara ayrılmamış aksine bir bütün olarak ele alınmıştır. Anayasanın 68, 69 ve 88. maddeleri bu yoruma delil olarak gösterilebilir. 1921 ve 1924 Anayasası, geneli itibarıyla devletin idari olarak şekillendirildiği metinlerdir.

Tablo-4.1924 Anayasası'nda ilgili maddeler.

Madde Numarası	Metin
68	Her Türk hür doğar, hür yaşar.
69	Türkler, kanun nazarında müsavi ve bilâistisna kanuna riayetle mükelleftirler. Her türlü zümre, sınıf, aile ve fert imtiyazları mülga ve memnudur.
88	Türkiye’de din ve ırk bakımından ayırd edilmeksizin vatandaşlık bakımından herkese Türk denir.

3.1.1.3.2. 1961 Anayasası

9 Temmuz 1961 tarihinde, 334 kanun numarası ile kabul edilen 1961 Anayasası 3 bölüm, 6 kısım ve 157 maddeden oluşmaktadır. Bu anayasa, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nde çocuk haklarının doğrudan ele alındığı ve yazıldığı ilk anayasadır. 1961 Anayasası, hukukçular tarafından Türkiye'nin en özgürlükçü anayasası olarak nitelendirilmektedir. 35, 43 ve 135. maddeleri müstakil şekilde çocukların yaşam hakkı, çalışma şartları, eğitim hakkı ve yargılama süreçlerini koruma altına almaktadır. Bazı araştırmacılara göre, 50. maddesinde çocuk veya küçük ifadesi geçmemesine rağmen çocuk haklarına yönelik olduğu ifade edilmektedir.

Tablo-5.1961 Anayasası'nda ilgili maddeler.

Madde Numarası	Metin
35	Aile, Türk toplumunun temelidir. Devlet ve diğer kamu tüzel kişileri, ailenin, ananın ve çocuğun korunması için gerekli tedbirleri alır ve teşkilatı kurar.
43	Çocuklar, gençler ve kadınlar çalışma şartları bakımından özel olarak korunur.
50	Halkın öğrenim ve eğitim ihtiyaçlarını sağlama devletin başta gelen görevlerindendir. İlköğretim, kız ve erkek bütün vatandaşlar için mecburidir ve devlet okullarında parasızdır. Devlet, maddi imkânlardan yoksun başarılı öğrencilerin, en yüksek derecelerine kadar çıkmalarını sağlama amacıyla burslar ve başka yollarla gerekli yardımları yapar. Devlet, durumları sebebiyle özel eğitime ihtiyacı olanları topluma yararlı kılacak tedbirleri alır.
135	Mahkemelerde duruşmalar herkese açıktır. Duruşmalardan bir kısmın veya tamamının kapalı yapılmasına ancak ahlakın veya kamu güvenliğinin kesin olarak gerekli kıldığı hallerde karar verilebilir. Küçüklerin yargılanması hakkında kanunla özel hükümler konulur.

3.1.1.3.3. 1982 Anayasası

Meclis tarafından 18 Ekim 1982 tarihinde kabul edilen, 7 Kasım 1982 tarihinde halk oylamasına sunulan, 9 Kasım 1982 tarih ve 17863 mükerrer sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak 2709 kanun numarası ile yürürlüğe giren 1982 Anayasası, 7 kısımdan oluşmaktadır. Birinci kısımda Genel Esaslar, ikinci kısımda Temel Hak ve Ödevler, üçüncü kısımda Cumhuriyetin Temel Organları, dördüncü kısımda Mali ve Ekonomik Hükümler, beşinci kısımda Çeşitli Hükümler, altıncı kısımda ise Geçici Hükümler maddeleri bulunmaktadır.

Günümüzde yürürlükte olan anayasa, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin en uzun süreli anayasasıdır. Neşredildiği ilk günden itibaren birçok kez güncellenmiş, çocuklar hakkındaki ilgili maddelerde de bazı değişiklikler veya eklemeler yapılmıştır. İlgili anayasanın 10, 24, 41, 50, 61, 62 ve 141. maddeleri çocuk haklarını ve bu konuya

yönelik devletin ödevlerini belirleyen maddelerdir. Bu anayasanın 42. maddesi, 1961 Anayasası'nın 50 maddesinde olduğu gibi herhangi bir yerinde çocuk veya küçük ifadesi geçmemesine rağmen hukukçular tarafından çocuklar için de ilişkilendirilmektedir.³⁰⁰

1982 Anayasası'nın birçok maddesi zaman içerisinde değiştirilmiştir. Bu anayasa neticesinde bir Türk çocuğunun; yaşam, eğitim, sağlık, sosyal güvenlik, beden bütünlüğü ve bedenin saldırıya karşı korunması, özel yaşamın gizliliği ve haberleşme özgürlüğünün korunması, eşit muamele görme ve ayrımcılıktan korunma, düşünme ve düşüncelerini açıklama, inanç ve din özgürlüğü, dernek kurma ve toplanma hakları yasal mevzuatlar çerçevesinde devletin korunmasına alınmıştır.

Tablo-6.1982 Anayasası'nda ilgili maddeler.

Madde Numarası	Metin
10	Ek fırka: 7/5/2010-5982/1. Çocuklar, yaşlılar, özürlüler, harp ve vazife şehitlerinin dul ve yetimleri ile malul ve gaziler için alınacak tedbirler eşitlik ilkesine aykırı sayılmaz.
24	Din ve ahlâk eğitim ve öğretimi devletin gözetim ve denetimi altında yapılır. Din kültürü ve ahlak öğretimi ilk ve ortaöğretim kurumlarında okutulan zorunlu dersler arasında yer alır. Bunun dışındaki din eğitim ve öğretimi ancak, kişilerin kendi isteğine, küçüklerin de kanuni temsilcisinin talebine bağlıdır.
41	Aile, Türk toplumunun temelidir ve eşler arasında eşitliğe dayanır. Devlet, ailenin huzur ve refahı ile özellikle ananın ve çocukların korunması ve aile planlamasının öğretimi ile uygulanmasını sağlamak için gerekli tedbirleri alır, teşkilatı kurar. Ek fırka: 7/5/2010-5982-4. Her çocuk korunma ve bakımdan yararlanma, yüksek yararına açıkça aykırı olmadıkça, ana ve babasıyla kişisel ve doğrudan ilişki kurma ve sürdürme hakkına sahiptir. Ek fıkra: 7/5/2010-5982/4. Devlet, her türlü istismara ve şiddete karşı çocukları koruyucu tedbirleri alır
42	Kimse, eğitim ve öğretim hakkından yoksun bırakılamaz. Öğrenim hakkının kapsamı kanunla tespit edilir ve düzenlenir. Eğitim ve öğretim, Atatürk ilkeleri ve inkılapları doğrultusunda, çağdaş bilim ve eğitim esaslarına göre devletin gözetim ve denetimi altında yapılır. Bu esaslara aykırı eğitim ve öğretim yerleri açılmaz. Eğitim ve öğretim hürriyeti, Anayasada sadakat borcunu ortadan kaldırmaz. İlköğretim, kız ve erkek bütün vatandaşlar için zorunludur ve devlet okullarında parasızdır.
50	Kimse, yaşına, cinsiyetine ve gücüne uymayan işlerde çalıştırılmaz. Küçükler ve kadınlar ile bedeni ve ruhi yetersizliği olanlar çalışma şartları bakımından özel olarak korunurlar.
61	Devleti harp ve vazife şehitlerinin dul ve yetimleriyle, malul ve gazileri korur ve toplumda kendilerine yaraşır bir hayat seviyesi sağlar. Devlet, sakatların korunmalarını ve toplum hayatına intibakların sağlayıcı tedbirler alır. Yaşlılar, devletçe korunur. Yaşlılara devlet yardımı ve sağlanacak diğer haklar ve kolaylıklar kanunla düzenlenir. Devlet, korunmaya muhtaç çocukların topluma kazandırılması için her türlü tedbiri alır. Bu amaçlarla gerekli teşkilat ve tesisleri kurar veya kurdurur.
62	Devlet, yabancı ülkelerde çalışan Türk vatandaşlarının aile birliğinin, çocuklarının eğitiminin, kültürel ihtiyaçların ve sosyal güvenliklerinin sağlanması, anavatanla bağlarının korunması ve yurda dönüşlerinde yardımcı olunması için gereken tedbirleri alır.

³⁰⁰ Memduh Cemil Şirin, "Çocuk Hakları Penceresinden Cumhuriyet Dönemi Kanunlarında Çocuk Anlayışı", 100. Yıl Çocuk Yılı, (İstanbul, Çocuk Vakfı Yayınları, 2023), 294.

141	Mahkemelerde duruşmalar herkese açıktır. Duruşmaların bir kısmının veya tamamının kapalı yapılmasına ancak genel ahlakın veya kamu güvenliğinin kesin olarak gerekli kıldığı hallerde karar verilebilir. Küçüklerin yargılanması hakkında kanunla özel hükümler konulur.
-----	--

3.1.2. Türk Medeni Kanunlarında Çocuk Hakları

Bu bölümde, 743 sayılı Medeni Kanun ile 24607 sayılı Medeni Kanun çocuk hakları bağlamında ele alınmıştır.

3.1.2.1. 743 Sayılı Medeni Kanun

Çocuk haklarının en çok yer verildiği yazılı yasal metinlerin başında Türk Medeni Kanunu gelmektedir. Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın Cumhurbaşkanlığı döneminde 17 Şubat 1926 tarihinde kabul edilen, 4 Nisan 1926 tarihinde Resmi Gazete'de neşredilen, 1926 yılından 2001 yılına kadar yaklaşık 75 yıl yürürlükte kalan ve 14 defa değişikliğe uğrayan 743 sayılı Medeni Kanun, 25 baptan oluşmaktadır. Türk vatandaşlarının evlenme, boşanma, miras, velayet gibi haklarının belirlendiği bu yazılı yasal metinde bazı çocuk hakları da güvence altına alınmıştır.³⁰¹

Türk Medeni Kanunu'ndaki çocuklara yönelik haklar 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 21, 27, 29, 39, 40, 88, 90, 91, 125, 134, 137, 148, 151, 152, 172, 175, 225, 226, 227, 228, 229, 230, 231, 232, 241, 242, 243, 244, 245, 247, 248, 249, 252, 254, 257, 258, 259, 260, 261, 262, 263, 264, 265, 266, 267, 268, 269, 270, 271, 272, 273, 274, 275, 276, 277, 278, 279, 280, 281, 282, 283, 284, 285, 286, 287, 288, 289, 290, 291, 292, 293, 294, 295, 296, 297, 298, 300, 301, 303, 306, 307, 308, 309, 311, 312, 313, 314, 317, 354, 366, 369, 389, 414, 439, 447, 460, 524, 608 ve 612. maddelerinde ele alınmıştır. Lakin bu medeni kanunun bazı maddelerinde zaman içerisinde değişiklikler yapılmıştır. Bu medeni kanuna göre, çocuğun ana rahmine düşüp sağ doğmasıyla başlayan yaşam süreci ve çocuk hakları kavramı, çocuğun ölmesiyle sona ermektedir.

Şahsiyetin başlangıcı, butlan kararları, boşanma, haklar ve vazifeler, nesebi sahih çocuklar, evlat edinme, isim ve vatandaşlık hakkı, velayet, çocuk malları, aile, aile malları ve miras başlıklarındaki haklarda, zamanla bazı değişiklikler yapılmıştır.

³⁰¹ Resmi Gazete, S.339, Kanun Numarası: 743, Kabul Tarihi 17 Şubat 1926, Yayımlandığı Düstur: T.3, C.7, 4 Nisan 1926.

Bu medeni kanunda konumuz itibariyle dikkat çeken en önemli husus ise vatandaşlara yönelik engelli, özürlü, sakat vb. kavramlarına yer verilmemesidir.

3.1.2.2. 4721 Sayılı Türk Medeni Kanunu

22 Kasım 2001 tarihinde kabul edilen yeni Türk Medeni Kanunu, 1030 madde ve iki bölümden oluşmaktadır.³⁰² Medeni Kanun hazırlanırken çocuk, aile ve kanun ilişkilerinin düzenlenmesi için Çocuğun Yüksek Yararı, Tamamlayıcı Olma, Ölçülülük ve Yardımcı Olma ilkeleri dikkate alınmıştır.³⁰³

İlgili Medeni Kanun'un 8, 11,12, 13, 21, 28, 40, 41, 42, 157, 166, 169, 182, 185, 196, 197, 237, 254, 282, 285, 286, 287, 288, 289, 290, 291, 292, 293, 294, 295, 296, 297, 298, 299, 300, 301, 302, 303, 304, 305, 306, 308, 309, 310, 311, 312, 314, 321, 322, 323, 324, 325, 326, 327, 328, 329, 330, 331, 332, 333, 334, 335, 336, 337, 338, 339, 340, 341, 342, 343, 344, 345, 346, 347, 348, 349, 350, 351, 352, 353, 354, 355, 356, 357, 358, 359, 360, 361, 362, 363, 419, 495, 497, 499, 513, 582, 641 ve 674. maddeleri, çocuklar ve çocuk hakları üzerine hazırlanmıştır. Fakat 166³⁰⁴, 182³⁰⁵, 286³⁰⁶, 289³⁰⁷, 291³⁰⁸, 314³⁰⁹, 321³¹⁰, 324³¹¹, 340³¹², 348³¹³, 417³¹⁴ ve 674.³¹⁵ maddeleri farklı zamanlarda Anayasa Mahkemesi tarafından ya iptal edilmiş ya da değiştirilmiştir.

³⁰² Resmi Gazete, Kanun No: 4721, Kabul Tarihi: 22 Kasım 2001, Yayımlandığı Düstur: T.5, S.24607, C.41, 8 Aralık 2001.; <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.4721.pdf> Erişim Tarihi 09.04.2025.

³⁰³ Akyüz, Çocuk Hukuku,77-78.

³⁰⁴ Anayasa Mahkemesinin 22/2/2024 tarih ve E:2023/116, K:2024/56 sayılı kararıyla bu fıkra iptal edilmiştir. Kararın Resmî Gazete’de yayımlanmasından başlayarak 9 ay sonra (19/1/2025) yürürlüğe gireceği, hüküm altına alınmıştır.

³⁰⁵ Anayasa Mahkemesi İptal Kararı:7343, Yürürlüğe Giriş Tarihi: 30.11.2021.

³⁰⁶ Anayasa Mahkemesinin 26/7/2023 tarih ve E:2023/37, K:2023/140 sayılı kararı. Yürürlüğe Giriş Tarihi: Resmî Gazete’de yayımlanmasından başlayarak 9 ay sonra (22/7/2024).

³⁰⁷ Anayasa Mahkemesinin 25/6/2009 tarih ve E:2008/30, K: 2009/96 sayılı kararı ile bu fıkra yer alan “...her hâlde doğumdan başlayarak 5 yıl...” ibaresi iptal edilmiştir.

³⁰⁸ Anayasa Mahkemesinin 23/1/2024 tarih ve E:2023/135, K:2024/18 sayılı kararı ile bu fıkra yer alan “Dava açma süresinin geçmesinden önce kocanın ölmesi veya gaipliğine karar verilmesi ya da sürekli olarak ayırt etme gücünü kaybetmesi hâllerinde... doğumu ve kocanın ölümünü, sürekli olarak ayırt etme gücünü kaybettiğini veya hakkında gaiplik kararı alındığını öğrenmelerinden başlayarak bir yıl içinde soybağının reddi davasını açabilir.” bölümü anılan fıkra yer alan “...baba olduğunu iddia eden kişi...” ibaresi yönünden iptal edilmiştir. Kararın Resmî Gazete’de yayımlanmasından başlayarak 9 ay sonra (6/12/2024) yürürlüğe gireceği hüküm altına alınmıştır.

³⁰⁹ Anayasa Mahkemesinin 26/7/2023 tarihli ve E:2023/3, K:2023/139 sayılı kararı. Resmî Gazete’de yayımlanmasından başlayarak 9 ay sonra (22/7/2024).

³¹⁰ Anayasa Mahkemesinin 2/7/2009 tarihli ve E: 2005/114, K: 2009/105 sayılı kararı ile; bu maddenin birinci cümlesinde yer alan “... evli değilse ananın ...” ibaresi iptal edilmiştir.

³¹¹ Anayasa Mahkemesi İptal Kararı:7343, Yürürlüğe Giriş Tarihi: 30.11.2021.

³¹² Anayasa Mahkemesi İptal Kararı: 6462, Yürürlüğe Giriş Tarihi: 3.5.2013.

³¹³ Anayasa Mahkemesi İptal Kararı: 5378, Yürürlüğe Giriş Tarihi: 7.7.2005.

³¹⁴ Anayasa Mahkemesi İptal Kararı: 6462, Yürürlüğe Giriş Tarihi: 3.5.2013.

³¹⁵ Anayasa Mahkemesi İptal Kararı: 6462, Yürürlüğe Giriş Tarihi: 3.5.2013.

4217 sayılı Türk Medeni Kanunu'nda çocuk hakları: kişilik, kişisel durum sicili, tüzel kişiler, batıl olan evlenmeler, boşanma, evliliğin genel hükümleri, soy bağının kurulması, kocanın babalığı, tanıma ve babalık hükmü, evlat edinme, soy bağının hükümleri, velayet, çocuk malları, vasiinin atanması, yasal mirasçılar, mirasın geçmesi ve mirasta denkleştirme başlıkları altında belirlenmiştir. Bu medeni kanun, Türkiye'de çocuk hakları üzerine hazırlanan en geniş kapsamlı yasalar bütünü olarak da kabul edilebilir. Anayasanın 28. maddesinde, bir çocuğun hak ehliyetini nasıl elde ettiği hakkında kesin bir ifade vardır. Bu maddeye göre, çocuk hak ehliyetini sağ doğmak koşuluyla, ana rahmine düştüğü andan başlayarak elde eder.³¹⁶ Bir kişinin cinsiyetini değiştirmesi için 18 yaşını doldurması gerekir. 40. maddesine göre çocuklar cinsiyet değiştiremez. 124. maddesinde ise evlilik hallerindeki yaş sınırları belirlenmiştir. Bu maddeye göre, erkek veya kadın 17 yaşını doldurmadıkça evlenemez. Lakin hâkim olağanüstü durumlarda ve önemli bir neden sebep gösterilirse erkek veya kadının evlenmesine izin verebilir. İzin verilmeden önce tarafların anneleri, babaları veya vasileri mutlaka dinlenmelidir. 308. maddesine göre, evlat edinen ile edinilen arasında en az 18 yaş fark bulunmalıdır.

3.1.3. Uluslararası Metinlerde Çocuk Hakları

Uluslararası siyasi, askeri ve ekonomik gelişmeler, insan hakları başta olmak üzere birçok hak ve hukukun belirlenmesine veya güncellenmesine vesile olmuş ve bu bağlamda birçok yasal metin kabul edilmiştir. Bunlar arasında uluslararası antlaşmalar, sözleşmeler, bildiriler ve bildirgeler gelmektedir. İlgili yasal metinler arasındaki en önemli fark, tarafları bağlayıcı nitelikte olmalarıdır. Deklarasyon, bildirge veya bildirilerin bağlayıcılığı olmamasına rağmen, antlaşmaların ve sözleşmelerin tarafları bağlayıcı özelliği vardır.

Türkiye Cumhuriyeti, 1923 yılından itibaren birçok uluslararası metne taraf olmuştur. Çocuk haklarına yönelik imzalanan antlaşmalar ve atılan yasal adımlar, Türk halkı tarafından takdir edilmiş, Türk basınınca övgüyle karşılanmış ve olumlu yazılar

³¹⁶ Bu metin, Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi'nden alınmıştır. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.4721.pdf> Erişim Tarihi 11.03.2025.

neşredilmiştir.³¹⁷Türkiye'nin çocuk haklarına yönelik taraf olduğu veya kabul ettiği yasal metinler şunlardır;

3.1.3.1. Cenevre Deklarasyonu (Çocuk Hakları Bildirgesi)

1914-1918 yılları arasında yaşanan Birinci Dünya Savaşı, dünya genelinde tam manasıyla yıkıma neden olmuş, çok sayıda insan cephe arkasında katledilmiştir. Savaşın sona ermesiyle birlikte, daha fazla insan kaybının önüne geçmek insan haklarını savunmak ve yaşanılabilir bir dünya oluşturmak için başta Avrupa ülkeleri olmak üzere birçok ülkede bazı kurumlar ve yapılar oluşturuldu. Bunlardan en bilinenleri, 1919 yılında kurulan Milletler Cemiyeti (Cemiyet-i Akvam) ile 1920 yılında Londra'da kurulan Save the Children Fund, yani Çocuklara Yardım Fonu'ydu. Kuruculuğunu Dorothy Buxton ve Eglantyne Jeb'in üstlendiği bu yardım kuruluşu, savaştan zarar gören çocuklar başta olmak üzere, çocuk haklarını belirlemek ve korumak amacıyla kuruldu. Ayrıca, Türkiye'nin de dâhil olduğu birçok ülkede, savaştan etkilenen çocuklar için uluslararası tahkikat raporu 1921 yılında yayımlandı.³¹⁸Bu tür yayımlar, çocuklara yönelik işlenen suçlarda toplumsal baskıyı arttırdı. Akabinde, Milletler Cemiyeti bünyesinde, çocuk hakların belirlenebilmesi için 1924 yılında Çocuk Koruma Komitesi teşkil edildi. Çocuk haklarına yönelik bir çerçeve program hazırlanması için Fransızca taslak bir metin hazırlandı ve yapılan görüşmeler neticesinde, 5 maddeden oluşan uluslararası Çocuk Hakları Bildirgesi 23 Şubat 1924 tarihinde Genel Kurul'da kabul edildi. Milletler Cemiyeti'nin, 26 Eylül 1924 tarihinde kabul ettiği bu bildiri çocuk haklarına yönelik uluslararası alanda atılan ilk ciddi resmi adımdır. İlgili metin şu 5 maddeden oluşmaktadır;

- Çocuk, beden ve ruhen, doğal biçimde gelişmesine olanak sağlayan şartlar içinde bulundurulmalıdır.
- Acıkan çocuk beslenmeli, hasta çocuk tedavi edilmeli, fikren geri kalmış çocuk eğitilmeli, yoldan çıkmış çocuk doğru yola getirilmeli, terk edilmiş çocuk korunmalıdır.
- Herhangi bir felaket anında yardım, öncelikle çocuğa yapılmalıdır.
- Çocuk, hayatını kazanabilecek hale getirilmelidir ve her türlü istismara karşı korunmalıdır.

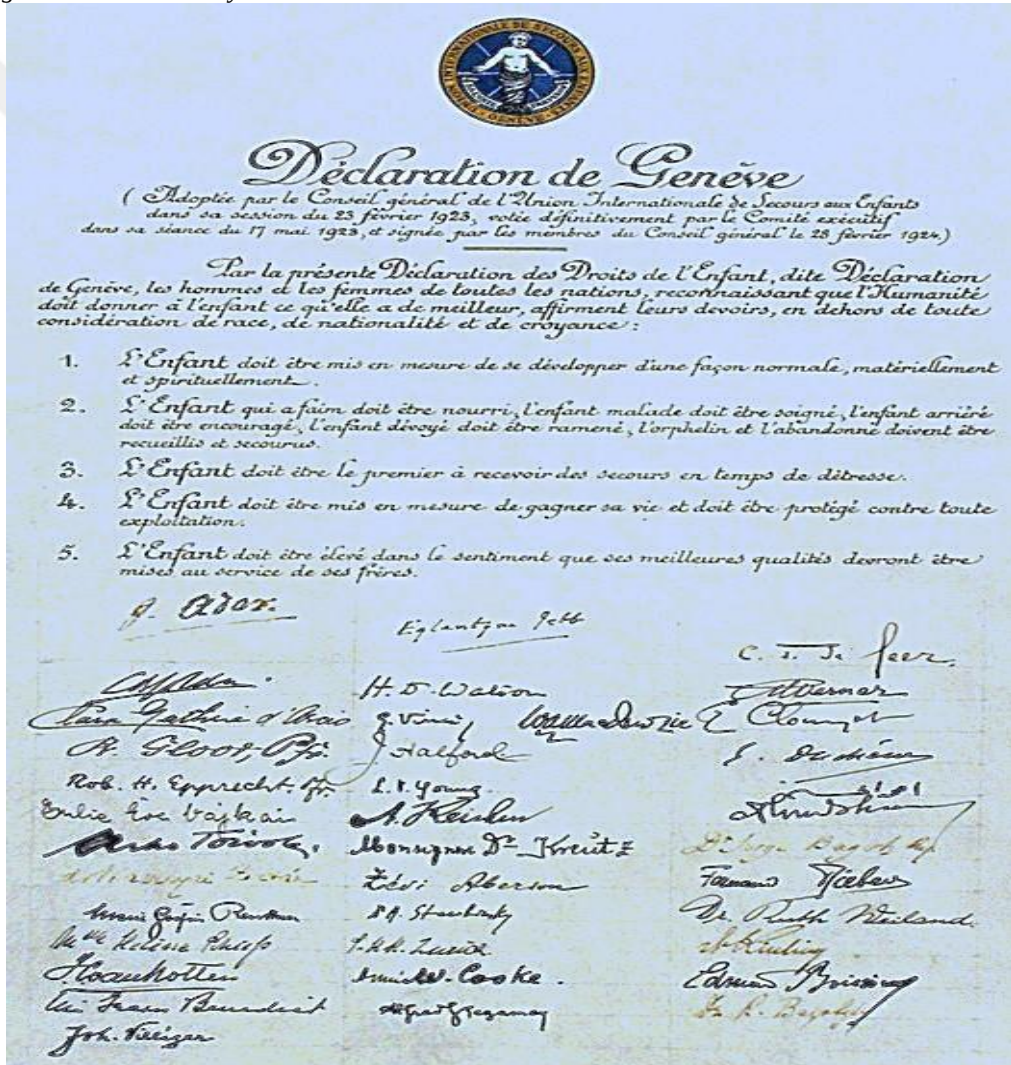
³¹⁷ Vakıf, 29 Haziran 1930. ;Ulus, 25 Nisan 1950.

³¹⁸ BOA.HR.İM.59-12.

- Çocuk yeteneklerini hem cinslerinin hizmetine adanacak bir ruh ve düşünce içerisinde yetiştirilmelidir.

1924'den 1939 yılına kadar yaklaşık 15 yıl etkisini sürdüren bu bildirge, 1939'da başlayan İkinci Dünya Savaşı nedeniyle pratikteki işlevini kaybetmiştir. Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi, Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Beyannamesi'ne bir nevi ön söz olmuştur. Belgenin orijinalinde, Cenevre Deklarasyonu yazmaktadır.³¹⁹Birçok kaynakta, Türkiye Himayei Etfal Cemiyeti'nin adı, Cenevre Çocuk Hakları bildirgesinin 5 maddesi ve Gazi Mustafa Kemal Paşa imzasının birlikte yer aldığı aşağıdaki belge neşredilmektedir.

Belge-Cenevre Deklarasyonu.³²⁰

³¹⁹ <https://www.humanium.org/en/geneva-declaration/> Erişim Tarihi 07.03.2025.

³²⁰ <https://www.humanium.org/en/geneva-declaration/> Erişim Tarihi 07.03.2025.

*Görsel- Eglantyne Jeb.*³²¹

Araştırmalarımıza göre Devlet Arşivleri Başkanlığı'nda ve Resmi Gazete'nin nüshalarında bu şekilde bir belge bulunmamaktadır. Bu bildirge kanun niteliğinde olmadığı için Resmi Gazete'de neşredilme ihtimali yoktur. Bu görsel, kuvvetle muhtemel Himayei Etfal Şubesi veya herhangi biri tarafından sonradan oluşturulmuştur. Türkiye'nin bu bildirgeye imza attığına yönelik literatürde kesin bir bilgi mevcut değildir. Bildirgenin kabul edilmesi 1924'de, Türkiye'nin Milletler Cemiyetine üye olması ise bildirgenin kabul edilmesinden yaklaşık 9 yıl sonra yani 18 Temmuz 1932 tarihinde gerçekleşti.³²² Bu hususta dikkat edilmesi gereken bir diğer nokta ise bu beyannamemin kabul edildiği yıllarda Türkiye Cumhuriyeti Devleti, İngiltere ile Lozan'da çözüme kavuşturulamayan Musul-Kerkük-Irak başlıklarıyla uğraşmaktaydı. Siyasi çekişmelerin devam ettiği yıllarda Türkiye'nin siyasi önceliği, bağımsız bir devlet yapılanmasını oluşturacak uluslararası antlaşmaları kabul ettirmektir. Bu nedenle aşağıda verilen görsellere temkinli yaklaşmak gerekmektedir.

³²¹ <https://www.humanium.org/en/geneva-declaration/> Erişim Tarihi 07.03.2025.

³²² <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/cemiyet-i-akvam-milletler-cemiyeti-ve-turkiye/> Erişim Tarihi 07.03.2025.

Belge-Cenevre Beyannamesi.

Bu konuya yönelik bir diğer bilgi kaynağı ise 1927 yılında, Himaye-i Etfâl Cemiyeti tarafından neşredilen Annelere ve Çocuklara Salname isimli devlet yayınıdır. Burada geçen bilgiler, “Hukuk-i Etfâl Cenevre Beyannamesi” başlığı altında şu şekilde verilmiştir;

“Merkezi, Cenevre şehrinde olan, “Etfâle Muavenet-i Beynelmilel İttihadı” tarafından tertip ve hemen umûmen kabul edilen Hukuk-ı Etfâl Beyannamesi ile bütün milletlere mensup erkek ve kadınlar âlem-i insaniyetin çocuklara azami ihtimamı sarf etmeye borçlu olduğunu kabul ve din ve ırk ve milliyet farkı gözetmeksizin bu vecibe ile mükellef olduklarını tasdik ederler:

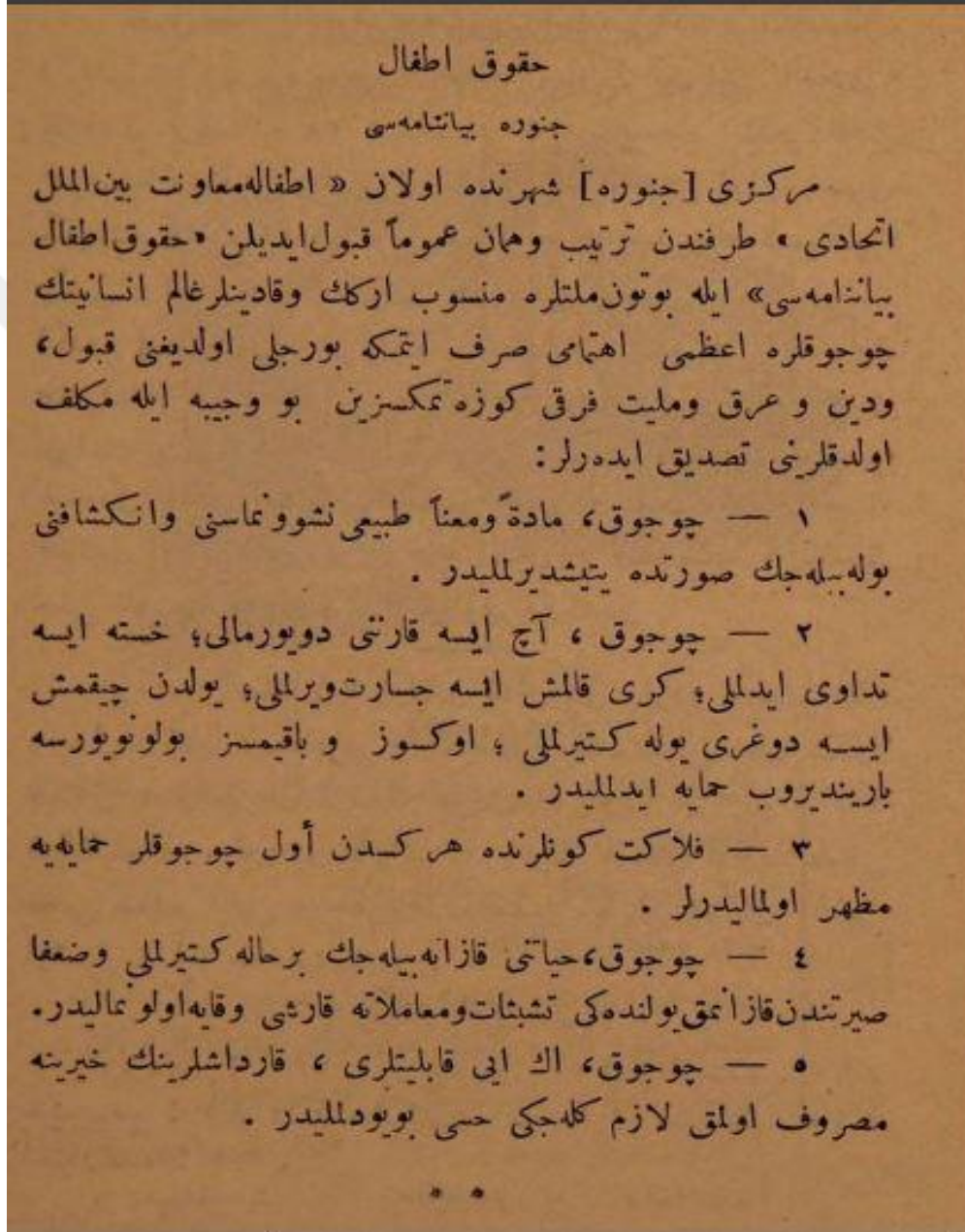
- 1- Çocuk, maddeten ve manen tabîî neşv ü nemâsını ve inkişafını bulabilecek surette yetiştirilmelidir.
- 2- Çocuk, aç ise karnı doyurulmalı, hasta ise tedavi edilmeli, geri kalmış ise cesaret verilmeli, yoldan çıkmış ise doğru yola getirilmeli, öksüz ve bakımsız bulunuyorsa barındırıp himaye edilmelidir.
- 3- Felaket günlerinde herkesten evvel çocuklar himayeye mazhar olmalıdırlar.
- 4- Çocuk, hayatını kazanabilecek bir hale getirilmeli ve zuafâ sırtından kazanmak yolundaki teşebbüsât ve muamelata karşı vikaye olunmalıdır.
- 5- Çocuk, en iyi kabiliyetleri, kardeşlerinin hayrına masruf olmak lazım geleceği hissi büyütülmelidir.

Hukuk-ı Etfâl Beyannamesine, Cenevre Beyannamesi de denilmektedir. Cenevre şehrinde mün’akid “Etfâle Muavenet-i Beynelmilel İttihadı” tarafından tertip ve 28 Şubat 1924 senesinde beşinci Meclis-i Umumice tasdik ve mahzen-i evrakında hıfz olunmak üzere Cenevre Hükümetine tevdi edilen bu beyanname, Beynelmilel Salib-i Ahmet Komitesi, Reisi ve İsviçre Hükümet-i Cumhuriyesi Sâbık Reisi Mösyö Adver tarafından Eyfel Kulesindeki telsiz telgraf ile bütün âleme ilân edildiği gibi 26 Eylül 1914 tarihinde Cemiyet-i Akvam’ın beşinci defa ictimâ’ında: Heyet-i ictimaiyye,

Cenevre Beyannamesi namındaki *Hukuk-ı Etfâl Beyannamesini* takdir ve tahsin eder ve a'za-i cemiyetten olan hükümetleri himâye-i etfâl eser ve gayesinde bu esâsatı hüsn-i telakkiye davet eyler” kararı verilmiştir.”³²³

Görüldüğü üzere bu salnamede de, Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın bu metni imzaladığına yönelik herhangi bir bilgi mevcut değildir.

*Belge-Hukuk-i Etfâl Cenevre Beyannamesi.*³²⁴

³²³ *Annelere ve Çocuklara Salname*, (İstanbul: Himâye-i Etfâl Cemiyeti, Ahmet İhsan Matbaası, 1927).

³²⁴ *Annelere ve Çocuklara Salname*, (İstanbul: Himâye-i Etfâl Cemiyeti, Ahmet İhsan Matbaası, 1927).

3.1.3.2. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi

BM Genel Kurulu'nun 10 Aralık 1948 tarihli toplantısında kabul edilen bu beyanname 30 madden oluşmaktadır. Beyannamenin hazırlanmasında en büyük pay Prof. Dr. Rene Cassin'e aittir.³²⁵ Beyannamenin 25-2 ve 26-3 maddelerinde müstakil şekilde çocuklara yönelik bazı haklara değinilmiş fakat herhangi bir maddesinde çocuğun tanımına veya yaş sınırına yer verilmemiştir. Bu beyannameye göre ilk eğitim mecburidir.

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin Resmi Gazete'de yayımlanmasına ve beyannameye yönelik eğitim kurumlarında yayımlar yapılmasına, 6 Nisan 1949 tarihli Bakanlar Kurulu toplantısında karar verildi.³²⁶ 27 Mayıs 1949 tarihli Resmi Gazete'de neşredilerek yürürlüğe girdi.³²⁷ Beyannamenin kabulünün 2. yılında Türkiye'de birçok etkinlik düzenlendi.³²⁸ Başbakan Adnan Menderes'in beyannamenin 10. yılına özel yaptığı konuşma ve etkinlikler, yabancı yetkililer tarafından takip edildi.³²⁹

Başbakan Süleyman Demirel, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin kabulünün 20. yıl dönümüne özel olarak 1968 yılında Cumhuriyet Senatosu ve Millet Meclisi'nde bir konuşma yaptı.³³⁰

Tablo-7. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nde çocuklara yönelik maddeler.

Madde Numarası	Metin
25-2	Analar ve çocukluk, özel ihtimam ve yardım görmek hakkını haizdir. Bütün çocuklar evlilik içinde veya dışında doğsunlar, aynı sosyal korumadan faydalanırlar.
26-3	Ana, baba ve çocuklarına verilecek eğitim nev'ini tercihan seçmek hakkını haizdirler.

3.1.3.3 İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi

Fransızca ve İngilizce kaleme alınan, 5 bölüm ve 66 maddeden oluşan bu sözleşme 4 Kasım 1950 tarihinde İtalya'nın Roma kentinde imzaya açıldı.³³¹ Türk arşivlerinde bu antlaşmanın ismi, İnsan Hakları ve Ana Hürriyetlerini Koruma Avrupa

³²⁵ UNESCO Türkiye Milli Komisyonu Yönetim Kurulu Raporu, Ankara 4 Ocak 1969 (Ankara: Başnur Matbaası, 1968), 34.

³²⁶ BCA.30-18-1-2/119-30-20. ;Resmi Gazete, S.7217, 27 Mayıs 1949.

³²⁷ Resmi Gazete, S.7217, 27 Mayıs 1949.

³²⁸ Dış İşleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi, 571-35970-142028-48.

³²⁹ BCA.30-1-0-0/63-386-2.

³³⁰ BCA.30-1-0-0/16-90-11.

³³¹ https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/2712020094404005_tur.pdf

Erişim Tarihi 30.03.2025.

Sözleşmesi olarak geçmektedir.³³²Türkiye bu antlaşmayı 10 Mart 1954 tarih ve 6366 sayılı kanun ile onaylamıştır.³³³1 Nisan 1963 tarihli kararnameye göre, İnsan Hakları ve Ana Hürriyetlerini Koruma Sözleşmesi'nin 29 ve 30. maddelerinin Tadiline Dair Protokol'ün Türkiye adına imzalanması hususunda Dış İşleri Bakanlığı yetkili kılındı.³³⁴İlgili antlaşmanın 29, 30 ve 34. maddelerinin değiştirilmesini sağlayan protokolün onaylanmasına 26 Aralık 1967 tarihinde³³⁵, 5 numaralı protokol ise 12 Ocak 1972'de kabul edildi.³³⁶20 Ocak 1987 tarihinde ekli beyanın³³⁷, 9 Kasım 1990 tarihinde ise 9 numaralı protokolün kabul edilmesi kararlaştırıldı.³³⁸Antlaşmanın içeriğinde zaman içerisinde bazı değişiklikler yapıldı.³³⁹

3.1.3.4. Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Bildirgesi

Birleşmiş Milletler uhdesinde kurulan Sosyal Sorunlar Meclisinin öncülüğünde 3 Nisan 1950 tarihindeki bir toplantıda, Cenevre'de kabul edilen Çocuk Hakları Bildirgesi'nin yeniden düzenlenmesi gündeme getirildi. 10 ilkedan oluşan yeni bildirge, 20 Kasım 1959 tarihinde Birleşmiş Millet Genel Kurulu'nda görüşülerek Türkiye'nin de üye olduğu 78 üyenin ortak kararıyla, 1386 karar sayısı ile kabul edildi. İngilizce hazırlanan bu metni, diğer ülkeler gibi Türkiye de aynı gün kabul etti.³⁴⁰1924 yılında kabul edilen Çocuk Hakları Bildirgesi'nde ve 1959'da kabul edilen BM Çocuk Hakları Bildirgesi'nde kürtaja karşı bir tutum sergilenmemiştir.

3.1.3.5. Türk Çocukları Hakları Beyannamesi Taslak Metni

Literatürde, Türk Çocuk Hakları Bildirgesi olarak geçen metnin orijinal adı Türk Çocukları Hakları Beyannamesi'dir. 6 maddelik Türk Çocuk Hakları Beyannamesi teklifi ilk olarak 1962 yılının Ağustos ayında, UNESCO'nun VII. dönem Genel Kurul toplantısında sunuldu. Teklif metni şu şekildeydi;

³³² BCA.30-18-1-2/169-17-20. ;BCA.30-18-1-2/213-89-18. ;BCA.30-18-1-2/570-564-9. ;

BCA.30-18-1-2/666-118-2. ;

³³³ BCA.30-18-1-2/570-564-9.

³³⁴ BCA.30-18-1-2/169-17-20.

³³⁵ BCA.30-18-1-2/213-89-18. Dosya Ek:74-1.

³³⁶ BCA.30-18-1-2/276-1-7.

³³⁷ BCA.30-18-1-2/570-564-9.

³³⁸ BCA.30-18-1-2/666-118-2.

³³⁹ BCA.30-18-1-2/713-306-2. ;BCA.30-18-1-2/736-406-7.

³⁴⁰ <https://archive.crin.org/en.html> (Uluslararası Çocuk Hakları Ağı, Resmi İnternet Sayfası), Erişim Tarihi 07.03.2025. ; Erdoğan, Çocuk Hakları, 173-174.

“Anayasamızın 10, 14, 35, 43, 48, 49 ve 50. maddelerinin açık, aydın ve kesin hükümleri ile, milletimizin de katıldığı 1923 Cenevre, 1948 Çocuk Esirgeme Kurumları Birliği ve 1959 Birleşmiş Milletlerin “Çocuk Hakları Beyannameleri’nin ışıkları altında Türk çocuğunun hakları bakımından aşağıdaki maddelerin memleket efkârı umumiyesine açıklanması uygun görülmüştür.

1- *İyi bakım, iyi iyileştirme ve çocuğa uygun bir eğitim, her yerde ilgi, sevgi ve yardım görme her Türk çocuğunun hakkıdır. Resmi, özel her kurum, her yetişkin yurttaş bu çocuk hakkını tanımak, elindeki imkânlarla onu gerçekleştirmek yükümlüdedir. Sıkıntı içinde bulunan çocuğun kurtarılması en başta ve en önce gelir.*

2- *16 yaşından önce hiçbir çocuk resmi öğreniminden alıkonularak özel işlerde çalıştırılmaz. Hiçbir surette istismar edilemez.*

3- *Her ana-baba kendi çocuğunun iyi bakımı gibi, bilgili, becerikli ve iyi ahlaklı yetişmesini; 7-16 yaşları arasında ilk öğrenime ve orta dereceli öğrenime devam etmiyorsa teknik ve tarımsal bilgi ve becerileri kazandıran işliklere, derslere ve kurslara devamla çalışıp olgunlaşmasını, zamanını değerlendirmesini sağlamakla görevlidir.*

Ana-babanın yetmediği hallerde bu ödev çocuğun birinci derecede yakın akrabasına ve ilgili devlet kurumlarına düşer.

4- *İlk öğrenimden sonra orta dereceli okullara veya meslek okullarına, işliklere, sanatlara devam edemeyen çocuklar için teknik ve tarımsal bilgi ve beceri veren işliklerin, pratik derslerin ve kursların açılması, gerekli eşya, araç ve gereçlerin zamanında sağlanması ve çocukların bunlardan yeteri kadar faydalanmalarının temini, idare amirlerinin, belediye başkanlarının, muhtarların ve milli eğitim idarelerinin ödevidir.*

5- *Arızalı ve intibaksız çocukların tedavileri, sıkıntı içindeki çocukların kurtarılmaları, bunların durumlarına uygun bir meslek için, kendi hayatlarını kazanacak derecede başarılı ve kudretli yetiştirilmeleri ve durumlarına uygun işlere yetiştirilmeleri ana-baba ile beraber devletin bu amaçta kurulmuş kurumların ödevidir. Bu kurumlar tez elden, yeteri kadar arttırılmalıdır. Üstün kabiliyetli çocuklar devletçe ve ailelerin yardımıyla en geniş yetişme vasıta ve imkânlarına kavuşturulurlar.*

6- *Mevzuatımızda bulunan çocukla ve onun korunmasıyla ilgili kanunlar ve maddeler, ilgili daire, kurum ve makamlarca tez elden önemle uygulanmalı, izlenmeli ve tamamlayıcı kanunlar tez elden hazırlanmalıdır.*”³⁴¹

Bu metin daha sonra 28-30 Haziran 1963 tarihleri arasında İstanbul’da düzenlenen VII. Dönem Genel Kurul birinci toplantısında da gündeme alındı. 6 madde, bu toplantıda şu 3 maddeye düşürüldü;

“1- *İyi bakım, iyi iyileştirme ve çocuğa uygun bir eğitim, her yerde ilgi, sevgi ve yardım görme her Türk çocuğunun hakkıdır. Resmi, özel her kurum, her yetişkin yurttaş bu çocuk hakkını tanımak, elindeki imkânlarla onu gerçekleştirmek yükümlüdedir. Sıkıntı içinde bulunan çocuğun kurtarılması en başta ve en önce gelir.*

2- *16 yaşından önce hiçbir çocuk resmi öğreniminden alıkonularak özel işlerde çalıştırılmaz. Hiçbir suretle istismar edilemez.*

3- *Her ana-baba kendi çocuğunun iyi bakımı gibi, bilgili, becerikli ve iyi ahlaklı yetişmesini; 7-16 yaşları arasında ilk öğrenime ve orta dereceli öğrenime devam etmiyorsa teknik ve tarımsal bilgi ve becerileri kazandıran işliklere, derslere ve kurslara devamla çalışıp olgunlaşmasını, zamanını değerlendirmesini sağlamakla görevlidir.*”³⁴²

Bu metin aslında bir nevi tavsiye niteliğindedir. Ülkeleri veya hükümetleri bağlayıcı nitelikte değildir. Bu taslak metnin gündeme getirilmesinde BM Çocuk Hakları Bildirgesi’nin de etkisi vardır. Türk çocuklarına yönelik bu beyanname hakkında bilgi veren araştırmacılardan birisi de M. Rauf İnan’dır. Dünyada, Türklerde ve İslâmda İnsan Hakları Eğitim ve Kültür Çocuk Hakları isimli eserinde, Türk Çocuk Hakları Bildirisi isimli 6 maddelik bir metne yer vermiştir. İnan’ın verdiği bilgilere göre, Türk Çocuk Hakları Bildirisi 14 Şubat 1962 tarihindeki VII. Milli Eğitim Şurası’nda ve UNESCO Türkiye Milli Komisyonu VII. Genel Kurulu’nda kabul edilmiştir.³⁴³ VII. Milli Eğitim Şurası’nın kararlar kısmında³⁴⁴ böyle bir konu başlığı veya madde bulunmamaktadır. Bazı eserlerde ve akademik çalışmalarda, 28 Haziran

³⁴¹ UNESCO Türkiye Milli Komisyonu, VII. Dönem Genel Kurulu İkinci Toplantısı, 25 Ağustos 1962, 52.

³⁴² UNESCO Türkiye Milli Komisyonu VIII. Dönem Genel Kurulu Birinci Toplantısı İstanbul 28-30 Haziran 1963 (Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1963), 79.

³⁴³ M. Rauf İnan, *Dünyada, Türklerde ve İslâmda İnsan Hakları Eğitim ve Kültür Çocuk Hakları* (Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1970), 52-53.

³⁴⁴ Şura kararlarına ulaşmak için bkz.

<http://tkb.meb.gov.tr/www/gecmisten-gunumuze-mill-egitim-sralari/icerik/328>

Erişim Tarihi 23.04.2025.

1963 tarihinde kabul edildiğine yönelik bilgi olsa da bu tarih, metnin Genel Kurul'a teklif tarihidir. VIII. Genel Kurul birinci toplantısından sonra düzenlenen 26 Aralık 1964 tarihinde Ankara'da gerçekleştirilen VIII. Dönem Genel Kurul ikinci toplantısında³⁴⁵, 28-29 Haziran 1965 tarihlerinde İstanbul'da gerçekleştirilen UNESCO Türkiye Milli Komisyonu IX. Dönem Genel Kurul toplantısında³⁴⁶, 29 Haziran-1 Temmuz 1967 tarihlerinde İstanbul'da gerçekleştirilen X. Genel Kurul birinci toplantısında³⁴⁷, 4 Ocak 1969 tarihinde Ankara'da toplanan X. Dönem ikinci toplantısında³⁴⁸, Türk Çocukları Hakları Beyannamesi'nin görüşüldüğüne veya kabul edildiğine yönelik herhangi bir madde yoktur. Resmi Gazete'de bu bildiriye yönelik herhangi bir madde veya açıklama bulunmamaktadır.³⁴⁹

3.1.3.6. Çocuklara Karşı Nafaka Mükellefiyetine Dair Sözleşme

12 maddeden oluşan, Çocuklara Karşı Nafaka Mükellefiyetine Uygulanacak Kanuna Dair Sözleşme'nin imzalanması için Lahey Büyükelçisi Vahit Halefoğlu, 9 Mayıs 1970 tarihinde Bakanlar Kurulunca yetkili kılındı.³⁵⁰ Bu sözleşmenin onaylanmasının uygun bulunduğuna dair 1482 numaralı kanun, 9 Eylül 1971 tarihinde kabul edildi ve 13959 sayılı Resmi Gazete'de yayımlandı.³⁵¹ Yapılan görüşmeler ve incelemeler neticesinde bu antlaşma, 2 Kasım 1971 tarihinde Bakanlar Kurulu tarafından kabul edildi³⁵² ve 24 Aralık 1971 tarihli Resmi Gazete'de neşredilerek yürürlüğe girdi.³⁵³

3.1.3.7. Avrupa Sosyal Şartı

Avrupa Konseyi tarafından hazırlanan ve 18 Ekim 1961'de Torino'da imzalanan Avrupa Sosyal Şartı isimli uluslararası belgeyi, Türkiye adına Çalışma Bakanı Cahit

³⁴⁵ UNESCO Türkiye Milli Komisyonu Yönetim Kurulu Raporu Ankara 26 Aralık 1964, (Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1964)

³⁴⁶ UNESCO Türkiye Milli Komisyonu IX. Dönem Genel Kurul Toplantısı, 28-29 Haziran 1965.

³⁴⁷ UNESCO Türkiye Milli Komisyonu Yönetim Kurulu Raporu İstanbul 29 Haziran-1 Temmuz 1967 (Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1967)

³⁴⁸ UNESCO Türkiye Milli Komisyonu Yönetim Kurulu Raporu Ankara 4 Ocak 1969.

³⁴⁹ Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından, 2023-2028 Türkiye Çocuk Hakları Strateji Belgesi ve Eylem Planı yayımlandı. Metne ulaşmak için bkz.

<https://www.aile.gov.tr/media/132816/turkiye-c-ocuk-haklari-strateji-belgesi-ve-eylem-plan-2023-2028-dijital.pdf> Erişim Tarihi 20.04.2025.

³⁵⁰ BCA.30-18-1-2/250-33-7. Dosya Ek: 107-148.

³⁵¹ Resmi Gazete, S.13959, 17 Eylül 1971.

³⁵² BCA.30-18-1-2/273-79-6. Dosya Ek: 107-207.; Antlaşma metni için bkz. https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/2812020144524turkce_lah8.pdf Erişim Tarihi 17.02.2025.

³⁵³ Resmi Gazete, S.14052, 24 Aralık 1971.

Talas'ın imzalaması, 6 Ekim 1961 tarihinde Bakanlar Kurulunca kabul edildi.³⁵⁴Bu antlaşmanın onaylanması ise 16 Haziran 1989 tarihinde 3581 kanun numarasıyla kabul edildi.³⁵⁵Bu kanun 4 Temmuz 1989 tarih ve 20215 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girdi.³⁵⁶Bu belgenin birçok maddesinde zaman içerisine değişiklikler yapıldı. Metnin içeriğinde, ailelere ve çocuklara yönelik önemli düzenlemeler vardır.

3.1.3.8. Çocuk Adalet Sisteminin Uygulanması Hakkında Asgari Kurallar/Pekin Kuralları

Pekin Kuralları'nın taslak metni, 14-18 Mayıs 1984'de Pekin'de yapılan Uluslararası Hazırlık Toplantısı'nda kabul edildi. Sonrasında, 26 Ağustos-6 Eylül 1985 tarihlerinde Milano'da yapılan bir toplantıda bu kuralların kabul edilmesine yönelik bir tavsiye kararı alındı ve Genel Kurul'un 29 Kasım 1985 tarih ve 40/33 sayılı kararıyla kabul edildi. Bu metin, 6 bölüm ve alt başlıklardan oluşmaktadır. Bazı eserlerde veya metinlerde Pekin Kuralları olarak da geçen bu metnin birinci bölümü genel ilkeler, ikinci bölümü inceleme ve kovuşturma, üçüncü bölümü yargılama ve hüküm, dördüncü bölümü kurum dışı tretman, beşinci bölümü kurumsal tretman, altıncı bölümü araştırma planlama politika üzerine üretme ve değerlendirme başlıklarında açılmıştır.³⁵⁷Bu kuralların Türkiye açısından bağlayıcı bir özelliği olmayıp tavsiye kararları niteliğindedir. Resmi Gazete'de müstakil şekilde geçmese de 27 Ocak 1995 tarih ve 22814 sayısında, Çocuk Haklarına Dair Sözleşme metninde bu kurallara atıf yapılmıştır.

3.1.3.9. Çocuk Haklarına Dair Sözleşme

Çocuk Hakları sözleşmesi düşüncesi ilk olarak, Polonyalı yetkililerin çocuklara özgü uluslararası bir sözleşme hazırlanması isteğiyle 1978-1979 yıllarında ortaya konuldu. Sonrasında 43 üye devletin oluşturduğu Açık Uçlu Çalışma Grubu isimli çalışma heyeti oluşturuldu. Bu süreçte BM Genel Kurulu, Çocuk Hakları Bildirgesi'nin 20. yıl dönümü olması hasebiyle 1979 yılını, Uluslararası Çocuk

³⁵⁴ BCA.30-18-1-2/162-52-5.

³⁵⁵ BCA.30-18-1-2/629-864-4.

³⁵⁶ Resmi Gazete, S.20215, 4 Temmuz 1989.

³⁵⁷Şeyma Şahin, "BM Pekin Kuralları Ekseninde Çocuk Yargılanması ve Çocuğun Üstün Yararlılık İlkesi", (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, 2019), 29-30.

Yılı/Dünya Çocuk Yılı ilan etti. Ayrıca, Açık Uçlu Çalışma Grubu'nun çalışmaları neticesinde Convention on the Rights of the Child, yani Çocuk Haklarına Dair Sözleşme 20 Kasım 1989 tarihinde BM Genel Kurulu'nda kabul edildi. Sözleşmenin onaylanmasına binaen 20 Kasım günü, Dünya Çocuk Hakları Günü olarak birçok ülkede kutlanmaya başladı. Sözleşme, 25-26 Ocak 1990 tarihlerinde imzaya açıldı. ABD ve Somali'nin onaylamadığı bu antlaşma 26 Ocak'ta 61 devlet tarafından kabul edildi ve 2 Eylül 1990'da yürürlüğe girdi.³⁵⁸ 3 kısım ve 54 maddeden oluşan sözleşmeyi Türk heyeti, 14 Eylül 1990 tarihinde imzaladı.³⁵⁹

*Belge-Çocuk Hakları Sözleşmesinin Uygun Bulunduğuna Dair Kanun.*³⁶⁰

**Çocuk Haklarına Dair Sözleşmenin Onaylanmasının
Uygun Bulunduğu Hakkında
Kanun**

Kanun No. : 4058

Kabul Tarihi : 9/12/1994

MADDE 1. — Hükümetimiz adına 14 Eylül 1990 tarihinde imzalanan Çocuk Haklarına Dair Sözleşmenin ilişik ihtirazi kayıt ile onaylanması uygun bulunmuştur.

MADDE 2. — Bu Kanun yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

MADDE 3. — Bu Kanun hükümlerini Bakanlar Kurulu yürütür.

10/12/1994

29 Eylül-30 Eylül 1990 tarihlerinde New York'ta toplanan ve 71 devlet başkanının katıldığı Dünya Çocuk Zirvesi, bu sözleşmenin ne kadar önemli olduğunun göstergesi oldu. Türkiye'yi temsilen Cumhurbaşkanı Turgut Özal katıldı. Bu zirve, ilk defa sadece çocuklar için toplanan resmi bir zirve olarak kayıtlara geçti.³⁶¹ 14-25 Haziran 1993 tarihlerinde Viyana'da toplanan, İnsan Hakları Dünya Konferansı'nda üye devletlerin 1995 yılına kadar bu sözleşmeyi kabul etmeleri gerektiği ifade edildi.³⁶²

³⁵⁸ Erdoğan, Çocuk Hakları, 178.

³⁵⁹ Resmi Gazete, S.22138, 11 Aralık 1994.

³⁶⁰ Resmi Gazete, S.22138, 11 Aralık 1994.

³⁶¹ <https://www-un-org/> BM'nin resmi internet sitesi. Erişim Tarihi 30.03.2025.

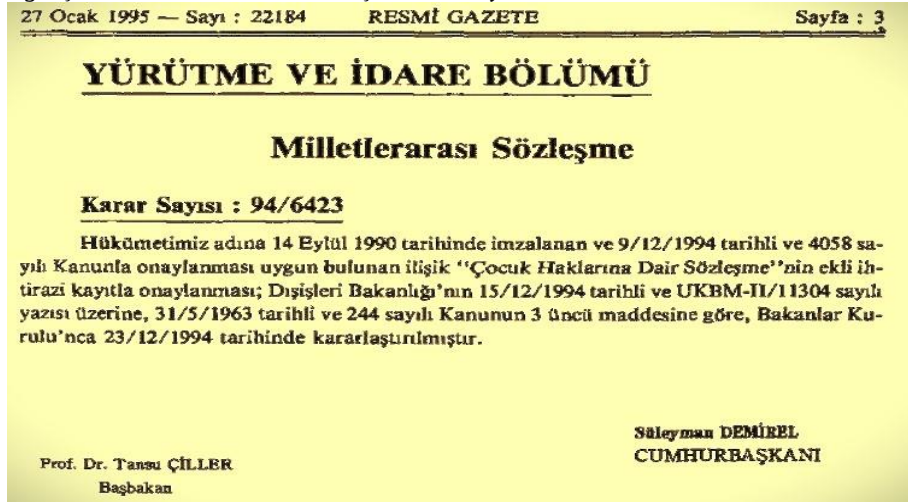
³⁶² Ömer Tutkun, Mustafa Koç, "Çocuk Hakları Sözleşmesi Çerçevesinde Türkiye'de Çocuk Haklarına Yönelik Çalışma ve Yasal Düzenlemeler", *Ege Eğitim Dergisi*, 3/2, (2003), 12.

Fotoğraf-BM Genel Kurul Toplantısı-30 Eylül 1990.³⁶³

Lakin Türkiye’de uluslararası bir antlaşmanın yürürlüğe girmesi için Bakanlar Kurulu onayı gerekmektedir. Bu nedenle dönemin Dışişleri Bakanı Murat Karayalçın, 1994 yılın Aralık ayında ivedi notuyla Başbakanlığa bir yazı gönderdi. İlgili yazısında, kabul işlemlerinin uluslararası alanda sıkıntı yaşatmaması için acil onaylanması gerektiğini ifade etti. Yapılan yasal düzenlemeler çerçevesinde, Çocuk Haklarına Dair Sözleşmenin Onaylanmasının Uygun Bulunduğu Hakkında Kanun, 9 Aralık 1994 tarihinde kabul edildi.³⁶⁴ 23 Aralık 1994 tarihinde, Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel ve Başbakan Tansu Çiller imzasıyla, Bakanlar Kurulu tarafından onaylandı.³⁶⁵

Belge-Çocuk Haklarına Dair Sözleşmenin Onaylanması.³⁶⁶

³⁶³ <https://www-un-org/> BM’nin resmi internet sitesi. Erişim Tarihi 30.03.2025.

³⁶⁴ BCA.30-18-1-2/799-654-3.

³⁶⁵ Resmi Gazete, S.22184, 27 Ocak 1995.

³⁶⁶ Resmi Gazete, S.22184, 27 Ocak 1995.

11 Ocak 1995 tarihinde Başbakanlık tarafından alınan kararla, Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin uygulanmasının izlenmesinden sorumlu koordinatör olarak Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü görevlendirildi.³⁶⁷ 9 Eylül 1995 tarihinde müdürlük bünyesinde UNICEF, Adalet Bakanlığı, Hacettepe Üniversitesi ve Ankara Üniversitesi yetkililerinin de bulunduğu bir çalışma heyeti oluşturuldu. Bu sözleşme, 27 Ocak 1995 tarihli Resmi Gazete'de Türkçe ve İngilizce metni yayımlanarak resmen yürürlüğe girdi.³⁶⁸

Türkiye bu sözleşmenin 17, 29 ve 30. maddelerini Lozan Antlaşması hükümlerine ve Türk anayasasına sorun teşkil ettiği için yorumlama hakkını saklı tuttuğunu beyan etti. Çünkü bu maddeler Türkiye'ye göre, Türk milletinin ulusal ve kültürel yapısını tartışmaya açmakta, dış müdahillere kapı aralamaktadır. Bu sözleşmenin diğer sözleşmelere göre muhtevasının daha geniş olduğunu söylemekte fayda vardır. Ayrıca sadece taraf olan devletlere değil, çocuklara da bazı sorumluluklar yüklemektedir.

Tablo-8.Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin tartışmaya neden olan maddeleri.

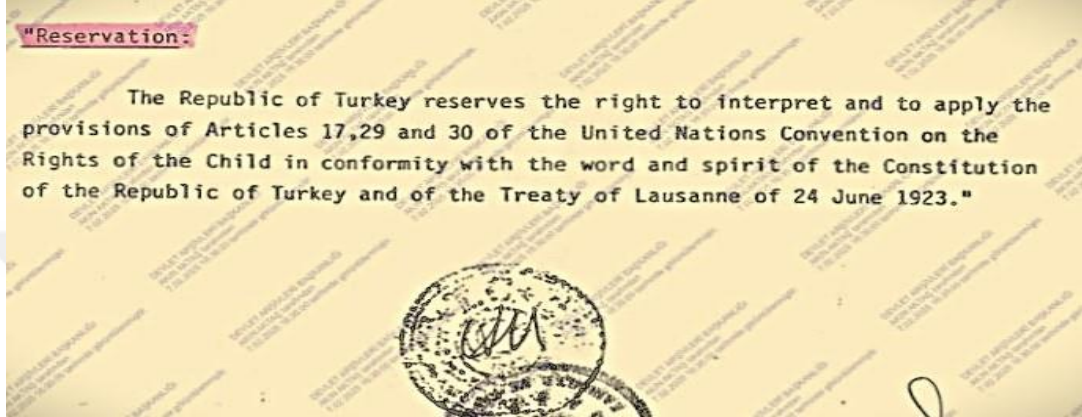
Madde Numarası	Metin
17	Taraf Devletler, kitle iletişim araçlarının önemini kabul ederek çocuğun; özellikle toplumsal, ruhsal ve ahlâki esenliği ile bedensel ve zihinsel sağlığını geliştirmeye yönelik çeşitli ulusal ve uluslararası kaynaklardan bilgi ve belge edinmesini sağlarlar. Bu amaçla Taraf Devletler: ➤ Kitle iletişim araçlarını çocuk bakımından toplumsal ve kültürel yararı olan ve 29 uncu maddenin ruhuna uygun bilgi ve belgeyi yaymak için teşvik ederler; ➤ Çeşitli kültürel, ulusal ve uluslararası kaynaklardan gelen bu türde bilgi ve belgelerin üretimi, değişimi ve yayımı amacıyla uluslararası işbirliğini teşvik ederler; ➤ Çocuk kitaplarının üretimini ve yayılmasını teşvik ederler; ➤ Kitle iletişim araçlarını azınlık grubu veya bir yerli ahaliye mensup çocukların dil gereksinimlerine özel önem göstermeleri konusunda teşvik ederler; ➤ 13 ve 18'inci maddelerde yer alan kurallar göz önünde tutularak çocuğun esenliğine zarar verebilecek bilgi ve belgelere karşı korunması için uygun yönlendirici ilkeler geliştirilmesini teşvik ederler.
29	Taraf Devletler çocuk eğitiminin aşağıdaki amaçlara yönelik olmasını kabul ederler: ➤ Çocuğun kişiliğinin, yeteneklerinin, zihinsel ve bedensel yeteneklerinin mümkün olduğunca geliştirilmesi; ➤ İnsan haklarına ve temel özgürlüklere, Birleşmiş Milletler Andlaşmasında benimsenen ilkelere saygısının geliştirilmesi; ➤ Çocuğun ana-babasına, kültürel kimliğine, dil ve değerlerine, çocuğun yaşadığı veya geldiği menşee ülkenin ulusal değerlerine ve kendisinininkinden farklı uygarlıklara saygısının geliştirilmesi; ➤ Çocuğun, anlayışı, barış, hoşgörü, cinsler arası eşitlik ve ister etnik, ister ulusal, ister dini gruplardan, isterse yerli halktan olsun, tüm insanlar arasında dostluk ruhuyla, özgür bir toplumda, yaşantıyı, sorumlulukla üstlenecek şekilde hazırlanması; ➤ Doğal çevreye saygısının geliştirilmesi.

³⁶⁷ Erbay, Çocuk Hakları, 77. ; Sözleşme maddeleri için bkz. BCA.30-18-1-2/799-654-3.

³⁶⁸ Resmi Gazete, S.22184, 27 Ocak 1995.

	Bu maddenin veya 28'inci maddenin hiçbir hükmü gerçek ve tüzel kişilerin öğretim kurumları kurmak ve yönetmek özgürlüğüne, bu maddenin 1 inci fıkrasında belirtilen ilkelere saygı gösterilmesi ve bu kurumlarda yapılan eğitimin Devlet tarafından konulmuş olan asgari kurallara uygun olması koşuluyla, aykırı sayılacak biçimde yorumlanmayacaktır.
30	Soya, dine ya da dile dayalı azınlıkların ya da yerli halkların var olduğu devletlerde, böyle bir azınlığa mensup olan ya da yerli halktan olan çocuk, ait olduğu azınlık topluluğunun diğer üyeleri ile birlikte kendi kültüründen yararlanma, kendi dinine inanma ve uygulama ve kendi dilini kullanma hakkından yoksun bırakılamaz.

*Belge- Türkiye'nin İlgili Anlaşmaya Düşürdüğü Şerh Maddesi.*³⁶⁹

Türkiye, Lozan Antlaşması'na yönelik gösterdiği hassasiyeti 2003 yılında imzalanan Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşmesi'nde de göstermiştir. İlgili antlaşmanın 27. maddesinde geçen, *“Etnik, dinsel ya da dil azınlıklarının bulunduğu devletlerde, bu azınlıklara mensup olan kişiler, kendi gruplarının diğer üyeleri ile birlikte, kendi kültürlerinden yararlanma, kendi dinlerine inanma ve bu dine göre ibadet etme, ya da kendi dillerini kullanma hakkından yoksun bırakılmayacaklardır”* ifadesine, çekincesini açıkça belirtmiştir.³⁷⁰

Bu sözleşmenin 43. maddesinin 2 numaralı fıkrasında yapılan değişiklik, 7 Ağustos 1999 tarihinde 4438 kanun numarasıyla kabul edildi.³⁷¹ Yaklaşık bir yıl sonra bu antlaşmaya ek olarak 8 Eylül 2000 tarihinde New York'ta imzalanan, 17 maddelik Çocuk Haklarına Dair Sözleşmeye Ek Çocuk Satışı, Çocuk Fahişeliği ve Çocuk Pornografisi ile İlgili İhtiyarı Protokol'ün ekli beyanı, 4755 kanun numarasıyla 9 Mayıs 2002 tarihinde kabul edildi. Bu ekli beyan, 13 Mayıs 2002 tarihinde onaylandı ve 14 Mayıs 2002 tarihli Resmi Gazete'de neşredilerek yürürlüğe girdi.³⁷²

³⁶⁹ BCA.30-18-1-2/799-654-3.

³⁷⁰ Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşmesi, 16 Aralık 1966 tarihinde BM Genel Kurulu'nda imzaya açıldı, 23 Mart 1976 tarihinde yürürlüğe girdi.

³⁷¹ Resmi Gazete, S.23780, 8 Ağustos 1999.

³⁷² Resmi Gazete, S24755, 14 Mayıs 2002.

Milletlerarası Andlaşma

Karar Sayısı : 2002/4241

8 Eylül 2000 tarihinde New York'ta imzalanan ve 9/5/2002 tarihli ve 4755 sayılı Kanunla onaylanması uygun bulunan ilişik "Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'ye Ek Çocuk Satışı, Çocuk Fahişeliği ve Çocuk Pornografisi ile İlgili İhtiyari Protokol"ün ekli beyan yapmak suretiyle onaylanması; Dışişleri Bakanlığı'nın 14/5/2002 tarihli ve URGY/178450 sayılı yazısı üzerine, 31/5/1963 tarihli ve 244 sayılı Kanunun 3 üncü maddesine göre, Bakanlar Kurulu'nca 28/5/2002 tarihinde kararlaştırılmıştır.

Ahmet Necdet SEZER
CUMHURBAŞKANI

Bülent ECEVİT
Başbakan

Çocuk Haklarına Dair Sözleşmeye ek bir diğer protokol ise, çocukların silahlı çatışmalara müdahil olmaları konusundaki ihtiyari ek protokoldür. 4991 kanun numarasıyla 16 Ekim 2003 tarihinde kabul edilen bu protokol, 21 Ekim 2003 tarihli Resmi Gazete'de neşredilerek yürürlüğe girdi.³⁷⁴İlişik beyanlı protokolü ise 2 Mart 2004 tarihine Bakanlar Kurulunca onaylandı.³⁷⁵Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin Başvuru Usulüne İlişkin İhtiyari Protokol'ün beyanla birlikte onaylanması 9 Mart 2017 tarihinde kararlaştırıldı.³⁷⁶

Bu sözleşmeye göre, daha erken yaşta reşit olma durumu hariç 18 yaşına kadar her insan çocuk sayıldı. 15 yaşından küçüklerin çalışmaması için her türlü önlemin alınması kararlaştırıldı. 18 yaşından küçük çocukların idam edilmesi yasaklandı. Ceza yasasının ihmal edilmemesi için bir yaş sınırının belirlenmesi kabul edildi. Taraf devletlerce yapılan uygulamaların incelenmesi için Çocuk Hakları Komitesi kuruldu. Metne taraf olan devletler; çocukların fizyolojik ve ruhsal gelişimi için her türlü olumlu yatırımı yapacaklarını, uygun bir yaşam ortamı hazırlayacaklarını, çocuklara yönelik davalarda çocuğun yararının gözetileceğini, çocuğun korunması için tüm yasal önlemlerin alınacağını, uluslararası hak ve ödevlerin yerine getirileceğini, çocuğun temel yaşam hakkına saygılı olacaklarını, ihtiyaç sahibi ailelerin çocuklarına maddi yardım yapacaklarını, bir şekilde suça bulaşmış çocukların topluma kazandırılması

³⁷³ Resmi Gazete, S.24755, 14 Mayıs 2002.

³⁷⁴ Resmi Gazete, S.25266, 21 Ekim 2003.

³⁷⁵ Resmi Gazete, S.25406, 18 Mart 2004.

³⁷⁶ Resmi Gazete, S.30027, 3 Nisan 2017.

için azami hassasiyetin gösterileceğini, çocuklar arasında herhangi bir ayrım yapılmayacağı gibi birçok konuda taahhütte bulundular.

Çocuk Haklarına Dair Sözleşme’de bir çocuğun yaşam, isim, kimlik, eğitim, vatandaşlık, anne babasını bilme, çocuğun yüksek yararını gözetme, gözetilme, boş zamanlarını değerlendirme ve oyun oynama, uygun yaşta olmayan çocukların çalıştırılmaması, bir çocuğun anne ve babasının ayrı olmaları halinde onlarla ilişki kurabilme, düşüncelerini özgürce açıklama, din ve vicdan özgürlüğü, dernek kurma, özel hayata saygı duyma, bilgi edinme, vasi tayin edilme, her türlü kötü muameleden korunma, evlat olabilme, mülteci çocukların hakları, zihinsel ve bedensel engelli çocukların korunması, çocuklara yönelik en iyi sağlık hizmetlerin temini, kanun önünde korunma hakkı gibi çocukların menfaatine yönelik birçok olumlu hak yasal güvence altına alınmıştır. Türkiye’de çocuklara yönelik yapılan yasal düzenlemelerin önemli bir kısmı, Çocuk Haklarına Dair Sözleşme’nin kabul edilmesinden sonraki süreçte gerçekleşti. UNICEF’in verilerine göre, 2015 yılı itibariye Somali ve Güney Sudan bu antlaşmayı imzalamasına rağmen ABD imzalamadı.³⁷⁷

3.1.3.10. Çocuk Haklarının Kullanılmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi

European Convention on the Exercise of Children’s Rights, yani Çocuk Haklarının Kullanılmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi 25 Ocak 1996 tarihinde Strazburg’da imzaya açıldı. Türkiye bu sözleşmeyi 9 Haziran 1999 tarihinde imzaladı ve 4620 sayılı kanun çerçevesinde 18 Ocak 2001 tarihinde ekli beyan ile onayladı.³⁷⁸ 26 maddeden oluşan sözleşme, Bakanlar Kurulunun 12 Mart 2002 tarih ve 2002/3910 karar sayısıyla Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer’in imzasıyla kabul edildi. İlgili sözleşme, ekli beyanı ile 2 Mayıs 2002 tarih ve 24743 sayılı Resmi Gazete’de neşredilerek yürürlüğe girdi. Beyan metninde Türkiye Cumhuriyeti, sözleşmenin 1. maddesinin 4. paragrafı uyarınca boşanma davaları, ayrılık davaları, çocukların velayetine ilişkin davalar, ebeveynle çocuk arasında ilişki kurulması, babalığın mahkeme kararı ile kurulmasına ilişkin davaların adil bir makam önünde bakılacağını beyan etti.³⁷⁹

³⁷⁷ <https://www.unicef.org/child-rights-convention/history-child-rights>

Erişim Tarihi 13.05.2025.

³⁷⁸ Resmi Gazete, S.24305, 1 Şubat 2001.

³⁷⁹ Resmi Gazete, S.24743, 2 Mayıs 2002.

3.1. 3.11. Çocukların Velayetine İlişkin Kararların Tanınması ve Tenfizi İle Çocukların Velayetinin Yeniden Tesisine İlişkin Avrupa Sözleşmesi

20 Ekim 1997 tarihinde Strazburg'da imzalanan bu sözleşme, 4433 kanun numarasıyla kabul edilerek 7 Ağustos 1999 tarihinde Bakanlar Kurulunca onaylandı ve 8 Ağustos 1999 tarihli Resmi Gazete'de neşredilerek yürürlüğe girdi.³⁸⁰

3.1.3.12. İstihdama Kabulde Asgari Yaşa İlişkin Sözleşme

Uluslararası Çalışma Konferansı (ILO) tarafından Cenevre'de ortaya konulan, İstihdama Kabulde Asgari Yaşa İlişkin Sözleşmesi'ni, Türkiye 23 Ocak 1998 tarihinde 4334 kanun sayısıyla kabul etti.³⁸¹İlgili sözleşme metni Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel imzasıyla, 21 Haziran 1998 tarih ve 23379 sayılı Resmi Gazete'de neşredildi.³⁸²18 maddeden oluşan bu sözleşmenin 3. maddesine göre, 15 yaşından küçüklerin herhangi bir iş yerinde çalıştırılması yasaklandı. Lakin ekonomisi ve kaynakları yeterince gelişmeyen ülkelerde asgari çalışma yaşı 14 olarak belirlenebilmesinin önü açıldı.

3.1.3.13. Çocuk Haklarının Kullanılmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi

25 Ocak 1996 tarihinde Strazbourg'da kabul edilen Çocuk Haklarının Kullanılmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi, 26 maddeden oluşmaktadır. Türkiye bu sözleşmeyi 18 Ocak 2001 tarihinde kabul etti.³⁸³24305 sayı ve 1 Şubat 2001 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren sözleşme taraf devletlere birçok sorumluluk yükledi.

3.1.4. Ekonomi, Sağlık, Sosyal ve Kültürel Hayatta Çocuk Hakları

Bu bölümde, Türkiye'deki çocukları ilgilendiren ekonomi, sosyal, toplumsal ve kültürel hayata yönelik kanunlar, çocuk hakları bağlamında ele alınmıştır. Kanunların bazıları yürürlükte olup, bazıları ise ilga durumundadır. Yürürlükte olan bazı kanun maddelerinde zaman içerisinde birçok defa değişiklikler yapılmıştır. Konu başlıkları

³⁸⁰ Resmi Gazete, S.23780, 8 Ağustos 1999.

³⁸¹ BCA.30-18-1-2/935-168-4.

³⁸² Resmi Gazete, S.23379, 21 Haziran 1998.

³⁸³ BCA.30-18-1-2/997-367-5.

olarak eğitim, toplumsal hayat, iş hayatı, özel hayat, dernek kurma ve sosyal hayatta güvenliklerine yönelik kanunlar ele alınmıştır. Bazı kanun maddeleri müstakil şekilde eğitim hayatına yönelik olduğu gibi, bazı kanunlar ise şemsiye görevinde olup kapsayıcı bir misyon üstlenmiştir. Bu nedenle bu bölümde müstakil alt başlıklar oluşturulmamıştır.

3.1.4.1. 430 Sayılı Tevhidi Tedrisat Kanunu

Saruhan Mebusu Vasıf Bey ve arkadaşlarının 2 Mart 1924 tarihinde sunduğu eğitimin birleştirilmesine yönelik kanun teklifi herhangi bir değişikliğe tabii tutulmadan 3 Mart 1924 tarihinde 430 kanun numarasıyla yasalaştı.³⁸⁴7 maddeden oluşan kanunun herhangi bir metninde çocuk kelimesi bulunmamaktadır.³⁸⁵Lakin bu kanunun hazırlanmasındaki en önemli amacın Türk çocuğunun yararını gözetmek olduğunu unutmamak gerekir.

Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile Türkiye Cumhuriyeti sınırları içerisindeki bütün eğitim kurumları devletin bünyesine alındı ve merkezileştirildi. Ülkedeki okulların tamamı Milli Eğitim Vekâletine bağlandı.³⁸⁶Kanunun ülkenin genelinde hassasiyetle uygulanması için bir de tamim neşredildi.³⁸⁷Salnamelerdeki bilgilere göre bu kanun çıkartıldığında İstanbul'da: 30 Fransız, 7 ABD, 5 İngiliz, 1 Alman, 2 Avusturya, 9 İtalyan, 13 Yahudi, 60 Rum ve 39 Ermeni okulu mevcuttu.³⁸⁸Bu rakamlar, Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun ne kadar mühim olduğunu göstermektedir.

³⁸⁴ Resmi Gazete, S.63, Kabul Tarihi: 3.3.1340. (M.1924),
Yayımlandığı Düstur: T.3, C.5, S.322, 6.03.1340.(M.1924).

³⁸⁵ BCA.51-0-0-0/2-4-8.

³⁸⁶ <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.3.430.pdf> Erişim Tarihi 30.11.2024.

³⁸⁷ BCA.180-9-0-0/110-533-17.

³⁸⁸ 1925-1926 Yılı Türkiye Cumhuriyeti Salnameleri, (İstanbul: 1926).

Tablo-9. Tevhid-i Tedrisat Kanunu maddeleri.

Madde Numarası	Metin
1	Türkiye dahilindeki bütün müessesatı ilmiye ve tedrisiye, Maarif Vekaletine merbuttur.
2	Şer'îye ve Evkaf Vekaleti veya hususi vakıflar tarafından idare olunan bilcümle medrese ve mektepler, Maarif Vekaletine devir ve raptedilmiştir.
3	Şer'îye ve Evkaf Vekaleti bütçesinde mekatip ve medarise tahsis olunan mebalîğ, Maarif bütçesine nakledilecektir.
4	Maarif Vekaleti yüksek diniyat mütehasısları yetiştirilmek üzere Dafülfünun'da bir ilahiyat Fakültesi tesis ve imamet ve hitabet gibi hidematı diniyenin ifası vazifesiyle mükellef memurların yetişmesi için de ayrı mektepler küşat edecektir.
5	Bu kanunun neşri tarihinden itibaren terbiye ve tedrisatı umumiyeye ile müştegil olup şimdiye kadar Müdafaa-i Milliyyeye merbut olan askeri rüşti ve idadilerle Sıhhiye Vekaletine mertup olan darüleytamlar, bütçeleri ve heyeti talimiyeleri ile beraber Maarif Vekaletine rapt olunmuştur. Mezkûr rüşti ve idadilerde bulunan heyeti talimiyelerin ciheti irtibatları atıyen ait olduğu Vekaletler arasında tahvil ve tanzim edilecek ve o zamana kadar orduya mensup olan mîallimler orduya nispetlerini muhafaza edecektir. (Ek: 22/4/1341-637/1 md.) Mektebi Harbiyeden menşе teşkil eden askeri liseler bütçe ve kadrolariyle Müdaafai Milliye Vekaletine devrolunmuştur.
6	İşbu kanun tarihi neşrinden muteberdir.
7	İşbu kanunun icrayı ahkâmına İcra Vekilleri Heyeti memurdur.

3.1.4.2. 222 Sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu

5 Ocak 1961 tarihinde kabul edilen, 12 Ocak 1961 tarih ve 10705 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren 222 sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu, 91 maddeden oluşmaktadır.³⁸⁹Çocukların eğitim hakları ve usuller bu kanunda belirlenmiştir. Bu kanun maddeleri birçok defa değişikliğe uğramıştır.

3.1.4.3. 1739 Sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu

14 Haziran 1973 tarihinde kabul edilen, 7 kısım ve 64 maddeden oluşan Milli Eğitim Temel Kanunu'nda Türk Milli Eğitim sisteminin temel yapısı, okul bina ve tesislerin durumu, eğitim araç gereçlerin nitelikleri ile Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin eğitim ve öğretim alanındaki görev ve sorumlulukları belirlenmiştir.³⁹⁰Bu hukuki metinde, çocuklara ve çocuk haklarına yönelik bazı maddeler bulunmaktadır.³⁹¹8, 19, 20, 22, 23 ve 33. maddeler müstakil şekilde çocuk haklarıyla

³⁸⁹ Resmi Gazete, S.10705, 12 Ocak 1961.

³⁹⁰ Resmi Gazete, S.14574, Kanun Numarası: 1739, Kabul Tarihi: 14 Haziran 1973.

Yayımlandığı Düstur: T.5, C.12, 24 Haziran 1973.

³⁹¹ <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.1739.pdf> Erişim Tarihi 15.12.2024.

ilgilidir. Anayasa Mahkemesi tarafından 22³⁹² ve 23. maddelerinde³⁹³ bazı değişikler yapılmıştır.

Tablo-10.1739 Sayılı Milli Eğitim Kanunu'nda çocuklara ve çocuk haklarına yönelik maddeler.

Madde Numarası	Metin
8	Eğitimde kadın, erkek herkese fırsat ve imkân eşitliği sağlanır. Maddi imkânlardan yoksun başarılı öğrencilerin en yüksek eğitim kademelerine kadar öğrenim görmelerini sağlamak amacıyla parasız yatılılık, burs, kredi ve başka yollarla gerekli yardımlar yapılır. Özel eğitime ve korunmaya muhtaç çocukları yetiştirmek için özel tedbirler alınır.
19	Okul öncesi eğitimi, mecburi ilköğrenim çağına gelmemiş çocukların eğitimini kapsar. Bu eğitim isteğe bağlıdır.
20	Okul öncesi eğitiminin amaç ve görevleri, milli eğitimin genel amaçlarına ve temel ilkelerine uygun olarak, 1. Çocukların beden, zihin ve duygu gelişmesini ve iyi alışkanlıklar kazanmasını sağlamak; 2. Onları ilköğretime hazırlamak; 3. Şartları elverişsiz çevrelerden ve ailelerden gelen çocuklar için ortak bir yetişme ortamı yaratmak; 4. Çocukların Türkçeyi doğru ve güzel konuşmalarını sağlamaktır.
22	Mecburi ilköğretim çağı, 6-14 yaş grubundaki çocukları kapsar. İlkokulların birinci sınıflarına o yılın 31 Aralık tarihinde 72 ayını dolduran çocukların kaydı yapılır. Ancak çocuğun gelişim durumuna bağlı olarak okula erken başlaması veya kaydının ertelenmesi ile ilgili hususlar yönetmelikle düzenlenir.
23	İlköğretimin amaç ve görevleri, milli eğitimin genel amaçlarına ve temel ilkelerine uygun olarak, 1. Her Türk çocuğuna iyi bir vatandaş olmak için gerekli temel bilgi, beceri, davranış ve alışkanlıkları kazandırmak; onu milli ahlak anlayışına uygun olarak yetiştirmek; 2. Her Türk çocuğunu ilgi, istidat ve kabiliyetleri yönünden yetiştirerek hayata ve üst öğrenime hazırlamaktır.
33	Güzel sanatlar alanlarında özel istidat ve kabiliyetleri beliren çocukları küçük yaşlardan itibaren yetiştirmek üzere ilköğretim ve orta öğretim seviyesinde ayrı okullar açılabilir veya ayrı yetiştirme tedbirleri alınabilir. Özellikleri dolayısıyla bunların kuruluş, işleyiş ve yetiştirme ile ilgili esasları ayrı bir yönetmelikle düzenlenir.

3.1.4.4. 2916 Sayılı Özel Eğitime Muhtaç Çocuklar Kanunu

12 Ekim 1983 tarihinde kabul edilen 2916 sayılı Özel Eğitime Muhtaç Çocuklar Kanunu 23 maddeden oluşmaktadır. Bu kanuna kadar birçok defa, özel eğitime muhtaç çocuklar hakkında yönetmelikler neşredilmesine rağmen ilk defa müstakil şekilde özel eğitime muhtaç çocuklar hakkında bir kanun neşredildi.³⁹⁴ 15 Ekim 1983 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren bu kanun, özel eğitime muhtaç çocukların

³⁹² Anayasa Mahkemesi Karar Numarası: 6287. Yürürlüğe Giriş Tarihi 11.4.2012.

³⁹³ Anayasa Mahkemesi Karar Numarası: 4306. Yürürlüğe Giriş Tarihi 18.8.1997.

³⁹⁴ <https://www.resmigazete.gov.tr/> Tarama kısmına özel eğitim yazıldığı zaman bütün yönetmelikler ve ilgili kanunlar çıkmaktadır. Erişim Tarihi 26.03.2025.

Türk Milli Eğitim sisteminin esasları doğrultusunda eğitilmelerini, meslek sahibi olmalarını ve topluma uyum sağlamalarını amaç edinmektedir.³⁹⁵

3.1.4.5. 1593 Sayılı Umumi Hıfzıssıhha Kanunu

Birinci Dünya Savaşı ve Milli Mücadele yıllarında erkeklerin cephede veya cephe arkasında şehit ve gazi olmalarından dolayı, Türkiye’de aktif çalışan erkek sayısında ciddi oranda azalma yaşandı. Bu nedenle köylerde veya sanayide çalıştırılacak erkek pek yoktu. Bu eksiklik, kadınlar ve çocuklardan giderilmekteydi. Reçberoğulları’nın verdiği bilgilerde, 1927 yılı nüfus sayımına göre işletmelerin %70’inde 4’den az işçi istihdam ediliyordu. Bu işçiler arasında kadın ve çocuklar da vardı ve çocukların geneli 15 yaşın altındaydı. Aynı yılın bir diğer verisine göre, tarım ve tekstilde de yoğun şekilde kadınlar ve çocuklar çalışmaktaydı. İzmir ve İstanbul’da kadın ve çocuk çalışan sayısı diğer şehirlere göre daha fazlaydı.³⁹⁶

Türkiye Cumhuriyeti’nde yaşanan halkın genel sağlık durumunun güvence altına alınması ile devletin hak ve görevlerinin belirlenmesi için 17 Nisan 1929 tarihinde bir kanun tasarısı hazırlandı.³⁹⁷ Umumi Hıfzıssıhha Kanunu, yapılan görüşmeler neticesinde 24 Nisan 1930 tarihinde 1593 kanun numarasıyla yasalaştı.³⁹⁸ 15 bap ve 309 maddeden oluşan bu hukuki metinde çocuklara, çocuk haklarına ve çocukların çalışma şartlarına yönelik maddeler de bulunmaktadır.

3,18,20,89,103,109,119,151,153,155,158,159,160,161,162,164,165,166,167,168,169,173,174,176,177 ve 179. maddeleri müstakil şekilde çocuklara ve çocuk haklarına yöneliktir. 3 ve 20. maddelerinde zaman içerisinde değişiklikler yapılmıştır.³⁹⁹ 6. bap, Çocuk Hıfzıssıhhası başlığı altında ele alınmıştır.

³⁹⁵ Resmi Gazete, S.18192, 15 Ekim 1983.

³⁹⁶ Reçberoğulları, “Atatürk Dönemi Çocuk Politikası”, 15,18.7.

³⁹⁷ BCA.30-18-1-2/3-21-13. ;Bu kanun metni, çocukların genel sağlık durumu başlığı altında düşünülse de çalışma şartlarının düzenlenmesi bakımından daha fazla önem arz ettiği için çocukların iş hayatlarının düzenlenmesine yönelik kanunlar başlığı altında ele alınmıştır.

³⁹⁸ <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.3.1593.pdf> Erişim Tarihi 30.11.2024. ;

Resmi Gazete, S.1489, Yayımlandığı Düstur: T. 3, C.11, 6 Mayıs 1930, s.143.

³⁹⁹ KHK No: 5179. Tarih: 05-06-2004.; Umumi Hıfzıssıhha Kanunu’nun yanı sıra sağlıkla ilgili birçok kanunda çocuklar koruma altına alınmıştır. 8 Haziran 1942 tarih ve 4250 sayılı *İspirto ve İspirtolu İçecekler İhisi Kanunu*’nun 6. maddesine göre, çocukların alkol üretim tesislerinde çalışması yasaklanmıştır. 7 Kasım 1996 tarih ve 4207 sayılı *Tütün Ürünlerinin Zararlarının Önlenmesi ve Kontrolü Hakkında Kanunu*’nun 2 ve 3. maddelerine göre, okul ve eğitim kurumlarının açık ve kapalı alanlarında çocuklara tütün satımı ve çocukların tütün tüketimi yasaklanmıştır. 7 Mayıs 2009 tarih ve 5898 sayılı *Uçucu Maddelerin Zararlarından İnsan Sağlığının Korunmasına Dair Kanun*’un 7. maddesi, Milli Eğitim Bakanlığına çocukların bilinçlendirilmesi hususunda sorumluluk yüklemiştir.

3.1.4.6. 3008 Sayılı İş Kanunu

3008 sayılı İş Kanunu'nun tarihi geçmişi, Ağustos 1909'da kabul edilen Tatil-i Eşgal Kanunu'na kadar uzanmaktadır. Tatil-i Eşgal, işin bırakılması veya terk edilmesi anlamına gelmektedir. Bu kanun Türkiye'deki çalışma ilişkilerini düzenleyen ilk kanun olarak da nitelendirilebilir.⁴⁰⁰1909-1936 yılları aralığında yaklaşık 27 yıl yürürlükte kalan bu kanun, maddeleri itibariyle Cumhuriyet idaresindeki birçok iş kanuna zemin teşkil etmektedir.

8 Haziran 1936 tarihinde kabul edilen ve 15 Haziran 1936 tarihinde Resmi Gazete'de neşredilerek yürürlüğe giren 3008 sayılı İş Kanunu ise 148 madde ve 10 fasıldan oluşmaktadır.⁴⁰¹43, 48, 49, 50, 51, 58, 60, 61, 110, 115 ve 117. maddeleri müstakil şekilde çocuklara ve çocuk haklarına yöneliktir. Bu kanun 1971 yılına kadar yürürlükte kalmıştır. Bazı maddelerinde zaman içerisinde değişiklikler yapılmıştır. Özellikle İkinci Dünya Savaşı'nın etkilerinin yakından hissedildiği 1939-1945 yıllarında, Türkiye'deki çalışma şartlarında önemli değişiklikler yapılmıştır. Bu değişiklikler çocukları dahi etkilemiştir. 17-18 yaşlarında kız ve erkek çocuklarının gece vakti sanayide çalışmaları yasaklanmışken, savaşın getirdiği ağır yükümlülük nedeniyle bu yasak 28 Haziran 1939 tarihinde neşredilen kanun neticesinde, 17 Haziran 1940 tarihine kadar askıya alınmıştır. Aynı kanunda, 16 ve daha küçük yaştaki kız ve erkek çocukların sanayide gece çalışmaları kesinlikle yasaklanmıştır.⁴⁰²Lakin savaşın Türkiye üzerindeki etkilerinin artması nedeniyle bazı güncellemeler yapılarak 22 Şubat 1941 tarihinde 15226 sayılı bir kararname yayımlanmıştır. Bu kararnameye göre, Milli Korunma Kanunu'nun 3954 sayılı kanunun 19. maddesine istinaden, 16 yaşından büyük erkek çocukların bez, dokuma ve kumaş fabrikalarında gece ve gündüz saatlerinde çalıştırılmalarına izin verilmiştir. Aynı kararnamenin 106. karar sayısında ise, 16 yaşından büyük erkek çocukların maden işlerinde; kadınlar ile 12 yaşından büyük erkek ve kız çocuklarının bez, dokuma ve kumaş fabrikalarında gece ve gündüz saatlerinde çalışmasına izin verilmiştir.⁴⁰³Ayrıca, 17 Eylül 1941 tarihinde

⁴⁰⁰ <https://anabilgi.anadolu.edu.tr/?contentId=203863> ;Erişim Tarihi 20.01.2025.

⁴⁰¹ Resmi Gazete, S.3330, 5 Haziran 1936.

⁴⁰² Resmi Gazete, S.4244, 28 Haziran 1939.

⁴⁰³ Resmi Gazete, S.4741, 22 Şubat 1941.

kabul edilen 16604 sayılı kararname ile 12 yaşından büyük erkek ve kız çocuklarının, İstanbul'da bulunan kibrit fabrikasında çalışmalarına müsaade edilmiştir.⁴⁰⁴

3.1.4.7. Milli Korunma Kanunu

18 Ocak 1940 tarihinde kabul edilen ve 26 Ocak 1940 tarihli Resmi Gazete'de 3780 kanun numarasıyla yayımlanarak yürürlüğe giren Milli Korunma Kanunu, İsmet İnönü'nün Cumhurbaşkanlığı döneminde kabul edildi.⁴⁰⁵ İkinci Dünya Savaşı'nın etkilerinin yakından hissedildiği bu yıllarda Milli Korunma Kanunu'nun çıkarılma amacı, savaşın etkilerini azaltmak ve Türkiye'nin bu savaştan en az hasarla kurtulmasını sağlamaktır.

İlgili kanunun 19. maddesi doğrudan çalışan çocuklar ile ilgilidir. Bu maddeye göre, *“Kadınların ve 12 yaşından yukarı kız ve erkek çocukların sanayi işlerinde ve 16 yaşından yukarı erkek çocukların maden işlerinde çalışmaları hakkındaki 151, 1593 ve 3008 numaralı kanunlarda mevcut tahdidi hükümler Hükümet kararıyla tatbik edilmeyebilir”* ifadesiyle 12 yaşından büyük çocukların çalışma şartları doğrudan hükümetin inisiyatifine bırakıldı. Milli Korunma Kanunu'nun birçok maddesinde zaman içerisinde değişiklikler yapıldı. 16 Eylül 1960 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan 79 numaralı kanun neticesinde Milli Korunma Kanunu'na yönelik uygulamalar kaldırıldı.⁴⁰⁶

3.1.4.8. 506 Sayılı Sosyal Sigortalar Kanunu

17 Temmuz 1964 tarihinde kabul edilen Sosyal Sigortalar Kanunu, 29-30-31 Temmuz 1964 tarihli Resmi Gazete'nin ilgili sayılarında neşredilerek yürürlüğe girdi. Bu kanunun içeriğinde çocuklara yönelik sosyal haklar düzenlendi ve birçok maddesinde zaman içerisinde değişiklikler yapılmıştır.⁴⁰⁷

3.1.4.9. 1475 Sayılı İş Kanunu

25 Ağustos 1971 tarihinde çıkarılan 1475 sayılı İş Kanunu, 112 madde ve 10 bölümden oluşmaktadır.⁴⁰⁸ 14, 24, 26 ve 98. maddelerinde zaman içerisinde bazı

⁴⁰⁴ Resmi Gazete, S.4918, 22 Eylül 1941.

⁴⁰⁵ Resmi Gazete, S.4417, 26 Ocak 1940.

⁴⁰⁶ Resmi Gazete, S.10605, 16 Eylül 1960.

⁴⁰⁷ <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.506.pdf> Erişim Tarihi 04.03.2025.

⁴⁰⁸ Resmi Gazete, S.13943, Yayımlandığı Düstur, T.5, C.10, S.3102, 1 Eylül 1971.

değişiklikler yapılmıştır.⁴⁰⁹65, 67, 78, 80, 81 ve 100. maddeleri müstakil şekilde çocuklara ve çocuk haklarına yöneliktir. Bu iş kanunun en önemli özelliği çalışan çocuklarla ilgili geniş kapsamlı bir değişikliğin yapılmasıdır. Bu kanuna göre, 16 yaşını doldurmamış küçük çocukların çalıştırılması yasaklanmıştır fakat 13 yaşını doldurmuş çocukların sağlığına aykırı bir durum olmaması ve eğitim hayatına engel olmaması halinde hafif işlerde çalışması uygun görülmüştür. Kanuna göre, bu çocukların günlük çalışma süresi 7,5 saati geçemezdi ve okula gidenlerin ders saatleri çalışma süresinden sayılmaktaydı. 1475 sayılı İş Kanunu, 2003 yılında yürürlükten kaldırılmış ve onun yerine 4857 sayılı İş Kanunu kabul edilmiştir.⁴¹⁰

3.1.4.10. Çıraklık ve Mesleki Eğitim Kanunu

5 Haziran 1986 tarihinde kabul edilen 3308 sayılı Çıraklık ve Mesleki Eğitim Kanunu, 19 Haziran 1986 tarih ve 19139 sayılı Resmi Gazete’de neşredilerek yürürlüğe girdi.⁴¹¹6 kısım ve 45 maddeden oluşan bu kanunun bazı maddeleri, çocukların iş hayatını düzenlemektedir. Birçok maddesinde zaman içerisinde düzenlemeler yapılmıştır.

3.1.4.11. 5018 Sayılı İşçi ve İşveren Sendikaları ve Sendika Birlikleri Kanunu

Çocukların sendika tesislerine üye olmasına yönelik hak, ilk olarak 20 Şubat 1947 kabul tarihli ve 5018 sayılı İşçi ve İşveren Sendikaları ve Sendika Birlikleri hakkında kanunda yer almıştır.⁴¹²Bu kanun 26 Şubat 1947 tarihinde Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girdi. İlgili metnin 10. maddesine göre 18 yaşını bitirmemiş küçük işçiler, veli ya da vasilerinin rızası alınarak işçi sendikalarının yardımlaşma tesislerine üye olabilirlerdi. Bu kanun 1963 yılına kadar yürürlükte kaldı.

3.1.4.12. 247 Sayılı Sendikalar Kanunu

15 Temmuz 1963 tarihinde kabul edilen ve 24 Temmuz 1963 tarih 11462 sayılı Resmi Gazete’de neşredilerek yürürlüğe giren 247 sayılı Sendikalar Kanunu’nda

⁴⁰⁹ https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/CS_/t14/c023/cs_14023073ss0508.pdf

Erişim Tarihi 02.01.2025.

⁴¹⁰ 1475 sayılı İş Kanunu yerine kabul edilen 22 Mayıs 2003 tarih ve 4857 sayılı İş Kanunu’nda çocuklara yönelik maddeler de bulunmaktadır. 71, 72 ve 73. maddeleri, çocuklara ve çocuk haklarına yöneliktir.

⁴¹¹ Resmi Gazete, S.19139, 19 Haziran 1986.

⁴¹² <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/6542.pdf> Erişim Tarihi 02.01.2025. ;

Resmi Gazete, S.6542, 26 Şubat 1947.

çocuklara yönelik bir madde bulunmaktadır.⁴¹³33 maddeden oluşan bu kanunun 5. maddesinin ikinci bendi, doğrudan çocukları ilgilendirmektedir. Bu maddeye göre, işçi sendikalarına üye olmak için bu kanuna göre işçi sıfatını taşıyan kimsenin 16 yaşını doldurması gerekir. 16 yaşından küçük olanlar, kanuni temsilcilerinin yazılı izniyle üye olabilirler ancak, sendika genel kurulunda oy kullanamazlardı. 247 sayılı Sendikalar Kanunu 1983 yılına kadar yürürlükte kaldı.

3.1.4.13. 2821 Sayılı Sendikalar Kanunu

5 Mayıs 1983 tarihinde kabul edilen, 7 Mayıs 1983 tarih ve 18040 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren 2821 sayılı Sendikalar Kanunu, 6 kısım ve 68 maddeden oluşmaktadır.⁴¹⁴Bu kanunun 20. maddesine göre, 16 yaşını doldurmuş olup da bu kanuna göre işçi sayılanlar, işçi sendikalarına üye olabilirler. 16 yaşını doldurmamış olanların üyeliği kanuni temsilcilerinin izni doğrultusunda yapılmaktadır. 2821 sayılı Sendikalar Kanunu, 18 Ekim 2012 tarihine kadar yürürlükte kalmıştır. Bu tarihten sonra 6356 sayılı Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu kabul edilmiştir.⁴¹⁵

3.1.4.14. Çocukların Dernek Kurmaları Hakkında Kanunlar

Osmanlı Devleti’nde, 18 yaşından küçük çocukların derneklere üye olmasına imkân sağlayan bir kanun metni bilindiği kadarıyla yoktur. 3 Ağustos 1909 tarihinde çıkarılan Cemiyetler Kanunu’na göre bir kişinin üyeliği için yaş sınırı 20 olarak belirlenmiştir. Türkiye Cumhuriyeti’nde çocukların dernek kurabilmesine yönelik ilk kanun 2004 yılında çıkarılmıştır. Cumhuriyet’in ilanından sonra, 28 Haziran 1938 tarihinde çıkarılan 3512 sayılı kanunun 3 maddesine göre üyelik hakkı 18 yaşını bitirenlere verilmiştir.⁴¹⁶Bu durum 1630 sayılı Dernekler Kanunu’nun 2 maddesinde

⁴¹³ <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/11462.pdf>

Erişim Tarihi 06.01.2025. ;Resmi Gazete, S.11462, 24 Temmuz 1963.

⁴¹⁴ <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/5.5.2821.pdf>

Erişim Tarihi 06.01.2025. ;Resmi Gazete, S.18040, 7 Mayıs 1983.

⁴¹⁵ Günümüzde yürürlükte olan 6356 sayılı ve 18 Ekim 2012 tarihli Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu 83 maddeden oluşmaktadır. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/11/20121107-1.htm> Erişim Tarihi 06.01.2025. ;Resmi Gazete, S.28460, 7 Kasım 2012. ;Bu kanun 18 Ekim 2012 tarihinde kabul edilmiş, 7 Kasım 2012 tarihinde Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. İlgili kanunun 17. maddesinde çocukların sendikal hakları açıklanmıştır. Bu maddeye göre 15 yaşını dolduran ve kanun hükmüne göre işçi sayılanlar, işçi sendikalarına üye olabilir. Lakin 4857 sayılı İş Kanunu’na göre 15 yaşını doldurmamış çocukların sendika üyesi olma hakkı mümkün değildir. Memduh Cemil Şirin, “Çocuk Hakları Penceresinden Cumhuriyet Dönemi Kanunlarında Çocuk Anlayışı”, 301.

⁴¹⁶ Resmi Gazete, S.3959, Kanun No: 3512, Kabul Tarihi: 28.06.1938, 14 Temmuz 1938.

aynı şekilde devam ettirilmiştir.⁴¹⁷ Ekim 1938 tarih ve 2908 sayılı Dernekler Kanunu'nun 57. maddesine göre, 18 yaşından küçüklerin bu derneklere katılabilmeleri için veli veya vasilerinden yazılı izin alınması şart koşulmuştur.⁴¹⁸ Kasım 2004 tarihinde çıkarılan 5253 sayılı Dernekler Kanunu'nda ise, Türkiye Cumhuriyeti siyasi tarihinde ilk kez çocukların dernek kurabilmesine imkân tanınmıştır. Bu kanun metninin 3. maddesine yapılan 27 Aralık 2020 tarihli ilaveyle, 15 yaşını bitiren ayırt etme gücüne sahip küçükler yasal temsilcilerinin izniyle çocuk dernekleri kurabilir veya kurulmuş çocuk derneklerine üye olabilir. 12 yaşını bitiren küçükler, yasal temsilcilerinin izin vermeleri halinde çocuk derneklerine üye olabilirler ancak yönetim ve denetim kurullarında görev alamazlar.⁴¹⁹

3.1.4. 15. 818 Sayılı Borçlar Kanunu

818 sayılı Borçlar Kanunu, 22 Nisan 1926 tarihinde kabul edildi. İlgili kanun 7 gün sonra, 29 Nisan 1926 tarih ve 359 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girdi. Borçlar Kanunu ile 18 yaşın altındaki kişilerin gece ve hafta tatilinde çalıştırılmaları yasaklandı.⁴²⁰ Çocuklara yönelik birçok konu başlığının ele alındığı bu kanun maddelerinde zaman içerisinde birçok defa değişiklikler yapıldı.⁴²¹

3.1.4.16. 1471 Sayılı Belediye Kanunu

Cumhuriyet Türkiye'sinde çocuklara yönelik koruma tedbirleri sadece Bakanlıklar düzeyinde uygulanmadı, belediyelere kadar indirildi. 3 Nisan 1930 tarih ve 1580 sayılı Belediyeler Kanunu'yla belediyelere de çocuklara sahip çıkma görev ve yetkisi verildi.⁴²² Bu kanunun 18, 33, 34 ve 48. maddeleri çocuklara ve çocuk haklarına yöneliktir.⁴²³

⁴¹⁷ Resmi Gazete, No: 14379, Kanun No: 1630, Kabul Tarihi: 22.11.1972, S.1379, 2 Aralık 1972.

⁴¹⁸ Resmi Gazete, Kanun No: 2908, S.18184, 7 Ekim 1938.

⁴¹⁹ Resmi Gazete, Kanun No: 5253, Kabul Tarihi: 4.11.2004, T.5, C.44, 23 Kasım 2004.

⁴²⁰ Resmi Gazete, S.359, 29 Nisan 1926.; Tuğçe Nur Yılmaz, "Türkiye'de Aile Gelirinin Çocuk İşçiliği Üzerindeki Etkisi", (Yüksek Lisans Tezi, Giresun Üniversitesi, 2024), 11.

⁴²¹ Yapılan değişiklikler hakkında bkz.

<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=818&MevzuatTur=5&MevzuatTertip=3>

Erişim Tarihi 13.04.2025.

⁴²² <https://www.mku.edu.tr/files/200-a5f3980a-2402-4a4a-96b8-7ced2a07631e.pdf> -;

https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc064/kanunmgkc064/kanunmgkc06402303.pdf ; Erişim Tarihi 08.01.2025. ; Çocuk ceza yargılamalarının çocuk hakları bağlamında ele alınması hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. S. Cansu Demir Yıldız, "Çocuk Ceza Yargılanmasının Çocuk Hakları Bağlamında Değerlendirilmesi", (Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2024).

⁴²³ Resmi Gazete, Kabul Tarihi: 3 Nisan 1930, T.3, C.11, S.1471, 14 Nisan 1930.

Tablo-11.1580 Sayılı Belediyeler Kanunu’nda çocuklara ve çocuk haklarına yönelik maddeler.

Madde Numarası	Metin
18	Bırakılmış ve bulunmuş çocukları, delileri, dalanmış ve kudurmuşları, sokakta bayılanları, kazaya ve afete uğrayanları koruyup gözetmek.
33	Halk için kütüphane ve okuma salonları açmak, belediye bahçeleri, fidanlıkları, çocuk bahçeleri, oyun ve spor yerleri yapmak, belediye koruları yetiştirmek, bunları korumak ve işletmek (Bu işler için kafi mütehassıs bulunamayan belediyelere alakadar mahalli daireleri yardım eder)
34	Fakir ailelerin ikiz çocuklarına, alelümüm öksüz, fakir, kimsesiz çocuklara para, hekim, ilaç, yeme, içme, giyinme, barınma, tahsil, terbiye cihetlerinden yardım etmek, fakir hastalara meccanen bakmak, ilaç vermek, fakir cenazelerini meccanen kaldırmak, alil, işten aciz olupta bakacak kimsesi olmıyanlara bakmak.
48	Yersiz, yurtsuz olanlara iş bulmak, bunlardan garip olup çalışmayanları memleketine göndermek, kimsesiz kadın ve çocukları korumak

3.1.4.17. Soyadı Kanunu ve Soyadı Nizamnamesi

Medeni Kanunu tamamlayıcı kanunlardan biri olan 2525 sayılı Soyadı Kanunu, 21 Haziran 1934 tarihinde kabul edilip 2 Temmuz 1934 tarih ve 2741 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yasalaştı. Bu kanuna göre, yeni doğan ve nüfusa kayıt edilen her çocuğun mutlaka bir adı ve soyadı olmalıydı. 15 maddelik bu kanunun 5. maddesinde, *mümeyyiz olan reşit kişi soyadını seçmekte serbesttir*, şeklinde bir metin vardır. Bu maddeden de anlaşıldığı üzere reşit olmayan küçükler, ailesinin soyadını almaktadır. 8. maddesine göre, soyadı seçme işlerinde çıkacak ihtilafları halletmek ve kendilerinden soyadı seçmeyenlerle, anası babası belli olmayan çocuklara ad takmak ve bir adın kanunun istediği şekle uygun olup olmadığı hakkında karar vermek salahiyeti ana kütüğün bulunduğu yerin en büyük memuruna aittir.⁴²⁴

2525 sayılı Soyadı Kanunu’nun uygulanmasında bazı sorunlar yaşandı. Bu sorunların giderilmesi amacıyla, 55 maddeden oluşan ve 15 Aralık 1934 tarihinde İcra Vekillerince kabul edilen 2/1720 kararnameli Soyadı Nizamnamesi, çocukların nüfus kayıtlarının düzenlenmesinde ve haklarının belirlenmesinde çok daha önemli bir işleve sahip oldu. Bu nizamnamenin 16,17,21,22,23,24,26,27,28 ve 29. maddeleri çocuklara ve çocuk haklarına yöneliktir.⁴²⁵

⁴²⁴ Resmi Gazete, S.2741, 2 Temmuz 1934.

⁴²⁵ BCA.272-0-0-0-12/63-190-9.

Tablo-12.Soyadı Nizamnamesi'nde çocuklara yönelik maddeler.

Madde Numarası	Metin
16	Nesebi sahih olan çocuklar, babalarının soy adını taşırlar. Nesebi sahih olmayan çocuklar, annelerinin soyadını takınırlar. Ancak bu çocuklar, babalarının tanınması ile veya hakimın kararı ile babanın soyadını alırlar.
17	Evlâd edinilen çocuk, evlad edinenin soy adını taşır. Evladlık mukavelesi bozulursa kendi babasının soy adını alır.
21	İster babası ile birlikte, ister ayrı yaşasın baba reşid olmayan çocukları için soy adını seçer ve nüfus kütüğüne ve doğum kağıdlarına yazdırır. Bu çocuklar bu adı kullanmaya mecburdurlar. Mümeyyiz olan reşid, soy adını seçmekte serbesttir.
22	Evliliğin feshi ve boşanma hallerinde çocuk, anasının yanında bile olsa çocuklara soyadı seçme hak ve vazifesi babanıdır.
23	Baba ölmüş ve karısı evlenmemiş olursa veyahut baba akıl hastalığı ve akıl zayıflığı yüzünden vesayet altında bulunuyor ve evlilik de devam ediyorsa çocuklara soy adı takmak ve nüfus kütüğüne yazdırmak hak vazifesi anaya geçer. Ancak babasının kaydettirilmiş soyadı var ise ana bunu değiştiremez.
24	Babanın ölümü ile ana evlenmiş veya baba akıl hastalığı ve akıl zayıflığı yüzünden vesayet altına alınarak evlilik zeval bulmuş ise, çocuklara soyadı seçme ve nüfus kütüğüne yazdırma hak ve vazifesi, babanın kan hısımlarından en yakın erkeğe ve bunların en yaşlısına ve kan hısımlarından reşid erkek yoksa vasiye aid olur.
26	Bir evde yaşayan öz, üvey ve kayın (ana, baba, büyük ana, büyük baba ve kardeşlerinin) ve diğer kan, civar ve sıhrî hısımların soy adlarını seçtirip nüfusa yazdırmak vazifesi aile reisine aiddir. Bu akrabalarından bir soydan olmayanlara aynı soyadı takılamaz. Bu akrabalarından reşid olmayanların ve akıl hastalığı ve akıl zayıflığı dolayısıyla vesayet altında bulunanların soy adını takmak hak ve vazifesini taşıyan başka kimse yoksa bu aile reisi, bunların soy adını vazifeli memura seçtirip nüfus kütüğüne yazılmak üzere takip eder. Ancak bunlardan reşid olmayanlar, rüşüd yaşına geldiklerinde ve hastalar iyileştiklerinde mahkemeye müracaatla bu adları değiştirebilirler.
27	Babası, anası, baba tarafından erkek kan hısımlı olmayan veya olup da akıl hastalığı ve akıl zayıflığı yüzünden vesayet altında bulunan küçüklerin soy adını vasileri seçer ve nüfus kütüğüne yazdırır. Aynı vaziyette olup akıl hastalığı ve akıl zayıflığı yüzünden vesayet altında bulunan reşidlerin de soy adını vasileri seçer ve nüfus kütüğüne yazdırır.
28	Anası ve babası ve baba tarafından erkek kan hısımlı ve vasisi bulunmayan veya anası ve babası belli olmayan çocukların soy adlarını köylerde muhtar ve ihtiyar heyeti azaları ve mahallelerde belediye mümessilleri, kaymakamların ve vilayet merkezlerinde valilerin muvafakatini alarak seçerler ve nüfus kütüklerine yazdırırlar.
29	27 ve 28. maddelerde yazılı çocuklar, rüşüd yaşına geldiklerinde kendilerine takılmış bulunan soy adlarını mahkemeye müracaatla değiştirebilirler.

3.1.4.18. 2559 Sayılı Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu

4 Temmuz 1934 tarihinde kabul edilen, 14 Temmuz 1934 tarihinde yasalaşan ve 26 madde ile bazı ek maddelerden oluşan 2559 sayılı Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu'nda çocukları ilgilendiren bazı maddeler bulunmaktadır. 11-B, 12, 13/-A, 13-G maddeleri çocuklarla ilgilidir. Bu kanun farklı zamanlarda birçok defa değişikliğe uğramış ve bazı maddeleri Anayasa Mahkemesince iptal edilmiştir.⁴²⁶

⁴²⁶ Resmi Gazete, S.2751, 14 Temmuz 1934.

Tablo-13.Polis Vazife ve Salahiyet Kanunları'nda çocukları ilgilendiren maddeler.

Madde Numarası	Metin
11-B	Polis; Çocuklar, kız ve kadınlar ile genç erkeklere sözle veya herhangi bir şekilde sarkıntılık edenleri, kötü alışkanlıklara ve her türlü ahlaksızlığa yönelten ve teşvik edenleri adliye tevdi eder.
12	Kanuni istisnalar saklı kalmak üzere eğlence, oyun, içki ve benzeri amaçlı umuma açık ve açılması izne bağlı yerlerde 18 yaşından küçükler çalıştırılmaz. Polis, bar, pavyon, gazino, meyhane gibi içkili yerler ile kiraathane ve oyun oynatılan benzeri yerlerde yanlarına veli ve vasileri olsa bile 18 yaşını doldurmamış küçüklerin girmesini meneder.
13/-A	Kayıp çocukların araştırılması; Kaybolan çocukların bulunması amacıyla, polis, sulh ceza hâkiminin veya gecikmesinde sakınca bulunan hallerde mülki idare amirinin yazılı veya sonradan yazılı hale getirilmek üzere sözlü emri ile kayıp çocuğa ait veya başkasına ait olmakla birlikte kayıp çocuk tarafından kullanılan her türlü banka hesap hareketlerini talep edebilir, telekomünikasyon yoluyla iletişimini denetleyebilir ve sinyal bilgilerini değerlendirebilir. Tedbir kararı, en çok bir ay için verilebilir; ancak bu süre, bir defaya mahsus olmak üzere bir ay daha uzatılabilir. Mülki idare amirinin kararı, derhal mahkemenin onayına sunulur. Mahkeme kararını en geç yirmidört saat içinde verir.
13-G	Polis; Haklarında gözetim altında ıslahına veya yetkili merci önüne çıkarılmasına karar verilen küçükleri, Yakalanan kişilerin kaçması veya saldırıda bulunmasının önlenmesi bakımından kişinin sağlığına zarar vermeyecek şekilde her türlü tedbirler alınabilir.

3.1.4.19. 5387 Sayılı Korunmaya Muhtaç Çocuklar Kanunu

33 maddeden oluşan 5387 sayılı Korunmaya Muhtaç Çocuklar Hakkında Kanun, 23 Mayıs 1949 tarihinde kabul edilmiştir. İlgili kanun beden, ruh ve ahlâk gelişimleri tehlikede olan, anne ve babasız olan veya anne ya da babası belli olmayan, Türk Medeni Kanunu'na göre haklarında korunma tedbirleri alınmasında mecburiyet görülen çocukların mahkeme kararıyla ve reşit oluncaya kadar koruma altına almayı amaçlamıştır. Ayrıca bu çocukların bakımı, yetiştirilmesi ve meslek sahibi olması amaçlanır. Kanunun uygulanmasında Köy İhtiyar Heyetleri, Mahalli Belediyeler, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı ve Milli Eğitim Bakanlığı görevli kılınmıştır.⁴²⁷Bu kanun Türkiye'de korunmaya muhtaç çocuklar hakkında çıkarılan ilk özel kanundur. Bu kanunun uygulanması maksadıyla Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde ve bizzat

⁴²⁷ Resmi Gazete, Kabul Tarihi 23.05.1949, S.7212, 27 Mayıs 1949.; Kanun metni için bkz.

https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc031/kanuntbmmc031/kanuntbmmc03105387.pdf Erişim Tarihi 21.01.2025.

Bakan'ın himayesinde toplantı tertip edildi ve Çocuk Haklarını Koruma Danışma Kurulu'nun oluşturulması sağlandı.⁴²⁸

3.1.4.20. 6972 Sayılı Korunmaya Muhtaç Çocuklar Kanunu

34 maddeden oluşan 6972 sayılı Korunmaya Muhtaç Çocuklar Kanunu, 15 Mayıs 1957 tarihinde kabul edildi. 24 Mayıs 1957 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren ilgili kanunun 1. maddesinde korunmaya muhtaç çocuğun tanımlaması yapılmıştır. Bu maddeye göre; *Beden, ruh ve ahlak gelişmeleri tehlikede olup, anne ve babasız, anne ve babası belli olmayan, anne ve babası tarafından terk edilen, anne ve babası tarafından ihmal edilip fuhşa, dilenciliğe, alkole ve uyuşturucu maddeleri kullanmaya ve serseriliğe sürüklenme tehlikesinde olan çocuklar*, korunmaya muhtaç çocuklar olarak tanımlanır.⁴²⁹Bu kanuna göre 0-6 yaş arasındaki çocukların bakımı Sağlık Bakanlığına, 7-18 yaş arasındaki çocukların bakımı ise Milli Eğitim Bakanlığının sorumluluğuna verilmiştir.

3.1.4.21. 765 Sayılı Türk Ceza Kanunu

Devlet tarafından hazırlanan kanun, kanun hükmünde kararname vb. yasal metinlere uymak vatandaşlık görevidir. Bu yasal metinler devlet ile vatandaş arasında karşılıklı sorumluluk ve ödev yükler. Bu sorumluluk sahibi kişiler arasında çocuklar da vardır. Sırf çocuk olduğu için, *herhangi bir sorumluluğa haiz değildir*, anlayışı hatalı ve sakıncalıdır. Bir kişinin çocuk olması, ona öldürme veya toplumsal düzeni bozma hakkı tanımaz.

Bir çocuğun ailesiyle birlikte sorumlu olduğu toplumsal yapı, yaşadığı devletidir. Devletin koyduğu kural ve kanunlara uyma mecburiyeti çocuklar için de geçerlidir. Bir çocuğun hangi şartlar altında ceza alacağı veya alamayacağı bu kanunlarla belirlenmiştir. 1 Mart 1926 tarihinde çıkarılan 765 sayılı Türk Ceza Kanunu'nda çocuk suçlarına ve çocuklara yönelik suçlar hakkında önemli hükümler vardır.⁴³⁰Bu yasada dördüncü fasıl, "çocuk düşürme ve düşürtme cürümleri" , beşinci fasıl ise "çocukları veya kendilerini idareye muktedir olmayanları veya tehlikede bulunanları kendi haline terk etmek cürümleri" başlığı altında açılmıştır. 53, 54, 55, 57, 58, 90, 182, 201, 445,

⁴²⁸ Vakit, 25 Nisan 1950.

⁴²⁹ Resmi Gazete, S.9615, Kanun No: 6972, Kabul Tarihi 15.05.1957, 24 Mayıs 1957.

⁴³⁰ Resmi Gazete, S.320, 13 Mart 1926.

475 ve 545. maddeleri müstakil şekilde çocuklara ve çocuk haklarına yöneliktir. Bu maddelerde zaman içerisinde birçok değişiklik yapılmıştır. 11 Haziran 1937 tarihinde kabul edilen bir kanunla, 15 yaşını doldurmamış bir çocuğa, akli dengesi yerinde olmayan ve kendilerini idare edemeyen vatandaşlara karşı yapılan suçlarda indirim uygulanmaması kararlaştırıldı.⁴³¹ 765 sayılı Türk Ceza Kanunu, 12 Ekim 2004 tarihli 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nun çıkarılmasıyla yürürlükten kaldırılmıştır.⁴³²

Tablo-14.765 Sayılı Türk Ceza Kanunu'nda çocuklara ve çocuk haklarına yönelik maddeler.

Madde Numarası	Metin
53	Fiili işlediği zamanda 11 yaşını bitirmemiş olanlar hakkında takibat yapılamaz ve ceza verilemez. Ancak fiil kanunen bir seneden ziyade hapis cezasını veya daha ağır cezayı müstelzim bir cürüm olduğu takdirde müdeiumuminin talebi üzerine mahkeme reisi çocuğun, istirdadı kabil tedabirden olmak ve 18 yaşını geçmiyecek müddetle mukayyet bulunmak üzere terbiye ve ıslah için devlet idare veya murakabesinde bulunan bir müesseseye konmasını veyahut-takayyüt ve nezaretinde teseyyüp ve ihmâl ile bir cürüm işlemesine meydan verilerse kendilerinden 200 liraya kadar cezayı nakdi alınacağı ihtariyle-ana baba veya vasiye teslimini emreder.
54	Fiili işlediği zaman 11 yaşını bitirmiş olup da 15 yaşını doldurmamış olanlar, farik ve mümeyyiz olmadıkları surette haklarında hiçbir ceza tertip olunamaz. Ancak işlenilen fiil bir seneden fazla hapis veya daha ağır bir cezayı müstelzim cürümlerden ise bundan evvelki madde ahkâmı tatbik olunur. Eğer çocuk işlediği fiilin bir suç olduğunu fark ve temyiz ile hareket etmiş ise suçunun cezası aşağıda yazılı şekillerde indirilir: 1. Ağırlaştırılmış müebbet ağır hapis cezası yerine 15 yıldan, müebbet ağır hapis cezası yerine 10 yıldan aşağı olmamak üzere hapis cezası verilir. 2. Diğer cezalar yarıya indirilir. Ağır hapis cezaları hapse çevrilir. Ancak, bu bendin tatbiki suretiyle hükmolunacak cezalar her fiil için yedi yıldan fazla olamaz. Âmme hizmetlerinden memnuiyet ve (...) cezaları tatbik olunmaz. Şahsi hürriyeti bağlayıcı cezalar, para cezasından çevrilmiş olsa dahi eğer suçlu cezanın çektirilmesine başlandığı zaman 18 yaşını bitirmemiş ise ceza bir ıslahhanede çektirilir. Bu mahkûmiyetler tekerrüre esas olamaz.
55	Fiili işlediği zaman 15 yaşını bitirmiş olup da 18 yaşını bitirmemiş olanlar hakkında aşağıda yazılı şekillerde ceza tayin olunur: 1. Ağırlaştırılmış müebbet ağır hapis cezası yerine 20 seneden aşağı olmamak üzere ağır hapis cezası; 2. Müebbet ağır hapis yerine 15 seneden 20 seneye kadar ağır hapis cezası verilir. 3. Diğer cezaların üçte bire kadarı indirilir. Ancak, bu bendin tatbiki suretiyle hükmolunacak cezalar her fiil için 14 yıldan fazla olamaz. 4. Amme hizmetlerinden memnuiyet ve (...) cezaları tatbik edilmez. Cezanın çektirilmesine başlandığı zaman 18 yaşını bitirmemiş olanlar hakkında hürriyeti bağlayıcı cezalar para cezasından çevrilmiş olsa dahi, onlara mahsus ceza evlerinde veya büyüklere mahsus ceza evlerinin hususi kısımlarında çektirilir. Bunlar 18 yaşını geçtikleri zaman eğer mahkûm oldukları ceza müddeti 3 seneden ve geri kalan müddeti 2 seneden fazla ise büyük mahkûmların bulundukları ceza evlerine naklolunurlar. Ancak bunlardan, geçirdikleri müddet içindeki hal ve durumlarına göre münasip görülenler hususi ceza evinde veya büyüklere mahsus ceza evlerinin hususi kısımlarında alıkonulabilirler. Hükûmün infazına başlandığı tarihte 18 yaşını bitirmiş ve mahkûm oldukları ceza müddeti 3 seneden az bulunmuş olup da geçmişteki hallerine nazaran hususi ceza evinde veya büyüklere

⁴³¹ Resmi Gazete, S.3628, 11 Haziran 1937.

⁴³² <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/5.3.765.pdf> Erişim Tarihi 07.01.2025.

	mahsus ceza evlerinin hususi kısımlarında bulundurulmaları daha uygun görülenlerin cezaları bu evlerde çektirilir.
57	Fiili işlediği zaman henüz 15 yaşını bitirmeyen sağır-dilsizler hakkında takibat yapılmaz. Bunlar hakkında 24 yaşına kadar kalmak üzere 53 üncü maddenin ikinci fıkrası hükmü tatbik olunabilir.
58	Fiili işlediği zaman 15 yaşını bitirmiş olup da yaptığı işin neticesini fark ve temyiz ile hareket ettiği anlaşılmıyan sağır, dilsizlere ceza verilmez. Ancak fiil cürüm olduğu ve 1 seneden fazla hapis cezasını veya daha ağır bir cezayı müstelzim bulunduğu takdirde 24 yaşını henüz ikmal etmiyen sağır-dilsiz hakkında 24 yaşına kadar kalmak üzere 53 üncü maddenin ikinci fıkrası hükümleri tatbik edilebilir. Eğer fail 24 yaşını bitirmiş ise mahkeme, hakkında 46 ncı maddede gösterildiği surette muamele yapılmak üzere kendisinin salahiyyetli makama teslimini emredebilir. Eğer sağır-dilsizin suçu işlemekte fark ve temyiz ile hareket ettiği anlaşılır ve işlediği zaman 18 yaşını bitirmemiş bulunursa birinci fıkrası müstesna olmak üzere 54 üncü madde hükümleri tatbik olunur. Sağır-dilsiz 18 yaşını bitirip de 21 yaşını bitirmemiş ise 55 inci madde hükümleri tatbik olunur. Sağır-dilsiz 21 yaşını bitirmiş ise, ağırlaştırılmış müebbet ağır hapis cezası yerine 30 yıl, müebbet ağır hapis cezası yerine 24 yıl ağır hapis cezası hükmolunur. Sair hallerde cezanın altıda biri indirilir.
59	Zorla çalıştırmak veya hizmet ettirmek, esarete veya benzeri uygulamalara tâbi kılmak, vücut organlarının verilmesini sağlamak maksadıyla, tehdit, baskı, cebir veya şiddet uygulamak, nüfuzu kötüye kullanmak, kandırmak veya kişiler üzerindeki denetim olanaklarından veya çaresizliklerinden yararlanarak rızalarını elde etmek suretiyle kişileri tedarik eden, kaçırın, bir yerden başka bir yere götüren veya sevk eden, barındıran kimseye beş yıldan on yıla kadar ağır hapis ve bir milyar liradan az olmamak üzere ağır para cezası verilir. Birinci fıkrada belirtilen amaçlarla girişilen ve suçu oluşturan eylemler var olduğu takdirde, mağdurun rızası yok sayılır. On sekiz yaşını doldurmamış çocukların birinci fıkrada belirtilen maksatlarla tedarik edilmeleri, kaçırılmaları, bir yerden diğer bir yere götürülmeleri veya sevk edilmeleri veya barındırılmaları hâllerinde suça ait araç fillerden hiçbirisine başvurulmuş olmasa da faile birinci fıkrada belirtilen cezalar verilir. Yukarıdaki fıkralarda yazılı suçlar örgütlü olarak işlendiği takdirde faillere verilecek cezalar bir kat artırılarak hükmolunur.
90	18 yaşını doldurmamış çocuklar ile 70'ine varmış ihtiyarların mahkûm oldukları hapis cezası 1 seneden fazla olmadığı halde dahievvelki madde hükmü tatbik olunur.
182	Her kim şehvet hissi veya evlenmek niyeti olmaksızın henüz 15 yaşına girmeyen küçük bir çocuğu kendi rızasıyla ana ve baba veya vasisi veyahut muvakkaten olsun kendisine bakmakta ve muhafaza etmekte olan kimseler yanından kaçırır yahut çocuğun muvafakatiyle bigayrihak yanında tutarsa bir seneye kadar hapis cezasına mahkûm olur. Eğer bu fiil, kaçırılan veya alıkonulan çocuğun rızası olmaksızın işlenmiş yahut çocuk henüz 12 yaşını ikmal etmemiş bulunursa yerine göre evvelki maddelerde yazılı hükümler tatbik olunur.
201/b	Zorla çalıştırmak veya hizmet ettirmek, esarete veya benzeri uygulamalara tâbi kılmak, vücut organlarının verilmesini sağlamak maksadıyla, tehdit, baskı, cebir veya şiddet uygulamak, nüfuzu kötüye kullanmak, kandırmak veya kişiler üzerindeki denetim olanaklarından veya çaresizliklerinden yararlanarak rızalarını elde etmek suretiyle kişileri tedarik eden, kaçırın, bir yerden başka bir yere götüren veya sevk eden, barındıran kimseye 5 yıldan 10 yıla kadar ağır hapis ve bir milyar liradan az olmamak üzere ağır para cezası verilir. Birinci fıkrada belirtilen amaçlarla girişilen ve suçu oluşturan eylemler var olduğu takdirde, mağdurun rızası yok sayılır. 18 yaşını doldurmamış çocukların birinci fıkrada belirtilen maksatlarla tedarik edilmeleri, kaçırılmaları, bir yerden diğer bir yere götürülmeleri veya sevk edilmeleri veya barındırılmaları hâllerinde suça ait araç fillerden hiçbirisine başvurulmuş olmasa da faile birinci fıkrada belirtilen cezalar verilir. Yukarıdaki fıkralarda yazılı suçlar örgütlü olarak işlendiği takdirde faillere verilecek cezalar bir kat artırılarak hükmolunur.
445	Her kim bir çocuğu gizleyerek yahut yerine başka bir çocuk koyarak o çocuğun nesebini yok eder veya değiştirirse bir seneden 5 seneye kadar hapis cezasına müstahak olur.
475	Yukarıdaki maddelerde gösterilen terk fiileri kendisinin veya karısının veya anasının veya evlat ve ahfadının veya kız kardeşinin namusunu kurtarmak için doğumundan henüz 15 geçmemiş

	gayri meşru bir çocuk aleyhine işlenmiş olursa fail hakkında mezkûr maddelerde yazılı cezalar altıda birden üçte bire kadar indirilir.
545	Her kim, 15 yaşından aşağı çocukları toplayıp dilencilik ettirir veya velayet ve vesayeti altında bulunan yahut kendisinin muhafazası ve nezaretine tevdi olunan 15 yaşından aşağı bir küçüğün dilenmesine veya bir kimsenin o küçüğü dilencilikte kullanmasına müsaade ederse 3 aydan aşağı olmamak üzere hafif hapis ve 100 liradan aşağı olmamak üzere hafif para cezasıyla cezalandırılır.

345 maddeden oluşan 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu’nda, çocuklara yönelik işlenen suçların cezalarında artışlar yapılmıştır. 6-b, 31, 33, 38, 56, 66-6, 76-e, 77-f, 82-e, 87-c, 87-e, 89-2-f, 89-3-e, 90-3, 90-3-a, 90-3-b, 90-3-c, 94-2-a, 95-1-c, 95-1-e, 95-2-e, 96-2-a, 99-1, 99-2, 99-5, 100-1, 103-1, 103-1-a, 103-1-b, 103-4, 104, 104-3, 105-1, 108, 109-3-f, 123-A-2-a, 194, 226-1-a, 226-3, 226-5, 226-7, 227-1, 228-2, 229, 231-1, 231-2, 233-3, 234-1, 234-2, 234-3 ve 278-3. maddeleri müstakil şekilde çocuklara yöneliktir.⁴³³345 maddenin birçoğunda zaman içerisinde birçok değişiklik yapılmıştır.⁴³⁴

3.1.4.22. 2253 Sayılı Çocuk Mahkemelerinin Kuruluşu, Görev ve Yargılama Usulleri Kanunu

İlk çocuk mahkemesi 1899 yılında Amerika Birleşik Devletleri’nin Chicago kentinde kuruldu.⁴³⁵Sonrasında İngiltere, Belçika, Fransa, Hollanda, Almanya gibi ülkelerde de faaliyet göstermeye başladı. Türkiye’de ilk defa, çocuklara yönelik özel bir mahkeme kurulması gerekliliği 1946 yılında yayımlanan Demokrat Parti programının 31. maddesinde yer aldı.⁴³⁶Resmi olarak ise ilk defa, 7 Kasım 1979 tarih ve 2253 sayılı Çocuk Mahkemelerinin Kuruluşu, Görev ve Yargılama Usulleri hakkındaki kanunla çocuklara yönelik bir mahkeme kurulması ön görüldü.⁴³⁷47 maddeden oluşan 2253 sayılı kanunun maddelerinde zaman içerisinde birçok değişiklik yapıldı. 6. maddesinde geçen, “15 yaşını bitirmeyen küçükler tarafından işlenen ve genel mahkemelerin görevine giren suçlarla ilgili davalara çocuk

⁴³³ Resmi Gazete, Kabul Tarihi 26 Eylül 2004,

Yayınlanma Tarihi 12 Ekim 2004, S.25611, 12 Ekim 2004.

⁴³⁴ <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5237&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>

Erişim Tarihi 11.03.2025.

⁴³⁵ Alp, Tüm Yönleriyle Çocuk Hakları, 32.

⁴³⁶ “Madde 31: Çocuk suçluların, özel bir imtihan ve bakım ile yargılanmaları için büyük şehirlerden başlayarak özel mahkemeler kurulmasını ve cezalarını çekecekleri ayrı ıslah evleri açılmasını lüzumlu görmekteyiz.”

⁴³⁷ Resmi Gazete, S.16816, 21 Kasım 1979.

mahkemelerinde bakılır” ifadesi, 30 Temmuz 2003 tarihinde yapılan değişlikle 18 olarak belirlendi.

Türkiye’deki ilk çocuk mahkemesi 1987 yılında Ankara’da kuruldu. Günümüzdeki çocuk mahkemelerinin statülerini belirleyen kanun, 3 Temmuz 2005 tarih ve 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu’dur. 15 Temmuz 2005 tarihli Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren bu kanun, 5 kısım ve 50 maddeden oluşmaktadır.⁴³⁸Yürürlükte olan kanunun birçok maddesi zaman içerisinde Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilmiştir.

⁴³⁸ Resmi Gazete, S.25876, 15 Temmuz 2005. ;Türkiye’deki çocuk mahkemelerinin durumu hakkında bkz. Sevdâ Uluğtekin, *Çocuk Mahkemeleri ve Sosyal İnceleme Raporları*, (Ankara: Türkiye Barolar Birliği Yayınları, 2004).

Belge-Çocuk Mahkemelerinin Kurulduğunu Gösteren Resmi Gazete.⁴³⁹

T.C.

Resmî Gazete

Kuruluş Tarihi: (7 Teşrinievvel 1336) - 7 Ekim 1920

Yönetim ve Yazı İşleri İçin Başbakanlık Neşriyat ve Müdevvenat Genel Müdürlüğüne bapvurulur.	21 Kasım 1979 ÇARŞAMBA	Sayı : 16816
---	---------------------------	--------------

YASAMA BÖLÜMÜ

KANUN

Çocuk Mahkemelerinin Kuruluşu, Görev ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun

Kanun No. 2253 Kabul Tarihi : 7/11/1979

BİRİNCİ BÖLÜM

Kuruluş

Mahkemelerin Kuruluşu :

MADDE 1. — Her il ve asliye mahkemesi teşkilatı bulunan her ilçede bir çocuk mahkemesi kurulur. İllerde kurulan çocuk mahkemeleri bir Başkan ve iki üyeden teşekkül eder. İlçe ve merkez ilçelerdeki çocuk mahkemelerinde ise bir hakim bulunur.

Tablo-15. 5395 Sayılı Çocuk Koruma Kanunu'nda iptal edilen maddeler.

İptal Edilen Madde	İptal Tarihi	İptal Karar Numarası
19,23,24	19-12-2006	5560
3	29-6-2012	6327
19,32,33,39	24-10-2019	7188
20	15-4-2020	7242
Dördüncü Kısım, 41/A, 41/B, 41/C, 41/D, 41/E, 41/F, 41/G, 41/H, 41/İ, Geçici Madde 2	30-11-2021	7343
41/H	05-04-2023	7445
41/E	1-6-2024	7499
33	14-11-2024	7531

⁴³⁹ Resmi Gazete, S.16816, 21 Kasım 1979.

3.1.4.23. 557 Sayılı Nüfus Planlaması Hakkında Kanun

Çocuk haklarının ve çocuk yaşamının güvence altına alındığı kanunlardan biri de nüfus planlamasına yönelik kanunlardır. 1 Nisan 1965 tarihinde kabul edilen ve 11 maddeden oluşan 557 sayılı Nüfus Planlaması Hakkında Kanun'un en önemli özelliği, bir çocuğun anne rahminde güvence altına alınmasıdır. 1. maddesine göre, mecburi haller dışında gebelik sonlandırılmaz. Gerekli görülen hallerde, Sağlık Bakanlığının yetkili kıldığı kurullar tarafından rahim temizleme işlemi yapılabilir. Bu kanun kapsamında, sağlıklı çocukların doğması için yasal mevzuatlar çerçevesinde ilgili kurumlarca gerekenlerin yapılmasına imkân tanınmıştır.⁴⁴⁰ Yaklaşık 18 yıl yürürlükte kalan bu kanun, 1983 yılında kaldırılmış ve yerine 2827 sayılı Nüfus Planlaması Kanunu getirilmiştir.

3.1.4.24. 2827 Sayılı Nüfus Planlaması Hakkında Kanun

24 Mayıs 1983 tarihinde kabul edilen ve günümüzde yürürlükte olan 2827 sayılı Nüfus Planlaması Hakkında Kanun, 15 maddeden oluşmaktadır. Bir önceki kanunun devamı niteliğinde sayılabilecek bu metinde nüfus planlamasında bizzat devletin kendisi sorumlu kılınmıştır. Bu kanuna göre, gebeliğin sona erdirilmesi devletin denetimi ve gözetiminde yapılır. Kanunun ön gördüğü haller dışında, gebelik kesinlikle sona erdirilemez. Bu kanunda, gebe kadınlar için 10 haftalık bir sınırlama getirilmiştir. Gebeliği 10 haftadan fazla olan anne adaylarının rahmi ancak, annenin hayatını tehdit ettiği, edeceği veya doğacak çocuk ile onu takip edecek nesiller ağır bir maluliyete neden olacağı hallerde, uzmanların verdiği raporlar çerçevesinde temizleme yapılabilir. Bu kanunda, çocuk düşürme ve düşürtme cürümleri, ağır müeyyide kapsamına alınmıştır. Bir kadının rızası olmaksızın çocuğunu düşürmesine neden olan kişilerin veya çocuğunu düşüren kadınların ağır hapis cezasıyla yargılanmalarının önü açılmıştır.⁴⁴¹ Bu kanun metni, 557 sayılı kanun gibi, bir çocuğu daha doğmadan anne rahmi içerisinde korumaya almaktadır.

⁴⁴⁰ Resmi Gazete, S.11976, 10 Nisan 1965.

⁴⁴¹ Resmi Gazete, S.18059, 27 Mayıs 1983.

3.1.4.25. 2828 Sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu

24 Mayıs 1983 tarihinde kabul edilen 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu, 8 bölüm 40 madde ve geçici maddelerden oluşmaktadır. Kanunun neşredilme amacı 1. maddede açık bir şekilde ifade edildiği üzere, “korunmaya, bakıma ve yardıma ihtiyacı olan aile, çocuk, engelli, yaşlı ve diğer kişilere götürülen hizmetlerin esas ve usulleri” düzenlemektir. 3. maddenin B bendinde korunmaya ihtiyacı olan çocuk, C bendinde ise engelli çocuk hakkında açıklamalar ve tanımlar yapılmıştır. Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu’nun kuruluş kanunudur.

Bu kanunla birlikte çocuk hizmetleri çocuğun üstün yararı ilkesine dayalı bir koruma anlayışına daha fazla yaklaşmıştır. Kurum bakımı çocuk koruma sisteminin temel bir unsuru olmakla birlikte, kanun çerçevesinde koruyucu aile, evlat edinme ve gündüzlü bakım gibi alternatif hizmet modellerine de yer verilmiş; böylece çocuğun kurum dışı ortamlarda yaşaması ve sosyal çevresiyle bütünleşmesi teşvik edilmiştir. Bu anlayış, ilerleyen yıllarda gelişecek olan aile temelli bakım modeline geçişin altyapısını oluşturmuştur.

2828 sayılı kanun, çocuklarla çalışan meslek elemanlarının görev ve yetkilerini de belirlemiş, sosyal hizmet uzmanı, psikolog, öğretmen gibi profesyonellerin müdahalelerinin çerçevesini oluşturmuştur. Hizmet sunumunda sosyal inceleme raporları, değerlendirme formları ve uzman görüşlerine dayalı karar alma süreçleri, profesyonel sosyal hizmet uygulamalarının kurumsallaşmasına zemin hazırlamıştır. Öte yandan, bu kanun yalnızca çocuklara yönelik hizmetleri değil, aynı zamanda aileye yönelik koruyucu ve önleyici hizmetleri de içermektedir. Sosyal ekonomik destek, aile danışmanlığı ve rehberlik gibi hizmetlerle, çocukların kurum bakımına alınmadan önce aile içinde desteklenmesi amaçlanmıştır. Ayrıca, devletin çocuklara yönelik bakım, koruma ve gelişim sorumluluğu açık bir biçimde tanımlanmış ve kamu eliyle yürütülen bu hizmetlerin hukuki zemini güçlendirilmiştir. Böylece hem devletin gözetim yükümlülüğü hem de toplumsal sorumluluğu yasal bir zemine oturtulmuş, kamu-sivil toplum iş birliğine açık bir hizmet yaklaşımı benimsenmiştir. Tüm bu düzenlemelerle SHÇEK Kanunu, dönemin sosyal ve ekonomik koşulları içerisinde çocuğun refahı ve korunmasına yönelik devlet sorumluluğunu net biçimde ifade eden, kapsamlı ve modern bir sosyal hizmet anlayışının yasal zeminini oluşturmuştur. Her ne kadar uygulamada bazı sınırlılıklar ve yapısal sorunlar yaşanmış olsa da kanun

çocuk koruma sisteminin kurumsallaşmasında ve ileride gerçekleştirilecek reformların temelini atılmasında önemli bir belge niteliğindedir. Günümüzde yürürlükte olan bu kanunun bazı maddelerinde zaman içerisinde birçok defa değişiklikler ve eklemeler yapılmıştır.⁴⁴²

3.1.4.26. 3359 Sayılı Sağlık Hizmetleri Temel Kanunu

7 Mayıs 1987 tarihinde kabul edilen 3359 kanun numaralı Sağlık Hizmetleri Temel Kanunu 12 madde, 19 ek madde ve 13 geçici maddeden oluşmaktadır. Sağlık hizmetlerinin temel esaslarının belirlendiği bu kanun metninde çocukları ilgilendiren maddeler de bulunmaktadır. Günümüzde yürürlükte olan bu kanunun bazı maddelerinde zaman içerisinde birçok defa değişiklikler ve eklemeler yapılmıştır.⁴⁴³

⁴⁴² Resmi Gazete, S.18059, 27 Mayıs 1983.

⁴⁴³ Resmi Gazete, S.19461, 15 Mayıs 1987.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. DEVLET ARŞİVLERİNDE ÇOCUK HAKLARINA YÖNELİK BELGELER

4.1. Devlet Arşivleri Başkanlığının Kısa Bir Tarihçesi

Türkiye Cumhuriyeti, kurulduğu yıldan itibaren çocuklara yönelik uluslararası gelişmeleri yakından takip etmiştir. 1923-2025 arası 67 farklı hükümet ile yönetilen Türkiye’de, çocuklara ve çocuk haklarına yönelik kanunlar, ulusal ve uluslararası antlaşmalar vb. birçok yasal metin kabul edilmiştir. Ayrıca, çocuklara yönelik gerçekleştirilen uluslararası faaliyetlere heyetler ve temsilciler gönderilerek önemli bilgiler Türkiye’ye aktarılmıştır.⁴⁴⁴Bilgilerin bulunduğu bu belgelerin önemli bir kısmı Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı bünyesinde ve ilgili kurumların arşivlerinde muhafaza edilmektedir. 16 Temmuz 2018 tarihli Cumhurbaşkanlığı kararnamesiyle kurulan Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Türkiye’nin en kapsamlı arşivine sahiptir. Bu arşiv bünyesinde Cumhuriyet Arşivi, Osmanlı Arşivi, Askeri Tarih Arşivi ve Türk Diplomatik Arşivine ait belgeler vardır.⁴⁴⁵Müstakil şekilde çocuklara yönelik arşiv olmasa da belgelerin içeriğinden çocuklara yönelik konular hakkında bilgiler temin edilebilmektedir.

4.2. Arşivlerde Çocuklara ve Çocuk Haklarına Yönelik Belgeler

Bu bölümde Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığının resmi internet sayfasındaki arşiv belgeleriyle Resmi Gazete’de yer alan kanunlar ve yasal düzenlemeler incelenmiştir. Olay örgüleri ve belgeler kronolojiye göre verilmiştir. Anahtar kelimeler içerisinde Çocuk, Çocuk Esirgeme Kurumu, Çocuk Hakları, Çocuk Raporları, Çocuklara Yardım, Darüşşafaka, Engelli Çocuk, Göçmen Çocuk, Hasta Çocuk, Kör Çocuk, Lal Çocuk, Mülteci Çocuk, Öksüz Çocuk, Özürlü Çocuk, Sabi Çocuk, Sokak Çocuğu, Terk Edilmiş Çocuk (Lâkit), Tıfıl Çocuk, Türk Çocuğu, UNICEF, Yetim Çocuk sözcükleri taranmıştır. İlgili belgeler ve konu içerikleri şu şekildedir;

⁴⁴⁴ BCA.HR.İM.131-64.

⁴⁴⁵ Aktaş, Atatürk’ün Yüzyıllık Bibliyografyası “Kırmızı Kitap”, 117-118.

- Türkiye’deki çocukları korumaya yönelik yasal düzenlemelerin hazırlanması amacıyla 1924’den itibaren yurt dışındaki kanunların incelenmesi için diplomatik girişimler başlatıldı⁴⁴⁶ ve yabancı ülkelerdeki çocuk koruma kanunları temin edildi.⁴⁴⁷
- Merkezi Cenevre’de bulunan Çocuklara Muavenet Beynelmilel İttihadı Komitesi’nin Cenevre’de yapılacak kongresine (1925), Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti’ni temsilen Cenevre Şehbenderi’nin katılması önerildi.⁴⁴⁸
- Sokaklarda başıboş dolaşan Ermeni çocukların eğitilmesi için bazı girişimler başlatıldı.⁴⁴⁹
- Evlilik dışında doğan çocukların nesebinin, ebeveynlerinin evlenme sureti ile tasdik edilmesi (1926).⁴⁵⁰
- Çocukların, sinemalara gitmelerinin engellenmesine yönelik hukuki girişimlerin başlatılması (1926).⁴⁵¹
- 1927 yılında Cenevre’de gerçekleştirilen Uluslararası Kadın ve Çocuk Ticareti Komisyonu’na katılım sağlandı.⁴⁵²
- TBMM tarafından kabul olunan 1117 numaralı ve 31 Haziran 1927 tarihli Küçükleri Muzır Neşriyattan Koruma Kanunu’nun ilanı.⁴⁵³
- Ankara’nın çocuklara yönelik uluslararası gelişmelere ilgi göstermesi, muhatapları tarafından takdirle karşılandı ve Ocak ayının 1928’inde Brüksel’de yapılacak çocuklarla ilgili uluslararası etkinliğe davet edildi.⁴⁵⁴
- Nüfus, çocuk ölüm ve doğumu sağlık işlerine dair rapor 1928 yılında yayımlandı.⁴⁵⁵
- Şehit çocuklarının Edirne Himaye-i Etfal’e alınması. (1928).⁴⁵⁶
- Milli sınırlar dışında kalan ve Türk ırkından olan çocukların askeri okullar girmesi hakkında elçiliklere bilgilendirmeler yapıldı.⁴⁵⁷
- Sahipsiz ve bakımsız çocuklar için ne gibi tedbirler alındığına dair Cebelitarık mebusu Naci Paşa’nın soru önergesi.⁴⁵⁸
- Türk çocuklarının yabancı okullarda hangi şartlar altında eğitim alacaklarına dair bilgilendirme yazısı, ilgili kurumlara 8 Aralık 1931 tarihinde gönderildi.⁴⁵⁹

⁴⁴⁶ Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi 571/35999-142224-26. ;

Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi 571/35999-142224-27. ;

Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi 571/35999-142224-28.

⁴⁴⁷ BCA.540/44630-21467.

⁴⁴⁸ BOA.HR.İM.131-64.

⁴⁴⁹ BCA.180-9-0-0/21-111-22.

⁴⁵⁰ Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi 37379.150299.22.

⁴⁵¹ BCA.30-10-0-0/146-43-10.

⁴⁵² BCA.180-9-0-0/7-43-3.

⁴⁵³ BCA.180-9-0-0/112-543-16. ;BCA.180-9-0-0/46-235-10. ;BCA.180-9-0-0/46-235-6.

⁴⁵⁴ Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi 508/44346.210999.3

⁴⁵⁵ BCA.30-10-0-0/26-146-15. Dosya Ek:21.

⁴⁵⁶ BCA.180-9-0-0/19-96-14.

⁴⁵⁷ Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi 571/36171.141241-77.

⁴⁵⁸ BCA.30-10-0-0/8-48-6. Dosya Ek:6.

⁴⁵⁹ BCA.180-9-0-0/24-130-1.

- Evlilik dışı doğan çocukların tescil ve nesep vaziyetleri hakkında kanun layihası 12 Ağustos 1933 tarihinde neşredildi.⁴⁶⁰
- 4-9 Temmuz 1933 tarihleri arasında Paris'te toplanacak milletlerarası Çocuk Himayesi isimli kongreye Türkiye'yi temsilen, Maarif Vekilliğinden Sağlık Müfettişi Doktor Nebil Bey'in gönderilmesi Reisi Cumhur Gazi Mustafa Kemal imzasıyla 13 Haziran 1933 tarihinde kabul edildi.⁴⁶¹
- Türkiye ile İsviçre arasında 1933 tarihinde imzalanan Mücrimlerin İadesine ve Cezai Mevatta Karşılıklı Müzaheret Adliye'ye Ait Antlaşma'nın tasdikine dair kanun layihası.⁴⁶²
- 12 yaşından küçük çocukların sinema, tiyatro gibi yerlere girmesini engellemeye yönelik yazı.⁴⁶³
- Hastanelerde yeni doğan çocukların muhtaç oldukları her türlü sağlık ve tıbbi yardımın yapılması için Sıhhat ve İctimai Muavenet Vekâletince hastanelere resmi tebliğ yapıldı. Bu tebliğ, 30 Haziran 1937 tarih ve 3644 sayılı Resmi Gazete'de yayımlandı.⁴⁶⁴
- Belgrat'ta toplanacak, beynelmilel çocuk esirgeme kongresine katılması için Çocuk Esirgeme Kurumu Muamelat Direktörü Mehmet Ali Sancaktar ile Edirne Milletvekili Doktor Fatma Memik'e gereken yardımların ve izinleri verilmesi için 8 Ekim 1938 tarihinde kararname çıkartıldı.⁴⁶⁵
- 28 Kasım 1938 tarihinde Doktor Abdülkadir Cahit Tümer, ruhen ve bedenen geri kalmış çocukların yanı sıra sağır, dilsiz ve görme engelli çocukların eğitimine yönelik incelemelerde bulunmak üzere Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün ve Bakanlar Kurulu'nun oluruyla Avrupa'ya gönderildi.⁴⁶⁶
- Çocuk yuvalarında bulunan terk edilmiş çocuklardan 6 yaşını dolduranların devlet eliyle okutulması veya bir işe yerleştirilmesiyle ilgili çeşitli bakanlıkların görüşleri. (1939)⁴⁶⁷
- 17-18 yaşlarındaki kız ve erkek çocukların, gece işlerinde çalıştırılmasına izin verilmesi hakkında resmi ihtar, İktisat Vekâleti tarafından 28 Haziran 1939 tarihinde tebliğ edildi.⁴⁶⁸ Şubat 1941 tarihinde 15226 sayılı kararname ile 16 yaşından büyük erkek çocukların maden işlerinde, kadınlar ile 12 yaşından büyük erkek ve kız çocukların dokuma sanayisinde çalışmaları kabul edildi.⁴⁶⁹
- Kadın ve çocukların korunmasına dair kanun tasarısı. (1940)⁴⁷⁰

⁴⁶⁰ BCA.30-18-1-2/34-18-6.

⁴⁶¹ BCA.30-18-1-2/37-44-19.

⁴⁶² BCA.30-18-1-2/39-65-5.

⁴⁶³ BCA.30-10-0-0/146-44-1.

⁴⁶⁴ Resmi Gazete, S.3644, 30 Haziran 1937.

⁴⁶⁵ BCA.30-18-1-2/84-89-10.

⁴⁶⁶ BCA.30-18-1-2/85-98-16.

⁴⁶⁷ BCA.30-10-0-0/178-234-1.

⁴⁶⁸ Resmi Gazete, S.4244, 28 Haziran 1939.

⁴⁶⁹ Resmi Gazete, S.4741, 22 Şubat 1941.

⁴⁷⁰ Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi 532-44805.216146-4.

- 15 yaşını bitirmemiş çocukların sinema, tiyatro, dans salonu ve barlara kabul edilmemelerine dair Kırklareli Milletvekili Fuat Umay'ın kanun teklifi. (1941)⁴⁷¹
- 12 yaşından büyük kız ve erkek çocuklarının İstanbul'da bulunan Kibrit ve Çakmak Fabrikası'nda gündüz saatlerinde çalışmalarına, 16604 sayılı kararname ile 17 Eylül 1941 tarihinde karar verildi.⁴⁷²
- Askere gidenlerin, çocuk ve ailelerine yardım yapılması hususunda tahsisatın belirlenmesi ve korunması hakkında 13 Kasım 1941 tarihinde Başvekillikçe resmi yazı gönderildi.⁴⁷³
- İstanbul İlkokullarında Okuyan Yoksul Çocuklara Yardım Cemiyetleri Birliği, 16 Kasım 1942 tarihinde 18998 sayılı kararname ile kamuya faydalı cemiyetlerinden sayıldı.⁴⁷⁴
- Tahsil için Hatay'dan Suriye'ye gönderilen Türk uyruklu çocukların gönderilmemeleri için tedbir alınmasının istenilmesi. (1942)⁴⁷⁵
- Ziraat işlerinde yetiştirilmek üzere öksüz çocuklardan oluşacak devlet çiftliklerinin kurulması girişimi. (1943)⁴⁷⁶
- Tescil edilmeyen birleşmelerle bunlardan doğan çocukların tesciline ve gizli kalmış nüfus vakalarının cezasız olarak kaydına dair kanun layihası hazırlandı.⁴⁷⁷
- Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumunun yönetmeliği (tüzüğü), İcra Vekilleri Heyetince 6 Eylül 1944 tarih ve 1446 sayılı kararnameyle onaylandı.⁴⁷⁸Bu tüzük, 22 Kasım 1951⁴⁷⁹, 22 Mayıs 1957⁴⁸⁰, 1 Temmuz 1968⁴⁸¹, 20 Temmuz 1973⁴⁸² tarihlerinde Bakanlar Kurulunca birçok defa güncellendi.
- Tescil edilmeyen birleşmelerle bunlardan doğan çocukların tesciline ve gizli kalmış nüfus vakalarının cezasız olarak kaydına dair kanun, 30 Nisan 1945 tarihinde 4727 numaralı kanunla kabul edildi.⁴⁸³
- 25 Mayıs 1945 tarihli CHP Kimsesiz Çocuklar Meclis Grubu Komisyonun çalışma raporu.⁴⁸⁴
- Kimsesiz ve yoksul çocuklarla ilgili, 16 Ekim 1945 tarihinde Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığınca bir rapor yayımlandı.⁴⁸⁵

⁴⁷¹ BCA.30-10-0-0/4-22-20.

⁴⁷² Resmi Gazete, S.4918, 22 Eylül 1941.

⁴⁷³ BCA.30-10-0-0/179-235-13. Dosya Ek:203.

⁴⁷⁴ Resmi Gazete, S.5269, 22 Teşrinisani 1942.

⁴⁷⁵ BCA.30-10-0-0/142-17-17.

⁴⁷⁶ BCA.30-10-0-0/185-274-10. Dosya Ek: 216-A.

⁴⁷⁷ BCA.30-18-1-2/105-24-6. Dosya Ek:71-125.

⁴⁷⁸ BCA.30-18-1-2/106.62.10. Dosya Ek:13.3

⁴⁷⁹ BCA.30-18-1-2/127.83.9. Dosya Ek:13.3

⁴⁸⁰ BCA.30-18-1-2/146.26.20. Dosya Ek:73.17.

⁴⁸¹ BCA.30-18-1-2/221.46.15.

⁴⁸² BCA.30-18-1-2/302.59.17.

⁴⁸³ Resmi Gazete, S.6000, 8 Mayıs 1945.

⁴⁸⁴ BCA.490-1-0-0/266-1061-2.

⁴⁸⁵ BCA.30-10-0-0/179-236-11. Dosya Ek:203.

- Birleşmiş Milletler İnsan Haklarını ve Ana Hürriyetlerini Sağlama ve Koruma Türk Gurubu'nun kurulmasına 17 Ekim 1946 tarihinde Bakanlar Kurulunca karar verildi.⁴⁸⁶
- Türk Medeni Kanunu'na göre evlilik dışı doğan çocuğun durumu. (1946-1947)⁴⁸⁷
- Kimsesiz, terkedilmiş ve anormal çocukların korunması hakkında kanun tasarısı, 23 Ocak 1947 tarihinde Meclise sunuldu.⁴⁸⁸
- Birçok dernek ve vakfa, çocuklara yönelik yaptıkları yardım nedeniyle farklı tarihlerde vergi ve vize muafiyetleri tanındı.⁴⁸⁹
- Kadın ve çocuk ticaretinin kaldırılması ve müstehcen neşriyatın bulundurulması ve ticaretinin yasaklanmasına dair protokollerin tahsisi hakkında kanun tasarısı. (1948)⁴⁹⁰
- BM İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinin kabulü. (1948-1949)⁴⁹¹
- 33 maddeden oluşan 23 Mayıs 1949 kabul tarihli ve 5387 kanun numaralı, Korunmaya Muhtaç Çocuklar Hakkında Kanun yayımlandı.⁴⁹²
- ABD'de imzalanan, Kadın ve Çocuk Ticaretinin Kaldırılması ve Müstehcen Neşriyatın Tedavül ve Ticaretinin Kaldırılması hakkındaki protokoller kabul edilerek 25 Mayıs 1949 tarihinde onaylandı.⁴⁹³
- Türkiye, BM İnsan Hakları Evrensel Beyannamesini 27 Mayıs 1949 tarihli Resmi Gazete'de yayımlayarak yürürlüğe soktu.⁴⁹⁴
- Tescil Edilmeyen Birleşmelerle Bunlardan Doğan Çocukların Tesciline ve Gizli Kalmış Nüfus Vakalarının Cezasız Olarak Kaydına Dair Kanun, 1 Şubat 1950 tarihinde 5524 numaralı kanunla kabul edildi.⁴⁹⁵
- Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumunun faaliyetleriyle ilgili yazışmalar ve kurum yayınlarından bazı kitapçıklar. (1951)⁴⁹⁶
- Çocuk Dostları Derneği, 23 Mart 1951 tarihinde alınan Bakanlar Kurulunun 12743 karar sayısı ile genel menfaatlere yararlı derneklerden sayıldı.⁴⁹⁷
- Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumunun yeni tüzüğü, 22 Kasım 1951 tarihinde alınan Bakanlar Kurulunun 13959 karar sayısı ile onaylandı.⁴⁹⁸ Yaklaşık 20

⁴⁸⁶ BCA.30-18-1-2/112-66-6. Dosya Ek: 13-23.

⁴⁸⁷ Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi 534-37379.150299.23. ;

Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi 534-37379.150299.21.

⁴⁸⁸ BCA.30-18-1-2/112-93-1. Dosya Ek:74-746.; BCA.30-18-1-2/571-572-9.;

BCA.30-18-1-2/384-112-10.;BCA.30-18-1-2/152-16-16.; BCA.30-18-1-2/638.907-7.

⁴⁸⁹ BCA.30-18-1-2/798-651-8.;BCA.30-18-1-2/571-572-9.

⁴⁹⁰ BCA.30-18-1-2/116-41-16.

⁴⁹¹ BCA.30-18-1-2/119-30-20.

⁴⁹² Resmi Gazete, S.7217, 27 Mayıs 1949.

⁴⁹³ Resmi Gazete, S.7218, 28 Mayıs 1949.

⁴⁹⁴ BCA.30-18-1-2/119-30-20. ;Resmi Gazete, S.7217, 27 Mayıs 1949.

⁴⁹⁵ Resmi Gazete, S.7426, 7 Şubat 1950.

⁴⁹⁶ BCA.490-1-0-0/593-48.

⁴⁹⁷ Resmi Gazete, S.7786, 16 Nisan 1951. ;Bu derneğin kurucuları arasında Süreyya Ağaoğlu, İffet Oruz ve Şevket Rado vardır.

⁴⁹⁸ Resmi Gazete, S.8012, 19 Ocak 1952.

yıllık bir süreçten sonra 20 Temmuz 1973 tarihinde 7/6805 karar sayısıyla tekrardan kabul edildi.⁴⁹⁹

- Çocuk Esirgeme Kurumunun mali yönden teftiş edilmesi, 22 Şubat 1952 tarihli müfettişlik raporuna yansıdı. Müfettişlik raporu olumlu yönde verildi.⁵⁰⁰
- Yabancı uyruklu ebeveynlerin Türkiye’de doğan çocukların vatandaşlığına dair Türk kanunu uygulamaları hakkında bilgi talebi. (1952)⁵⁰¹
- Atatürk Orman Çiftliğinde kurulacak pastörize süt tesisatı konusunda UNICEF idaresiyle yapılacak sözleşme için Tarım Bakanlığının yetkili kılınması. (1953)⁵⁰²
- Milletlerarası Çocuklara Acil Yardım Fonu ile Türkiye Hükümeti arasında yapılan anlaşma, 4 Ağustos 1953 tarihinde Cumhurbaşkanlığı 1369’nolu kararnamesiyle kabul edildi.⁵⁰³
- Amerikan Türk Çocuk Kültürü Komitesinin İngilizce ve Türkçe ilk bülteni neşredildi.⁵⁰⁴
- Birleşmiş Milletler Milletlerarası Çocuklara Acil Yardım Fonu ile akdedilen teknik yardım antlaşmasının tasdik edilmesine dair kanun 10 Mart 1954 tarihinde, 6367 kanun numarasıyla kabul edildi.⁵⁰⁵
- 14-16 yaş arasındaki erkek çocukların yalnız gündüzleri, 8 saatlik normal mesaiye tabii tutulmak üzere, maden ocaklarının yerüstü işlerinde çalıştırılmasına dair kanun, 5373 karar sayısıyla 18 Haziran 1955 tarihinde kabul edildi.⁵⁰⁶
- Ankara Çocuk Sağlığı Cemiyeti, 28 Temmuz 1955 tarihinde alınan Cumhurbaşkanlığı 5634 nolu kararnamesiyle kamu yararına çalışan cemiyetler içerisinde sayıldı.⁵⁰⁷
- Tescil edilmeyen birleşmelerle bunlardan doğan çocukların cezasız tescili hakkındaki 6652 sayılı kanunun nasıl tatbik edileceğine yönelik talimatname, Dâhiliye Vekâleti tarafından 2 Nisan 1956 tarihinde yayımlandı.⁵⁰⁸
- BM’in çocuklara yardım amacı güden ve Türkiye’de çekilen renkli filmlerin banyo edilmek üzere yurt dışına çıkarılmasının onayı.⁵⁰⁹(1956)

⁴⁹⁹ Resmi Gazete, S.14634, 23 Ağustos 1973.

⁵⁰⁰ BCA.30-10-0-0/218.470.1.

⁵⁰¹ Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi-502-22184.95991.1.

⁵⁰² BCA.30-18-1-2/132-39-2.

⁵⁰³ Resmi Gazete, S.8527, 7 Ekim 1953.; BCA.30-18-1-2/133-69-8. Dosya Ek:70-47-A.

⁵⁰⁴ BCA.30-1-0-0/129-838-5. Dosya Ek: 81.

⁵⁰⁵ Resmi Gazete, S.8662, 19 Mart 1954.

⁵⁰⁶ Resmi Gazete, S.6061. 22 Temmuz 1945.

⁵⁰⁷ Resmi Gazete, S.9099, 9 Eylül 1955.

⁵⁰⁸ Resmi Gazete, S.9274, 2 Nisan 1956.

⁵⁰⁹ BCA.30-18-1-2/143-42-18.

- Çocuk Suçlulara Mahsus Ceza ve Islah Evleri hakkında umumi talimatname, Adliye Vekâleti tarafından 9 Haziran 1956 tarihinde yayımlandı.⁵¹⁰
- Ankara Çocuk Dostları Derneği, 28 Şubat 1957 tarihinde alınan 8753 karar sayılı Cumhurbaşkanlığı kararnamesiyle umumi menfaatlere fayda sağlayan cemiyetler arasında sayıldı.⁵¹¹
- 34 maddeden oluşan 15 Mayıs 1957 tarih ve 6972 sayılı Korunmaya Muhtaç Çocuklar Hakkında Kanun kabul edildi.⁵¹²
- Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu Nizamnamesi, 22 Mayıs 1957 tarihinde alınan 9050 sayılı Cumhurbaşkanlığı kararnamesiyle kabul edildi.⁵¹³
- Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF) Türkiye Şubesi tarafından Başbakan Adnan Menderes'e yazılan mektup. (1957)⁵¹⁴
- Çocuk Haklarını Müdafaa Cemiyeti'nin, merkezi Ankara'da olmak üzere kurulmasına ve yurt içinde şube açılmasına izin verilmesi. (1958)⁵¹⁵
- Zeynep Kâmil Anne ve Çocuk Sağlığını Koruma Cemiyeti, 5 Mayıs 1958 tarihinde kamu yararına çalışan dernekler içerisinde sayıldı.⁵¹⁶ 8 Temmuz 1994 tarihinde alınan 94/5857 sayılı karar sayısıyla bu karar, Bakanlar Kurulunca kaldırıldı.⁵¹⁷
- Korunmaya Muhtaç Çocuklar Hakkında Kanun, 11 Mayıs 1958 tarihinde alınan 10034 sayılı Cumhurbaşkanlığı kararnamesiyle kabul edildi.⁵¹⁸
- Merkezi Ankara'da olmak üzere, Çocuk Haklarını Müdafaa Cemiyeti'nin kurulmasına ve yurt içinde şube açılmasına 4 Aralık 1958 tarihinde izin verildi.⁵¹⁹ Bu cemiyet kamu yararına çalışan dernekler içerisinde sayıldı.⁵²⁰
- Merkezi İstanbul'da bulunan Çocuk Zekâsını Koruma ve Geliştirme Derneği'nin, ABD'de bulunan Amerikan Akli Kifayetsizlik Cemiyeti isimli bir cemiyetle işbirliği yapması hususunda, gerekli izinlerin verilmesi İcra Vekilleri Heyetince 4 Ocak 1959 tarihinde kabul edildi.⁵²¹
- Çocuk Esirgeme Kurumunun çalışmaları ve kimsesiz çocuklara yaptığı yardımların vaaz ve hutbelerde anlatılması. (1959)⁵²²
- Sosyal Hizmetler Enstitüsünün kurulmasına dair kanun 12 Haziran 1959 tarihinde kabul edildi. 22 Haziran 1959 tarihli Resmi Gazete'de

⁵¹⁰ Resmi Gazete, S.9328, 9 Haziran 1956.

⁵¹¹ Resmi Gazete, S.9568, 25 Mart 1957.

⁵¹² Resmi Gazete, S.9615, 24 Mayıs 1957.

⁵¹³ Resmi Gazete, S.9699, 6 Eylül 1957.

⁵¹⁴ BCA.30-1-0-0/7-37-111. Dosya Ek: A-4.

⁵¹⁵ BCA.30-18-1-2/150-61-18. Dosya Ek: 13-68.

⁵¹⁶ BCA.30-18-1-2/149-24-16. Dosya Ek: 13-74. ;

Resmi Gazete, S.9925, 6 Haziran 1958.

⁵¹⁷ Resmi Gazete, S.22065, 28 Eylül 1994.

⁵¹⁸ Resmi Gazete, S.9911, 21 Mayıs 1958.

⁵¹⁹ BCA.30-18-1-2/150-61-18. Dosya Ek:13-68.

⁵²⁰ BCA.30-18-1-2/153-46-7. Dosya Ek:13-68. ;

Resmi Gazete, S.10306, 15 Eylül 1959.

⁵²¹ BCA.30-18-1-2/151-68-6. Dosya Ek:13-96.

⁵²² BCA.51-0-0-0/4-33-6.

yayımlanarak yürürlüğe girdi.⁵²³Bu kurumun sınav yönetmeliği 6 Haziran 1963 tarihinde neşredildi.⁵²⁴Bu kuruma bağlı olarak Sosyal Hizmetler Akademisi açıldı. Burada yabancı uzmanlar ders verdiler.⁵²⁵1982 yılında gelindiğinde, 2574 sayılı Yükseköğretim Kanunu esas alınarak Hacettepe Üniversitesine bağlı Sosyal Hizmetler Yüksekokuluna dönüştürüldü.⁵²⁶Buradan mezun olan sosyal hizmet uzmanları⁵²⁷, ülkenin birçok noktasında istihdam edildiler.

- Deniz işlerinde çalıştırılacak çocukların asgari yaş haddinin tespiti hakkında 58 sayılı sözleşmenin tasdik edilmesi ve bu sözleşmeye Türkiye'nin katılmasına dair kanun, 25 Mayıs 1959 tarihinde 7293 sayılı kanunla kabul edildi.⁵²⁸
- Çocuk Zekâsını Koruma ve Geliştirme Derneği, 20 Ağustos 1959 tarihinde, kamu yararına çalışan dernekler içerisinde sayıldı.⁵²⁹Bu dernek, Unutulmuş Çocuklar isimli bir eser neşretti.⁵³⁰
- Ankara Çocuk Bakımı Cemiyeti, 20 Ağustos 1959 tarihinde alınan 12066 karar sayısına göre, kamu yararına çalışan cemiyetler içerisinde sayıldı.⁵³¹
- Çocuk Haklarını Müdafaa Cemiyeti, 20 Ağustos 1959 tarihinde kamuya yararlı derneklerden sayıldı.⁵³²
- Göçmenlerin Türkiye'de doğan çocuklarına tahsis edilen arazilerin borçlanmaya tabii tutularak sorumluluklarında bırakılması İmar ve İskân Vekilliği tarafından 9 Ekim 1959 tarihinde uygun görüldü.⁵³³
- BM Çocuklara Yardım Fonu İdare Meclisinin 14 Mart 1960 tarihinde New York'ta yapılacak toplantılarına Türkiye'yi temsilen Prof. Dr. İhsan Doğramacı'nın katılması İcra Vekilleri Heyetince uygun görüldü.⁵³⁴14 Mart 1960 tarihinde alınan ayrı bir resmi kararla, Doğramacı'nın bu tür toplantılara sürekli katılması kararlaştırıldı.⁵³⁵

⁵²³ Resmi Gazete, S.10233, 22 Haziran 1959.

⁵²⁴ Resmi Gazete, S.11421, 6 Haziran 1963.

⁵²⁵ BCA.30-18-1-2/228-88-14. ;BCA.30-18-1-2/175-1-19. ;BCA.30-18-1-2/178-33-16. ;BCA.30-18-1-2/192-4-17. ;BCA.30-18-1-2/201-83-4. ; BCA.30-18-1-2/243-83-1. ;BCA.30-18-1-2/247-17-2.

⁵²⁶ Resmi Gazete, Yükseköğretim Kanunu, No:2547, Kabul Tarihi: 4 Kasım 1981, S.17506, 6 Kasım 1981.

⁵²⁷ Sosyal hizmet uzmanlarının çalışma koşulları hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Oğuzhan Zengin, Nurullah Çalış, "Sosyal Hizmet Uzmanlarının Mesleki Uygulamaları ve Çalışma Koşulları", *Toplum ve Hizmet*, 7/28, (2017): 47-68.

⁵²⁸ Resmi Gazete, S.10220, 2 Haziran 1959.

⁵²⁹ BCA.30-18-1-2/153-46-8. Dosya Ek:13-96. ;Ayrıca bu cemiyetin İstanbul'daki faaliyetlerini arttırması ve eğitim-öğretim tesisi kurulması için İstanbul'un çeşitli yerlerindeki hazineye ait bazı arazilerin satılması devlet tarafından uygun görülmüştür. Bu hususta bkz. BCA.30-18-1-2/154-85-5. Dosya Ek:17. ;Resmi Gazete, S.10308, 17 Eylül 1959, ;Çocuk Zekâsını Koruma ve Geliştirme Derneği'nin tüzüğü ve uygulamaları hakkında bkz. BCA.30-1-0-0/23-131-1.

⁵³⁰ BCA.30-1-0-0/23-131-1.

⁵³¹ Resmi Gazete, S.10308, 17 Eylül 1959.

⁵³² BCA.30-18-1-2/153-46-7. Dosya Ek:13-68.

⁵³³ BCA.272-0-0-12/63-192-25.

⁵³⁴ BCA.30-18-1-2/154-79-3. Dosya Ek:105.

⁵³⁵ BCA.30-18-12/154-82-14. Dosya Ek:105.

- Türkiye’de sıtma eradikasyonu programının uygulanması konusunda Dünya Sağlık Teşkilatı ve UNICEF ile birlikte hazırlanacak faaliyet planının imzalanması. (1960)⁵³⁶
- Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumunun geçici olarak feshedilmesi ve yetkilerinin Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığınca yürütülmesine dair geçici kanun, 25 Temmuz 1960 tarihinde, 35 kanun numarasıyla kabul edildi.⁵³⁷
- Gayrimeşru çocukların tanınmaları hakkında sözleşmenin imzalanması için Mustafa Kenanoğlu’nun yetkili kılınması hakkında. (1961)⁵³⁸
- 222 sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu hükümlerine göre hazırlanan Özel Eğitime Muhtaç Çocuklar Yönetmeliği, Milli Eğitim Bakanlığı tarafından kabul edildi ve 24 Temmuz 1962 tarihli Resmi Gazete ’de neşredilerek yürürlüğe girdi.⁵³⁹Bu yönetmeliğin 40. maddesinin A fıkrasında 31 Mart 1964’de değişiklik yapıldı.⁵⁴⁰
- Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF) Türkiye Milli Komitesi’nin milli unvanını kullanmasına ve yurtdışında aynı gayeli kuruluşlarla işbirliği yapmasına izin verilmesi. (1962)⁵⁴¹
- Çocukların sokaklarda ölü hayvanlar ile oynanmasının engellenmesi için Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından halkın bilinçlendirilmesi amacıyla Diyanet kurumlarına 17 Nisan 1963 tarihinde resmi bir yazı gönderildi.⁵⁴²
- Evlilik dışı çocukların tanınmalarını kabule yetkili makamların yetkilerinin genişletilmesi hakkındaki sözleşmenin onaylanmasına dair kanun, 30 Nisan 1964 tarihinde 461 kanun numarasıyla kabul edildi.⁵⁴³
- İstanbul Çocuk Hastanesi Yardım Derneği, 4 Ağustos 1964 tarihinde alınan 6/3397 karar sayısıyla kamu yararına çalışan dernekler içerisinde sayıldı.⁵⁴⁴
- Çocuk Bakım Yuvaları Sağlık Personeli Yönetmeliği, 2 Ekim 1964 tarihli Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girdi.⁵⁴⁵
- Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu tüzüğü, 23 Ekim 1964 tarihinde 6/3825 sayılı kararnameyle kabul edildi. 1 Aralık 1964 tarihli Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girdi.⁵⁴⁶
- Tescil edilmeyen birleşmeler ile bunlardan doğan çocukların cezasız tescili hakkında kanun, 29 Mart 1965 tarihinde 554 kanun numarasıyla kabul edildi.⁵⁴⁷

⁵³⁶ BCA.30-18-12/156-8-17. Dosya Ek:105.

⁵³⁷ Resmi Gazete, S.10564, 29 Temmuz 1960.

⁵³⁸ BCA.30-18-12/161-44-7. Dosya Ek: 107.

⁵³⁹ Resmi Gazete, S.11162, 24 Temmuz 1962.

⁵⁴⁰ Resmi Gazete, S.11670, 31 Mart 1964.

⁵⁴¹ BCA.30-18-12/166-42-13/Dosya Ek: 13.

⁵⁴² BCA.51-0-0/4-34-29.

⁵⁴³ Resmi Gazete, S.11700, 11 Mayıs 1964.

⁵⁴⁴ Resmi Gazete, S.11782, 17 Ağustos 1964.

⁵⁴⁵ Resmi Gazete, S.11822, 2 Ekim 1964.

⁵⁴⁶ Resmi Gazete, S.11870, 1 Aralık 1964.

⁵⁴⁷ Resmi Gazete, S.11974, 8 Nisan 1965.

- Meşru Olmayan Çocukların Ana Bakımından Nesebinin Tesisine Ait Sözleşmenin Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun, 10 Nisan 1965 tarihinde 578 kanun numarasıyla kabul edildi.⁵⁴⁸
- Çocuk Sevenler Derneği, 3 Nisan 1965 tarihinde 6/4541 karar sayılı kararnameyle kamu yararına çalışan dernekler içerisinde sayıldı.⁵⁴⁹
- Tescil edilmeyen birleşmeler ile bunlardan doğan çocukların cezasız tescili hakkındaki 554 sayılı kanunun uygulanmasına ilişkin yönelik, İçişleri Bakanlığı tarafından yayımlandı ve 3 Mayıs 1965 tarihli Resmi Gazete’de neşredilerek yürürlüğe girdi.⁵⁵⁰
- 6972 sayılı Korunmaya Muhtaç Çocuklar hakkındaki kanunun uygulanmasına dair yönetmeliğin 81 ve 82. maddelerinin değiştirilmesine 24 Temmuz 1965 tarihinde karar verildi⁵⁵¹ ve 5 Ağustos 1965 tarihinde değiştirildi.⁵⁵²
- 1 Nisan 1965 tarihinde, 557 sayılı Nüfus Planlaması Hakkında Kanun neşredildi.⁵⁵³ Bu kanun çerçevesinde, ilk defa müstakil bir nüfus planlaması kanunu ortaya konuldu.
- Meşru olmayan çocukların ana bakımından nesebinin tesisine dair sözleşme, 6/4718 karar sayılı kararnameyle 28 Mayıs 1965 tarihinde kararlaştırıldı.⁵⁵⁴
- İstanbul Hasta Çocukları Koruma Derneği, 17 Aralık 1965 tarihinde kamu yararına çalışan dernekler içerisinde sayıldı.⁵⁵⁵
- Sosyal Hizmetler Kurumu kanun tasarısı 1966 yılında kabul edildi.⁵⁵⁶ Bu konuda arşivde, 19 Kasım 1945 tarihli bir not bulunmaktadır.⁵⁵⁷
- İstanbul Çocuk Sağlığı Derneği, 26 Ocak 1966 tarihinde kamu yararına çalışan dernekler içerisinde sayıldı.⁵⁵⁸
- Ana ve Çocuk Sağlığı Merkezleri talimatnamesi, 28 Nisan 1966 tarihinde yayımlanan 12285 sayılı Resmi Gazete’de neşredilerek yürürlüğe girdi.⁵⁵⁹
- Yabancı ülkelerde çalışan Türk işçileri ile eş ve çocukların; sosyal, ekonomik, kültürel ve diğer çeşitli ihtiyaçlarının karşılanmasına ilişkin yönetmelik, Çalışma Bakanlığınca 29 Ağustos 1967 tarihli Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girdi.⁵⁶⁰

⁵⁴⁸ Resmi Gazete, S.11978, 17 Nisan 1965.

⁵⁴⁹ Resmi Gazete, S.11984, 27 Nisan 1965.

⁵⁵⁰ Resmi Gazete, S.11988, 3 Mayıs 1965.

⁵⁵¹ BCA.30-18-12/187-44-2. Dosya Ek: 74.

⁵⁵² Resmi Gazete, S.12067, 5 Ağustos 1965.

⁵⁵³ Resmi Gazete, S.11976, 10 Nisan 1965.

⁵⁵⁴ Resmi Gazete, S.12123, 11 Ekim 1965.

⁵⁵⁵ BCA.30-18-1-2/191-77-14. Dosya Ek:13. ;Resmi Gazete, S.12196, 7 Ocak 1966.

⁵⁵⁶ BCA.30-1-0-0/51-308-1.

⁵⁵⁷ BCA.30-18-1-2/109-67-16.

⁵⁵⁸ Resmi Gazete, S.12231, 19 Şubat 1966.

⁵⁵⁹ Resmi Gazete, S.12285, 28 Nisan 1966.

⁵⁶⁰ Resmi Gazete, S.12686, 29 Ağustos 1967.

- Merkezi Ankara’da bulunan Geri Zekâlı Çocukları Koruma Derneği, 16 Aralık 1967 tarihinde kamu yararına çalışan dernekler içerisinde sayıldı.⁵⁶¹
- Çocuk Bakım Yurtları (Yuvaları) İç Yönetmeliği, 28 Aralık 1967 tarihli Resmi Gazete’de yayımlanarak Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığınca kabul edildi.⁵⁶²
- Özel Eğitime Muhtaç Çocuklar Yönetmeliği, 18 Ocak 1968 tarihli Resmi Gazete’de neşredilerek Milli Eğitim Bakanlığı tarafından kabul edildi.⁵⁶³
- Merkezi İstanbul’da bulunan İstanbul Genel Ana Çocuk Sağlığı Derneği, 3 Şubat 1968 tarihli 6/9523 karar sayılı kararnameyle, kamu yararına çalışan dernekler içerisinde sayıldı.⁵⁶⁴
- Yabancı ülkelerde çalışan Türk işçileriyle eş ve çocuklarının, mahalli mevzuat ve toplu iş sözleşmeleri gereğince yapılacak sosyal yardımlarla işverenler tarafından ayrıca yapılan yardımlar dışında kalan sosyal, ekonomik, kültürel ve diğer çeşitli ihtiyaçların zaruret görülen hallerde karşılanmasına dair yönetmelik, 3 Nisan 1968 tarihli Resmi Gazete’de yayımlanarak Çalışma Bakanlığı tarafından kabul edildi.⁵⁶⁵ Bu yönetmeliğin 11. maddesi, 15 Mayıs 1969 tarihinde⁵⁶⁶, ikinci maddesinin B ve C fıkrası 5 Ekim 1978 tarihinde değiştirildi.⁵⁶⁷
- Merkezi Bursa’da bulunan Ana Çocuk Sağlığı Yardım Derneği, 12 Temmuz 1968 tarihinde kamu yararına çalışan dernekler içerisinde sayıldı.⁵⁶⁸
- Merkezi İstanbul’da bulunan Köy Çocuklarını Yükseltme Derneği, 12 Temmuz 1968 tarihinde kamu yararına çalışan dernekler içerisinde sayıldı.⁵⁶⁹
- Gebe ve emzikli kadınların çalışma şartlarıyla emzirme odaları ve çocuk bakım yurtları (kreşler) hakkındaki tüzük, 6/11648 karar sayılı Bakanlar Kurulu kararınca 4 Nisan 1969 tarihinde kabul edildi.⁵⁷⁰
- Evlilik dışı çocukların tanınmalarını kabule yetkili makamların yetkilerinin genişletilmesi hakkındaki sözleşme, 21 Temmuz 1965 tarihinde kabul edildi. Sözleşmenin onaylanması 6/12149 Bakanlar Kurulu karar sayısınca 23 Temmuz 1969 tarihinde kararlaştırıldı.⁵⁷¹
- Çocuklara karşı nafaka mükellefiyetine uygulanacak kanuna dair sözleşmenin imzalanması için Lahey Büyükelçisi Vahit Halefoğlu’nun yetkili kılınması.⁵⁷²

⁵⁶¹ BCA.30-18-1-2/213-88-4. Dosya Ek: 13-117. ;Resmi Gazete, S.12794, 8 Ocak 1968.

⁵⁶² Resmi Gazete, S.12788, 28 Aralık 1967.

⁵⁶³ Resmi Gazete, S.12803, 18 Ocak 1968.

⁵⁶⁴ Resmi Gazete, S.12848, 14 Mart 1968.

⁵⁶⁵ Resmi Gazete, S.12865, 3 Nisan 1968.

⁵⁶⁶ Resmi Gazete, S.13199, 15 Mayıs 1969.

⁵⁶⁷ Resmi Gazete, S.16425, 5 Ekim 1978.

⁵⁶⁸ Resmi Gazete, S.12976, 14 Ağustos 1968.

⁵⁶⁹ Resmi Gazete, S.12976, 14 Ağustos 1968.

⁵⁷⁰ Resmi Gazete, S.13204, 22 Mayıs 1969. ;Resmi Gazete, S.14622, 11 Ağustos 1973.

⁵⁷¹ Resmi Gazete, S.13329, 17 Ekim 1969.

⁵⁷² BCA.30-18-1-2/250-33-7.

- Eğitimi Güç Çocuklar İlkokul Yönetmeliği, 27 Ağustos 1970 tarihli Resmi Gazete’de neşredilerek Milli Eğitim Bakanlığınca kabul edildi.⁵⁷³
- Türkiye, UNICEF, FAO ve Dünya Sağlık Örgütü arasında, 18 Mayıs 1970 tarihinde imzalanan 7/679 sayılı kararnameli yetkiyle imzalanan Türkiye’de Çocuklar İçin Besin Karışımları Üretimine Dair Uygulama Planı, 30 Temmuz 1970 tarihinde 7/1090 karar sayısıyla kabul edildi.⁵⁷⁴
- Merkezi Ankara’da bulunan Türkiye Çocuk Felci ve Diğer Virüs Hastalıklarıyla Savaş Derneği, 11 Ağustos 1971 tarihinde kamu yararına çalışan dernekler içerisinde sayıldı.⁵⁷⁵
- 24 Ekim 1956 tarihinde La Haye’de akdedilen, 10 Haziran 1970 tarihinde imzalanan ve 12 maddeden oluşan Çocuklara Karşı Nafaka Mükellefiyeti Hakkında Sözleşme, 9 Eylül 1971 tarihinde Türkiye tarafından kabul edildi ve 17 Eylül 1971 tarihinde Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girdi.⁵⁷⁶
- Çocuklara karşı nafaka mükellefiyetinde uygulanacak sözleşmenin imzalanması için Lahey Büyükelçisi Vahit Halefoğlu, Dışişleri Bakanlığı’nın bilgisi doğrultusunda Bakanlar Kurulunca 9 Mayıs 1970 tarihinde kararlaştırıldı.⁵⁷⁷ Bu sözleşme 2 Kasım 1971 tarihinde kabul edildi.⁵⁷⁸
- Merkezi İstanbul’da bulunan Çocuk Akıl Sağlığı ve Rehberliği Derneği, 4 Nisan 1972 tarihinde kamu yararına çalışan dernekler içerisinde sayıldı.⁵⁷⁹
- Merkezi Ankara’da bulunan Ana ve Çocuk Sağlığını Koruma Derneği, 27 Haziran 1972 tarihinde kamu yararına çalışan dernekler içerisinde sayıldı.⁵⁸⁰
- Merkezi Ankara’da bulunan Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu Türkiye Milli Komitesi, 22 Kasım 1972 tarihinde kamu yararına çalışan dernekler içerisinde sayıldı.⁵⁸¹ Bu komite ayrıca, 26 Mayıs 2004 tarihinde alınan Bakanlar Kurulu kararıyla, izin almadan yardım toplayan kuruluşlar içerisine dâhil edildi.⁵⁸²
- Merkezi İstanbul’da olan Spastik Çocuklar Derneği, merkezi Londra’da olan Uluslararası Beyin Felci Derneği (Internarional Cerebral Palsy Society)

⁵⁷³ Resmi Gazete, S.13592, 27 Ağustos 1970.

⁵⁷⁴ Resmi Gazete, S.13657, 4 Kasım 1970.

⁵⁷⁵ Resmi Gazete, S.13948, 6 Eylül 1971.

⁵⁷⁶ Resmi Gazete, S.13959, 17 Eylül 1971. ;Resmi Gazete, S.14052, 24 Aralık 1971. ;Resmi Gazete, S.14319, 27 Eylül 1972.; Resmi Gazete, S.14418, 11 Ocak 1973.; Resmi Gazete, S.14577, 27 Haziran 1973. ; BCA.30-18-1-2/273-79-6. Dosya Ek: 107-207.

⁵⁷⁷ BCA.30-18-1-2/250-33-7. Dosya Ek: 107-148.

⁵⁷⁸ BCA.30-18-1-2/273-79-6. Dosya Ek:107-207.

⁵⁷⁹ Resmi Gazete, S.14166, 21 Nisan 1972.

⁵⁸⁰ BCA.30-18-1-2/283-48-2. Dosya Ek: 13-285. ;Resmi Gazete, S.14249, 18 Temmuz 1972.

⁵⁸¹ Resmi Gazete, S.14752, 24 Aralık 1973. ;Resmi Gazete, S.14776, 22 Ocak 1974. ;Resmi Gazete, S.15058, 7 Aralık 1974.

⁵⁸² Resmi Gazete, S.25493, 15 Haziran 2004.

ile iş birliği yapması hususunda alınan karar, Dışişleri, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlıklarınca 22 Kasım 1973 tarihinde uygun görüldü.⁵⁸³

- Merkezi İstanbul'da bulunan Türk Spastik Çocuklar Derneği'nin kamu yararına çalışan derneklerden sayılmasına 15 Ağustos 1974 yılında karar verildi.⁵⁸⁴
- Tescil edilmeyen birleşmeler ve bunlardan doğan çocukların cezasız tescili hakkında kanun, 1826 kanun numarasıyla 20 Haziran 1974 tarihinde kabul edildi.⁵⁸⁵İlgili kanuna 10 Temmuz 1976 tarihinde bir madde eklendi.⁵⁸⁶
- Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Teşkilatı, Dünya Sağlık Teşkilatı, Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu ve Türkiye hükümeti arasında imzalanan Çocuklar İçin Besin Karışımlarının (SEKMAMA) Türkiye'de üretimi, pazarlandırılması ve ücretsiz olarak dağıtımına ilişkin antlaşma niteliğindeki uygulama, 7/9068 karar sayılı kararname ile 4 Kasım 1974 tarihinde Bakanlar Kurulunca kabul edildi.⁵⁸⁷
- Özel Eğitime Muhtaç Çocuklar Hakkında Yönetmelik, 16 Şubat 1975 tarihinde Milli Eğitim Bakanlığı tarafından kabul edildi.⁵⁸⁸
- Yabancı Ülkelerde Çalışan Türk İşçileriyle Eş ve Çocuklarının Sosyal, Ekonomik, Kültürel ve Diğer Çeşitli İhtiyaçlarının Zaruret Görülen Hallerde Karşılmasına Dair Yönetmelik 7 Ağustos 1975 tarihinde Çalışma Bakanlığınca kabul edildi.⁵⁸⁹
- Çocuk trafik eğitim parkları Hakkında yönetmelik, 13 Nisan 1976 tarihinde İçişleri Bakanlığınca kabul edildi.⁵⁹⁰
- UNICEF Türkiye Milli Komitesi Başkanı Prof. Dr. İhsan Doğramacı'nın, üye olunmayan dönemlerde UNICEF Yürütme Komisyonu toplantılarına temsilci ve gözlemci olarak katılması. (1975)⁵⁹¹
- Çocuk bakım yurtları iç yönetmeliği, 7 Eylül 1976'da kabul edildi.⁵⁹²
- Küçüklerin vatana iadesine dair Avrupa Sözleşmesi'nin onaylanması. (1976)⁵⁹³
- Türkiye ile Birleşmiş Milletler Dünya Gıda Programı arasında geliştirilen Çocuk Bakımevleri ile Bakım Yurtlarında okulöncesi yaştaki çocukların beslenmesi için sağlanacak yardıma ilişkin ilgili projenin ve planın uygulanması için Metin Ö. Karaca'nın yetkili kılınması. (1977)⁵⁹⁴

⁵⁸³ Resmi Gazete, S.14691, 20 Ekim 1973.

⁵⁸⁴ BCA.30-18-1-2/319-59-13.

⁵⁸⁵ Resmi Gazete, S.14929, 28 Haziran 1974,

⁵⁸⁶ Resmi Gazete, S.15642, 10 Temmuz 1976.

⁵⁸⁷ Resmi Gazete, S.15126, 22 Ocak 1975.

⁵⁸⁸ Resmi Gazete, S.15151, 16 Şubat 1975.

⁵⁸⁹ Resmi Gazete, S.15319, 7 Ağustos 1975.

⁵⁹⁰ Resmi Gazete, S.15558, 13 Nisan 1976.

⁵⁹¹ BCA.30-18-1-2/337-53-18. Dosya Ek: 105-461.

⁵⁹² Resmi Gazete, S.16397, 7 Eylül 1976.

⁵⁹³ BCA.30-18-1-2/352-131-17. Dosya Ek: 112-38.

⁵⁹⁴ BCA.30-18-1-2/367-51-8. Dosya Ek: 112-93.

- Paris'teki UNICEF Türkiye Daimi Elçiliğine, emekli olan Veysel Versan'ın yerine Pertev Subaşı'nın atanması. (1977)⁵⁹⁵
- Merkezi Hatay'da bulunan Hatay İli Korunmaya Muhtaç Çocukları Koruma Birliği Destekleme Derneği, 3 Mayıs 1978 tarihinde kamu yararına çalışan dernekler içerisinde sayıldı.⁵⁹⁶
- Türkiye ile Dünya Gıda ve Tarım Örgütü tarafından imzalanan Okul Çağı Öncesi Çocukların Beslenme Programı isimli proje, 7/17229 karar sayısıyla 27 Şubat 1979 tarihinde Bakanlar Kurulu tarafından kararlaştırıldı.⁵⁹⁷
- Türkiye ile UNICEF arasında düzenlenecek icra planlarını imzalamaya Özde Sarıberk'in yetkili kılınması.⁵⁹⁸
- Çocuk mahkemelerinin kuruluşu, görev ve yargılama usulleri hakkında kanun, 2253 kanun numarasıyla 7 Kasım 1979 tarihinde kabul edildi.⁵⁹⁹ Bu kanunun bazı maddeleri zaman içerisinde değiştirildi.⁶⁰⁰
- Korunmaya muhtaç çocuklara kreş ve gündüz bakımevleri hakkında yönetmelik, 9 Şubat 1980 tarihinde Maliye Bakanlığınca kabul edildi.⁶⁰¹
- Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile UNICEF arasında imzalanan Ekli Gıda ve Beslenme Planlaması ve Politikası konulu proje antlaşmasının onaylanması. (1980)⁶⁰²
- Türkiye Cumhuriyeti ile UNICEF arasında düzenlenecek Biogaz konulu teknik yardım antlaşmasının Türk hükümeti adına imzalamaya Özdem Sanberk'in yetkili kılınması. (1980)⁶⁰³
- Türkiye ile UNICEF arasında 26 Haziran 1980 tarihinde imzalanan Biogaz konulu teknik yardım antlaşması, Bakanlar Kurulu tarafından 8 Ekim 1980 tarihinde 8/1680 karar sayısıyla kabul edildi.⁶⁰⁴
- Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile UNICEF arasında imzalanan Biogaz konulu teknik yardım antlaşmasının onaylanması. (1980)⁶⁰⁵
- Yurtdışındaki Türk işçi çocuklarının eğitimi için Milli Eğitim Bakanlığı yurtdışı teşkilatının görev, yetki ve sorumlulukları hakkındaki yönetmelik 27 Ekim 1980 tarihinde Milli Eğitim Bakanlığı tarafından kabul edildi.⁶⁰⁶
- Bir evlenme akdine dayanmayan birleşmelerden doğan çocukların neseplerinin düzeltilmesine ve bu birleşmenin evlilik olarak tescillerine

⁵⁹⁵ BCA.30-18-1-2/375-195-2. Dosya Ek: 121-31.

⁵⁹⁶ BCA.30-18-1-2/372-130-8. Dosya Ek:156-24.

⁵⁹⁷ Resmi Gazete, S.16640, 17 Mayıs 1979.

⁵⁹⁸ BCA.30-18-1-2/382-282-3. Dosya Ek: 112-361.

⁵⁹⁹ Resmi Gazete, S.16816, 21 Kasım 1979.

⁶⁰⁰ Resmi Gazete, S.17160, 14 Kasım 1980, ;Resmi Gazete, S.17510, 10 Kasım 1981. ;Resmi Gazete, S.17710, 31 Mayıs 1982. ;Resmi Gazete, S.19742, 2 Mart 1988.

⁶⁰¹ Resmi Gazete, S.16895, 9 Şubat 1980.

⁶⁰² BCA.30-18-1-2/390-56-2.

⁶⁰³ BCA.30-18-1-2/397-102-8.

⁶⁰⁴ Resmi Gazete, S.17160, 14 Kasım 1980.

⁶⁰⁵ BCA.30-18-1-2/406-168-10.

⁶⁰⁶ Resmi Gazete, S.17144, 27 Ekim 1980.

yönelik kanun, 2526 kanun numarasıyla 18 Eylül 1981 tarihinde kabul edildi.⁶⁰⁷Bu kanunda zaman içerisinde bazı değişiklikler yapıldı.⁶⁰⁸

- Milli Güvenlik Konseyinin 1981 yılında aldığı karar neticesinde, 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı resmi olarak kabul edildi. Dünya üzerinde çocuklara yönelik bir bayram kutlayan ilk ve tek devlet Türkiye oldu.
- Devlet Bakanı Mehmet Özgüneş'in başkanlığındaki bir heyetin yurt dışındaki Türk işçilerine ve Türk çocuklarına götürülen din hizmetleri konusunda incelemelerde bulunmak üzere, Belçika, Hollanda ve Federal Almanya'ya gönderilmesi. (1982)⁶⁰⁹
- 12 Temmuz 1982 tarihinde Danışma Meclisi tarafından Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu tasarısı, Başbakan Bülend Ulusu imzasıyla hazırlandı.⁶¹⁰
- Halk ve çocuk kütüphaneleri yönetmeliği, 19 Ağustos 1982 tarihinde Kültür ve Turizm Bakanlığınca kabul edildi.⁶¹¹Bu yönetmeliğin bazı maddelerinde zaman içerisinde değişiklikler yapıldı.⁶¹²
- Türkiye ile UNICEF arasında 29 Kasım 1982 tarihinde imzalanan Çocuklar İçin Bütünleştirilmiş Hizmetlerin Geliştirilmesine İlişkin Çalışma Planı (1982-1984), 30 Aralık 1982 tarihinde 8/5880 kanun numarasıyla kabul edildi.⁶¹³
- Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile UNICEF arasında oluşturulan çocuklar için entegre hizmetlerin geliştirilmesi uygulama planının imzalanması hususunda İsmet Birsal ve Argün Özer'in yetkili kılınması. (1982)⁶¹⁴
- Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile UNICEF arasında oluşturulan Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti adına 29 Kasım 1982 tarihinde imzalanan, Çocuklar İçin Bütünleştirilmiş Hizmetlerin Geliştirilmesine İlişkin Çalışma Planı'nın onaylanması. (1982)⁶¹⁵
- Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile UNICEF arasında oluşturulan proje anlaşması ve faaliyet planlarının Türkiye Cumhuriyeti hükümeti adına imzalanmasında İsmet Birsal ve Argun Özer'in yetkili kılınmaları. (1983)⁶¹⁶
- Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile UNICEF arasında oluşturulan Biogaz projesi faaliyet planının onaylanması. (1983)⁶¹⁷

⁶⁰⁷ Resmi Gazete, S.17466, 27 Eylül 1981.

⁶⁰⁸ Resmi Gazete, S.17800, 2 Eylül 1982. ;Resmi Gazete, S.20873, 16 Mayıs 1991. ;

Resmi Gazete, S.20948, 2 Ağustos 1991.

⁶⁰⁹ BCA.30-18-1-2/449-461-8.

⁶¹⁰ https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/DM_/d02/c015/dm_02015073ss0349.pdf

Erişim Tarihi 26.02.2025.

⁶¹¹ Resmi Gazete, S.17787, 19 Ağustos 1982.

⁶¹² Resmi Gazete, S.18488, 13 Ağustos 1984.

⁶¹³ Resmi Gazete, S.17945,31 Ocak 1983.

⁶¹⁴ BCA.30-18-1-2/464-559-4.

⁶¹⁵ BCA.30-18-1-2/468-588-10.

⁶¹⁶ BCA.30-18-1-2/471-18-10.

⁶¹⁷ BCA.30-18-1-2/475-42-7.

- Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile UNICEF arasında imzalanan gıda ve beslenme planlama ve politika projesi için faaliyet planının onaylanması.(1983)⁶¹⁸
- Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile UNICEF arasında oluşturulan Hayata Dönük Temel Eğitim Projesi'nin imzalanması hususunda İsmet Birsal ve Argun Özer'in yetkili kılınmaları. (1983)⁶¹⁹
- İstanbul'daki Kılıç Ali Medresesi'nin, Türkiye Korunmaya Muhtaç Çocuklar Vakfınca Rehabilitasyon Bakım Evi ve Yetiştirme Yurdu olarak kullanılmasına 8 Mayıs 1983 tarihinde Bakanlar Kurulunca karar verildi.⁶²⁰
- 24 Mayıs 1983 tarihinde, 2827 sayılı Nüfus Planlaması Hakkında Kanun kabul edildi.⁶²¹
- 24 Mayıs 1983 tarih ve 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu'yla 40 maddelik çocuklara yönelik kanunlar yasalaştı⁶²² ve 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu'na binaen Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu kuruldu. Bu kanunun bazı maddelerinde ve kurumda zaman içerisinde bazı değişiklikler yapıldı.⁶²³
- Türkiye ile UNICEF arasında oluşturulan Hayata Dönük Temel Eğitim Projesi, 17 Haziran 1983 tarihinde kabul edildi.⁶²⁴
- Milletlerarası Çalışma Teşkilatı'nın 29. Genel Konferansı'nda kabul edilen, çocukların ve gençlerin sanayide işe elverişlilikleri yönünden sağlık muayenesine tabii tutulmaları hakkındaki 77 sayılı sözleşmenin onaylanması, 17 Ağustos 1983 tarihinde Türkiye tarafından kabul edildi.⁶²⁵
- Özel Eğitime Muhtaç Çocuklar Kanunu, 2916 kanun numarasıyla 12 Ekim 1983 tarihinde kabul edildi.⁶²⁶
- 17 Kasım 1983⁶²⁷, 1 Ekim 1984⁶²⁸ ve 14 Ekim 1993⁶²⁹ tarihlerinde Koruyucu Aile Yönetmeliği kabul edildi.
- Korunmaya muhtaç çocukların iş ve meslek sahibi olabilmeleri için iş yerlerinde çalıştırılma esaslarına ilişkin yönetmelik, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığınca 28 Kasım 1983 tarihinde kabul edildi.⁶³⁰

⁶¹⁸ BCA.30-18-1-2/475-43-5.

⁶¹⁹ BCA.30-18-1-2/482-83-1.

⁶²⁰ BCA.30-18-1-2/479-60-3.

⁶²¹ Resmi Gazete, S.18059, 27 Mayıs 1983.

⁶²² Resmi Gazete, S.18059, 27 Mayıs 1983.

⁶²³ Resmi Gazete, S.18761, 22 Mayıs 1985.; Resmi Gazete, S.19742, 2 Mart 1988.

⁶²⁴ Resmi Gazete, S.18153, 2 Eylül 1983. ;BCA.30-18-1-2/889-6-8.

⁶²⁵ Resmi Gazete, S.18139, 18 Ağustos 1983.

⁶²⁶ Resmi Gazete, S.18192, 15 Ekim 1983.

⁶²⁷ Resmi Gazete, S.18224, 17 Kasım 1983.

⁶²⁸ Resmi Gazete, S.18532,1 Ekim 1984.

⁶²⁹ Resmi Gazete, S.21728, 14 Ekim 1993.

⁶³⁰ Resmi Gazete, S.18235, 28 Kasım 1983.

- Çocuk Yuvaları Yönetmeliği, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığınca 6 Aralık 1983 tarihinde kabul edildi.⁶³¹Bu yönetmeliğin bazı maddelerinde zaman içerisinde değişiklikler yapıldı.⁶³²
- Milli Eğitim Bakanlığı Eğitilebilir Çocuklar İş Okulu Yönetmeliği, Milli Eğitim Bakanlığınca 20 Aralık 1983 tarihinde kabul edildi.⁶³³
- Kreş ve gündüz bakımevleri kuruluş ve işleyiş esasları hakkında yönetmelik, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığınca 26 Aralık 1983 tarihinde kabul edildi.⁶³⁴
- Sosyal Hizmetler Kurumu Genel Müdürlüğü Sicil Yönetmeliği, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığınca 26 Aralık 1983 tarihinde kabul edildi.⁶³⁵
- Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile UNICEF arasında oluşturulan temel sağlık hizmetlerinin geliştirilmesi proje antlaşmasının Türkiye Cumhuriyeti hükümeti adına imzalanması hususunda Sönmez Köksal ve Mithat Balkan'ın ayrı ayrı görevlendirilmesi.⁶³⁶
- Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Döner Sermaye İşletmeleri Yönetmeliği, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığınca 1 Ekim 1984 tarihinde kabul edildi.⁶³⁷
- Çocuk Yuvaları Yönetmeliği, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığınca 19 Kasım 1984 tarihinde kabul edildi.⁶³⁸
- Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğüne bağlı çocuk yuvaları, yetiştirme yurtları ile rehabilitasyon merkezlerinde ücretli okutulacak ders saatlerinin sayısı, ders vereceklerin nitelikleri ve benzeri hususlar, 4 Aralık 1984 tarihinde 84/8833 sayılı Bakanlar Kurulu kararıyla kabul edildi.⁶³⁹Alınan bu karar, 29 Nisan 1997 tarihinde Bakanlar Kurulunca alınan 97/9435 karar sayısıyla değiştirildi.⁶⁴⁰
- UNICEF ile teşekkül ettirilen Temel Sağlık Hizmetleri çerçevesinde Çocuk Yaşatma ve Geliştirme İşbirliği Programı konulu proje antlaşmasını ve değişiklik belgelerini onaylamaya Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı Müsteşarı Prof. Dr. Yunus Müftü'nün yetkili kılınması. (1985)⁶⁴¹
- Çocuk ölümlerinin engellenmesi amacıyla, gerekli tedbirlerin alınması için hazırlanan 1985/10 numaralı Başbakanlık Genelgesi 27 Haziran 1985 tarihinde yayımlandı.⁶⁴²

⁶³¹ Resmi Gazete, S.18243, 6 Aralık 1983.

⁶³² Resmi Gazete, S.19842, 14 Haziran 1988.

⁶³³ Resmi Gazete, S.18257, 20 Aralık 1983.

⁶³⁴ Resmi Gazete, S.18263, 26 Aralık 1983.

⁶³⁵ Resmi Gazete, S.18263, 26 Aralık 1983.

⁶³⁶ BCA.30-18-1-2/499-168-1.

⁶³⁷ Resmi Gazete, S.18532, 1 Ekim 1984.

⁶³⁸ Resmi Gazete, S.18580, 19 Kasım 1984.

⁶³⁹ BCA.30-18-1-2/521.294.3.

⁶⁴⁰ BCA.30-18-1-2/879.969.5.

⁶⁴¹ BCA.30-18-1-2/531-359-8.

⁶⁴² Resmi Gazete, S.18794, 27 Haziran 1985.

- Türkiye, UNICEF ve Dünya Sağlık Teşkilatı (WHO) arasında 29 Mayıs 1985 tarihinde imzalanan Temel Sağlık Hizmetleri Çerçevesinde Çocuk Yaşatma ve Geliştirme İşbirliği Programı isimli antlaşma, 9 Eylül 1985 tarihinde 85/9842 karar sayısıyla kabul edildi.⁶⁴³
- Spastik Çocuklar Özel Rehabilitasyon Merkezleri Kuruluş ve İşleyiş Esasları Hakkındaki Yönetmelik, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığınca 21 Mart 1986 tarihinde kabul edildi.⁶⁴⁴
- Çıraklık ve Mesleki Eğitim Kanunu, 16 Haziran 1986 tarihinde kabul edildi.⁶⁴⁵
- Merkezi Türkiye’de bulunan Gürson Çocuk Sağlığı Vakfı, merkezi Münih’te olan uluslararası Aktion Sonnenschein ve merkezi Cenevre’de olan International Association for Maternal and Neonatal Health isimli kuruluşlarla işbirliği yapılmasına yönelik Bakanlar Kurulu kararı, 86/10747 karar sayısıyla 24 Haziran 1986 tarihinde kabul edildi.⁶⁴⁶
- UNICEF Yürütme Kurulu’nun 1 Ağustos 1986, 1 Ağustos 1989 tarihleri arasında düzenlenecek olan toplantılarına hükümetimizi temsilen Prof. Dr. İhsan Doğramacı’nın katılması. (1986)⁶⁴⁷
- Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Ayni ve Nakdi Yardım Yönetmeliği, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığınca 28 Eylül 1986 tarihinde kabul edildi.⁶⁴⁸Bu yönetmeliğin bazı maddelerinde zaman içerisinde değişiklikler yapıldı.⁶⁴⁹
- Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü Zihinsel Özürlüler Rehabilitasyon Merkezi Yönetmeliği, sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığınca 8 Ocak 1987 tarihinde kabul edildi.⁶⁵⁰Bu yönetmelikte zaman içerisinde bazı değişiklikler yapıldı.⁶⁵¹
- Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü Görme Engelliler Rehabilitasyon Merkezleri Yönetmeliği, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığınca 2 Şubat 1987 tarihinde kabul edildi.⁶⁵²
- UNICEF Yürütme Kurulu’nun 1 Ağustos 1986-1 Ağustos 1989 tarihleri arasında düzenlenecek olan toplantılarına Türkiye’yi temsilen Mithat Çoruh ile Münevver Bertan’ın katılmaları. (1987)⁶⁵³
- Evlilik dışında doğan çocukların tanınmasına dair bir sözleşme 1987 yılında gündeme geldi. Yapılan görüşmeler neticesinde bu sözleşme

⁶⁴³ Resmi Gazete, S.18888, 4 Ekim 1985.

⁶⁴⁴ Resmi Gazete, S.19054, 21 Mart 1986.; Bu yönetmelik 13 Mart 2005 tarihinde yürürlükten kaldırıldı.

⁶⁴⁵ Resmi Gazete, S.19139, 19 Haziran 1986.

⁶⁴⁶ Resmi Gazete, S.19170, 20 Temmuz 1986.

⁶⁴⁷ BCA.30-18-1-2/558-497-10.

⁶⁴⁸ Resmi Gazete, S.19235, 28 Eylül 1986.

⁶⁴⁹ Resmi Gazete, S.19639, 19 Kasım 1987. ;Resmi Gazete, S.21803, 29 Aralık 1993.

⁶⁵⁰ Resmi Gazete, S.19335, 8 Ocak 1987.

⁶⁵¹ Resmi Gazete, S.19724, 13 Şubat 1988.

⁶⁵² Resmi Gazete, S.19379, 21 Şubat 1987.

⁶⁵³ BCA.30-18-1-2/574-588-9.

Cumhurbaşkanı Kenan Evren imzasıyla 27 Nisan 1987 tarihinde kabul edildi.⁶⁵⁴Bu sözleşmede zaman içerisinde birçok değişiklik yapıldı.⁶⁵⁵

- Sağlık Hizmetleri Temel Kanunu, 7 Mayıs 1987 tarihinde 3359 kanun numarasıyla kabul edildi.⁶⁵⁶
- Özel çocuk kulüpleri kuruluş ve işleyiş esasları hakkında yönetmelik, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığınca 23 Ağustos 1987 tarihinde kabul edildi.⁶⁵⁷
- Bazı kamu kurumlarında açılacak Çocuk Bakımevleri hakkında yönetmelik, 87/12197 karar sayısıyla 12 Ekim 1987 tarihinde kabul edildi.⁶⁵⁸
- Sanayi ve Ticaret Bakanlığı tarafından, çocuk oyuncaklarının güvenli olması için mecbur uyulması gereken kurallar, 17, 29 ve 30 Temmuz 1988 tarihlerinde Resmi Gazete’de neşredildi.⁶⁵⁹
- Türkiye ile UNICEF arasında hazırlanan, Türk Hükümeti ile UNICEF Arasında 1988-1992 İş Birliği programının onaylanması için Sumru Noyan’ın yetkili kılınmasına, 14 Nisan 1989 tarih ve 89/14011 sayılı kararla Bakanlar Kurulunca karar verildi.⁶⁶⁰
- Merkezi Bursa’da olan, Bursa Zihinsel Özürlü Çocukları Koruma Derneği, 16 Haziran 1989 tarihinde, kamu yararına çalışan derneklerden sayıldı.⁶⁶¹
- Birleşmiş Milletler ve İhtisas Kuruluşları ile 21 Ekim 1965 tarihli değiştirilmiş Teknik Yardım Standart Anlaşması uyarınca, Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu İle imzalanan Türk Hükümeti İle UNICEF arasında 1988-1992 İş Birliği Programı-uygulama planının onaylanması. (1989)⁶⁶²
- Türkiye ile UNICEF arasında imzalanan, 1989-1992 İşbirliği Programı-Uygulama Planı’nın onaylanmasına 17 Ağustos 1989 tarihinde karar verildi.⁶⁶³
- Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğünün teftiş kurulu yönetmeliğinin bazı maddelerinde 29 Eylül 1989⁶⁶⁴, 12 Mart 1991⁶⁶⁵, 21 Aralık 1991⁶⁶⁶ ve 17 Nisan 1992⁶⁶⁷ ve 14 Ağustos 1993 tarihlerinde değişiklikler yapıldı.⁶⁶⁸

⁶⁵⁴ BCA.30-18-1-2/575-593-5.

⁶⁵⁵ Resmi Gazete, S.19424, 7 Nisan 1987. ; Resmi Gazete, S.19510, 7 Temmuz 1987. ; Resmi Gazete, , S.20048, 13 Ocak 1989. ; Resmi Gazete, S.20788, 16 Şubat 1991.

⁶⁵⁶ Resmi Gazete, S.19461, 15 Mayıs 1987.

⁶⁵⁷ Resmi Gazete, S.19553,23 Ağustos 1987.

⁶⁵⁸ Resmi Gazete, S.19658,8 Aralık 1987.

⁶⁵⁹ Resmi Gazete, S.19875, 17 Temmuz 1988. ;Resmi Gazete, S.18119, 29 Temmuz 1983. ; Resmi Gazete, S.19884, 30 Temmuz 1988.

⁶⁶⁰ BCA.30-18-1-2/622-826-1.

⁶⁶¹ Resmi Gazete, S.20227, 20 Temmuz 1989.

⁶⁶² BCA.30-18-1-2/687-214-5.

⁶⁶³ Resmi Gazete, S.20320, 22 Ekim 1989. ;BCA.30-18-1-2/622-826-1.

⁶⁶⁴ Resmi Gazete, S.20297, 29 Eylül 1989.

⁶⁶⁵ Resmi Gazete, S.20812, 12 Mart 1991.

⁶⁶⁶ Resmi Gazete, S.21088, 21 Aralık 1991.

⁶⁶⁷ Resmi Gazete, S.21202, 17 Nisan 1992.

⁶⁶⁸ Resmi Gazete, S.21668, 14 Ağustos 1993.

- Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu hizmetlerine katılım sağlanması ve destek sağlayanların onurlandırılmasına ilişkin yönetmelik, 6 Ekim 1989 tarihinde Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğünce kabul edildi.⁶⁶⁹Bu yönetmelikte zaman içerisinde bazı değişiklikler yapıldı.⁶⁷⁰
- Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi, 20 Kasım 1989 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Kurulunda kabul edildi.
- Avrupa Sosyal Şartı isimli uluslararası belge, Türkiye tarafından 16 Haziran 1989 tarihinde 3581 kanun numarasıyla kabul edildi.⁶⁷¹
- Bakanlar Kurulu tarafından Korunmaya Muhtaç Çocuklar Vakfı'na vergi muafiyeti tanınmasına 7 Aralık 1989 tarihinde karar verildi.⁶⁷²
- Çocuk bakımevlerinde her bir çocuk için alınacak ücretin belirlenmesi hakkında, Maliye ve Gümrük Bakanlığınca 112 seri nolu genel tebliğ, 15 Ocak 1990 tarihinde yayımlandı.⁶⁷³Bu ücretlerde zaman içerisinde bazı güncellemeler yapıldı.⁶⁷⁴
- Merkezi Ankara'da olan, Fenilketonürlü Çocukları Tarama ve Koruma Derneği, 7 Haziran 1990 tarihinde kamu yararına çalışan derneklerden sayıldı.⁶⁷⁵
- Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin hükümet adına imzalanması hususunda, BM Daimi Temsilci Büyükelçi Mustafa Akşin 22 Ağustos 1990'da yetkili kılındı.⁶⁷⁶
- Sağlık Bakanı Halil Şıvgın ve mahiyetinin, 27 Eylül-2 Ekim 1990 tarihlerinde New York'ta yapılacak Dünya Çocuklarını Koruma Toplantısı'na katılması, 27 Eylül 1990 tarihinde 955 sayılı Bakanlar Kurulu kararıyla kabul edildi.⁶⁷⁷
- Türkiye ile UNICEF arasında 11 Ekim 1991 tarihinde imzalanan, Türkiye Cumhuriyeti-UNICEF 1991-1995 Ana Uygulama Planı, Bakanlar Kurulu'nun 91/2382 karar sayısıyla kabul edildi.⁶⁷⁸
- Türkiye Çocuk Çevre Kulüpleri Yönetmeliği, Milli Eğitim Bakanlığınca 13 Nisan 1991 tarihinde kabul edildi.⁶⁷⁹

⁶⁶⁹ Resmi Gazete, S.20304, 6 Ekim 1989.

⁶⁷⁰ Resmi Gazete, S.21873, 10 Mart 1994.

⁶⁷¹ BCA.30-18-1-2/629-864-4.

⁶⁷² BCA.30-18-1-2/638-907-7.

⁶⁷³ Resmi Gazete, S.20399, 11 Ocak 1990.

⁶⁷⁴ Resmi Gazete, S.20764, 23 Ocak 1991, ;Resmi Gazete, S.21488, 6 Şubat 1993.

Resmi Gazete, S.21813, 9 Ocak 1994.

⁶⁷⁵ Resmi Gazete, S.20610, 19 Ağustos 1990.

⁶⁷⁶ BCA.30-18-1-2/658-84-2.

⁶⁷⁷ BCA.30-18-1-2/661-98-5

⁶⁷⁸ Resmi Gazete, S.21059, 22 Kasım 1991.

⁶⁷⁹ Resmi Gazete, S.20844, 13 Nisan 1991.

- Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile UNICEF arasında hazırlanan Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti-UNICEF 1991-1995 ana planını imzalamak üzere Sumru Noyan'ın yetkili kılınması.⁶⁸⁰
- Türkiye ile UNICEF arasında imzalanan Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti-UNICEF 1991-1995 Ana Uygulama Planı'nın onaylanması, Bakanlar Kurulunca 28 Ekim 1991 tarihinde kararlaştırıldı.⁶⁸¹
- Milli Eğitim Bakanlığı Zihinsel Özürlü Çocuklara Eğitim Uygulamaları Yönetmeliği, 22 Haziran 1992 tarihinde Milli Eğitim Bakanlığınca kabul edildi.⁶⁸²
- Sanayiye yönelik iş yerlerinde çalıştırılacak çocukların asgari yaş sınırını belirleyen 59 sayılı Uluslararası Çalışma Sözleşmesi, 3849 kanun numarasıyla 26 Kasım 1992 tarihinde kabul edildi.⁶⁸³
- Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü özürlülerin tespiti, incelenmesi, bakım ve rehabilitasyonuna dair yönetmelik, 19 Ağustos 1993 tarihinde Devlet Bakanlığı tarafından kabul edildi.⁶⁸⁴
- Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü işitme ve konuşma özürlüler özel rehabilitasyon merkezleri yönetmeliği, 6 Şubat 1994 tarihinde Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğünce kabul edildi.⁶⁸⁵
- Spastik Çocuklar Vakfına 7 Eylül 1994 tarihinde vergi muafiyeti tanındı.⁶⁸⁶
- Çocuk Haklarına Dair Sözleşme, Türk hükümetince 9 Aralık 1994 tarihinde 4058 kanun numarasıyla kabul edildi.⁶⁸⁷ 23 Aralık 1994 tarihinde Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel imzasıyla 94/6423 karar sayısıyla onaylandı.⁶⁸⁸
- Korunmaya muhtaç çocukların işe yerleştirilmelerine ilişkin tüzük, 95/6542 karar sayısıyla 10 Şubat 1995 tarihinde alınan Bakanlar Kurulu kararınca kabul edildi.⁶⁸⁹
- Yetiştirme yurtlarının kuruluş ve işleyişine dair yönetmelik, 13 Kasım 1995 tarihinde yayımlandı.⁶⁹⁰
- Türkiye ile UNICEF arasında imzalanan, Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ve Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu Ana Uygulama Planı 1997-2000'nin onaylanması 30 Temmuz 1997 tarihinde Bakanlar Kurulunca kabul edildi.⁶⁹¹

⁶⁸⁰ BCA.30-18-1-2/687-214-5.

⁶⁸¹ Resmi Gazete, S.21059, 22 Kasım 1991.; BCA.30-18-1-2/696-244-2.

⁶⁸² Resmi Gazete, S.21262, 22 Haziran 1992.

⁶⁸³ Resmi Gazete, S.21433, 12 Aralık 1992.

⁶⁸⁴ Resmi Gazete, S.21673, 19 Ağustos 1993.

⁶⁸⁵ Resmi Gazete, S.21841. 6 Şubat 1994.

⁶⁸⁶ BCA.30-18-1-2/789-618-10.

⁶⁸⁷ Resmi Gazete, S.22138, 11 Aralık 1994.

⁶⁸⁸ Resmi Gazete, S.22184, 27 Ocak 1995.; BCA.30-18-1-2/799-654-3.

⁶⁸⁹ Resmi Gazete, S.22218, 2 Mart 1995.; BCA.30-18-1-2/803.668.2.

⁶⁹⁰ Resmi Gazete, S.22462, 13 Kasım 1995.

⁶⁹¹ Resmi Gazete, S.23085. (Mükerrer Sayı) 19 Ağustos 1997. ; BCA.30-18-1-2/889-6-8.

- Uluslararası Çalışma Örgütü tarafından 1973’de Cenevre’de kabul edilen İstihdama Kabulde Asgari Yaşa İlişkin 138 Sayılı Sözleşme, 25 Mayıs 1998 tarihinde 98-11184 sayılı karar sayısıyla kabul edildi. Bu sözleşme, 21 Haziran 1998 tarihinde yayımlanan 23379 sayılı Resmi Gazete’de neşredilerek yürürlüğe girdi.⁶⁹²
- Çocuk Haklarının Kullanılmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi, 25 Ocak 1996 tarihinde Strazburg’da kabul edilmiş ve Türkiye, bu antlaşmayı 9 Haziran 1999 tarihinde imzalamıştır. İlgili antlaşma, 1 Şubat 2001 tarihli Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girdi.⁶⁹³
- Merkezi Ankara’da bulunan İlgi Otistik Çocukları Koruma Derneği, 21 Ağustos 1996 tarihinde kamu yararına çalışan dernekler içerisinde sayıldı.⁶⁹⁴
- 23 Ocak 1997 tarihinde imzalanan Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ve Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu Ana Uygulama Planı 1997-2000’nin onaylanması. (1997)⁶⁹⁵
- Merkezi Edirne’de bulunan Zihin ve Hareket Özürlü Çocukları Koruma Derneği, 26 Kasım 1997 tarihinde kamu yararına çalışan dernekler içerisinde sayıldı.⁶⁹⁶
- Avrupa Konseyi çerçevesinde imzaya açılan Çocuk Haklarının kullanılmasına ilişkin Avrupa Sözleşmesi’nin imzalanması hususunda Daimi Elçi Alev Kılıç’ın yetkilendirilmesi.⁶⁹⁷
- Çocuk Hakları Sözleşmesi’nin 43. maddesinin 2 numaralı fırfasında yapılan değışikliğin onaylanması. (1999)⁶⁹⁸
- 20 Ekim 1997’de Strazburg’da imzalanan Çocukların Velayetine İlişkin Kararların Tanınması ve Tenfizi ile Çocukların Velayetinin Yeniden Tesisine İlişkin Avrupa Sözleşmesi, 4 Temmuz 1999 tarih ve 4443 sayılı kanunla uygun bulundu. Türkiye tarafından 1 Ekim 1999’da onaylandı.⁶⁹⁹
- Kötü Şartlardaki Çocuk İşçiliğinin Yasaklanması ve Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Acil Önlemler Sözleşmesi’nin onaylanmasına yönelik 16 maddeden oluşan kanun, 25 Ocak 2001 tarihinde kabul edildi. 3 Şubat 2001 tarih ve 24307 sayılı Resmi Gazete’de neşredilerek yürürlüğe girdi.⁷⁰⁰
- Türkiye ile UNICEF arasında imzalanan, Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ve Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu İşbirliği Ana Uygulama

⁶⁹² Resmi Gazete, S.23379. 21 Haziran 1998.

⁶⁹³ Resmi Gazete, S.24305, 1 Şubat 2001.

⁶⁹⁴ BCA.30-18-1-2/855-873-5.

⁶⁹⁵ BCA.30-18-1-2/889-6-8.

⁶⁹⁶ BCA.30-18-1-2/909-75-5.

⁶⁹⁷ BCA.30-18-1-2/997-367-5.

⁶⁹⁸ BCA.30-18-1-2/1011-422-9.

⁶⁹⁹ BCA.30-18-1-2/1013-436-3.

⁷⁰⁰ Resmi Gazete, S.24307. 3 Şubat 2001.

Planı 2001-2005'in onaylanması Bakanlar Kurulunca 28 Eylül 2001 tarihinde kabul edildi.⁷⁰¹

- 8 Eylül 2000 tarihinde ABD'nin New York'ta imzalanan Çocuk Haklarına Dair Sözleşmeye Ek, Çocuk Satışı Çocuk Fahişeliği ve Çocuk Pornografisi İle İlgili İhtiyari Protokolün ekli beyan yapılmak suretiyle onaylanması, 28 Mayıs 2002 tarihinde kararlaştırıldı.⁷⁰²
- 8 Eylül 2000 tarihinde ABD'nin New York'ta imzalanan Çocuk Haklarına Dair Sözleşmeye Ek Çocukların Silahlı Çatışmalara Dâhil Olmaları Konusundaki İhtiyari Protokol'ün, ekli beyanlar yapılmak suretiyle onaylanmasının uygun bulunması, 16 Ekim 2003 tarihinde 4991 karar sayısıyla onaylandı.⁷⁰³
- Türkiye, BM Genel Kurulu'nda kabul edilen ve 23 Mart 1976 tarihinde yürürlüğe giren Siyasi ve Medeni Haklar Uluslararası Sözleşmesi'ni 2003 yılında kabul etti.⁷⁰⁴
- Engelliler hakkında kanun, 5378 kanun numarasıyla 1 Temmuz 2005 tarihinde kabul edildi ve 7 Temmuz 2005 tarih ve 25868 sayılı Resmi Gazete'de neşredilerek yürürlüğe girdi. Bu kanunda çocuklara yönelik maddeler de bulunmaktadır.⁷⁰⁵
- 22 Kasım 2007 tarihinde kabul edilen ve 31 maddeden oluşan 5717 sayılı Uluslararası Çocuk Kaçırmanın Hukuki Yön ve Kapsamına Dair Kanun, Resmi Gazete'de 4 Aralık 2007 tarihinde neşredilerek yürürlüğe girdi.⁷⁰⁶
- Çocuk Haklarına Dair Sözleşmenin Başvuru Usulüne İlişkin İhtiyari Protokolün Onaylanmasının Uygun Bulunmasına dair kanun, 9 Mart 2017 tarihinde kabul edildi. 3 Nisan 2017 tarihli Resmi Gazete'de neşredilerek yürürlüğe girdi.⁷⁰⁷
- Birçok üniversitede normal ve özürlü (engelli) çocuklara yönelik araştırma merkezleri açıldı⁷⁰⁸ ve birçok kamu kurumunda çocuklara yönelik eylem planları hazırlandı.⁷⁰⁹

Yukarıda, genel hatlarıyla verilen çocuklara ve çocuk haklarına yönelik arşiv belgelerinin ortaya çıkmasında ve çocuklara yönelik siyasi gelişmelerin şekillenmesinde, ulusal ve uluslararası olaylar etkili olmuştur. Özellikle Türkiye'de

⁷⁰¹ Resmi Gazete, S.24565 (Mükerrer), 26 Ekim 2001.

⁷⁰² Resmi Gazete, S.24799. 28 Haziran 2002.

⁷⁰³ Resmi Gazete, S.25266, 21 Ekim 2003.

⁷⁰⁴ <https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d22/c016/tbmm22016089ss0150.pdf>

Erişim Tarihi 13.02.2025.

⁷⁰⁵ Resmi Gazete, S.25868. 1 Temmuz 2005.

⁷⁰⁶ Resmi Gazete, Kabul Tarihi: 22 Kasım 2007, Kanun No: 5717, S.26720, C.46, 4 Aralık 2007.

⁷⁰⁷ Resmi Gazete, S.300027, 3 Nisan 2017.

⁷⁰⁸ Bu hususta Resmi Gazete'nin arşivine bkz.

<https://www.resmigazete.gov.tr/>

⁷⁰⁹ Resmi Gazete, S.28851, 14 Aralık 2013.

yaşanan siyasi gelişmeler, toplumsal olaylar, darbeler ve hükümet değişiklikleri, kanunların çerçevesini belirlemiştir. İçerikleri itibariyle birçok konu başlığı ele alınmakla beraber hukuk, eğitim, sosyal ve kültürel hayat, güvenlik, vatandaşlık işleri, sağlık, diplomasi, iş ve çalışma saatlerinin belirlenmesi, sosyal yardımlar, cemiyetlerin ve vakıfların durumu ile çocuklara yönelik kamu kurumlarının yapısı üzerinde yasal düzenlemelerin yapıldığı görülmüştür.

Cumhuriyet dönemi belgeleri kronolojik olarak irdelendiğinde, çıkarılan kanunların ve yasal düzenlemelerin ulus toplum oluşturma düşüncesi etrafında başlatıldığı ve zaman içerisinde küreselleşmeye evirildiği görülmüştür. Başlangıçta, Türkiye’de yaşayan çocukların temel ve acil ihtiyaçlarının giderilmesi amaçlanmıştır. Yıllar içerisinde yaşanan siyasi, askeri ve sosyal gelişmeler neticesinde temel ihtiyaçların yanı sıra sosyal haklara yönelik de düzenlemeler yapıldığı görülmüştür. Bu düzenlemelerin ekseriyeti Batı menşei olup, Avrupa ve ABD örnek alınmıştır.

BEŞİNCİ BÖLÜM

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Çocuk ve çocuklara yönelik haklar konusu, ilk insandan itibaren var olan uzun soluklu bir sürecin araştırma konusudur. Tarihi süreçte birçok devletin, milletin ve medeniyetin gündeminde olan bu konunun bilimsel mahiyette şekillenmesi ve akademi dünyasına kazandırılması Avrupa’da başlamış, Türkiye bu süreci elçilikler üzerinden yakından takip etmiştir. Türklerde bu konunun ilk emareleri İslamiyet öncesi Türk topluluklarında görülmüş, geniş kapsamlı yapılanma Osmanlı Devleti’nde başlatılmış, kurumsallaşması ise Atatürk döneminde gerçekleşmiştir. Yüzyıllar boyunca süre gelen bu süreç günümüzde dahi devam etmektedir.

1923’den 1950 yılına kadar aralıksız devam eden CHP’nin iktidar yıllarında, toplumsal sorunlar ülkenin kendi öz kaynaklarından giderilmeye çalışılmıştır. Avrupa yakından takip edilse de birçok düzenleme Türkiye’ye uyarlanmış, olduğu gibi kabul edilmemiştir. Bu tespit özellikle Atatürk dönemi için geçerlidir. Medeni Kanun, Ticaret Kanunu gibi birçok temel kanun veya uygulama Avrupa’dan olduğu gibi alınmamış, Türkiye’nin kültürel ve sosyal yapısına uyarlanmıştır. Bu durumun en bariz örneği Medeni Kanun’dur. Adliye Vekili Mahmut Esat Bey tarafından oluşturulan komisyondaki yapılan araştırmalar neticesinde Türkiye Cumhuriyeti’ne en uygun Medeni Kanunu’nun İsviçre’de olduğu kanaatine varılmıştır. Çünkü İsviçre Medeni Kanunu çocukları, yetimleri ve aile yapısını korumaktaydı. İnsana değer veren, doğumdan ölüme kadar birçok hakkı barından bu medeni kanun Türkiye için en uygun olanıydı. Ayrıca Türkiye’nin uluslararası düzene geçiş sağlaması için kaybedecek zamanı yoktu. Bu nedenle çeviri faaliyetlerine 11 Eylül 1924 tarihinde başlandı ve 24 Aralık 1925 tarihinde tamamlandı. Böylelikle Türk Medeni Kanunu, 17 Şubat 1926 tarihinde kabul edildi.

İsmet İnönü’nün Cumhurbaşkanlığı yıllarına denk gelen İkinci Dünya Savaşı sürecinde çocukların çalışma sürelerinde bazı düzenlemeler yapıldı. Eli silah tutan erkeklerin silahlı altına alınması ve bu nedenle Türkiye’deki üretimin sekteye uğraması yasal düzenlemelerin esas gerekçesini oluşturmaktaydı. Bu dönemde Türkiye’nin Sovyet Rusya ile olan siyasi ilişkilerinde kargaşa ortamı hâkimdi. Sovyet Rusya’nın Türkiye’den üs ve toprak talep etmesi, İnönü Türkiye’si’nin Batı’ya yaklaşmasına

zemin hazırladı ve bazı antlaşmaların yapılmasına neden oldu. İsmet İnönü döneminde Avrupa ve ABD ile zorunlu yakınlaşma süresi Demokrat Parti' döneminde zirveye ulaştı. Demokrat Parti'nin 1950 seçimleri sonucunda iktidara gelmesi Türk devletinin rotasını Avrupa'ya, ABD'ye ve NATO'ya çevirmesine neden oldu. Kurumlar yeniden dizayn edildi. Sosyal, siyasi, eğitim, akademi ve hukuki yapılanmalar oluşturuldu. ABD ve NATO denklemine kanunlar ve yasal düzenlemeler hazırlandı. Bu durumun en bariz nedeni, yukarıda da bahsedildiği üzere Sovyet Rusya'nın tutumu ve Türkiye'de komünizmin yayılma korkusuydu. Bu yıllarda yapılan kanunlar ve açılan kamu kurumlarında çocuklara da yer verildi. Avrupa'daki çocuk teşkilatlarına üye olundu. Çocuk Esirgeme Kurumunun nizamname, tüzük ve yapısı bu dönemde değiştirildi. Amerikan-Türk Çocuk Kültürü Komitesi ve yayın organı bu yıllarda açıldı.

Yaklaşık 10 yıllık siyasi iktidarını 1960 yılında tamamlayan DP'den sonra gelen hükümetler, çocuklara yönelik kanun yapma veya kurumları yenilemeyi düzensiz aralıklarla devam ettirdi. Çünkü 1960 ile 1980 arasında darbeler, çatışmalar, üniversite olayları, darbe girişimleri kısacası kaos ortamı yaşandı. Bu nedenle Türkiye'de, olağanüstü hal ilan edilen yıllar dahi oldu. Böyle çalkantılı yıllarda, özel eğitime muhtaç çocuklar hakkında yönetmelik ancak 1975 yılında kabul edilebildi.

12 Eylül 1980 Darbesi ve sonrasında yaşananlar, Türkiye'deki çocuklara yönelik kurumların geleceğini ve yapısını sil baştan yeniden belirledi. Bu süreçte, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu yasalaştı, ayrıca zihinsel engelli çocuklara yönelik rehabilitasyon merkezleri yönetmeliği kabul edildi. Birçok tayin ve terfi işlemleri yine bu dönemde yapıldı. Koruyucu Aile Kanunu Yönetmeliği ilk kez 1983 yılında kabul edildi. Bu yönetmelikte zaman içerisinde birçok değişiklik yapıldı. Koruyucu Aile Uygulaması ilk defa 1961 yılında hayata geçirilse de alt yapısı oluşturulamadığından 1983 yılına kadar işlevselliğini tam manasıyla kazanamadı. 1983 yılında Koruyucu Aile Yönetmeliği'nin kabulü ve 2011'de Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının kurulmasıyla bu uygulama daha etkin bir hale geldi.⁷¹⁰

12 Eylül 1980 Darbesi'nden yıllar sonra çok partili hayata geçiş yeniden sağlandı, seçimler yenilendi ve siyasi partiler dönemi yeniden başlatıldı. Bu dönemde yaşanan

⁷¹⁰ Ercüment Erbay ve Nurullah Çalış, "Türkiye'de Koruyucu Aile Hizmetlerine Yönelik Uzman Görüşleri", *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20/40, (2021): 443.

en önemli gelişme, Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin onaylanması ve TBMM tarafından kabul edilmesi oldu. Arşiv belgelerinden anlaşıldığı kadarıyla 1980 yılından itibaren özellikle UNICEF ile olan ilişkilerde dikkat çekici artış yaşandı.

Çocuklara ve çocuk haklarına yönelik bu süreç günümüzde dahi devam etmektedir. Yakın dönemde, müstakil şekilde çocuklara yönelik yasal metinler olduğu gibi içeriğinde çocukların da yer aldığı önemli kanunlar ve yönetmelikler de vardır. 4320 sayılı Ailenin Korunmasına Dair Kanun (1998), Emniyet Genel Müdürlüğü Çocuk Şube Müdürlüğü/Büro Amirliği Kuruluşu (2001), 4787 sayılı Aile Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yargılama Usullerine Dair Kanun (2003), Denetimli Serbestlik ve Yardım Merkezleri İle Koruma Kurulları Kanunu (2005), 5490 sayılı Nüfus Hizmetleri Kanunu (2006), bu önemli kanunlardan bazılarıdır. Çocuk haklarına yönelik bu tür kanunların ve konu başlıklarının bir arada irdelendiği akademik çalışmaların sayısı az olmakla beraber, Giresun Üniversitesi Çocuk Hakları ve Uygulama Merkezi tarafından hazırlanan “Çocuk Hakları Sözlüğü ve Çocuk Hakları Ansiklopedisi” isimli interaktif veri tabanı, bu konuda önemli bir eksikliği gidermektedir.⁷¹¹

Çalışma süreci boyunca temin edilen belgeler ve bilgiler ışığında şu önemli tespitler yapılmıştır;

- İslami dönem Türk devletlerinde kurumsal olarak çocuklara verilen ilk hak, eğitim hayatına yönelik oldu. İlk defa, İlhanlı hükümdarı Gazan Han idaresinde kimsesiz çocukların yetiştirilmesine yönelik mektepler açıldı.⁷¹² Selçuklu İmparatorluğu'nun önemli simalarından Nureddin Zengi döneminde kurulan ve Mekatibü'l Eytam denilen kurumlarda sadece yetim çocuklar eğitim aldı.⁷¹³ Medrese adı altında kurulan dini merkezli eğitim kurumları, Tevhid-i Tedrisat Kanunu'na kadar varlığını yüzyıllar boyunca devam ettirdi.
- Miras hakkı, önceleri halk arasında çözüme kavuşturulan konular arasındaydı. Devletten ziyade, halk kendi arasında bu konuyu çözdü. Çünkü Kur'an-ı Kerim'in ilgili ayetlerinde bu konuda kesin hükümler vardı. Ancak çözüme

⁷¹¹ <https://www.cocukhaklarisozlugu.com/anasayfa> Erişim Tarihi 13.06.2025.

⁷¹² Abdülkadir Yuvalı, “Gâzân Han” içinde *TDV İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 1996), C.13: 429-431.

⁷¹³ Abdülkadir Turan, “Nüreddin Mahmud Zengi ve Devri”, (Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi, 2018), 372. ;Eytam kelimesi, yetimin çoğulu anlamındandır. Osmanlı Devleti de dâhil olmak üzere yetim çocuklara yönelik açılan kurumlara “Eytam” kelimesi eklenmiştir.

kavuşturulamayan noktalarda devlet müdahil olmaktaydı. Sonrasında yaşanan süreçte miras konusu da kamu görevi haline getirildi.

- Ailelerin çocuklar üzerindeki haklarında zaman içerisinde bazı daralmalar olduğu görülmüştür. Başlangıçta sınırsız olarak tanımlanan bu haklar, yasa koyucular veya bizzatihi devlet tarafından farklı tarihlerde ailelerden alınmış köle olarak satılan, dilendirilen, terk edilen veya öldürülen çocuklar, devlet tarafından koruma altına alınmıştır.
- Avrupa’da müstakil şekilde çocuk haklarına yönelik müstakil metinler ve kanunlar olduğu için Avrupa bu konuda, Türk ve Müslüman dünyasından daha önce literatüre giriş yapmıştır.
- Türklerde, çocuklara yönelik verilen haklarda ve yapılan yasal düzenlemelerde korunmaya muhtaç çocuklara öncelik verilmiştir. Bu gruptaki çocukların ihtiyaçları belirlendikten sonra diğer gruplara yönelik düzenlemeler yapılmıştır.
- Türkiye’de çocuklara yönelik yapılan yasal düzenlemelerde ve çıkarılan kanunlarda, konunun tarafı olan çocuklar doğrudan muhatap alınmamış, yasal temsilcileri üzerinden bu konu yürütülmüştür.
- Yakın dönem Türk devletleri içerisinde kurumsal olarak çocuk haklarına yönelik düzenlemeler Osmanlı Devleti’nde başlatılsa da kanun ve yasal düzenleme bakımından Türkiye Cumhuriyeti Devleti idaresinde daha fazla kanun yapılmış ve kurum açılmıştır.
- Osmanlı Devleti’ndeki birçok sosyal kurumunun hangi tarihte kurulduğuna yönelik kesin bir tarih vermek pek mümkün değildir. Belgelerde, aynı kurumlara yönelik birçok farklı tarih telaffuz edilmektedir.
- 1924 yılında kabul edilen ve literatüre Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi olarak geçen yasal metnin orijinal adı Cenevre Deklerasyonu’dur. Bu deklarasyonun Atatürk tarafından imzalandığına yönelik bir belgeye henüz ulaşamamıştır.
- İmzalanan antlaşma veya yasal metinleri, orijinaleri üzerinden incelemek yerinde olacaktır. Çünkü bazı araştırmacılar tarafından referans gösterilen ifadeler ile belgede geçen metin arasında bazı farklılıklar olduğu tespit edilmiştir.
- Türkiye Cumhuriyeti Devleti’ni yöneten Cumhurbaşkanları içerisinde ailenin bilimsel tanımını yapan ve Türk çocuğunun korunmasına yönelik sosyal politikalar oluşturan ilk devlet adamı, Atatürk’tür. Ona göre aile, büyük insanlık âleminin

ahlaki ve sosyal düzen altında doğduğu en küçük kurumudur ve ailenin en önemli görevi çocukların terbiyesidir. Aileye yönelik görüşlerini, Medeni Bilgiler ismini verdiği kitapta ayrıntılarıyla anlatmıştır.

- 1923-1938 yılları arasında çocuklar için çıkarılan kanun ve uygulamalara ağırlık verilmesinin nedenleri arasında Atatürk'ün ailevi ve ruhsal yapısı da etkili olmuştur. Küçük yaşta babası ve kardeşlerinin ölümlerine şahit olan Gazi Paşa'nın çocukluk ile gençlik yılları sıkıntılı geçmiştir. Bu nedenle, yaşadığı sıkıntıların bir başka çocuğun yaşamaması için azami hassasiyet göstermiştir. Evlat edindiği 12 çocuk ve vasiyetinde onlara bıraktığı miras, bu tespiti doğrular niteliktedir.⁷¹⁴
- Cumhuriyet dönemi çocuk politikası, kimsesizlerin kimsesi düsturu çevresinde filizlendirilmek istenmiş ve sosyal politikalar bu minvalde hazırlanmıştır.
- Birinci Dünya Savaşı ve İstiklal Harbi yıllarının yansıması, Atatürk'ün iktidar yıllarında derinden hissedilmiştir. Ayrıca, 1929 Büyük Ekonomik Buhranı yine Gazi Mustafa Kemal döneminde yaşanmıştır. Bu nedenle 1923-1938 yılları arasında aileye ve çocuklara yönelik yapılan kanunlarda ve yasal düzenlemelerde hassas davranılmış, sosyal dengenin ve bütçenin bozulmamasına dikkat edilmiştir.
- Türkiye Cumhuriyeti'nde çocuk haklarına ilgi duyan ve çocukların müreffeh bir ülkede yaşamasına imkân sağlayan ilk iki devlet adamı Atatürk ve Kazım Karabekir'dir. Çocuk haklarının işlevselliği için birçok kanuna imza atan, yetim ve öksüz çocukları evlat edinip çocuk davasına gönülden sahip çıkan Atatürk ile Kazım Karabekir bu konuya öncülük etmiştir. Osmanlı Devleti'nde ise bu konuda öne çıkan en önemli isim Mithad Paşa'dır. Atatürk, Mithat Paşa'nın yaptıkları hakkında övgüyle bahsetmiştir. Atatürk'ün kardeşi Makbule Hanım'ın ifadesiyle Mithat Paşa, *“tarihin en ümitsiz anlarında bile büyük işler”* başarmıştı.⁷¹⁵
- Atatürk dönemi çocuk politikasının esas gayesi, Gürbüz Türk Çocuğu projesinin hayata geçirilmesi ve işlevsellik kazandırılmasıdır. Kendi ifadesinde geçen, *“Sağlam ve gürbüz nesil, Türkiye'nin mayasıdır”*⁷¹⁶söylemi bu projenin önemine işaretir. Bu projeye binaen, Gürbüz Türk Çocuğu isminde bir dergi

⁷¹⁴ Necmettin Şeker, “Yetim Babası Atatürk'ün Manevi Çocukları”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi, 2022).

⁷¹⁵ Atadan, Büyük Kardeşim Atatürk, 16.

⁷¹⁶ Der. Cihat İmer, “Atatürk'ten Seçme Sözler”, (İstanbul: Remzi Kitabevi, 1981), 45.

neşredilmiştir.⁷¹⁷Kısmen başarılı olan bu proje Atatürk'ün vefatından sonra sekteye uğramış, zaman içerisinde unutulmuştur.

- Türkiye'de, çocukları ve çocuk haklarını gözeten birçok kurum ve sivil toplum örgütü kurulmuştur. Bunlar arasında Türk Ocakları, İzmir Sepet Çiçek Mektebi, Himaye-i Etfal Kadın Yardım Cemiyeti, Halkevleri, Galata Çocukları Kurtarma Yurdu, Mudanya Ahmet Rüştü Çocuk Yurdu, Trakya Umum Müfettişliği tarafından kurulan Azat Obaları, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığına bağlı Sosyal Hizmetler Akademisi, Aile Araştırma Kurumu, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Teşvik Fonu, ilgili Bakanlıklar, Umumi Müfettişlikler, müdürlükler ve alt birimlerdir.
- Türkiye'de çocuk haklarına yönelik politikaların belirlenmesinde UNESCO özellikle 1960'lı yıllarda çok etkin olmuştur. Bu politikalar içerisinde özellikle eğitim politikası üzerine daha fazla yoğunlaşıldığı görülmüştür.
- Türkiye Cumhuriyeti'nde çocuk haklarına yönelik ulusal ve uluslararası birçok antlaşma, bildiri, bildirge vb. yasal metin imzalanmıştır. Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi, BM Çocuk Hakları Bildirgesi, Türk Çocukları Hakları Bildirisi, Çocuklara Karşı Nafaka Mükellefiyetine Dair Sözleşme, Çocuk Haklarına Dair Sözleşme, Siyasi ve Medeni Haklar Uluslararası Sözleşmesi bunlardan bazılarıdır. Çocuklara yönelik bu uluslararası antlaşmaların veya yasal metinlerin uygulanabilmesi için Türkiye'deki hukuk kurallarında zaman içerisinde bazı değişiklikler yapılmıştır.
- Türkiye'de çocuk haklarının incelenmesi konusunda birçok yazılı hukuki metin, kaynak olarak kullanılmaktadır. Türk Medeni Kanunu, İş Kanunu, Türk Vatandaşlığı Kanunu, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu, Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu, Sağlık Hizmetleri Temel Kanunu, Küçükleri Muzır Neşriyattan Koruma Kanunu, Tevhidi Tedrisat Kanunu, Milli Eğitim Temel Kanunu, Çocuk Koruma Kanunu, Kabahatler Kanunu, Türk Ceza Kanunu, Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun, Denetimli Serbestlik ve Yardım Merkezleri ile Koruma Kurulları Kanunu, Ceza Muhakemesi Kanunu önemli kanunlardan bazılarıdır.

⁷¹⁷ BCA.180-9-0-0/45-233-17. ;BCA.180-9-0-0/111-540-39

- Literatüre, Türk Çocuk Hakları Bildirgesi olarak geçen metin aslında bir taslak metindir. UNESCO Türkiye bürosunun VII. Dönem II. Genel Kurul Toplantısı'nda gündeme getirilen bu metin, ulusal veya uluslararası bir metin haline getirilemedi ve taslak metin olarak kaldı.
- Türkiye'de çocuklara yönelik çıkarılan önleyici veya koruyucu kanunların ekseriyeti suç işlendikten sonra veya eksiklik kendini gösterdikten sonra neşredilmiştir. Bu kanunların çoğu ön görüden ziyade, yaşanan sürece müdahil olma konusunda bir sonraki işlenecek suçu veya sorunu çözmeye yönelik hazırlanmıştır.
- Cezai veya hukuki işlemlerde çocuklar için standart bir yaş aralığı henüz tam olarak belirlenememiştir.
- Devlet Arşivleri Başkanlığı'nda müstakil şekilde çocuklara yönelik bir arşiv mevcut değildir.
- Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte çocuklara yönelik geliştirilen politikalar, ilk yıllarda daha çok korunmaya muhtaç ve kimsesiz çocuklara yönelik yardım temelli bir anlayışla şekillenmiştir. Bu dönemde devletin yaklaşımı, çocuğu bireysel haklara sahip bir özne olarak değil, korunması ve bakımı gereken bir varlık olarak görmeye meyillidir. Himaye-i Etfal Cemiyeti gibi kuruluşlar aracılığıyla şehit çocukları, yetimler, terk edilmiş çocuklar gibi gruplara yönelik bakım ve yardım hizmetleri ön plana çıkmıştır. Çocuklar genellikle sosyal yardıma konu edilen bir grup olarak ele alınmış, toplumsal refahın bir parçası olmaktan ziyade merhamet odağında değerlendirilmiştir. Aynı zamanda sokakta çalıştırılma, çocukların sinemalara gidişi gibi ahlaki düzenlemeleri içeren idari tedbirler dikkat çekmektedir. Bu dönemde çocuk hakları kavramının yasal metinlerde yer bulmadığı görülmektedir. 1950'li yıllardan itibaren çocuklara yönelik hizmetlerde daha kurumsal bir yapıya geçiş gözlemlenmektedir. Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu'nun faaliyetleri genişletilmiş, çocuklara yönelik bakım ve eğitim hizmetleri kurumsal çerçevede yürütölmeye başlanmıştır. Bu dönemde dikkat çeken bir diğer gelişme, UNICEF ile kurulan ilişkiler ve çocuk sağlığı, beslenmesi gibi alanlarda gerçekleştirilen iş birlikleridir. Aynı zamanda çocuk işçiliğı, nafaka yükümlölüğü, özel eğitime ihtiyaç duyan çocuklar gibi farklı ihtiyaç gruplarına yönelik yasal düzenlemeler de yapılmıştır. Çocuklar bu dönemde hâlâ korunması gereken bireyler olarak

görülmekle birlikte, onları topluma kazandırma amacıyla geliştirilen hizmet modelleri yaygınlık kazanmaya başlamıştır. Dernek ve vakıflar çocuklara hizmet sunan kamu yararına kuruluşlar olarak tanınmış, sivil toplumun bu alandaki rolü de görünür hâle gelmiştir. Korunmaya muhtaç çocuklar hakkında çıkarılan özel yasalar, artık çocukların durumlarının yalnızca idari değil, aynı zamanda hukuki bir çerçevede değerlendirilmesine zemin hazırlamıştır. 1980'li yıllarda ise çocuk koruma sistemi daha sistemli ve bütüncül bir yapıya kavuşmuştur. 1983 yılında yürürlüğe giren 2828 sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu ile çocuklara yönelik hizmetler yasal bir zemine kavuşmuş; korunmaya muhtaç çocuk, kurum bakımı, koruyucu aile, evlat edinme gibi kavramlar yasal olarak tanımlanmıştır. Kurumsal bakımın yanı sıra çocuğun aile ortamında büyümesini destekleyen alternatif bakım modelleri geliştirilmiş; çocuklar için sadece bakım değil, aynı zamanda sosyal uyum, eğitim ve gelişim hedefleri de ön plana çıkarılmıştır. Çocukların yalnızca korunmaya değil, gelişimlerine katkı sunacak sosyal hizmetlere de ihtiyaç duyduğu fikri bu dönemde belirginleşmiş, çocukların üstün yararı ilkesi çocuk politikalarının merkezine alınmaya başlanmıştır. Ayrıca bu yıllarda uluslararası belgelerin etkisi artmış; Türkiye'nin çocuk haklarına dair yükümlülükleri, iç hukukta karşılık bulmaya başlamıştır. Böylece çocuk koruma anlayışı, merhamet odaklı yaklaşımdan çıkıp hak temelli ve kurumsal bir boyuta evrilmiştir. Arşiv belgeleri temelinde yapılan değerlendirmelerde, çocuklara yönelik atılan adımların büyük çoğunluğunun dönemin ekonomik, sosyal ve siyasi koşullarına bağlı olarak ortaya çıkan akut ve acil ihtiyaçlara yanıt verme amacı taşıdığı görülmektedir. Bu, özellikle Eken Cumhuriyet Dönemi'nden 1980'li yılların sonlarına kadar uzanan süreçte belirgin bir eğilim olarak karşımıza çıkmaktadır. Belgelere göre çocuk politikaları genellikle kimsesiz çocuklar, savaş mağduru çocuklar, şehit çocukları, evlilik dışı doğan çocuklar, sokakta çalışan çocuklar veya özel bir durum nedeniyle korunması gereken gruplar üzerinden şekillenmiştir. Bu çocuklara yönelik hizmetler çoğu zaman güncel bir sorunu çözmeye yönelik, durum bazlı ve kısa vadeli müdahaleler şeklindedir. Örneğin; bir bölgede yetim kalan çocukların kuruma yerleştirilmesi, sokakta çalışan çocukların toplanarak sinemalara gidişinin yasaklanması ya da yardıma muhtaç çocuklara kıyafet temin edilmesi gibi uygulamalar, dönemin acil ihtiyaçlarını çözme

motivasyonu ile ele alınmıştır. Bu durum, çocuklara yönelik bütüncül ve uzun vadeli bir çocuk politikasının henüz oluşmamış olduğunu; hizmetlerin daha çok koruyucu, düzenleyici ve tepkisel bir nitelik taşıdığını göstermektedir. Ayrıca belgeler, çocukla ilgili uygulamaların çoğu zaman idari yazışmalar, genelgeler ve münferit kararlar üzerinden yürütüldüğünü bu yaklaşımın ise çocukların bireysel hakları ekseninde değil, daha çok toplum düzeni ve ahlaki değerler bağlamında ele alındığını gösterir niteliktedir. Dolayısıyla, arşiv belgelerine dayalı olarak şu çıkarım yapılabilir: Türkiye’de çocuk politikaları uzun bir süre, içinde bulunulan dönemin toplumsal sorunlarına yanıt vermeye yönelik pragmatik, kısa vadeli ve ihtiyaç odaklı çözümler üzerine kurulmuştur. Hak temelli, bütüncül ve önleyici bir çocuk koruma sistemine geçiş ise daha çok 1980’lerin sonundan itibaren, 2828 sayılı SHÇEK Kanunu ve 1990’lı yıllarda imzalanan uluslararası çocuk hakları belgeleriyle birlikte şekillenmeye başlamıştır.

Yukarıda genel hatlarıyla verilen tespitler doğrultusunda, çocuk politikaları ve çocuk haklarına yönelik şu önerilerde bulunulmuştur;

- Çocuklara karşı işlenen ilk suç genellikle aile tarafından gerçekleştirilir. Buna aile içi şiddet denir. Öyle ki tarihte bilinen ilk aile içi şiddet vakası, ilk insan olarak kabul edilen Hz. Âdem ve onun kurduğu ailede, öz çocukları arasında yaşanmıştır. İlk insandan beri var olan bu şiddet durumu, mevcut şartlar ve koşullar çerçevesinde devletin korumacı tedbirleri eşliğinde aileden başlamak üzere, asgari düzeye çekilmelidir.
- Aile kurumunun oluşmasına imkân olmadığı halde zoraki evliliklerden doğan çocuklar, çoğu zaman aileleri tarafından şiddete veya mobbinge uğramaktadır. Bu nedenle çocuk şiddetinin önlenmesinde atılacak ilk adım, bu tür evliliklere müsaade edilmemesidir. Türk toplumunda çokça dillendirilen, “*iki gönül bir olursa samanlık seyrân olur*” gibi söylemlerden ivedilikle uzaklaşılması için her türlü çaba sarf edilmelidir.
- Evlenecek çiftlere ve bu çiftlerin birinci derecedeki akrabalarına, belirli süre boyunca devletin ilgili kurumları tarafından aile ve çocuk eğitimi verilmeli, bu eğitimden başarılı olanlara evlilik yolu açılmalıdır. Eğitim süreci kesinlikle uzmanlar eşliğinde yürütülmeli ve denetlenmelidir.

- Yapılacak yasal düzenlemelerde, annenin devlet tarafından tam manasıyla koruma altına alınması ve sağlıklı bir ortam oluşturulması çocuk haklarını tamamlayıcı mahiyette olacaktır. Çünkü bir çocuğun ilk gelişim merkezi, anne rahmidir. Anne korunursa çocuk korunur anlayışı hâkim kılınmalıdır. Bu nedenle nasıl ki 18 yaşından küçüklere alkol, sigara vb. zararlı maddelerin satılması yasaklandıysa, hamile kadınlara ve anne adaylarına da bu tür maddelerin satılması kesinlikle yasaklanmalıdır. Hiçbir çocuk, annesinin yaptığı hatanın bedelini ödememelidir.
- Çocuklara yönelik yapılacak yasal düzenleme ve uygulamalarda çocukların yaş aralıklarının kanun koyucu irade tarafından mutlaka dikkate alınması gerekir. 6 yaşında bir çocuk ile 16 yaşındaki çocuğun muhatap olacağı kanun aynı olmamalı veya eş değerde uygulanmamalıdır. Kanun ve hukuk önünde 18 yaşına kadar herkes çocuktur anlayışından ziyade kişilerin fizyolojik, ailevi, ekonomik, ruhsal, toplumsal ve bireysel özellikleri dikkate alınarak kararlar verilmelidir. Nasıl ki Türkiye’de 18 yaşını dolduran her birey olgunluk seviyesine tam manasıyla ulaşamamışsa, 18 yaşından küçük olan fakat çocukluk evresini geçen vatandaşların olduğu da unutulmamalıdır. Bu konuya binaen Medeni Kanunu’nun hâkim hükmü olan 124. maddesi, bu görüşü destekleyici mahiyettedir. Günümüzde yürürlükte olan 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu’nun 31-1, 31-2, 31-3. maddeleri bazı düzenlemeler getirse de yaş aralıkları konusunda kesinlik söz konusu değildir.
- Suça meyilli olduğu halde 18 yaşından küçük olup toplum nizamını bozan bireyler, çocuk olarak nitelendirilmekte ve kanuni boşluklardan faydalanarak işlediği suça göre, bir yetişkine nazaran az bir cezayla toplum içerisine karışmakta ve toplumsal huzuru bozabilmektedir. Bu nedenle TCK’nın ilgili maddeleri yeniden ele alınmalıdır. Pekin/Beijin Kuralları’nın 4.1 maddesi bu öneriyi destekler mahiyettedir. Bu maddeye göre, cezai sorumluluğun alt sınırını belirleyen sistemler açısından bu sınır çocuğun duygusal, zihinsel ve entelektüel açılarından olgunluğa eriştiği yaşın altında tutulmamalıdır. Yani bireyin toplum içerisindeki ruhsal ve fizyolojik durumunun yanı sıra, yaşı da dikkate alınmalıdır.
- Kan davalarında küçüklerin kullanılması Türk toplumunda kanayan bir yaradır. Bu nedenle kan davaları gibi doğrudan çocuğu hedef alan davalarda, azmettiren ve

suça ortak olanların en üst sınırdan, indirimsiz bir şekilde ceza alması gündeme getirilmelidir.

- Türkiye’de zorunlu olan 12 yıllık temel eğitimden ivedilikle vazgeçilmeli, sadece okul öncesi eğitim zorunlu tutulmalıdır. Böylelikle eğitim ve çalışma hayatı arasında tercih yapacak olan çocuk ve aile, sorumluluk alarak hayata atılma fırsatı bulacaktır. Bu durum neticesinde okullardaki öğrenci sayılarında azalma olmakla beraber, ilgili kurumların üzerindeki iş yükünde rahatlama olacak ve çocuğun topluma daha çabuk kazandırılması sağlanacaktır.
- Milli Eğitim Bakanlığına bağlı ilköğretim düzeyindeki bütün okulların ismi yeniden belirlenmeli, bu isimler verilirken Türk milletine geçmişten günümüze fayda sağlayan çocukların ismi verilmelidir. Böylelikle çocukların hayal dünyasındaki çocuk kahraman algısı pekiştirilmiş olacak ve rol modeller Türk toplumu içerisinde ikame edilecektir.
- Çocuklara yönelik yazılan kitaplarda: devlet desteği, maddi teşvik, ücretsiz dağıtım, vergi indirimi veya muafiyeti gibi kolaylıklar getirilmelidir. Böylelikle literatürdeki çocuklara ve çocuk haklarına yönelik kitaplarda artış yaşanacak ve insanlar bu tür kitaplara daha kolay erişebilecektir.
- 100 yıllık aşkın bir tarihi geçmişine sahip olan Cumhuriyet Türkiye’sinde müstakil bir Çocuk Bakanlığı kurulması bir nevi mecburi hale gelmiştir. Bize göre bu bakanlığın adı, “*Çocuk Yaşatma ve Eğitme Bakanlığı*” olmalıdır. Yetkin insanlar ve kurumların çatisı üzerine inşa edilecek bu bakanlık, sağlıklı dimağların yetişmesine farklı bir ruh katacaktır. Böylelikle, Türkiye’nin kendi şartlarına uygun bir çocuk politikası ortaya koyma süreci hızlanacaktır.
- Çocuklara yönelik bir diğer husus ise onlara yönelik hakların, tarihi süreçte nasıl ortaya çıktığı ve günümüze kadar nasıl evrildiğidir. Başta Tarih olmak üzere birçok bilim dalının multidisiplinler çalışmasıyla ele alındığı bu derin konunun en önemli aşaması belgelerin kaydedilmesi ve saklanmasıdır. Cumhurbaşkanlığı bünyesinde müstakil şekilde oluşturulacak “Çocuk Arşivi” bu konudaki önemli bir eksikliği gidermiş olacaktır. Böylelikle araştırmacılar, çocuklara yönelik arşiv belgelerine kısa zamanda ulaşacak ve doğru bilgilerin zamanında kullanılması sağlanacaktır.
- Arşiv belgelerine dayalı çocuk çalışmaları desteklenmeli, tarihsel veriler sistematik biçimde erişilebilir hâle getirilmelidir. Tez çalışmasında da görüldüğü

üzere, Türkiye’de çocuk hakları alanında arşiv belgelerine dayalı müstakil araştırmalar oldukça sınırlıdır. Bu alandaki kurumsal hafızanın korunması ve bilimsel bilgi üretiminin teşvik edilmesi için kurumlarla iş birlikleri artırılmalı; araştırmacılara yönelik kolaylıklar sağlanmalıdır.

- Çıkarılacak yasal düzenlemelerde ahlakilik ve uygulanabilirlik ilkesi göz önünde tutulmalıdır. Avrupa’nın herhangi bir ülkesinde çıkarılan bir kanunun Türkiye’ye uyarlanması Türk insanının ekonomik yapısı, eğitim düzeyi ve sosyal statüsü mutlaka incelenmelidir. Çocuk yardımı yapıyor diye 10 çocuk yapan bir aile ile kıt kanaat geçinen ihtiyaç sahibi 1 çocuklu aileye yapılacak yardım aynı düzeyde ve miktarda olmamalıdır. Ayrıca, çocuklara ilişkin yasal düzenlemelerin tarihsel gelişim seyri, eğitim ve politika üretim süreçlerine dâhil edilmelidir. 1920’lerden günümüze uzanan süreçte çıkarılan yasal belgeler, Türkiye’de çocuk algısının ve koruma sisteminin nasıl evrildiğini göstermektedir. Bu birikim, çocuk adalet sistemi, sosyal hizmet politikaları ve çocuk hakları eğitimi gibi alanlarda kullanılmalı; hukuk ve sosyal bilim alanında çalışan uzmanlar bu tarihsel çerçeveye hâkim olacak şekilde yetiştirilmelidir.
- Bir evin yükümlülüğünü üstelenebilecek 18 yaşından küçük kişilere, mahkeme kararıyla evlilik hakkı veya şirket kurma hakkı tanınıyorsa aynı şekilde mahkeme kararıyla oy kullanabilme hakkı da verilmelidir.
- İhtiyaç sahibi ailelerin çocuklarına yapılacak maddi yardımların: çocuk, aile ve devlet arasındaki bağı kuvvetlendirecek düzeyde olması gerekmektedir. Bu konuda yapılacak yasal düzenlemelerde çatı uygulamaları değil bireysel veya aileye özgü uygulamalara geçilmelidir. Bedensel engelli bir çocuğun asgari yaşam düzeyi ile zihinsel engelli bir çocuğu yapılacak yardımlar asgari ücret üzerinden değil, şahsına münhasır özellikler dikkate alınarak hesaplanmalıdır. Örnek vermek gerekirse, bakım ücretlerinde dikkate alınan hususlar, ailenin ekonomik durumu ve engelli rapor oranıdır. Burada dikkat edilmesi gereken noktalardan biri asgari geçim ve yaşam koşullarının dikkate alınmasıdır. İstanbul’da yaşayan bir ailenin asgari geçim şartları ile Erzurum’da yaşayan bir ailenin durumu eş değer düzeyde değildir. Bu nedenle muhtaç ailelerin ve engelli çocukların özellikleri, bütünsel değil tekil olarak dikkate alınmalıdır.

- Çocuklara yönelik yaşanan sıkıntılardan bir diğeri miras veya mal üzerinde yaşanmaktadır. Dini evlilikler neticesinde doğan çocukların nüfus işlemlerinde problemler yaşanmasından dolayı yasal düzenlemeler gerçekleştirilmiş fakat tam manasıyla çözüm olmamıştır. Bu nedenle dini nikâhlara, devlet tarafından mutlaka bir düzenleme yapılmalıdır. En azından nikâhı kıyacak olan din görevlileri, çiftlerin resmi nikâh cüzdanlarını görmeden dini nikâh akitlerini yapmamaları gerekir. Dini nikâhlar mutlaka resmi kayıt altına alınmalıdır. Ayrıca boşanmalar da bu kayıtlara işlenmelidir. Böylelikle ileride çocuklara yönelik yaşanılacak yasal bir sıkıntıda, arşiv belgeleri yol gösterici olacaktır. Ortaylı, dini nikâhların kayıt altına alınmamasını önemli bir eksiklik olarak nitelendirmiştir.⁷¹⁸
- Çocuk hakları belirlenirken ölçü kaçırılmamalıdır. Oyun saatinin fazla olması, telefon gibi teknik araçlara dilediği zaman ulaşma, istediği kadar yemek veya dilediği zaman okula gitme gibi bazı haklar bir çocuğun sağlıklı ve kültürlü yetişmesine zemin teşkil edebilir. Bu durum sorunlu bir toplum yapısına neden olmaktadır. Bu nedenle çocuklara yönelik eğitim programları gözden geçirilmeli ve 21. yüzyılın gelişmeleri dikkate alınarak yeniden hazırlanmalıdır. 19 ve 20. yüzyıldan kalma faydasız eğitim programları veya uygulamalardan ivedilikle vazgeçilmelidir. Cumhurbaşkanlığı bünyesinde, ilgili bakanlıkların, üniversitelerin, öğretmenlerin, akademisyenlerin, sendikaların, aile temsilcilerinin ve diğer paydaşların bir araya getirilerek hazırlanacak çocuk kongreleri bu tür sorunların çözümüne katkı sağlayacaktır.
- Türkiye'deki çocuk haklarının hakkaniyetli şekilde dağıtılabilmesi için göçmen ve mülteci sorununun kalıcı bir şekilde çözülmesi gerekmektedir. Ülke ekonomisine ağır bir yük getiren bu sorun, bütçeye olumsuz etkiler yaratmakta olup sosyal politikaların zamanında uygulanmasını zorlaştırmaktadır.
- Yapılacak yasal düzenlemelerde ve kanunlarda, konunun muhatabı olan kız ve erkek çocuklarının yanı sıra engelli çocuklarının aile temsilcilerinin de görüşü alınmalıdır.
- Türk çocuklarına yönelik hakların küresel etkisi olabilmesi için, Türk Çocuk Hakları Konseyi kurulmalıdır.

⁷¹⁸ Ortaylı, Osmanlı Toplumuna Aile, 43.

- 18 yaşına kadar herkes çocuktur anlayışının uzmanlar ve paydaşlar tarafından bütün hatlarıyla yeniden ele alınması gerekmektedir.
- Tarihsel bilgi, mevcut çocuk politikalarının şekillendirilmesinde aktif biçimde kullanılmalıdır. Tez kapsamında incelenen arşiv belgeleri, Türkiye’de çocuk politikalarının çoğunlukla dönemin geçici ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik geliştirildiğini göstermektedir. Bu tarihsel eğilimler, günümüzde çocuk haklarına dayalı sistemlerin güçlendirilmesinde göz önüne alınmalıdır. Türkiye’nin çocuk politikaları, kısa vadeli müdahaleler yerine bütüncül, önleyici ve hak temelli bir yaklaşımla yapılandırılmalıdır. Geçmişte sıklıkla tepkisel ve koruyucu anlayışla geliştirilen hizmetler, çocukların uzun vadeli gelişimsel ihtiyaçlarını karşılamada yetersiz kalmıştır. Bu nedenle, çocukların hak sahibi bireyler olduğu anlayışını esas alan, koruyucu-önleyici, gelişim destekleyici ve izlemeye dayalı sistemler güçlendirilmelidir.
- Arşiv belgelerine dayalı çocuk araştırmaları daha derinlikli içerik çözümlemeleri ile desteklenmelidir. Bu çalışmada çoğunlukla belgelerin türü, tarihsel bağlamı ve genel içeriği üzerinden değerlendirmeler yapılmıştır. Sonraki çalışmalarda belgelerin içeriği, yansıttığı çocuk imgesi, spesifik çocuk haklarıyla ilişkisi gibi yönlere odaklanılarak daha derinlikli çalışmalar yapılabilir. Belgelerin çocuk hakları perspektifinden sistematik olarak analiz edileceği tematik alt başlıklar geliştirilebilir. Örneğin; eğitim hakkı, sağlık hakkı, barınma hakkı, ifade özgürlüğü, katılım hakkı gibi başlıklar çerçevesinde arşiv belgeleri incelenebilir. Böylece sadece tarihsel değil, aynı zamanda çocuk hakları temelli bir belge okuması yapılabilir.
- Farklı arşiv kaynakları ve bölgesel belgeler bu tür çalışmalara dâhil edilmelidir. Bu tezde öncelikle Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivlerinden yararlanılmıştır. Gelecek çalışmalarda: belediye ve vakıf arşivleri, STK raporları, Milli Eğitim ve Sağlık Bakanlığı gibi kurumsal arşivler de sürece dâhil edilerek belge çeşitliliği ve tematik zenginlik artırılabilir.

KAYNAKÇA**Arşiv Kaynakları****Arşiv Belgeleri**

Başkanlık Cumhuriyet Arşivi BCA.107-698-12. Dosya Ek:92.

BCA.180-9-0-0/101-494-6.

BCA.180-9-0-0/101-495-12.

BCA.180-9-0-0/101-495-13.

BCA.180-9-0-0/101-495-17.

BCA.180-9-0-0/101-495-2.

BCA.180-9-0-0/101-495-21.

BCA.180-9-0-0/101-495-29.

BCA.180-9-0-0/101-495-30.

BCA.180-9-0-0/101-495-31.

BCA.180-9-0-0/101-495-32.

BCA.180-9-0-0/101-495-36.

BCA.180-9-0-0/101-495-37.

BCA.180-9-0-0/101-495-38.

BCA.180-9-0-0/101-495-39.

BCA.180-9-0-0/101-495-4.

BCA.180-9-0-0/101-495-40.

BCA.180-9-0-0/101-495-41.

BCA.180-9-0-0/101-495-42.

BCA.180-9-0-0/101-495-5.

BCA.180-9-0-0/103-502-11.

BCA.180-9-0-0/103-503-10.

BCA.180-9-0-0/103-504-11.

BCA.180-9-0-0/108-525-14.

BCA.180-9-0-0/111-539-30.

BCA.180-9-0-0/111-540-39

BCA.180-9-0-0/112-543-16.

BCA.180-9-0-0/112-544-4.

BCA.180-9-0-0/127-609-10.

BCA.180-9-0-0/127-609-11.

BCA.180-9-0-0/127-609-12.

BCA.180-9-0-0/127-609-13.

BCA.180-9-0-0/127-609-14.

BCA.180-9-0-0/127-609-15.

BCA.180-9-0-0/127-609-16.

BCA.180-9-0-0/127-609-17.

BCA.180-9-0-0/127-609-18.

BCA.180-9-0-0/127-609-19.
BCA.180-9-0-0/127-609-20.
BCA.180-9-0-0/127-609-21.
BCA.180-9-0-0/127-609-22.
BCA.180-9-0-0/127-609-23.
BCA.180-9-0-0/127-609-7.
BCA.180-9-0-0/14-78-6.
BCA.180-9-0-0/155-744-61.
BCA.180-9-0-0/18-95-7.
BCA.180-9-0-0/19.96.11.
BCA.180-9-0-0/19-96-13.
BCA.180-9-0-0/19-96-14.
BCA.180-9-0-0/21-111-22.
BCA.180-9-0-0/24-130-1.
BCA.180-9-0-0/245-1224-28.
BCA.180-9-0-0/45-233-17.
BCA.180-9-0-0/46-235-10.
BCA.180-9-0-0/46-235-6.
BCA.180-9-0-0/48-247-4.
BCA.180-9-0-0/49-253-199.
BCA.180-9-0-0/49-253-204.
BCA.180-9-0-0/49-253-240.
BCA.180-9-0-0/59-293-52.
BCA.180-9-0-0/59-293-95.
BCA.180-9-0-0/6-33-7.
BCA.180-9-0-0/6-38-3.
BCA.180-9-0-0/72-360-2.
BCA.180-9-0-0/7-43-3.
BCA.272-0-0-0-12/63-190-9.
BCA.272-0-0-12/63-192-25.
BCA.30-1-0-0/129-838-5.
BCA.30-1-0-0/129-838-5. Dosya Ek: 81.
BCA.30-1-0-0/16-90-11.
BCA.30-1-0-0/20-118-10.
BCA.30-1-0-0/23-131-1.
BCA.30-1-0-0/51-308-1.
BCA.30-1-0-0/63-386-2.
BCA.30-1-0-0/7-37-111. Dosya Ek: A-4.
BCA.30-10-0-0/142-17-17.
BCA.30-10-0-0/146-43-10.
BCA.30-10-0-0/146-43-10. Dosya Ek:150.
BCA.30-10-0-0/146-44-1.

BCA.30-10-0-0/178-234-1.
BCA.30-10-0-0/179-235-13. Dosya Ek:203.
BCA.30-10-0-0/179-236-11. Dosya Ek:203.
BCA.30-10-0-0/185-274-10. Dosya Ek: 216-A.
BCA.30-10-0-0/204-395-21.Dosya Ek:245
BCA.30-10-0-0/206-406-20.
BCA.30-10-0-0/206-406-23.
BCA.30-10-0-0/218.470.1.
BCA.30-10-0-0/26-146-15.
BCA.30-10-0-0/26-146-15. Dosya Ek:21.
BCA.30-10-0-0/4-22-20.
BCA.30-10-0-0/8-48-6. Dosya Ek:6.
BCA.30-11-1-0/5-13-16.
BCA.30-18-1-1/10.40.7.
BCA.30-18-1-1/18-19-11.
BCA.30-18-1-1/19-11-41
BCA.30-18-1-1/22-84-1.
BCA.30-18-1-1/23-38-15.
BCA.30-18-1-1/3-28-17.
BCA.30-18-1-2/100-109-3.
BCA.30-18-1-2/1011-422-9.
BCA.30-18-1-2/1013-436-3.
BCA.30-18-1-2/102-38-3. Dosya Ek: 130-88.
BCA.30-18-1-2/105-24-6. Dosya Ek:71-125.
BCA.30-18-1-2/106.62.10. Dosya Ek:13-3
BCA.30-18-1-2/112-66-6. Dosya Ek: 13-23.
BCA.30-18-1-2/112-93-1. Dosya Ek:74-746.
BCA.30-18-1-2/116-41-16.
BCA.30-18-1-2/119-30-20.
BCA.30-18-1-2/1-2-11. Dosya Ek:130-28.
BCA.30-18-1-2/127.83.9. Dosya Ek:13-3
BCA.30-18-1-2/132-39-2.
BCA.30-18-1-2/133-69-8. Dosya Ek:70-47-A.
BCA.30-18-1-2/143-42-18.
BCA.30-18-1-2/146.26.20. Dosya Ek:73-17.
BCA.30-18-1-2/149-24-16. Dosya Ek:13-74.
BCA.30-18-1-2/150-61-18. Dosya Ek:13-68.
BCA.30-18-1-2/151-68-6.Dosya Ek:13-96.
BCA.30-18-1-2/152-16-16.
BCA.30-18-1-2/153-46-7. Dosya Ek:13-68.
BCA.30-18-1-2/153-46-8.
BCA.30-18-1-2/154-79-3. Dosya Ek:105.

BCA.30-18-12/154-82-14. Dosya Ek:105.
BCA.30-18-1-2/154-85-5. Dosya Ek:17.
BCA.30-18-12/156-8-17. Dosya Ek:105.
BCA.30-18-12/161-44-7. Dosya Ek: 107.
BCA.30-18-1-2/162-52-5.
BCA.30-18-12/166-42-13/Dosya Ek: 13.
BCA.30-18-1-2/166-45-19.
BCA.30-18-1-2/168-7-19.
BCA.30-18-1-2/169-17-20.
BCA.30-18-1-2/170-28-16.
BCA.30-18-1-2/175-1-19.
BCA.30-18-1-2/178-33-16.
BCA.30-18-12/187-44-2. Dosya Ek: 74.
BCA.30-18-1-2/188-48-19.
BCA.30-18-1-2/191-77-14. Dosya Ek:13.
BCA.30-18-1-2/192-4-17.
BCA.30-18-1-2/197-44-12.
BCA.30-18-1-2/198-59-13.
BCA.30-18-1-2/201-83-4.
BCA.30-18-1-2/213-88-4. Dosya Ek: 13-117.
BCA.30-18-1-2/213-89-18.
BCA.30-18-1-2/213-89-18. Dosya Ek:74-1.
BCA.30-18-1-2/221.46.15.
BCA.30-18-1-2/227-81-14.
BCA.30-18-1-2/228-88-14.
BCA.30-18-1-2/243-83-1.
BCA.30-18-1-2/247-17-2.
BCA.30-18-1-2/250-33-7.
BCA.30-18-1-2/250-33-7. Dosya Ek: 107-148.
BCA.30-18-1-2/257-71-5.
BCA.30-18-1-2/273-79-6. Dosya Ek: 107-207.
BCA.30-18-1-2/276-1-7.
BCA.30-18-1-2/283-48-2. Dosya Ek: 13-285.
BCA.30-18-1-2/302.59.17.
BCA.30-18-1-2/319-59-13.
BCA.30-18-1-2/3-21-13.
BCA.30-18-1-2/337-53-18. Dosya Ek: 105-461.
BCA.30-18-1-2/34-18-6.
BCA.30-18-1-2/352-131-17. Dosya Ek: 112-38.
BCA.30-18-1-2/367-51-8. Dosya Ek: 112-93.
BCA.30-18-1-2/372-130-8. Dosya Ek:156-24.
BCA.30-18-1-2/37-44-19.

BCA.30-18-1-2/37-44-19. Dosya Ek: 410-14.
BCA.30-18-1-2/375-195-2. Dosya Ek: 121-31.
BCA.30-18-1-2/382-282-3. Dosya Ek: 112-361.
BCA.30-18-1-2/384-112-10.
BCA.30-18-1-2/390-56-2.
BCA.30-18-1-2/39-65-5.
BCA.30-18-1-2/397-102-8.
BCA.30-18-1-2/406-168-10.
BCA.30-18-1-2/449-461-8.
BCA.30-18-1-2/464-559-4.
BCA.30-18-1-2/468-588-10.
BCA.30-18-1-2/471-18-10.
BCA.30-18-1-2/475-42-7.
BCA.30-18-1-2/475-43-5.
BCA.30-18-1-2/479-60-3.
BCA.30-18-1-2/482-83-1.
BCA.30-18-1-2/48-65-19. Dosya Ek: 130-51.
BCA.30-18-1-2/493-137-7.
BCA.30-18-1-2/499-168-1.
BCA.30-18-1-2/521-294-3.
BCA.30-18-1-2/524-317-6.
BCA.30-18-1-2/531-359-8.
BCA.30-18-1-2/558-497-10.
BCA.30-18-1-2/570-564-9.
BCA.30-18-1-2/571-572-9.
BCA.30-18-1-2/574-588-9.
BCA.30-18-1-2/575-593-5.
BCA.30-18-1-2/62-20-3.
BCA.30-18-1-2/622-826-1.
BCA.30-18-1-2/629-864-4.
BCA.30-18-1-2/638.907-7.
BCA.30-18-1-2/658-84-2.
BCA.30-18-1-2/661-98-5
BCA.30-18-1-2/666-118-2.
BCA.30-18-1-2/687-214-5.
BCA.30-18-1-2/696-244-2.
BCA.30-18-1-2/713-306-2.
BCA.30-18-1-2/726-361-7.
BCA.30-18-1-2/736-406-7.
BCA.30-18-1-2/736-406-8.
BCA.30-18-1-2/789-618-10.
BCA.30-18-1-2/798-651-8.

BCA.30-18-1-2/799-654-3.
BCA.30-18-1-2/803.668.2.
BCA.30-18-1-2/109-67-16.
BCA.30-18-1-2/84-89-10.
BCA.30-18-1-2/84-89-10.Dosya Ek: 409-62.
BCA.30-18-1-2/855-873-5.
BCA.30-18-1-2/85-98-16.
BCA.30-18-1-2/879.969.5.
BCA.30-18-1-2/889-6-8.
BCA.30-18-1-2/909-75-5.
BCA.30-18-1-2/935-168-4.
BCA.30-18-1-2/997-367-5.
BCA.30-18-1-2162-59-17.
BCA.490-1-0-0/1331-419-1. Dosya Ek: 8. Büro
BCA.490-1-0-0/15-79-7.
BCA.490-1-0-0/205-816-4.
BCA.490-1-0-0/266-1061-2.
BCA.490-1-0-0/3-12-23.
BCA.490-1-0-0/5-26-10.
BCA.490-1-0-0/5-26-4.
BCA.490-1-0-0/593-48.
BCA.490-1-0-0/980-801-6.
BCA.500/8236-54177-1.
BCA.500/8236-54177-2.
BCA.500/8236-54177-3.
BCA.51-0-0-0/13-112-19.
BCA.51-0-0-0/4-32-30.
BCA.51-0-0-0/4-33-6.
BCA.51-0-0-0/4-34-24.
BCA.51-0-0-0/4-34-29.
BCA.51-0-0-0-0/2-4-8.
BCA.525/38634-156441-28.
BCA.525/38634-156441-29.
BCA.540/44630-21467.
BCA.571/34778-136956-1.
BCA.HR.İM.131-64.

Başkanlık Osmanlı Arşivi

Başkanlık Osmanlı Arşivi BOA.A)MKT.UM.402-81.
BOA.A.(DVNSMHM.d.80-435.
BOA.A.)DVNSMHM.d/128-48.
BOA.BEO./2721-204032.
BOA.BEO.1429-107167.
BOA.BEO.1916-143656.
BOA.BEO.4231-317316.
BOA.BEO.4712-353345.
BOA.DH.EUM.AYŞ.60-44.
BOA.DH.EUM.ECB./2-23.
BOA.DH.HMŞ.1-8.
BOA.DH.HMŞ.4-4.
BOA.DH.İ.UM./89.1.
BOA.DH.KMS.52-79.
BOA.DH.MB.HPS./158-37.
BOA.DH.MKT./2493-18.
BOA.DH.MKT.1079/59
BOA.DH.MKT.1249-77.
BOA.DH.MKT.1449-44.
BOA.DH.MKT.2493-86.
BOA.DH.MKT.2495-99.
BOA.DH.MKT.2576-138.
BOA.DH.MKT.2608-1.
BOA.DH.MKT.2657-45.
BOA.DH.MKT.2739-67.
BOA.DH.MKT.727-40.
BOA.DH.MKT.917-56.
BOA.DH.MUI./49-6.
BOA.DH.MUI.60-41.
BOA.DH.SN.THR./73-109.
BOA.DH.UM./19-1.
BOA.DH.UMVM./70-40.
BOA.DH.UMVM.156-102.
BOA.DH.UMVM.165-38.
BOA.HHİ.206-47.
BOA.HR.İM.59-12.
BOA.HR.İM.59-15.
BOA.İ.DH.1176-91967.
BOA.İ.MMS.200-28.
BOA.MB.İ.150/80.

BOA.MB.İ.88-2.
 BOA.MB.İ/134-91.
 BOA.MF.İBT./338-43.
 BOA.MF.İBT.2-39.
 BOA.MF.İBT.3-22.
 BOA.MF.MKT./1212-113.
 BOA.MF.MKT./1242-99.
 BOA.MF.MKT.10-87.
 BOA.MF.MKT.12-120.
 BOA.MF.MKT.12-39.
 BOA.MF.MKT.127-23.
 BOA.MF.MKT.22-146.
 BOA.MF.MKT.54-39.
 BOA.MF.MKT.657-25.
 BOA.MŞH.FTV.1-166.
 BOA.MV./203-35.
 BOA.MV.223-167.
 BOA.MV.245-5.
 BOA.MV.52-70.
 BOA.MVL.1074-62.
 BOA.ŞD.700-31.
 BOA.Td.82.
 BOA.Y.MTV.50-65.
 BOA.YB.(21).12-17.
 BOA.YB.021/74-62
 BOA.ZB.329-106.
 BOA.ZB.375-52.

Dış İşleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi

Dış İşleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi 508/44385.211220.1.
 Dış İşleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi 508/44385.211220.2.
 Dış İşleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi 525/37707.151788.94.
 Dış İşleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi, 506/42797.193150.8.
 Dış İşleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi, 525/37707.151788.93.
 Dış İşleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi, 571/35970.142028.48.
 Dış İşleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi,571/35970.142028.24.
 Dış İşleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi 37379.150299.22.
 Dış İşleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi 502/23679.103203.2.
 Dış İşleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi 508/43952.212085.15.
 Dış İşleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi 508/43952.212085.16.
 Dış İşleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi 508/43952.212085.7.
 Dış İşleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi 508/43952.212085.8.

Dışışleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi 508/44346.210999.3
 Dışışleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi 524/219063.212430.91.
 Dışışleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi 524/219063.212460.90.
 Dışışleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi 532/44805.216146.4.
 Dışışleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi 534/37379.150299.21.
 Dışışleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi 534/37379.150299.23.
 Dışışleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi 539/220109.213745.3.
 Dışışleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi 539/220109.213745.4.
 Dışışleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi 539/220109.213745.6.
 Dışışleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi 568/39568.160413.58.
 Dışışleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi 571/35999.142224.28.
 Dışışleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi 571/35999.142224-26.
 Dışışleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi 571/35999.142224-27.
 Dışışleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi 571/36171.141241.77.
 Dışışleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi, 502/23679-103203.1.
 Dışışleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi, 525/3858.155986.12.
 Dışışleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi, 525/3858.155986.14.
 Dışışleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi. 525/37707.151788.50.
 Dışışleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi. 525/38661.15594.20.
 Dışışleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi. 525/38661.15594.21.
 Dışışleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi. 571/35999.142224.26.
 Dışışleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi. 571/35999.142224.27.
 Dışışleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi. 571/35999.142224.28.
 Dışışleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi.502/22184.95991.1.

Gazeteler

Cumhuriyet, 24 Nisan 1929.
 Cumhuriyet, 30 Nisan 1929.
 Resmi Gazete, S.9, 4 Nisan 1921.
 Resmi Gazete, S.320, 13 Mart 1926.
 Resmi Gazete, S.359, 29 Nisan 1926.
 Resmi Gazete, S.389, 3 Haziran 1926.
 Resmi Gazete, S.1471, 14 Nisan 1930.
 Resmi Gazete, S.1489, 6 Mayıs 1930.
 Resmi Gazete, S.1760, 29 Mart 1931.
 Resmi Gazete, S.2077, 14 Nisan 1932.
 Resmi Gazete, S.2455, 18 Temmuz 1933.
 Resmi Gazete, S.2741, 2 Temmuz 1934.
 Resmi Gazete, S.2751, 14 Temmuz 1934.
 Resmi Gazete, S.3330, 5 Haziran 1936.
 Resmi Gazete, S.3568, 31 Mart 1937.
 Resmi Gazete, S.3628, 11 Haziran 1937.

Resmi Gazete, S.3644, 30 Haziran 1937.
Resmi Gazete, S.3959, 14 Temmuz 1938.
Resmi Gazete, S.4033, 10 Teşrinievvel 1938.
Resmi Gazete, S.4244, 28 Haziran 1939.
Resmi Gazete, S.4417, 26 Ocak 1940.
Resmi Gazete, S.4741, 22 Şubat 1941.
Resmi Gazete, S.4918, 22 Eylül 1941.
Resmi Gazete, S.5269, 22 Teşrinisani 1942.
Resmi Gazete, S.6000, 8 Mayıs 1945.
Resmi Gazete, S.6063, 22 Temmuz 1945.
Resmi Gazete, S.6542, 26 Şubat 1947.
Resmi Gazete, S.7217, 27 Mayıs 1949.
Resmi Gazete, S.7218, 28 Mayıs 1949.
Resmi Gazete, S.7426, 7 Şubat 1950.
Resmi Gazete, S.7460, 18 Mart 1950.
Resmi Gazete, S.7786, 16 Nisan 1951.
Resmi Gazete, S.8012, 19 Ocak 1952.
Resmi Gazete, S.8527, 7 Ekim 1953.
Resmi Gazete, S.8662, 19 Mart 1954.
Resmi Gazete, S.9099, 9 Eylül 1955.
Resmi Gazete, S.9274, 2 Nisan 1956.
Resmi Gazete, S.9328, 9 Haziran 1956.
Resmi Gazete, S.9568, 25 Mart 1957.
Resmi Gazete, S.9615, 24 Mayıs 1957.
Resmi Gazete, S.9699, 6 Eylül 1957.
Resmi Gazete, S.9925, 6 Haziran 1958.
Resmi Gazete, S.9911, 21 Mayıs 1958.
Resmi Gazete, S.10220, 2 Haziran 1959.
Resmi Gazete, S.10233, 22 Haziran 1959.
Resmi Gazete, S.10306, 15 Eylül 1959.
Resmi Gazete, S.10308, 17 Eylül 1959.
Resmi Gazete, S.10564, 29 Temmuz 1960.
Resmi Gazete, S.10605, 16 Eylül 1960.
Resmi Gazete, S.10705, 12 Ocak 1961.
Resmi Gazete, S.11162, 24 Temmuz 1962.
Resmi Gazete, S.11421, 6 Haziran 1963.
Resmi Gazete, S.11462, 24 Temmuz 1963.
Resmi Gazete, S.11670, 31 Mart 1964.
Resmi Gazete, S.11700, 11 Mayıs 1964.
Resmi Gazete, S.11782, 17 Ağustos 1964.
Resmi Gazete, S.11822, 2 Ekim 1964.
Resmi Gazete, S.11870, 1 Aralık 1964.

Resmi Gazete, S.11974, 8 Nisan 1965.
Resmi Gazete, S.11976, 10 Nisan 1965.
Resmi Gazete, S.11988, 3 Mayıs 1965.
Resmi Gazete, S.11978, 17 Nisan 1965.
Resmi Gazete, S.11984, 27 Nisan 1965.
Resmi Gazete, S.12067, 5 Ağustos 1965.
Resmi Gazete, S.12123, 11 Ekim 1965.
Resmi Gazete, S.12196, 7 Ocak 1966.
Resmi Gazete, S.12231, 19 Şubat 1966.
Resmi Gazete, S.12285, 28 Nisan 1966.
Resmi Gazete, S.12686, 29 Ağustos 1967.
Resmi Gazete, S.12794, 8 Ocak 1968.
Resmi Gazete, S.12788, 28 Aralık 1967.
Resmi Gazete, S.12803, 18 Ocak 1968.
Resmi Gazete, S.12848, 14 Mart 1968.
Resmi Gazete, S.12865, 3 Nisan 1968.
Resmi Gazete, S.12976, 14 Ağustos 1968.
Resmi Gazete, S.13199, 15 Mayıs 1969.
Resmi Gazete, S.13204, 22 Mayıs 1969.
Resmi Gazete, S.13329, 17 Ekim 1969.
Resmi Gazete, S.13592, 27 Ağustos 1970.
Resmi Gazete, S.13657, 4 Kasım 1970.
Resmi Gazete, S.13943, 1 Eylül 1971,
Resmi Gazete, S.13948, 6 Eylül 1971.
Resmi Gazete, S.13959, 17 Eylül 1971.
Resmi Gazete, S.14052, 24 Aralık 1971.
Resmi Gazete, S.14166, 21 Nisan 1972.
Resmi Gazete, S.14249, 18 Temmuz 1972.
Resmi Gazete, S.14319, 27 Eylül 1972.
Resmi Gazete, S.14379, 2 Aralık 1972.
Resmi Gazete, S.14418, 11 Ocak 1973.
Resmi Gazete, S.14574, 14 Haziran 1973.
Resmi Gazete, S.14577, 27 Haziran 1973.
Resmi Gazete, S.14622, 11 Ağustos 1973.
Resmi Gazete, S.14634, 23 Ağustos 1973.
Resmi Gazete, S.14691, 20 Ekim 1973.
Resmi Gazete, S.14752, 24 Aralık 1973.
Resmi Gazete, S.14776, 22 Ocak 1974.
Resmi Gazete, S.14929, 28 Haziran 1974.
Resmi Gazete, S.15058, 7 Aralık 1974.
Resmi Gazete, S.15126, 22 Ocak 1975.
Resmi Gazete, S.15151, 16 Şubat 1975.

Resmi Gazete, S.15319, 7 Ağustos 1975.
Resmi Gazete, S.15558, 13 Nisan 1976.
Resmi Gazete, S.15642, 10 Temmuz 1976.
Resmi Gazete, S.16397, 7 Eylül 1976.
Resmi Gazete, S.16425, 5 Ekim 1978.
Resmi Gazete, S.16640, 17 Mayıs 1979.
Resmi Gazete, S.16816, 21 Kasım 1979.
Resmi Gazete, S.16895, 9 Şubat 1980.
Resmi Gazete, S.17144, 27 Ekim 1980.
Resmi Gazete, S.17160, 14 Kasım 1980.
Resmi Gazete, S.17466, 27 Eylül 1981.
Resmi Gazete, S.17506, 6 Kasım 1981.
Resmi Gazete, S.17510, 10 Kasım 1981.
Resmi Gazete, S.17710, 31 Mayıs 1982.
Resmi Gazete, S.17800, 2 Eylül 1982.
Resmi Gazete, S.17787, 19 Ağustos 1982.
Resmi Gazete, S.17945, 31 Ocak 1983.
Resmi Gazete, S.18059, 27 Mayıs 1983.
Resmi Gazete, S.18184, 7 Ekim 1983.
Resmi Gazete, S.18119, 29 Temmuz 1983.
Resmi Gazete, S.18153, 2 Eylül 1983.
Resmi Gazete, S.18139, 18 Ağustos 1983.
Resmi Gazete, S.18192, 15 Ekim 1983.
Resmi Gazete, S.18224, 17 Kasım 1983.
Resmi Gazete, S.18243, 6 Aralık 1983.
Resmi Gazete, S.18235, 28 Kasım 1983.
Resmi Gazete, S.18257, 20 Aralık 1983.
Resmi Gazete, S.18263, 26 Aralık 1983.
Resmi Gazete, S.18488, 13 Ağustos 1984.
Resmi Gazete, S.18532, 1 Ekim 1984.
Resmi Gazete, S.18580, 19 Kasım 1984.
Resmi Gazete, S.18761, 22 Mayıs 1985.
Resmi Gazete, S.18794, 27 Haziran 1985.
Resmi Gazete, S.18888, 4 Ekim 1985.
Resmi Gazete, S.19054, 21 Mart 1986.
Resmi Gazete, S.19139, 19 Haziran 1986.
Resmi Gazete, S.19170, 20 Temmuz 1986.
Resmi Gazete, S.19235, 28 Eylül 1986.
Resmi Gazete, S.19335, 8 Ocak 1987.
Resmi Gazete, S.19379, 21 Şubat 1987.
Resmi Gazete, S.19424, 7 Nisan 1987.
Resmi Gazete, S.19461, 15 Mayıs 1987.

Resmi Gazete, S.19510, 7 Temmuz 1987.
Resmi Gazete, S.19553, 23 Ağustos 1987.
Resmi Gazete, S.19639, 19 Kasım 1987.
Resmi Gazete, S.19658, 8 Aralık 1987.
Resmi Gazete, S.19724, 13 Şubat 1988.
Resmi Gazete, S.19742, 2 Mart 1988.
Resmi Gazete, S.19842, 14 Haziran 1988.
Resmi Gazete, S.19875, 17 Temmuz 1988.
Resmi Gazete, S.19884, 30 Temmuz 1988.
Resmi Gazete, S.20048, 13 Ocak 1989.
Resmi Gazete, S.20215, 4 Temmuz 1989.
Resmi Gazete, S.20227, 20 Temmuz 1989.
Resmi Gazete, S.20304, 6 Ekim 1989.
Resmi Gazete, S.20297, 29 Eylül 1989.
Resmi Gazete, S.20320, 22 Ekim 1989.
Resmi Gazete, S.20399, 11 Ocak 1990.
Resmi Gazete, S.20610, 19 Ağustos 1990.
Resmi Gazete, S.20764, 23 Ocak 1991.
Resmi Gazete, S.20788, 16 Şubat 1991.
Resmi Gazete, S.20812, 12 Mart 1991.
Resmi Gazete, S.20844, 13 Nisan 1991.
Resmi Gazete, S.20873, 16 Mayıs 1991.
Resmi Gazete, S.20948, 2 Ağustos 1991.
Resmi Gazete, S.21059, 22 Kasım 1991.
Resmi Gazete, S.21088, 21 Aralık 1991.
Resmi Gazete, S.21202, 17 Nisan 1992.
Resmi Gazete, S.21262, 22 Haziran 1992.
Resmi Gazete, S.21433, 12 Aralık 1992.
Resmi Gazete, S.21488, 6 Şubat 1993.
Resmi Gazete, S.21668, 14 Ağustos 1993.
Resmi Gazete, S.21673, 19 Ağustos 1993.
Resmi Gazete, S.21728, 14 Ekim 1993.
Resmi Gazete, S.21813, 9 Ocak 1994.
Resmi Gazete, S.21803, 29 Aralık 1993.
Resmi Gazete, S.21841, 6 Şubat 1994.
Resmi Gazete, S.21873, 10 Mart 1994.
Resmi Gazete, S.22065, 28 Eylül 1994.
Resmi Gazete, S.22138, 11 Aralık 1994.
Resmi Gazete, S.22184, 27 Ocak 1995.
Resmi Gazete, S.22218, 2 Mart 1995.
Resmi Gazete, S.22462, 13 Kasım 1995.
Resmi Gazete, S.23085. (Mükerrer Sayı) 19 Ağustos 1997.

Resmi Gazete, S.23379, 21 Haziran 1998.
 Resmi Gazete, S.23780, 8 Ağustos 1999.
 Resmi Gazete, S.24305, 1 Şubat 2001.
 Resmi Gazete, S.24307. 3 Şubat 2001.
 Resmi Gazete, S.24565 (Mükerrer), 26 Ekim 2001.
 Resmi Gazete, S.24743, 2 Mayıs 2002.
 Resmi Gazete, S.24799. 28 Haziran 2002.
 Resmi Gazete, S.25266, 21 Ekim 2003.
 Resmi Gazete, S.25406. 18 Mart 2004.
 Resmi Gazete, S.25493, 15 Haziran 2004.
 Resmi Gazete, S.25611, 12 Ekim 2004.
 Resmi Gazete, S.25649, 23 Kasım 2004.
 Resmi Gazete, S.25868. 1 Temmuz 2005.
 Resmi Gazete, S.25876, 15 Temmuz 2005.
 Resmi Gazete, S.26720, 4 Aralık 2007.
 Resmi Gazete, S.28460, 7 Kasım 2012.
 Resmi Gazete, S.28851, 14 Aralık 2013.
 Resmi Gazete, S.30027, 3 Nisan 2017.
 Ulus, 25 Nisan 1950.
 Vakit, 29 Haziran 1930.
 Vakit, 25 Nisan 1950.

Cerideler ve Düsturlar

TBMM Zabıt Ceridesi, M.1921.
 TBMM Zabıt Ceridesi, M.1922.
 Düstur, C.1, T.1, 1289. M.1872-1873.
 Düstur, 6.03.1340. M.1924.
 Düstur, 1171, M.1935.

Dergiler

Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, 152, (2023).

Salnameler

Annelere ve Çocuklara Salname, Himâye-i Etfâl Cemiyeti, İstanbul: Ahmet İhsan Matbaası, 1927.

1925-1926 Yılı Türkiye Cumhuriyeti Salnameleri, İstanbul: 1926.

Diğer Kaynaklar

Tezler

- Mercan, Dilber, “Demokrat Parti Hükümetleri Döneminde (1950-1960) Kız Çocukların Eğitimi”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun, 2012.
- Turan, Abdülkadir, “Nûreddin Mahmud Zengi ve Devri”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi, 2018.
- Paşahan, Aysun, “Annelere ve Çocuklara Salname Işığında” Cumhuriyet’in İlk Yıllarında Çocuk Himayesi ve Çocuğun Yaşam İlkeleri”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi, 2014.
- Reçberoğulları, Ayşe Nur, “Atatürk Dönemi Çocuk Politikası”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Bursa Uludağ Üniversitesi, 2021.
- Oktay Burak, Yiğitbaş, “Türkiye’de Yapılan “Çocuk Hakları” Konulu Lisansüstü Tez Araştırmalarının Bibliyometrik Analizi”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Giresun Üniversitesi, 2024.
- S. Cansu Demir, Yıldız, “Çocuk Ceza Yargılanmasının Çocuk Hakları Bağlamında Değerlendirilmesi”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2024.
- Şahin, Şeyma, “BM Pekin Kuralları Ekseninde Çocuk Yargılanması ve Çocuğun Üstün Yararlılık İlkesi”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, 2019.
- Şeker, Necmettin, “Yetim Babası Atatürk (Atatürk’ün Manevi Çocukları”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi, 2022.
- Tuğçe Nur, Yılmaz, “Türkiye’de Aile Gelirinin Çocuk İşçiliği Üzerindeki Etkisi”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Giresun Üniversitesi, 2024..
- Yasin, Bostancı, “İslam Anayasa Hukuku Açısından Medine Vesikasından Çıkarılabilecek Hukuki Görüşler”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri Üniversitesi, 2023.

Kitaplar

- Akay, Oğuz, *Beni İki Kadın Çok Sevd*, İstanbul: Alfa Yayınları, 2010.
- Aktaş, Akın, *Atatürk’ün Yüzyıllık Bibliyografyası “Kırmızı Kitap”*, Ankara: Akademisyen Yayınevi, 2023.
- Aktaş, Akın, *Selanikli Ali Rıza Efendi 1841-1886 (Atatürk’ün Babası)*, Ankara: Akademisyen Yayınevi, 2024.

- Akyüz, Emine, *Çocuk Hukuku*, Ankara: Pegem Akademi, 2010.
- Akyüz, Emine, *Çocukların Haklarının ve Güvenliğin Korunması*, Ankara: MEB Yayınları, 2000.
- Akyüz, Yahya, *Türk Eğitim Tarihi*, Ankara: Pegem Akademi, 2015.
- Alp, Lale, *Tüm Yönleriyle Çocuk Hakları*, İstanbul: Ceres Yayınları, 2023.
- Arsal, Sadri Maksudi, *Türk Tarihi ve Hukuk*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2014.
- Atatürk, Mustafa Kemal, *Medeni Bilgiler*, yay. haz. Afet İnan, İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yayınları, 2010.
- Anlatan Makbule Atadan, *Büyük Kardeşim Atatürk*, İstanbul: Ka Kitap, 2016,
- Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, C.I-II-III, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 1997.
- Balcı, Sezai, *Osmanlı Devleti'nde Engelliler ve Engelli Eğitimi Sağır Dilsiz ve Körler Mektebi*, İstanbul: Libra Kitap, 2.Baskı, 2018.
- Boysal, İsmail, *Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları*, C.1 (1920-1945), Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1989.
- Canan, İbrahim, *Çocuk Terbiyesi*, İstanbul: Cihan Yayınları, 1997.
- Dede Korkut Hikâyeleri- Kitab-ı Dedem Korkud*, çev. Ayşegül Çakan, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 11. Baskı, 2019.
- Demokrat Parti Tüzük ve Programı*, 15 Ekim 1951, Ankara: Güneş Matbaacılık: 1952.
- Düvanü Lügat-it Türk Tercümesi*, çev. Besim Atalay, C-I-II-III, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1985.
- C.H.F. Nizamnamesi ve Programı*, Ankara: TBMM Kütüphanesi, 1931.
- C.H.P. Programı*, Ankara: Ulus Basımevi, 1935.
- Erbay, Ercüment, *Çocuk Hakları*, İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi, 2013.
- Erdoğan, Oktay, *Çocuk Hakları*, İstanbul, Acar Basım, 2011.
- Hamzaoglu, Mehtap, *Namus: Kadına Şiddetin İdeolojisi*: İstanbul: Siyah Kitap Yayınları, 2019.
- Işıkcı, Yasemin Mamur, *Çocuk Gözüyle Türkiye'de Çocuk Hakları*, Ankara: Hegem Yayınları, 2015.
- İmer, Cihat, *Atatürk'ten Seçme Sözler*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1981.
- İnan, Afet, *İzmir İktisat Kongresi*, Ankara: TTK Yayınları, 1999.

- İnan, M. Rauf, *Dünyada, Türklerde ve İslamda İnsan Hakları Eğitim ve Kültür Çocuk Hakları*, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1970.
- Karabekir, Kâzım, *Çocuk Davamız-II*, Yay. Haz. Faruk Özerengin, İstanbul: Emre Yayınları, 1995.
- Karakaş, Selim, “Eski Türklerde Evlatlıklar”, İçinde *Ötekinin Tarihi*, editör Selim Karakaş, İstanbul: İdeal Kültür Yayıncılık, 2022.
- Koca, Salim, *Türk Kültürünün Temelleri*, Trabzon: 2000.
- Kopar, Metin, *Cumhuriyet Halk Partisi Döneminde Doğu Anadolu’da Yapılan Kamu Harcamaları ve Yatırımlar (1927-1950)*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2009.
- Köstüklü, Nuri, *Milli Mücadele’de Çocuk Kahramanlar*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2024.
- Kur’an-ı Kerim Meali*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 7.Baskı 2010.
- Maârif-i Umûmiye Nezâreti Tarihçe-i Teşkilatve İcrâatı*, Yay. Haz. Mustafa Ergun vd., Ankara: MEB Yayınları, 2002.
- Magna Charta seu Magna Charta Libertatum: Büyük Sözleşme ya da Özgürlükler Sözleşmesi*, çev. Çiğdem Dürüşken, İstanbul: Alfa Tarih Yayınları, 2017.
- Ortaylı, İlber, *Osmanlı Toplumunda Aile*, İstanbul: Timaş Yayınları, 2009.
- Osmanlı Hukuk-ı Aile Kararnâmesi*, Yay. Haz. Orhan Çeker, Konya: Mehir Vakfı Yayınları, 2022.
- Öcal, Süleyman, “Osmanlı Devleti’nde Göçmen Çocuklar (19. Yüzyıl)”, İçinde *Ötekinin Tarihi*, editör Selim Karakaş, İstanbul: İdeal Kültür Yayıncılık, 2022.
- Özata, Murat, “Anadolu’nun Yetimleri: Yakın Doğu Amerikan Yardım Heyeti ve Çalışmaları 1919-1922”, İçinde *Ötekinin Tarihi*, editör Selim Karakaş, İstanbul: İdeal Kültür Yayıncılık, 2022.
- Özügürlü, Kurban, *Evlilik Raporu*, İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi, 1985.
- Rouesseau, Jean Jacoques, *Toplum Sözleşmesi*, çev. Vedat Günyol, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2023.
- Sümer, Faruk, *Oğuzlar*, İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, 5. Baskı, 1999.
- Tan, Nail, *Çocuklarımıza Folklor Hazinesimizden Seçmeler*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1981.
- Tarımeri, Nihat, *Çocuk Koruma(ma) Kanunu*, Ankara: SABEV Kitap, 2007.

- Tosun, Mebrure, Yalvaç, Kadriye, *Sumer, Babil, Assur Kanunları ve Ammi-Şaduqa Fermanı*, Ankara: TTK Yayınları, 2.Baskı, 1989,
- Uluğtekin, Sevdâ, *Çocuk Mahkemeleri ve Sosyal İnceleme Raporları*, Ankara: Türkiye Barolar Birliği Yayınları, 2004.
- UNESCO Türkiye Milli Komisyonu VIII. Dönem Genel Kurul Toplantısı, İstanbul 28-30 Haziran 1963, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1963.
- UNESCO Türkiye Milli Komisyonu Yönetim Kurulu Raporu Ankara, 26 Aralık 1964, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1964.
- UNESCO Türkiye Milli Komisyonu IX. Dönem Genel Kurul Toplantısı, İstanbul 28-29 Haziran 1965, Ankara: Milli Eğitim Basımevi, 1965.
- UNESCO Türkiye Milli Komisyonu Yönetim Kurulu Raporu, İstanbul 29 Haziran-1 Temmuz 1967, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1967.
- UNESCO Türkiye Milli Komisyonu Yönetim Kurulu Raporu, Ankara 4 Ocak 1969, Ankara: Başnur Matbaası, 1968.
- UNICEF Türkiye Temsilciği, *Çocuk Haklarında Dair Sözleşme*, 2004.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Midhat Paşa ve Tâif Mahkûmları*, Ankara: TTK Basımevi, 1985.
- Yavuzer, Haluk, *Psiko-Sosyal Açıdan Çocuk Suçluluğu*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1986.
- Yurtabir, Mediha, *Türkiye’de Çocuk Kitapları Kataloğu*, Ankara: Ege Matbaası, 1960.

Makaleler

- Akgündüz, Ahmet, “1274/1858 Tarihli Osmanlı Ceza Kanunnamesinin Hukuki Kaynakları, Tatbik Şekli ve Men’-i İrtikâb Kanunnamesi”, *Belleten*, 51/199, (1987): 153-192.
- Aydın, Mehmet Akif, “Kânûn-ı Esâsî” *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt 24: 328-330. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.
- Babalık, Banu Berber, “II. Dünya Savaşı Yıllarında Korunmaya Muhtaç Çocuklar ve Çocuk Esirgeme Kurumu Faaliyetleri”, *Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9/2, (2024):111-126.
- Bardakoğlu, Ali, “Bulûğ” *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt 6: 413-414, İstanbul: TDV Yayınları, 1992.

- Donuk, Abdülkadir, “Türklerde Aile”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 33, (1982):158-168.
- Dörtkol, Fahrettin,”23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı’nın Tarihçesi: Himaye-i Etfal Cemiyetinin Katkıları”, *Gaziantep University Journal Of Social Sciences*, 22/1, (2023): 145-158.
- Dündar, Hakan, Hareket, Erdem, “Türkiye’de Çocuk Hakları Bağlamında Yapılan Lisansüstü Tezlerin Araştırma Eğilimlerinin İncelenmesi”, *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6/1, (2017): 77-94.
- Erbay, Ercüment ve Çalış Nurullah, “Türkiye’de Koruyucu Aile Hizmetlerine Yönelik Uzman Görüşleri”, *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20/40, (2021): 439-462.
- Ferlibaş, Meral Bayrak, “Bir Sosyal Sorumluluk Projesi: Tuna Vilayeti İslahhaneleri”, *Belleten*, 77/279, (2013): 573-636.
- Hökelekli, Hayati, “Çocuk”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Cilt 8: 361, İstanbul: TDV Yayınları, 1993.
- Koçoğlu, Mustafa, “Çocuk Yayınları” içinde *Çocuk Yayınları Sempozyumu*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı,1987.
- Köse, Saffet, “Rüşd”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt 35: 298-300, İstanbul: TDV Yayınları, 2008.
- Kurt, Sevil Lale, “Çocuk Haklarına İlişkin Temel Uluslararası Belgeler ve Türkiye Uygulaması”, *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 36, (2016): 105-106.
- Küre, Gülbeyaz, “II. Abdülhamid Devrinde Ana-Çocuk Sağlığı Kitapları”, *Uluslararası Anadolu Sosyal Bilimler Dergisi*, 5/3, (2021): 960-991.
- Müezzinoğlu, Ersin, “I. Dünya Savaşı Esnasında Yetim ve Öksüz Çocukların Himayesi ve Eğitimi: Darüleytamlar”, *History Studies*, 4/1, (2012): 405-406.
- Onaran, Başak Tuğ, “1858 Ceza Kanunname-i Hümayunu’nda Irz ve Namus Kavramlarının Kodifikasyonu ve Toplumsal Cinsiyet”, *Akdeniz Kadın Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet Dergisi*, 2, (2022): 209-239.
- Özcan, Abdülkadir, “Devşirme”, *TDVIA*, 9, (2003): 254-257.
- Özkan, Mustafa, “Medine Vesikası”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt Ek II: 153-154. Ankara: TDV Yayınları, 2019.

- Öztürk, Funda, “1858 Ceza Kanunname-i Hümayunu’nda Çocukların Cinsel İstismarı Suçu”, *AnHD*, 10/2, (2024): 738-746.
- Sarıkaya, Makbule, “Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti Reisi Dr. Mehmed Fuad (Umay) Bey’in Çocuk Üzerine Yazıları ve Kitapları”, *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 25, (2020): 357-368.
- Şirin, Memduh Cemil, “Çocuk Hakları Penceresinden Cumhuriyet Dönemi Kanunlarında Çocuk Anlayışı”, *100.Yıl Çocuk Yıllığı*, Çocuk Vakfı Yayınları, (2023): 291-316.
- Tutkun, Ömer, Koç, Mustafa, “Çocuk Hakları Sözleşmesi Çerçevesinde Türkiye’de Çocuk Haklarına Yönelik Çalışma ve Yasal Düzenlemeler”, *Ege Eğitim Dergisi*, 3/2, (2003):11-23.
- Yiğit, Ali Ata, “Payitahttan Taşraya Kız Rüştüyelerinin Yaygınlaşması ve Kültür Değişime Etkisi”, İçinde *Uluslararası Türk Kültür Kongresi Bildiri Kitabı-II*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi, 2011.
- Yuvalı, Abdülkadir, “Gâzân Han”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt 13: 429-431 İstanbul: TDV Yayınları, 1996.
- Zengin, Oğuzhan ve Çalış, Nurullah, “Sosyal Hizmet Uzmanlarının Mesleki Uygulamaları ve Çalışma Koşulları”, *Toplum ve Hizmet*, 7/28, (2017): 47-68.

İnteraktif Kaynaklar

Anayasa Mahkemesi Resmi Sitesi, 29 Ekim 2024 tarihinde <https://www.anayasa.gov.tr/tr/anasayfa/> adresinden alınmıştır.

Atatürk Ansiklopedisi Resmi Sitesi, 22 Ocak 2025 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr> adresinden alınmıştır.

Birleşmiş Milletler Resmi Sitesi, 30 Mart 2025 tarihinde <https://www-un-org/> adresinden alınmıştır.

Devlet Arşivleri Başkanlığı Resmi Sitesi, 10 Nisan 2025 tarihinde <https://www.devletarsivleri.gov.tr/> adresinden alınmıştır.

Giresun Üniversitesi Çocuk Hakları Araştırma ve Uygulama Merkezi Resmi Sitesi, 13 Haziran 2025 tarihinde <https://www.cocukhaklarisozlugu.com/anasayfa> adresinden alınmıştır.

Humanium Resmi Sitesi, 7 Mart 2025 tarihinde <https://www.humanium.org/en/geneva-declaration/> adresinden alınmıştır.

Mevzuatlar, 9 Ocak 2025 tarihinde <https://www.mevzuat.gov.tr/> adresinden alınmıştır.

Milli Eğitim Şuraları, 23 Nisan 2025 tarihinde <https://ttkb.meb.gov.tr/www/gecmisten-gunumuze-mill-egitim-sralari/icerik/328> adresinden alınmıştır.

Resmi Gazete'nin Resmi Sitesi, 26 Mart 2025 tarihinde <https://www.resmigazete.gov.tr/> adresinden alınmıştır.

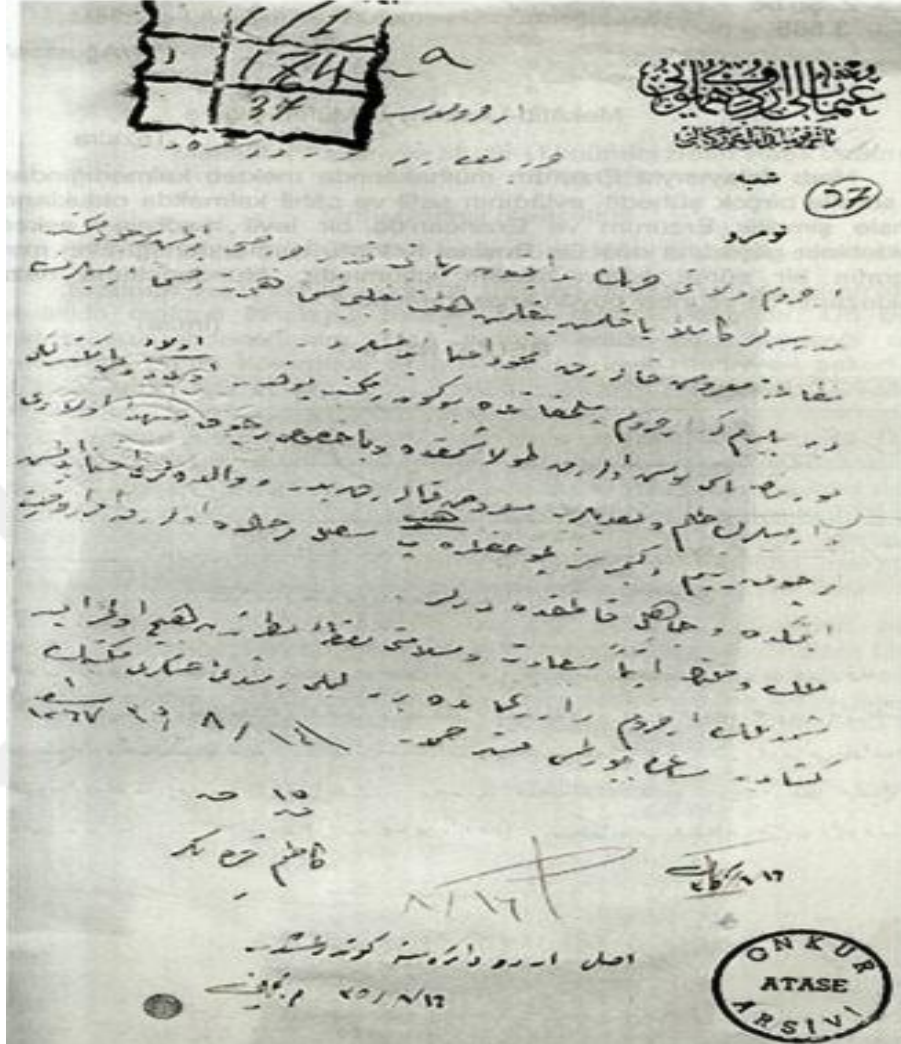
Türk Dil Kurumu Resmi Sitesi, 9 Ocak 2025 tarihinde <https://sozluk.gov.tr/> adresinden alınmıştır.

TBMM Resmi Sitesi, 27 Şubat 2025 tarihinde <https://acikerisim.tbmm.gov.tr/> adresinden alınmıştır.

TBMM Tutanakları, 27 Şubat 2025 tarihinde <https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/> adresinden alınmıştır.

EKLER

Ek-1. Kazım Karabekir Paşa'nın Çocuklara Yönelik Yatılı Mektep Açılması Gerekliliğine Yönelik Resmi Yazısı.

ATASE Yayınları, S.152, 2023.

Osmanlı Ordû-yi Hümayunu

Başkumandanlığı Vekâleti

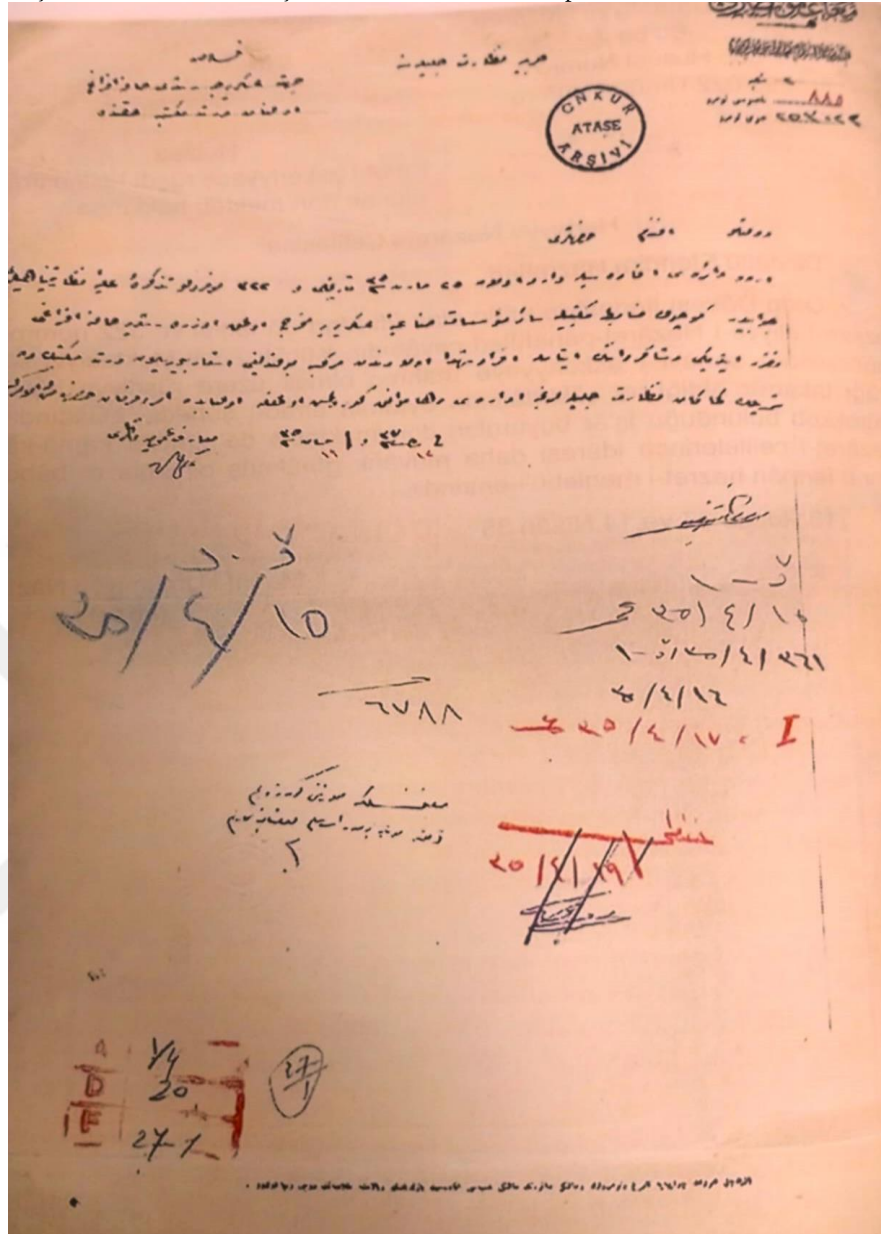
Erzurum'dan Harbiyye Nezâretine mevru şifredir.

Erzurum vilâyeti, harbin bidâyetinden nihâyetine kadar harbe sahne olmuş, mevcûd mekteb, medreseler kâmilten yakılmış yıkılmış, hey'et-ti ta'limiyye kısmen hicret ve kısmen Ermenilerin mezâlimine ma'ruz kalarak mahv ve ifnâ' edilmişlerdir.

Diyebilirim ki Erzurum ve mülhakatında bugün mekteb yoktur. Evlâd-ı vatan, mektebsizliği yüzünden başıboş olarak dolaşmakta ve bâ-husûs birçok şühedâ evladı ve Ermenilerin zulm ve taaddilerine ma'ruz kalarak peder ve vâlideleri ifnâ' edilmiş, birçok yetim ve kimsesiz çocuklar hep sefil bir halde olarak imrâr-ı vakt etmekde ve cahil kalmaktadırlar. Mülk ve milletin âtiyen saâdet ve selâmeti nokta-i nazarından hiç olmaz ise şimdilik Erzurum ve Erzincan'da birer leylî rüşdî-i askeri mektebin güşâdına müsâade buyurulması müsterhamdır.

14-8-35. 1 Şu'be/1.267. 15. KK Kâzım Karabekir. 16-8-35.

Ek-2: Şehit Çocuklarına Yönelik Açılması Planlanan 4 Mektep Hakkında.

ATASE Yayınları, S.152, 2023.

Maârif-i Umûmiyye Nezâreti

Şu'be 2

885 Husûsi Numro/253.022 Umûmi Numro

Hulâsa

Cihet-i askeriyye rüşdihaline ifrâğ olunan dört mekteb hakkında

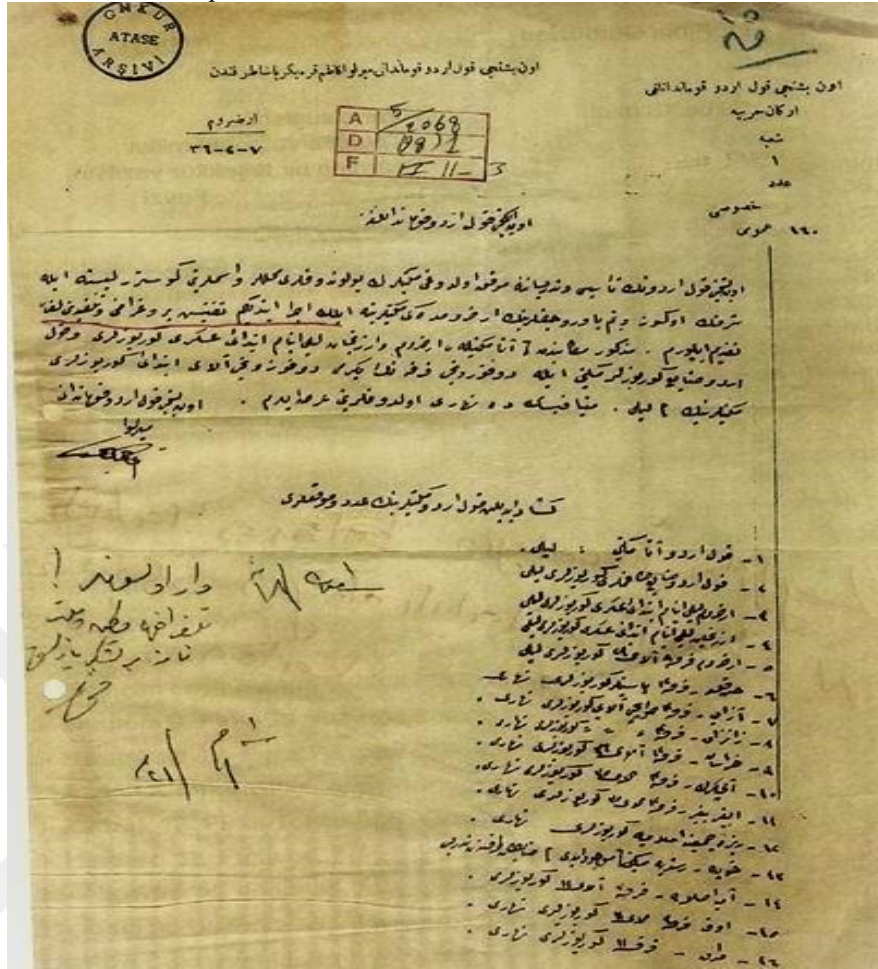
Harbiyye Nezâret-i Celillesine

Devletlü Efendim Hazretleri

Ordu Dairesi ifadesiyle vârid olunan 25 Mart 35 tarihli ve 322 numrolu tezkire-i aliyye-i Nezaret penâhileri cevabıdır. Küçük Zabıt Mektebiyle sair müessesât-ı sanâyi'-i askeriyyeye mahrec olmak üzere rüşdiyye haline ifrâğı takarrür ettiği ve şakirdanının eytâmla efrâd-ı şüheda evladından mürekkeb bulunduğu iş'ar buyrulan dört mektebin de şimdilik kemâ-kân Nezâret-i celîlerince idâresi daha muvafık görülmüş olmağla ol babda emr ü ferman hazret-i menlehü'l-emrindir.

13 Recep 37-14 Nisan 35, Maârif-i Umumiyye Nâzırı.

Ek-3: Açılan Kolordu Mekteplerinin Adet ve Mevkileri.

ATASE Yayınları, S.152, 2023.

On Beşinci Kolordu Kumandanlığı

Erkân-ı Harbiyye

Şu'be 1

160 Umûmi Erzurum 7-2-36

On İkinci Kolordu Kumandanlığına

On Beşinci Kolordunun tes'is ve tedrisatına muvaffak olduğu mekteblerin bulundukları mahalleler ve isimlerini gösterir liste ile şarkın öksüz ve yetim yavrucaklarının Erzurum'daki mekteblerine ilk icra' ettiğim teftiş programını ve tenkidini leffen takdim eyliyorum. Mezkûr mekâtibden (Ana Mektebiyle Erzurum ve Erzincan Leylî Eytâm-ı İbtidâi-i Askerî Gürbüzleri ve Kolordu Sanâyi' Gürbüzler Mektebi ile Dokuzuncu Fırkanın Yirmi Dokuzuncu Alâyi İbtidâi Gürbüzleri Mekteplerinin) leyli, mütebakisinin de nehâri olduklarını arz eylerim.

15'inci Kolordu Kumandanı Mir-liva Kazım Karabekir.

Ek-4: Açılan Kolordu Mekteplerinin Talimatnamesi.

ATASE Yayınları, S.152, 2023.

Leylî Eytâm-ı Askerî-i İbtidâî Mektebi ile Kolordu Sanâyi' ve Müessesâtı Ta'lîmatı

1-Anası, babası ve sıyânet edecek hiçbir akraba ve mu'ini olmayan ahlâkî mazbut ve ilel ve emrazdan sâlim olduğu bâ-rapor tahakkuk edenlerden 8 ilâ 18 yaşındakiler mekteb ve müessesâta kabul edilecektir.

2-7-8-9 yaşındakilerden okuyup yazmak bilmeyenler Leylî İbtidâî Mektebine kabul edilecektir.

3-9 ilâ 15 yaşındakilerden dahi okuyub yazmak bilenler sinlerine âid sınıflara girmek üzere İbtidâî Mektebine kayd ve kabul edilecektir.

4-10 ila 15 yaşındakilerden okuyup yazmak bilmeyenler, Kolordu Sanayi Takımlarına kayd ve kabul olunacaktır.

5-10 ilâ 12 yaşındakilerinden yalnız şehid zâbitân evlâdları, Leylî İbtidâî Mektebine kabul edilebilirler.

6-15 ilâ 18 yaşında bulunanlar şimendüfer, otomobil i'mâlât-hanelerinde istihdam olunmak üzere alınacaktır.

7-Kolordu Sanâyi' Takımları ile şimendüfer, otomobil i'mâlât-hanelerine girenler mükellifîyet-i askeriyelerinin hitamına dağın bu işlerden çıkmak hakkını hâiz olamayacaklardır.

8-İbtidâî Mektebinden bi'l-âhire ailesi zühur edenlerden evlâdlarını almak isteyenler mekteb masârifini te'diyeye mecburdurlar.

9-Mezuniyet: Bilâ-istisna gece izni yoktur. Erzurum'da vâlidesi bulunanlardan izinli gitmeği ârzû edenlere gidecei mahallin temizliğine mâ-fevkleri tarafından kanâat hâsıl edilenlere Cum'a günü vakt-i muayyende mektebde isbât-ı vücud etmek üzere gündüz me'zuniyyet verilir. Sair akrabaları çocuklarını görmek isterlerse Cum'a günü mektebde ziyaret edebilirler. On Beşinci Kolordu Kumandanı Mir-livâ Kazım Karabekir.

Ek-5:Kazım Karabekir Paşa'nın Kurduğu Mekteplerden.

Karabekir Arşivi

Ek-6:Ankara'daki Çocuk Sarayı Binası.

BCA.180-9-0/19-96-14. Belge Tarihi 13.02.1928.

Ek-7: Görsel Türk Çocuğu.

Annelere ve Çocuklara Salname, Himâye-i Etfâl Cemiyeti, Ahmet İhsan Matbaası, İstanbul 1927.

Ek-8: 23 Nisan Çocuk Bayramının Kutlanması Hakkında.

C.H.F. Genel Yazgani

15012

15 79 7

23 Nisan Çocuk Bayramı ve Haftası dolayısıyla Ankarada yapılacak olan tezahurlarla merasimin öteki vilayetlere örnek olabilecek şekilde parlak ve güzel olmasına çalışılmaktadır. Bunun için bu merasimin filme alınmasını istiyoruz.

Bu dileğimizin yerine getirilmesi için saygın Genel Merkeziniz sesli film tertibatı ile memurlarının 23 Nisan salı günü tezahurları filme çekmek üzere Genel Merkezimizle görüşmek için değerli buyruklarınızın esirgenmemesini rica eder, saygılarımı sunarım.

B A Ş K A N

BCA.490-1-0-0/15-79-7.

Ek-9: 23 Nisan 1929'daki Çocuk Bayramında Çocuklar.

Cumhuriyet, 24 Nisan 1929.

Ek-10: Çocuk Haklarını Müdafaa Cemiyeti'nin Kurulmasına Yönelik Kararname.

BASVEKALET
KANUNLAR VE KARARLAR
Tetkik Dairesi

Karar Sayısı
4
11042

KARARNAME

"Çocuk Haklarını Müdafaa Cemiyeti"nin, merkezi Ankara'da olmak üzere kurulmasına ve yurt içinde şube açmasına izin verilmesi; Dahiliye Vekâletinin 21/11/1958 tarihli ve 3-1553/119193 sayılı yazısı üzerine, 3512 sayılı kanunun 10 uncu maddesine göre, İcra Vekilleri Heyetince 4 / 12 / 1958 tarihinde kararlaştırılmıştır.

REİSİCUMHUR
C. Zeynep

BCA.30-18-1-2/150-61-18. Dosya Ek: 13-68.

Ek-11: Türk Çocuklarının Eğitimi Hakkında.

Türkiyede ilk tahsillerini mektepte yapacak türk vatandaş çocukların türk mekteplerine girmelerine dair ve 23 eylül 1329 tarihli tedrisatı iptidaiye kanununa müzeyyel kanun

Kanun № : 1778

Kabul tarihi: 23/3/1931

Madde 1 — Türkiyede ilk tahsillerini yapmak üzere mektebe girecek türk vatandaş çocuklar, bundan böyle, bu tahsilleri için ancak türk mekteplerine girebilirler.

Madde 2 — Bu Kanun neşri tarihinden müteberdir.

Madde 3 — Bu Kanunun icrasına Maarif Vekili memurdur.
25/3/1931

Resmi Gazete, 29 Mart 1931, S.1760.

Ek-12: Çocuk Haklarına Dair Sözleşmenin Onaylanmasına Dair Kanun.

**Çocuk Haklarına Dair Sözleşmenin Onaylanmasının
Uygun Bulunduğu Hakkında
Kanun**

Kanun No. : 4058

Kabul Tarihi : 9/12/1994

MADDE 1. — Hükümetimiz adına 14 Eylül 1990 tarihinde imzalanan Çocuk Haklarına Dair Sözleşmenin ilişik ihtirazi kayıt ile onaylanması uygun bulunmuştur.

MADDE 2. — Bu Kanun yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

MADDE 3. — Bu Kanun hükümlerini Bakanlar Kurulu yürütür.

10/12/1994

Resmi Gazete, S.22138, 11 Aralık 1994.

Ek-13: Çocuk Haklarına Dair Sözleşmenin Onaylanması Hakkında.

YÜRÜTME VE İDARE BÖLÜMÜ

Milletlerarası Sözleşme

Karar Sayısı : 94/6423

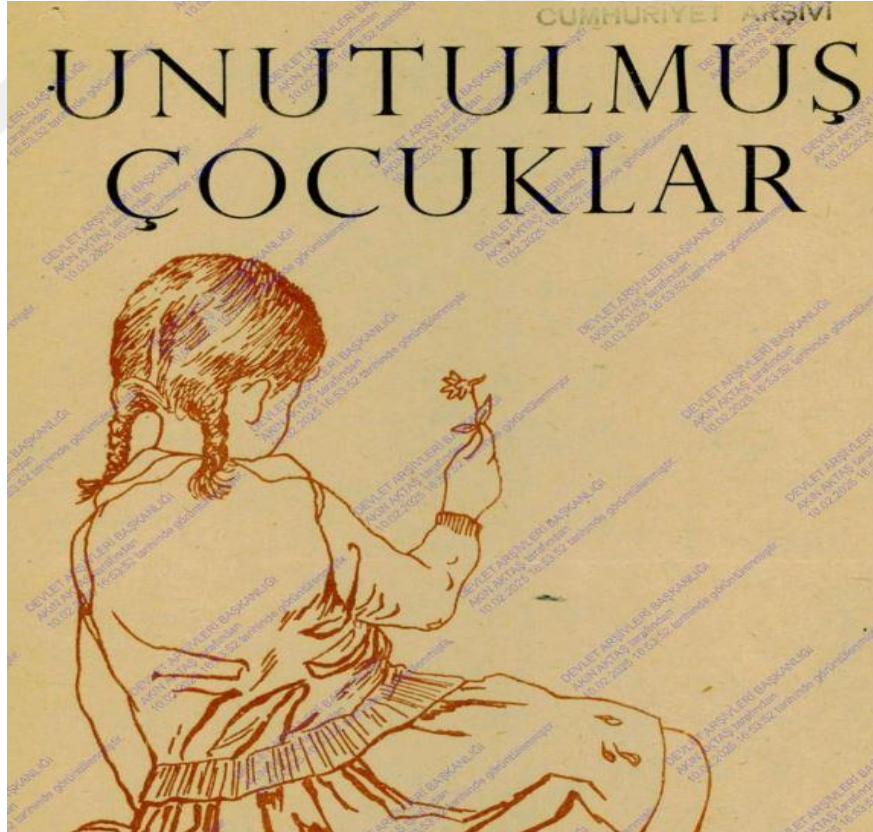
Hükümetimiz adına 14 Eylül 1990 tarihinde imzalanan ve 9/12/1994 tarihli ve 4058 sayılı Kanunla onaylanması uygun bulunan ilişik "Çocuk Haklarına Dair Sözleşme"nin ekli ihtirazi kayıtlı onaylanması; Dışişleri Bakanlığı'nın 15/12/1994 tarihli ve UKBM-II/11304 sayılı yazısı üzerine, 31/5/1963 tarihli ve 244 sayılı Kanunun 3 üncü maddesine göre, Bakanlar Kurulu'nce 23/12/1994 tarihinde kararlaştırılmıştır.

Prof. Dr. Tansu ÇİLLER
Başbakan

Süleyman DEMİREL
CUMHURBAŞKANI

Resmi Gazete, S.22184, 27 Ocak 1995.

Ek-14: Çocuk Zekâsını Koruma ve Geliştirme Derneği Yayınları, No:1
Unutulmuş Çocuklar.

BCA.30-1-0-0/23-131-1.

Ek-15: Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu Tasarısı.

DANIŞMA MECLİSİ S. Sayısı : 349**Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu Tasarısı
ve Millî Eğitim, Bütçe - Plan ve Sağlık ve Sosyal İşler Komisyonları Raporları. (1/461)**

TC
Başbakanlık
Kanunlar ve Kararlar Tetkik
Dairesi Başkanlığı
Sayı : K. K. T. D. 18/101 - 772/05191

12 Temmuz 1982

DANIŞMA MECLİSİ BAŞKANLIĞINA

Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığınca hazırlanan ve Başkanlığınıza arzı Bakanlar Kurulunca 8.7.1982 tarihinde kararlaştırılan «Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu Tasarısı» ile gerekçesi ekli olarak gönderilmiştir.

Gereğini arz ederim.

Bülend ULUSU
Başbakan

KKTD. 12 Temmuz 1982.

Ek-16: UNICEF'in Atatürk Orman Çiftliğinde Süt Dağıtımı.

UNICEF Türkiye Milli Komitesi, 2018.

Tablo-16. Umumi Hıfzıssıhha Kanunu'nda çocuklara ve çocuk haklarına yönelik maddeler.

Madde Numarası	Metin
3	Sihhat ve İctimai Muavenet Vekaleti bütçeleriyle muayyen hatlar dahilinde olarak aşağıda yazılı hizmetleri doğrudan doğruya ifa eder; 1-Doğumu teshil ve çocuk ölümünü tenkis edecek tedbirler ⁷¹⁹ 7-Çocukluk ve gençlik hıfzıssıhhasına ait işlerle çocuk sıhhat ve bünye sinin muhafaza ve tekamülüne ait tesisatın murakabesi.
18	Vilayet hususi idareleri bütçelerinde hususi kanuna tevfikân tefrik ve Sıhhat ve İctimai Muavenet Vekaletinin tensibi ile sarfolunan sıhhi ve içtimai işlere mahsus tahsisat, vilayet merkezinde veya tensip olunacak sair mahallerde açılacak hastaneler ve dispanserlerle seyyar etıbba teşkilatına ve seyyar etüv tedarikine ve tephirat ve tathirat istasyonları tesisine ve verem ve frengi ve çocuk vefiyatı mücadelesine muhtas hıfzıssıhhai içtimaiye dispanserlerine ve sıtma ve frengi ilacı tedarikine ve Sıtma Kanununda tasrih edilen ahvalde sıtma membalarının izalesine sarfolunur.
20	Belediyelerin umumi hıfzıssıhha ve içtimai muavenete taallük eden mesailden ifasile mükellef oldukları vazifelere aşağıda zikredilmiştir. 13-Hastane, dispanser, süt çocuğu, muayene ve tedavi evi, aceze ve ihtiyar yurtları ve doğum evi tesis ve idaresi.
89	Türkiye hudutları dahilinde doğan her çocuk doğumu takip eden ilk dört ay zarfında aşılanır. Çocuğun peder ve validesi aşı mecburiyetinin ifa edilmesinden aynı suretle mesuldürler. Ebeveyni olmayan çocuklar veya ebeveyni nezdinde bulunmayan çocuklar için çocuğu bakmak üzere kabul eden şahıslar veya müesseseler müdürleri mesuldürler.
103	Vücudun hangi kısmında ve ne şekilde tezahür ederse etsin frengi, belsoğukluğu ve yumuşak şankr müptela her şahıs kendisini Türkiye'de sanat icrasına mezun bir tabibe tedavi ettirmeğe mecburdur. Çocukları tedavi ettirmek mecburiyeti ana ve babalarına veya bu çocuklara bakan ve himaye eden kimselerle müesseselere racidir.
109	Her tabip tedavi altında bulunan zührevi hastalıklar musaplarının ellerine bu hastalığın tehlikesini ve sirayet yollarını bildirecek, nümunesi Sıhhat ve İctimai Muavenet Vekaletince tesbit edilmiş bir (Vesayayi sıhhiye varakası) vermeğe mecburdur. Hasta çocuk olduğu takdirde bu izahat ve vesaya varakası hastanın ana ve babasına ve olmazsa sair yakınına verilir.
119	Sari şekilde verem hastalığına musap olduğu tebeyyün eden ve etrafında bulunan kimseleri intana duçar edeceğinden şüphe olunan hastaları hastane veya sair bir müessesede tecrit veya tedaviye veya meslek ve sanatları dolayısıyla küçük çocukları verem intanına duçar edecekleri tahakkuk edenleri meslek ve sanatlarını icradan men'e Sıhhat ve İctimai Muavenet Vekaleti salahiyyettardır.
151	Sıhhat ve İctimai Muavenet Vekaleti küçük çocuk hıfzıssıhhası ve bunlarda görülen vefiyatın azaltılması için lazım gelen müesseseler açarak idare eder ve çocuk hıfzıssıhhası faydalarının halk arasında intişar ve tatbikını teshil edecek tedbirleri itihaz eyler.
153	Devletin resmi müesseselerinde doğum yardımı meccanidir. (Mülga cümle:4/7/2012-6354/1 md.) (...) (Ek fıkra: 4/7/2012-6354/1 md.) Gebe veya rahmindeki bebek için tıbbi zorunluluk bulunması hâlinde doğum, sezaryen ameliyatı ile yaptırılabilir. (Ek fıkra: 4/7/2012-6354/1 md.) Gerekli tedbirlerin alınmasına rağmen, doğumu takiben anne veya bebekte meydana gelebilecek istenmeyen sonuçlardan dolayı hekim sorumlu tutulamaz.
155	Kendisi ve çocuğunun sıhhati için bir zarar husule getirmeyeceği bir tabip tarafından tahriren tasdik edilmedikçe kadınların doğumlarından mukaddem üç hafta ve doğurmasını mütaakip yine üç hafta zarfında fabrika, imalathane ve umumi ve hususi müesseselerde çalışması ve çalıştırılması memnudur.
158	Yedi yaşından aşağı olan metrük, öksüz veya babası ve anası hayatta çocukları gerek para ile ve gerek parasız kabul ederek bakan resmi ve hususi bütün müesseseler

⁷¹⁹ Bu bentteki "doğumu tezyit" hakkındaki hüküm 1/4/1965 tarih ve 557 sayılı kanunun 8. maddesi ile ilga edilmiş olduğundan "tezyit" ibaresi metinden çıkarılmıştır

	Sihhat ve İctimai Muavenet Vekaletinin murakabe ve teftişine bağlıdır. Bu tarzdaki müesseselerin küşadı, sahipleri tarafından Vekalet ihbar olunur.
159	Nezdine yedi yaşından aşağı çocukları para mukabilinde bakmak üzere alan eşhasın evvela mahalli belediyesinden müsaadei mahsusa alması mecburidir. Belediye heyeti sıhhiyesince bu gibi eşhasın ikametgahı ve sair şartları muvafık görüldüğü tasdik edilmeden bu müsaade ita edilmez. Bu gibi eşhasın ikametgahları da 158 inci maddede bahsedilen teftişe tabidir.
160	Kabul ettikleri çocukların sıhhat ve hayatlarını muhafaza için lazım gelen vasıtalar noksan olur veya çocukların sıhhat ve hayatını duçar tehlike eden mahzurlar mevcut bulunursa 158 ve 159 uncu maddelerde zikredilen müesseseler ve şahıslar, sıhhat memurlarının tahriri ihtarlariyle bu noksanlar ve mahzurları izaleye mecburdurlar. Bu ihtarları on beş gün zarfında icra ettirmeyenlerin çocukları nezdlerinde bulundurmalarına müsaade edilmez ve müesseseleri kapatılır.
161	Metruk çocukları altı yaşını ikmal edinceye kadar mahalli belediyeleri, belediye olmayan yerlerde köy heyeti ihtiyariyeleri himayeye mecburdurlar. Hususi müesseseleri olmayan yerlerde belediyeler bu çocukları icap ederse bir ücret mukabilinde bakılmak ve büyütülmek üzere aileler nezdine verirler. Altı yaşından sonra bu çocukların himayesi ve tahsil ettirilmesi Maarif Vekaletince deruhde olunur.
162	Nüfusu on binden fazla olan mahallerde belediyeler bir "Süt çocuğu muayene ve müşavere evi" tesis ederler. Bu müesseselerin vasıf ve şartları ve vazifeleri Sıhhat Vekaletince tayin olunur. Nüfusu kırk binden fazla olan mahallerde bunlara merbut olmak üzere bir "Süt damlası" tesis edilir. Nüfusu yüz binden fazla olan mahallerde bu müesseseler ihtiyaca göre tezyit olunur.
164	Alelümum mekteplerde muayyen fasılalarla talebinin beden, ruh ve göz ve kulaklarına ait muayeneler mekteplerin hususi tabipleri tarafından icra ve her talebeye mahsus ayrı kayıt varakalarına tesbit olunur.
165	On yaşından aşağı çocuğun babası, anası veya öksüz olanlarda sair hısımları tarafından hayat ve sıhhati ve ahlakını tehlikeye maruz bırakacak fena muameleye, teşviklere veya cebre duçar olduğu takdirde bunların belediye veya Devlet müesseselerine kabul edilmek üzere nezdinde bulunduğu kimselerden ayrılması caizdir.
166	On iki yaşından aşağı çocukların yanlarında ebeveyni veya velileri olduğu halde dahi meyhanelere girmesi ve on sekiz yaşından aşağı gençlere her nevi ispirotolu içki verilmesi veya satılması memnudur.
167	On iki yaşından aşağı çocukların, sinema ve tiyatro ve dans salonu ve bar gibi mahallere getirilmesi ve kabul edilmesi memnudur. Altı yaşından yukarı olanların gündüzün terbiyevi veya hususi mahiyette olan sinema veya tiyatrolara getirilmesine müsaade olunabilir.
168	Her şehir ve kasaba belediyeleri o şehir ve kasabanın vüs'at ve nüfusunun adedine göre icap eden büyüklükte küçük çocukların temiz hava almasına mahsus bir veya mütaaddit bahçeler ve spor meydanları vücuda getirmeğe mecburdurlar.
169	Kız liselerinde ve orta tahsilli kız mekteplerinde mektep idarelerince munasip görülecek sınıflarda talebeye fenni çocuk bakımı usulleri nazari ve ameli surette öğretilmek üzere haftada laakal bir saatlik mahsus bir ders küşat olunur.
173	On iki yaşından aşağı bütün çocukların fabrika ve imalathane gibi her türlü sanat müesseseleriyle maden işlerinde amele ve çırak olarak istihdamı memnudur. On iki yaş ile on altı arasında bulunan kız ve erkek çocuklar günde azami sekiz saatten fazla çalıştırılmaz.
174	On iki yaş ile on altı yaş arasında bulunan çocukların saat yirmiden sonra gece çalışmaları memnudur.
176	Mahalli belediyelerince bar, kabare, dans salonları, kahve, gazino ve hamamlarda on sekiz yaşından aşağı çocukların istihdamı menolunur.
177	Gebe kadınlar doğumlarından evvel üç ay zarfında çocuğunun ve kendisinin sıhhatine zarar veren ağır hizmetlerde kullanılamaz. Doğurduktan sonra 155 inci maddede tayin edilen muayyen müddet istirahatını mütaakıp işe başlıyan emzikli kadınlara ilk altı ay zarfında çocuğunu emzirmek üzere mesai zamanlarında yarımşar saatlik iki fasıla verilir.

179	Aşağıdaki mevaddı ihtiva eylemek üzere işçilerin sıhhatini korumak için İktisat ve Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekaletleri tarafından müşteken bir nizamname yapılır. 1 - İş mahallerinin ve bunlara ait ikametgah ve saire gibi müştemilatın haiz olması lazımgelen sıhhi vasıf ve şartlar. 2 - İş mahallerinde kullanılan alat ve edevat, makineler ve iptidai maddeler yüzünden zuhuru melhuz kaza, sari veya mesleki hastalıkların zuhuruna mani tedabir ve vesait. Kadınlarla 12 den 16 yaşına kadar çocukların istihdamı memnu olan sıhhate mugayir ve muhataralı işlerin neden ibaret olduğu iş kanununda tasrih edilecektir.
-----	--

Tablo-17.1926 Tarihli Medeni Kanunu'nda ilgili maddeler.

Madde Numarası	Metin
10	Mümeyyiz olan reşit, medeni hakları kullanmağa salahiyyettardır.
11	Rüşit, on sekiz yaşın ikmalıyla başlar. Evlenme, kişiyi reşit kılar.
12	On beş yaşını ikmal eden küçük, kendi rızası ve ana ve babasının muvafakatı ile mahkemei asliyece mezun kılınabilir. Vesayet altında ise, vasi de dinlenir.
13	Yaşının küçüklüğü sebebiyle yahut akıl hastalığı veya akıl zayıflığı veya sarhoşluk ve bunlara benzer sebeplerden biriyle makul surette hareket etmek iktidarından mahrum olmayan her şahıs, Kanunu Medenice mümeyyizdir.
14	Mümeyyiz olmayan ile küçükler ve mahcurlar medeni hakları kullanmak salahiyyetinden mahrumdurlar.
15	Mümeyyiz olmayan şahsın tasarrufu, hukuki bir hüküm ifade etmez. Kanunda muayyen istisnalar bakidir.
16	Mümeyyiz bulunan küçükler ile mahcurlar, kanuni mümessillerinin rızaları olmadıkça bizzat kendi tasarruflarıyla iltizam edemezler. Ivazsız iktisapta ve münhasıran şahsa merbut hakları kullanmakta bu rızaya muhtaç değillerdir. Haksız fiillerinden mütevellit zararlardan mesuldurlar
21	Kocanın ikametgahı karının ve ana ve babanın ikametgahı velayetleri altındaki çocuğun ve mahkemenin bulunduğu yer vesayet altındaki kimsenin ikametgahı addolunur. İkametgahı belli olmayan kimsenin karısı, veya kocasından ayrı yaşamağa mezun olan kadın kendisine ayrı bir ikametgah ittihaz edebilir.
27	Şahsiyet, çocuğun sağ olarak tamamıyla doğduğu andan itibaren başlar ve ölüm ile nihayet bulur. Çocuk sağ doğmak şartıyla ana rahmine düştüğü andan itibaren başlar ve medeni haklardan istifade eder
29	Doğum ve ölüm nüfus sicilindeki kayıtlarla ispat olunur. Nüfus sicilinde kayıt bulunmaz veya mevcut kaydın doğru olmadığı tahakkuk ederse keyfiyet her hangi bir delil ile ispat olunabilir. (Ek: 4/5/1988 - 3444/2. md.) Doğumdan sonra meydana gelen cinsiyet değişikliğinin asgari sağlık kurulu raporu ile belgelendirilmesi halinde nüfus sicilinde gerekli düzeltme yapılır. Bu konuda açılacak davalarda cinsiyeti değiştirilen kişi evli ise, eşe de husumet yöneltir ve aynı mahkeme, varsa ortak çocukların velayetinin kime verileceğini de tayin eder, cinsiyet değişikliği kararının kesinleştiği tarihte, evlilik kendiliğinden son bulur.
39	Her doğum bir ay içinde nüfus memuruna bildirilir. Anası, babası belli olmayan bir çocuk bulan kimse, çocuğu Hükümete teslim eder.
40	Ahvali şahsiyede vukua gelen değişmeler ezümle evlenme haricinde doğan bir çocuğun babası tarafından tanınması, hakim babalığa hükmetmesi, nesebin tashihi, evlatlık edinme veya bulunmuş bir çocuğun nesebi taayyün etmek hususlarından ileri gelen tebeddüller alakadarların talebi veya resmi bir iş'ar üzerine sicilde ait olduğu künye kenarına yazılır.
88	Erkek on yedi, kadın on beş yaşını ikmal etmedikçe evlenemez. Şu kadar ki hakim, fevkalade hallerde ve pek mühim bir sebebe mebni on beş yaşını ikmal etmiş olan bir erkeğin veya on dört yaşını bitirmiş olan bir kadının evlenmesine müsaade edebilir. Karardan önce ana, baba veya vasisin dinlenmesi şarttır.
90	Küçük, ana ve babasının veya vasisinin rızası olmadıkça evlenemez. Evlenmenin ilanı esnasında ana ve babadan yalnız biri velayeti haiz ise onun rızası kafidir.
91	Mahcur, vasisinin rızası olmadıkça evlenemez. Vasisin imtinaı takdirinde mahcur mahkemeye müracaat edebilir.
125	Feshine hükmolunan bir evlenmeden doğan çocukların nesebi, babası ve anaları hüsnü niyet sahibi olmasalar bile sahihtir. Çocuklar ile ana ve baba arasındaki haklar ve borçlar, boşanma hükümlerine tabidir.
134	Evlilik birliği, müşterek hayatı sürdürmeleri kendilerinden beklenmeyecek derecede temelinden sarsılmış olursa eşlerden her biri boşanma davası açabilir. Yukarıdaki firkada belirtilen hallerde, davacının kusuru daha ağır ise, davalının açılan davaya itiraz hakkı vardır. Bununla beraber bu itiraz, hakkın kötüye kullanılması niteliğinde ise ve evlilik birliğinin devamında davalı ve çocuklar bakımından korunmaya değer bir yarar kalmamışsa boşanmaya karar verilebilir. Evlilik en az bir yıl sürmüşse, eşlerin

	birlikte başvurması ya da bir eşin diğerinin davasını kabul etmesi halinde evlilik birliği temelinden sarsılmış sayılır. Bu halde boşanma kararı verilebilmesi için, hâkimin bizzat tarafları dinleyerek iradeleri serbestte açıklandığına kanaat getirmesi ve boşanmasının mali sonuçları ile çocukların durumu hususunda taraflarca kabul edilecek düzenlemeyi uygun bulması şarttır. Hâkim, tarafların ve çocukların menfaatlerini nazara alarak bu anlaşmada gerekli gördüğü değişiklikleri yapabilir. Bu değişikliklerin taraflarca da kabulü halinde boşanmaya hükmolunur. Bu halde 150 ncı maddenin 3 numaralı bendi uygulanmaz. Boşanma sebeplerinden herhangi biriyle açılmış bulunan davanın reddine karar verilmesi ve bu kararın kesinleştiği tarihten itibaren 3 yıl geçmesi halinde, her ne sebeple olursa olsun müşterek hayat yeniden kurulmamışsa eşlerden birinin talebi üzerine boşanmaya karar verilir.
137	Boşanma veya ayrılık davası açılınca hâkim, davanın devamı süresince gerekli olan, özellikle eşlerin barınmasına, infakına, karı koca mallarının yönetimine ve çocukların bakımına dair geçici tedbirleri kendiliğinden alır.
148	Boşanma veya ayrılık vukuunda hâkim; ana ve babayı dinledikten sonra, hakkı velayetin kullanılmasına ve ana ve baba ile çocuklar arasındaki şahsi münasebetlere dair iktiza eden tedbirleri ittihaz eyler. Çocuk kendisine tevdi edilmemiş olan taraf, kudretine göre onun infak ve terbiye masraflarına iştirak ile mükelleftir. Çocuk ile icabı hale muvafık surette şahsi münasebatta bulunmak hakkına da haizdir.
151	Evlenme merasiminin icrasıyla, evlilik birliği vücut bulur. Karı koca yekdiğerine karşı bu birliğin saadetini müttehiddiden temin ve çocukların iâşe ve terbiyesine beraberce ihtimam etmek hususlarını iltizam etmiş olurlar. Karı koca, birbirine sadakat ve müzaharetle mükelleftir.
152	Koca, birliğin reisidir. Evin intihabı karı ve çocukların münasip veçhile iâşesi, ona aittir.
172	Evlenme mukavelesini akit veya tadil yahut feshetmek isteyen kimsenin, temyiz kudretini haiz olması şarttır. Küçük ile mahcurun kanuni mümessilleri tarafından mezun kılınmaları lazımdır.
175	Karı koca, mukavele ile başka bir usul kabul etmiş olsalar bile karının talebi üzerine aşağıdaki hallerde mal ayrılığına hükmolunur: 1-Koca, karısının ve çocuklarının infak ve iâşesini ihmal ederse, 2-Karının şahsi malları için istediği teminatı vermezse, 3-Kocanın veya mal ortaklı usulünde ortaklığım borç ödemekten aczi sabit olursa
225	Hayatta kalan karı veya koca, mütevvefadan olan çocuklarıyla birlikte ortaklığa devam edebilir. Çocuklar, küçük iseler ortaklığın devamı için sulh hâkiminin tasvibi lazımdır. Ortaklığın devamı halinde miras hakları, ortaklığın hitamına kadar kullanılamaz.
226	Uzatılan ortaklık, esasen ortaklığa dâhil mallardan başka; mahfuz malları müstesna olmak üzere iki tarafın gelir ve kazançlarını dahi ihtiva eder. Uzatılan ortaklık sırasında hayatta kalan karı veya kocaya veya çocuklara, miras veya ıvazsız iktisap tariklerinden biriyle intikal eden mallar; hilafına bir hüküm bulunmadıkça, mahfuz mallardan addolunur. Ortaklık azası arasında dahi, karı koca arasındaki hükümler dairesinde cebri icra, caiz değildir.
227	Uzatılan ortaklık, çocuklar küçük ise hayatta kalan karı veya koca tarafından idare ve temsil olunur, çocuklar reşit ise hilafına mukavele yapılır.
228	Reşit olan çocuklar dahi münferiden veya cümlesi birlikte her zaman ortaklıktan çıkabilir. Ortaklıktan çıkmak salahiyeti, küçük çocuklar namına sulh hâkimi tarafından kullanılır.
229	Uzatılan ortaklık aşağıdaki hallerde kendiliğinden bozulur. 1-Hayatta kalan karı veya kocanın ölümü veya evlenmesi ile. 2-Hayatta kalan karı veya kocanın veya çocukların iflası ile. Çocuklardan yalnız birinin iflası halinde diğer alakadarlar onun ortaklıktan çıkarılmasını isteyebilirler. Babanın iflası veya ortaklık malları üzerine haciz vaz'ı halinde, çocuklar, ölmüş olan analarının haklarını kullanabilirler.
230	Karı veya koca yahut çocuklardan biri aleyhine konulan hacizde, zarara uğrayan alacaklı, hâkimden ortaklığın feshine karar verilmesini isteyebilir. Talep, çocuklardan birinin alacaklısı tarafından vaki olduğu takdirde diğer alakadarlar o çocuğun ortaklıktan çıkarılmasını isteyebilirler.
231	Çocuklardan biri evlenirse, diğer alakadarlar onun ortaklıktan çıkarılmasını isteyebilirler. Çocuklardan biri vefat ederse, diğer alakadarlar onun fûruunun

	ortaklıktan çıkarılmasını isteyebilirler. Fürüu olmaksızın vefat eden çocuğun hissesi, ortaklıkta dahi olmayan mirasçıların hakları mahfuz kalmak şartıyla, ortaklık malları arasında kalır.
232	Temdit olunan ortaklığın hitamı veya çocuklardan birinin ortaklıktan çıkarılması halinde taksim veya çıkarılan çocuğun haklarının tasfiyesi, ortaklığın hitamı veya çocuğun çıkarıldığı anda mevcut olan mallar üzerinden icra olunur. Hayatta kalan karı veya koca, çocukların hissesi üzerinde miras haklarını muhafaza eder. Tasfiye ve taksim, münasip olmayan bir zamanda yapılamaz.
241	Evlilik mevcut iken veya zevalinden itibaren 300 gün içinde doğan çocuğun babası, kocadır. Bu müddet geçtikten sonra, asıl olan, doğan çocuğun nesebi sahih addolunmaktadır.
242	Koca, doğduğuna muttali olduğu günden itibaren bir ay içinde çocuğu reddedebilir. Ret davası, çocuk ile anası aleyhine ikame olunur.
243	Koca, evlendikten en az 180 gün sonra doğan çocuğun kendisinden olması ihtimali bulunmadığını ispat etmedikçe çocuğu reddedemez.
244	Çocuğun, evlenme akdinden itibaren 180 günden az bir müddette doğduğu yahut kadının gebe kaldığı zamanda kocasından ayrılığına hükmedilmiş olduğu tebeyyün ederse; koca, ret davasında başka beyyince ikamesine mecbur değildir.
245	Ret müddetinin mürurundan evvel kocanın vefat etmesi veya temyiz kudretinden mahrum olması yahut bulunduğu yerin bilinmemesi veya herhangi bir sebepten dolayı çocuğun doğumundan haberdar edilmemesi halinde, çocukla birlikte mirasçı veya çocuk sebebi ile mirasta mahrum olanlar, doğuma ıttılları tarihinden itibaren bir ay içinde ret davasını ikame edebilirler. Kadın; evlenmeden evvel gebe kaldığı takdirde; koca tanınmış olsa bile müddeiumumi, onun babası olması ihtimali bulunmadığını dava ve ispat edebilir.
247	Evlilik haricinde doğan çocukların nesebi, ana babanın birbirleriyle evlenmesiyle, kendiliğinden sahih olur.
248	Ana baba, doğan çocuklarını ikametgâhlarının bulunduğu veya evlendikleri mahal nüfus memuruna ihbara mecburdur bu ihbar, akit ile birlikte veya hemen akitten sonra yapılır. İhbarın yapılmaması nesebin sahih olmasına mani değildir.
249	Birbirleri ile evlenmeyi vadedip te birinin vefatı evlenme ehliyetinin zevali sebebiyle evlenemeyen ana babadan doğan çocukların nesebi, diğerinin talebi veya çocuğun müracaatı üzerine, hâkim tarafından tahsis olunur. Ancak çocuk reşit ise tashihi talebi rızası alınmadıkça mesmu olmaz. Çocuğun vefatından sonra müracaat hakkı fûruruna intikal eder.
252	Nesebi tashihi edilen çocuk, ana ve babasına ve onların hısımlarına karşı aynıyle nesebi sahih olan çocuğun hukukunu haizdir; nesebi sahih fûruu dahi tashihten müstefit olur. Tashihi, hem ana babanın mukayyet olduğu hem çocuğun doğduğu mahallin nüfus memuruna tebliğ edilir.
254	Mümeyyiz olan kimse, rızası olmadıkça, evlatlığa alınamaz. Ana babanın veya hâkimin muvafakatı alınmadıkça mahcur ile küçük, mümeyyiz bile olsalar, evlatlığa alınamazlar.
257	Evlatlık, kendisini evlatlığa alanın aile ismini taşır ve onun mirasçısı olur. Asıl ailesindeki mirasçılığa da hâlel gelme. Ana babaya ait hak ve vazifeler, evlat edinen kimseye geçer. Evlat edinme akdinden evvel yapılmış resmi bir senet ile, nesebi sahih çocukların mirasçılık hakkına ve ana babanın çocukların malları üzerindeki haklarına dair olan mevaddı kanuniyeye muhalif kabul edilebilir. Karı koca tarafından birlikte evlat edinilen ve mümeyyiz olmayan küçüklerin nüfus kaydında ana baba adı olarak, evlat edinen karı kocanın adları yazılır. Evlatlığın, miras ve başka haklarının halele uğramaması, aile bağlarının devam etmesi için evlatlığın naklen geldiği aile kütüğü ile evlat edinen aile kütüğü arasında her türlü bağ kurulur. Ayrıca her iki nüfus kütüğüne evlatlıkla ilgili resmi senedin tarih ve sayısı da kaydedilir. Evlatlığın, reşit olduktan sonra asıl ana babasının ismini kullanma haklı saklıdır. Evlat edinme ile ilgili kayıtlar mahkeme kararı olmadıkça veya evlatlık istemedikçe hiçbir şekilde açıklanamaz.
258	Evlatlık mukavelesi hakkındaki kaidelere riayet şartıyla, evlatlık rabıtası, iki tarafın rızasıyla her zaman kaldırılabilir. Evlatlık rabıtası, muhik sebeplere istinat halinde evlatlığın ve mirasından mahrum bırakacak bir hal hüdusunda evlatlık edinen kimsenin

	talebi üzerine, hâkim tarafından dahi refedilir. Ref'i evlatlık rabitasının istikbale ait bütün hükümlerini izale eder ve kat'idir.
259	Nesebi sahih olan çocuk, babasının ismini taşır ve onun vatandaşlık haklarına malik olur.
260	Ana baba ve çocuk, yekdiğere karşı aile menfaatinin istilzam ettiği muavenet ve riayete mecburdur.
261	Çocuğun iâşe ve terbiyesine muktazi masraflar, kendilerinin mallarını idare hususunda kabul ettikleri usule göre, ana babaya terettüp eder. Ana baba zarurette bulunduğu veya çocuk fevkalade masrafı mucip olduğu takdirde yahut istisnai herhangi bir sebebin vücudu halinde hâkim, çocuğun mallarından kendisinin iâşe ve terbiyesine medar olacak muayyen bir miktarın sarfı için, ana babaya izin verebilir.
262	Çocuk, küçük iken ana ve babasının velayeti altındadır; kanuni sebep olmadıkça, ana ve babadan alınamaz. Hâkim, vasi tayinine lüzum görmedikçe hacredilen çocukları dahi, ana ve babanın velayetine tabidirler.
263	Evlilik mevcut iken, ana ve baba, velayeti beraberce icra ederler. Anlaşamazlarsa babanın reyi muteberdir.
264	Karı kocadan birinin vefatı halinde, velayet sağ kalana ve boşanma halinde çocukların tevdi olunduğu tarafa ait olur. Çocuk, ana ve babasına riayete mecburdur. Ana ve baba, kudretlerine göre çocuğu yetiştirmekle ve çocuk alil veya akli zayıf ise haline münasip bir terbiye vermekle mükelleftirler. Çocuğun adını, ana ve babası kor.
265	Ana ve baba, çocuğun mesleki terbiyesini sevk ve idare eder ve mümkün mertebe kuvvet ve kabiliyetini ve arzularını nazara alır.
266	Çocuğun dini terbiyesini tayin ana babaya aittir. Ana babanın bu husustaki hürriyetini tahdit edecek her türlü mukavele muteber değildir. Reşit, dininin intihapta hürdür.
267	Ana baba, çocuklarını tedip hakkına malikdir.
268	Ana ve baba, velayeti icra hakkını haiz oldukları nisbette çocuklarının kanuni mümessilidirler. Bu sıfatla hareketlerinde hâkimin reyine ihtiyaçları yoktur.
269	Velayet altındaki çocuk, ehliyet itibariyle vesayet altındaki kimse gibidir. Vesayet altında bulunan kimsenin idari muamelata iştiraki müstesna olmak üzere vasi marifetiyle temsile mütaallik hükümler, veli hakkında da tatbik olunur. Bir borç iltizam eden çocuk kendi malından ödemekte mükelleftir. Bu hususta ana ve babanın; çocuğun malları üzerinde haiz oldukları idare ve intifa haklarına bakılmaz.
270	Velayet altındaki çocuk, mümeyyiz ise, ana ve babanın rızasıyla aile namına hareket edebilir. Bu takdirde çocuk kendisi mesul olmayıp ana ve babanın mallarını idare hususunda kabul ettikleri usule göre ilzam olunur.
271	Çocuk ile baba veya anası arasında yahut ana ve babanın nefine olarak çocuk ile üçüncü şahıs arasında yapılacak herhangi bir tasarrufta çocuk, borç iltizam etmiş olursa bir kayyımın iştiraki ve hâkimin tasdiki lazımdır.
272	Ana ve baba, vazifelerini ifa etmedikleri takdirde hâkim, çocuğun himayesi için muktezi tedbirleri ittihaz ile mükelleftir.
273	Çocuğun, beden veya fikri tekamülü tehlikede bulunur veya çocuk manen metruk bir halde kalırsa hâkim, çocuğu ana ve babadan alarak bir aile nezdine veya bir müesseseye yerleştirebilir. Çocuk, şirretliği hasebiyle ana ve babanın emirlerine karşı gelmekte temerrüt ederse; müessir başka bir ıslah çaresi bulunmadığı takdirde, aynı tedbirler, ana babanın talebi üzerine hâkim tarafından ittihaz edilir. Bu tedbirlerin iltizam ettiği masarîf-ana baba ile çocuk tediye aciz iseler- Devletçe tesviye olunur. Nafakaya mütaallik hükümler bakidir.
274	Velayeti ifadan aciz veya mahcur olan yahut nüfuzunu ağır surette suiistimal eden veya fahiş ihmalde bulunan ana ve babadan, hakim velayet hakkını nez edebilir. Ana ve babadan velayet nez olununca, çocuğa bir vasi tayin olunur. Nez'in hükmü, ileride doğacak çocuklara şamildir.
275	Velayeti haiz olan ana ve baba yeniden evlenirse, icap ettiği halde çocuğa bir vasi tayin edilir. Karı kocadan birinin, vasi nasbı caizdir.
276	Nezi sebebi zail olduğu surette hâkim, doğrudan doğruya veya talepleri üzerine, ana ve babaya velayeti iade ile mükelleftir. Nez'i tarihinden itibaren bir sene geçmedikçe velayet iade edilemez.

278	Velayeti nezedilen ana ve baba, çocuğun iâşe ve terbiye masraflarını, evvelce olduğu gibi tesviye ile mükelleftir. Bu masraflar-ana baba ile çocuk tediye aciz iseler-Devletçe tesviye olunur. Nafakaya mütaallik hükümler bakidir.
279	Evliliğin zevalinden sonra velayeti haiz olan karı veya koca, hakime çocuğun mali vaziyetini gösterir bir müfredat defteri vermeye ve servetinde ve keyfiyeti tenmiyesinde ehemmiyetli bir tebeddül husule geldiği takdirde, onu da bildirmeye mecburdur.
280	Ana babanın velayeti, taksirleri sebebiyle kendilerinden nez olunmadıkça, rüştüne kadar çocuğun emvalinden intifa hakları vardır.
281	Çocuğun geliri, evvel emirde kendi infak ve terbiyesine sarf olunur; fazlası, karı kocadan hangisi aile masrafiyle mükellef ise ona ait olur.
282	İntifa hakkı, faize verilmek veya tasarruf sandıklarından biriktirilmek yahut ana baba intifa edememek şartıyla çocuğa hibe edilen mallara şamil olmaz. Bu kabil malların idaresi, vahip tarafından hini hibede hilafı şart edilmedikçe; ana babadan alınamaz.
283	Küçüğün kazancı, yanlarında yaşadıkça, ana babaya aittir. Ana babanın rızası ile aile haricinde yaşayan çocuk, onlara karşı olan borçlarına helal gelmemek üzere, kazancında dilediği vecihle tasarruf edebilir.
284	Bir meslek veya sanat için ana baba tarafından çocuğa, malından verilen kısmın idaresi ve ondan istifade hakkı, çocuğundur.
285	Ana baba, idare ve intifa haklarının kendilerine yüklettiği vazifeleri yapmadıkları surette; hâkim, çocuğun menfaatini muhafaza için, muktazi tedbirleri ittihaz eder. Çocuğun malları tehlikeye düşerse hâkim, vasiler üzerinde haiz olduğu murakabeyi ana baba hakkında tatbik veya onlardan teminat talep ve çocuğun menfaatini korumak için kayyım da tayin edebilir.
286	Ana baba, çocuğun malları üzerindeki haklarından; ancak velayetlerinin nez'i halinde, mahrum edilebilir. Velayetin nez'i, ana babanın taksirleri yüzünden olmamış ise; çocuğun infak ve terbiyesine kifayet edecek miktardan fazlasında, intifa hakları bakidir.
287	Ana babanın idare hakkının zevalinde, mallar; reşit olan çocuğa veya vasisine, hesap görülerek teslim olunur.
288	Ana baba çocuğun mallarını iadede intifa hakkı sabibi gibi mesuldür; hüsnü niyetle sattıkları malların semenini verirler. Ana baba, çocuğun malından anın menfaati için, salahiyetleri dairesinde yaptıkları masrafı zamin olmazlar.
289	Çocuğun, haciz veya iflas tarihiyle takip edilen ana babadaki alacağı mümtazdır.
290	Nesebi sahih olmayan çocuğun anası, doğuran kadındır. Babası, tanıma veya bir hüküm ile tahakkuk eder.
291	Evlilik haricinde doğan çocuk babası tarafından veya babasının vefatı veya temyiz kudretinden daimi mahrumiyeti halinde babasının babası tarafından, tanınabilir. Tanıma, resmi senet veya ölüme bağlı tasarrufla olur. Keyfiyet, tanınan kimsenin mukayyet bulunduğu mahallin nüfus memuruna bildirilir.
292	Birbirleriyle evlenmeleri memnu olanlardan veya evli (...) (1) kadınların zinasından doğan çocuk, tanınamaz.
293	Ana veya çocuk ve çocuğun vefatı halinde fûruu, tanıyanın baba veya büyük baba olmadığı veya tanıma çocuk hakkında zararlı bulunduğu iddiasıyla, ıttıllarından itibaren üç ay içinde hâkime itiraz edebilirler. Ahvali şahsiye memuru tanıyana yahut anın mirasçılara itirazı bildirir. Bunlar üç ay içinde mahalli mahkemesine müracaatla, itirazın reddini isteyebilir.
294	Gerek hazine gerek her hangi bir alakadar, ıttıla tarihinden itibaren üç ay içinde salahiyettar ahvali şahsiye memurunun bulunduğu mahal mahkemesinde; tanıma keyfiyetine itiraz edebilir. Muterizler, tanıyan kimsenin çocuğun baba veya babasının babası olmadığını veya tanımanın kanunen memnu bulunduğunu ispat mecburiyetindedirler.
295	Evlilik haricinde doğan çocuğun anası, babanın hükmen tayini için ikamei dava edebilir. Çocuk ta bu hakkı haizdir. Dava, baba veya mirasçıları aleyhine ikame olunur.
296	Dava, çocuk doğmadan evvel veya doğduğundan itibaren nihayet bir sene içinde ikame olunur.

297	Dava; ana ve çocuk lehine babanın nakdi tediyeatta bulunması talebine dair olabileceği gibi, kanunun tayin ettiği hususlarda, bu taleple birlikte veya ayrıca, babalığın ahvali şahsiyeye mütaallik bütün netayiciye hükmen tayinine dair de, olabilir. Çocuk, babası tarafından tanınmış veya ölü doğmuş veya hükümden evvel ölmüş olsa bile; ana nakdi tediyeat davasında bulunabilir. Çocuk baba tarafından tanınmış veya babalık hükmü lahık olmuş ise velayetten mütevellit borçların edası çocuğa yapılması lazım gelen tediyeat yerine kaim olur.
298	Mahkeme, evlilik haricinde bir doğumdan haberdar olduğu veya böyle bir gebelik ana tarafından kendisine haber verildiği takdirde; çocuğun menfaatlerini sıyanet etmek üzere, hemen bir kayyım tayin eder. Babalık davası bittiği veya ikamesi için muayyen müddet geçtiği takdirde mahkeme, çocuğun ana veya babanın velayeti altında bırakılmasını faydalı görmezse kayyım yerine bir vasi nasbeyler.
300	Ana ve çocuğun ikametgâhı Türkiye haricinde olup ta aleyhine babalık davası ikame olunan Türk de ecnebi bir memlekette sakin ise, dava anın Türkiye'de mukayyet olduğu mahal mahkemesi huzurunda ikame olunabilir.
301	Doğumdan evvel üç yüzüncü gün ile yüz sekseninci gün arasında müddeaaaleyhin, çocuğun anasiyle münasebeti cinsiyede bulunduğunun sübutu; babalığa, karine teşkil eder. Müddeaaaleyhin babalığı hakkında ciddi şüpheler uyandıracak hallerin vücudu takdirinde, karineye itibar yoktur.
303	Ana, gebe kaldığı zaman evli idiye; babalık davası, ancak çocuğun nesebi sahih olmadığına hâkim hükmettikten sonra ikame edilebilir. Bu takdirde babalık davasının ikamesi için muayyen müddet, nesebin sahih olmadığı hakkındaki hükmün sudurundan itibaren başlar.
306	Babalık davasının sübutu halinde, hakim, ana ve babanın içtimai vaziyetlerine göre çocuğa bir nafaka bağlar. Babanın tediyesiyle mükellef tutulacağı nafaka, her halde çocuğun iâşe ve terbiyesine muktazi masraflara adilane bir iştirak teşkil edecek miktarda olmalıdır. Nafaka, çocuk on sekiz yaşını bitirinceye kadar ve hakimin tayin edeceği zamanlarda peşin olarak verilir. Ana, açıktan açığa çocuğun menfaatine mugayir şartlar altında davadan sulh olmuş veya ikamesinden feragat etmiş ise; çocuk için, dava hakkı, yine bakidir.
307	Ahval ehemmiyetli surette değişmiş ise nafakanın miktarına dair olan karar, iki taraftan birinin istidası üzerine tadil olunabilir. İçtimai vaziyete göre, kafi derecede şahsi geliri olduğu gün, çocuğun nafakası kesilebilir.
308	Ana, zarurette olur ve müddeaaaleyhin baba olduğuna karine bulunursa doğurma ve çocuğu üç ay iâşe için melhuz masraflara karşı hükümden evvel teminat göstermeğe meddeaaaleyh mecbur tutulabilir. Ananın hakları, ziya tehlikesinde bulunduğu ispat edilememiş olsa dahi, yine böyledir.
309	Baba aleyhindeki haklar, mirasçılara karşı da kullanılabilir. Bununla beraber mirasçılar, çocuğun tanınması halinde mirasçı sıfatı ile alabileceği miktardan fazla bir şey itası ile, mükellef olmazlar.
311	Evlilik haricindeki doğumda anasına kalan çocuk, anasının aile ismini taşıdığı ve onun vatandaşlık hakkını iktisap ettiği gibi gerek anasına gerek anasının hısımlarına karşı sahih olmayan nesep üzerine terettüp eden hak ve vazifelere dahi sahiptir. Ananın borçları ise tıpkı nesebi sahih çocuğa karşı olan borçları gibidir. Mahkeme, velayeti anaya verebilir.
312	Babaya nisbeti babalık hükmü ile veya tanınmak suretiyle taayyün eden çocuk, babanın aile ismini taşır ve onun vatandaşlık hakkını iktisap eder. Babasının ve anasının ailelerine karşı sahih olmayan nesep üzerine terettüp eden hak ve vazifelere dahi sahip olur. Babanın borçları ise tıpkı nesebi sahih çocuğa karşı olan borçları gibidir. Mahkeme, velayeti baba veya anaya verebilir.
313	Çocuk, babanın velayeti altında ise ana, çocukla icabı hale göre şahsi münasebetleri idame hakkını haizdir. Mahkeme, doğrudan doğruya veya ananın talebi üzerine; çocuğun, muayyen bir yaşa kadar ananın ve bu yaştan sonra babanın velayeti altında kalmasını emredebilir.
314	Velayetin baba veya anaya tevdi halinde mahkeme, çocuğun malları üzerindeki haklarını da tayin eder.

317	Ana ve babası belli olmayan çocuk, belediyelerce infak olunur. Ailesi zuhur ederse belediye, nafaka ile mükellef olan hısımlardan nafaka için edilen masrafı isteyebilir.
354	Velayet altında bulunmayan her küçüğe, bir vasi nasbolunur. Nüfus, adliye ve idare memurları resmi muameleleri dolayısıyla muttali oldukları vesayeti müstelzim böyle bir hali; sulh mahkemesine hemen ihbar ile mükelleftirler.
366	Küçüğün veya mahcurun erkek hısımları ve kocası ve bir de vesayet mıntıkası dahilinde sakın ve medeni ve siyasi hakları haiz diğer erkekler vesayet vazifesini kabul ile mükelleftirler. Aile meclisi tarafından tayin edilen vasi için, böyle bir mükellefiyet yoktur.
369	Sulh mahkemesi, vasi tayinini müstelzim hallerde, hemen tayine mecburdur. İcabında, küçüğün rüşde vüsulünden evvel de hacir muamelesi yapılabilir. Reşit olan evlat hacredildikte, vesayet altına alınacak yerde, aslolan, velayet altına konulmaktadır.
389	Vasi, küçüğün infak ve terbiyesine itina eder. Bu hususta vesayet dairelerinin müdahale haklarına mütedair hükümler baki kalmak şartıyla vasi, ana ve babaya ait salahiyeti kullanır
414	Küçük üzerindeki vesayet, rüşd veya hakimın rüşd kararı ile nihayet bulur. Mahkemei asliye, rüşde karar verir iken vesayetin hitamı gününü tesbit ve kararını resmen ilan eder.
439	Birinci derecede mirasçılar, müteveffanın fûruudur. Çocuklar, müsavat üzere mirasçıdır. Müteveffadan evvel vefat etmiş çocuklar, her tabakada halefiyet tarikiyle mirasçı olan fûruları tarafından temsil olunurlar.
447	Evlatlık ve fûruu, kendisini evlat edinen kimseye; nesebi sahih fûruu gibi mirasçı olurlar. Evlat edinen bir kimse ve hısımları, evlatlığa mirasçı olmazlar.
460	Müteveffa, borcunu, ödeyecek malı bulunmadığı icra vesikasıyla tahakkuk eden fûruundan her hangi birini, mahfuz hissesinin yarısından mahrum edebilir. Ancak müteveffanın, bu yarıyı, iskat edilen fûruunun doğmuş ve doğacak çocuklarına tahsis etmesi şarttır. Miras açıldığı zaman icra vesikasının hükmü mürtefi olmuş yahut böyle bir vesika olup ta ihtiva ettiği borcun miktarı miras hakkının yarısından fazla bulunmamış ise mahrum edilenin talebi ile; iskat, keenlemyekün olur.
524	Cenin, sağ olarak doğarsa mirasçı olur. Ölü doğan çocuk mirasçı olamaz.
608	Muris tarafından hilafı kasedilmiş olduğu ispat edilmedikçe çocukların terbiye ve tahsilleri için yapılmış olan masarifin ancak mutad olan miktardan fazlası iade olunur. Murisin vefatında henüz terbiye ve talimleri ikmal edilmemiş olan veya malül bulunan çocuklara taksim esnasında münasip bir tazminat verilir
612	Miras haklarının temlikine mütaallik mirasçıların birbirleriyle akdedeceği mukaveleler ile hayatta bulunan ana yahut babanın müteveffa karı ve kocasından olan çocuklariyle bu çocuklara müteveffadan isabet eden hissenin temlikine mütaallik akdedecekleri mukavelenin, yazılı olması şarttır. Mirasçılardan biriyle hissesinin temlikine dair üçüncü bir şahıs arasında akdedilmiş olan mukavele üçüncü şahsa, taksime müdahale hakkı vermez. Üçüncü şahsın hakkı, ancak temlik eden mirasçıya ayrılan hissenin talebine münhasırdır.

Tablo-18. 1475 Sayılı İş Kanunu'nda çocuklara ve çocuk haklarına yönelik maddeler.

Madde Numarası	Metin
65	I-İş hayatında (Gece) en geç saat 20 de başlayarak en erken sabah 6 ya kadar geçen ve her halde en fazla 11 saat süren gün dönemidir. II-Bazı işlerin niteliğine ve gereğine göre yahut yurdun bazı bölgelerinin iklim ve âdet ayrılıkları bakımından, iş hayatına ilişkin (Gece) başlangıcının daha geriye alınması veya yaz ve kış saatlerinin ayarlanması yahut çeşitli işler için erkek, kadın ve çocuk işçiler hakkında (Gece) deyiminden anlaşılacak gün döneminin başlama ve bitme saatlerinin belirtilmesi suretiyle birinci benddeki genel hükmün uygulama şekillerini tespit etmek yahut bazı gece çalışmalarına herhangi bir oranda fazla ücret ödenmesi usulünü koymak veyahut gece işletilmelerinde ekonomik bir zorunluluk bulunmayan işlerde işçilerin gece çalıştırılmalarını yasak etmek üzere Çalışma Bakanlığına tüzükler hazırlanabilir.
67	16 yaşını doldurmamış çocukların, hangi işte olursa olsun günde 8 saatten fazla çalıştırılması yasaktır. Bunlardan ilkokula gidenlerin iş saatleri okul saatlerine engel olmayacak şekilde düzenlenir ve ders saatleri 8 saatlik çalışma süresinin içinde sayılır.
78	16 yaşını doldurmamış çocuklar ağır ve tehlikeli işlerde çalıştırılmaz. Hangi işlerin ağır ve tehlikeli işlerden sayılacağı, kadınlarla 16 yaşını doldurmuş fakat 18 yaşını bitirmemiş çocukların hangi çeşit ağır ve tehlikeli işlerde çalıştırılabilecekleri Çalışma ve Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlıklarınca hazırlanacak bir tüzükte gösterilir.
80	12 den 18 yaşına kadar (18 dahil) çocukların herhangi bir işe alınmalarından önce; işyeri hekimi, işçi sağlığı dispanserleri; bunların bulunmadığı yerlerde sırası ile en yakın Sosyal Sigortalar Kurumu, sağlık ocağı, Hükümet veya belediye tabiplerine muayene ettirilerek işin niteliğine ve şartlarına göre vücut yapılarının dayanıklı olduğunun raporla belirtilmesi ve bunların 18 yaşı dolduruncaya kadar en az her altı ayda bir aynı şekilde doktor muayenesinden geçirilerek bu işte çalışmaya devamlarında bir sakınca olup olmadığının kontrol ettirilmesi ve bütün bu raporların işyerinde muhafaza ettirilerek yetkili memurların isteği üzerine kendilerine gösterilmesi zorunludur.
81	Gebe veya emzikli kadınların hangi dönemlerde ne gibi işlerde çalıştırılmalarının yasak olduğu ve bunların çalışmalarında sakınca olmıyan işlerde hangi şartlar ve usullere uyacakları, ne suretle emzirme odaları veya çocuk bakım yurdu (kreş) kurulması gerektiği Çalışma, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlıkları tarafından birlikte düzenlenecek bir tüzükte gösterilir.
100	Bu kanunun 61 inci maddesinde ve bu maddeye göre çıkarılacak tüzükte tespit olunan iş müddetlerine aykırı olarak işçilerini çalıştıran veya 64 üncü maddedeki ara dinlenmelerini bu maddeye göre uygulamıyan veya işçileri 65 inci maddeye aykırı olarak geceleri sekiz saatten fazla çalıştıran, gece ve gündüz postalarını değiştirmiyen, 67 nci madde hükmüne aykırı olarak onaltı yaşından küçük çocukları günde sekiz saatten fazla çalıştıran veya okul zamanım bu madde hükmüne göre uygulamıyan, 68 inci madde hükmüne aykırı olarak bu maddede zikredilen yerlerde onsekiz yaşını doldurmamış erkek çocukları ve her yaştaki kadınları çalıştıran, 69 uncu maddede anılan tüzük hükümlerine aykırı olarak hareket eden ve aynı maddenin 1 inci fıkrasındaki yazılı yasağa uymıyan, 70 inci maddedeki hükme aykırı olarak doğumdan evvel ve sonraki müddetlerde gebe veya doğum yapmış kadınları çalıştıran, 72 nci maddeye istinaden çıkarılacak tüzük hükümlerine uymıyan, işveren veya işveren vekili hakkında 1 500 liradan az olmamak üzere ağır para cezası, hükmolunur.

Tablo-19. 3008 Sayılı İş Kanunu'nda çocuklara ve çocuk haklarına yönelik maddeler.

Madde Numarası	Metin
43	I-İş hayatında "gece,, tabiri, en geç saat 20 de başlayarak en erken sabah saat 6 ya kadar geçen ve her halde en fazla on bir saat süren gün devresidir. II-Bazı işlerin mahiyet ve icablarına göre yahut yurdun bazı mıntakalarının iklim ve adet farkları bakımından, iş hayatına aid "gece,, başlangıcının daha geriye alınması veya yaz ve kış saatlerinin ayrılması yahut türlü işler için erkek, kadın ve çocuk işçiler hakkında "gece,, tabirinin masruf olacağı gün devresinin başlama ve bitme saatlerinin tayin edilmesi suretile "I,, numaralı fıkradaki genel hükmün tatbik tarzlarını tesbit eylemek yahut bazı gece çalışmalarına her hangi bir nisbetle fazla ücret tesviyesi usulünü ihdas etmek veyahut gece işletilmelerinde ekonomik bir zaruret bulunmayan işlerde işçilerin gece çalıştırılmalarını meneylemek üzere, İktisad Vekâletinin teklifile nizamnameler çıkarılır.
48	16 yaşı doldurmamış olan çocukların, herhangi işte olursa olsun, günde sekiz saatten fazla çalıştırılmaları yasaktır Bunlardan ilk mektebe devam edenlerin, iş saatleri mekteb saatlerine mâni olmayacak şekilde tanzim olunur ve ders saatleri sekiz saatlik çalışma müddetinin içinde sayılır.
49	Maden ocakları işleri, kablo döşenmesi, kanalizasyon ve tünel inşaatı gibi yer altında veya su altında çalışılacak işlerde, 18 yaşı doldurmamış erkek çocukların veya istisnasız her yaştaki kız ve kadınların çalıştırılmaları yasaktır.
50	I- Sanayia aid işlerde 18 yaşı doldurmamış erkek çocuklarla her yaştaki kız ve kadınların gece çalıştırılmaları yasaktır. II- Bu kanunun mer'iyete girmesinden itibaren dört yıl müddetle, sosyal ve ekonomik bakımdan görülecek lüzuma dayanarak, İktisad Vekâleti, bazı sanayi işlerinde, istisnaî ve muvakkat mahiyette olmak üzere, 16'dan yukarı yaştaki kız ve erkek çocuklarla daha büyük kadın işçilerin gece çalıştırılmalarını, izin verebilir. Bu takdirde işçi kadınların veya kız ve erkek çocukların ne gibi şartlar altında ve ne yolda gece çalıştırılabileceklerinin tayin ve tesbiti de aynı Vekâlete aiddir.
51	Her işveren, işyerinde çalıştırdığı işçilerden: a) 12-16 yaşlar arasındaki çocukların; b) 16'dan yukarı ve 18 yaşı henüz doldurmamış çocukların; c) 18 yaşı doldurmuş ve daha büyük yaştaki kadın işçilerin; ç) 18 yaşı doldurmuş ve daha büyük yaştaki erkek işçilerin ayrı ayrı cetvellerini yapmağa ve bu cetvellerde işçilerden her birinin isimleri ile doğum tarihlerini, her gün işe başlama ve bitirme saatlerini, dinlenme zamanlarını, emzikli kadınlar için çocuk emzirme zamanlarını, gebe kadınların vaziyetlerini kaydetmeğe ve Hükümetin alâkadar makamınca vuku bulacak her isteyişte bu cetvelleri ibraz eylemeğe mecburdur.
58	Ağır ve tehlikeli işlerin nelerden ibaret bulunduğu ve kadınların ve 18 yaşına kadar olan (18 dâhil) çocukların çalıştırılması caiz olmıyan ağır ve tehlikeli işlerin hangileri olduğu ve hangi işlerde çalışan işçilerin ne gibi hastalıklarının işten mütevellid addolunacağı, bu kanunun mer'iyet tarihinden itibaren altı ay zarfında İktisad ve Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekâletleri tarafından tanzim olunacak nizamnamelerle tesbit edilir.
60	12'den 18 yaşa kadar (18 yaşındakiler dahil) çocukların herhangi bir işe alınmalarından önce müessese doktoruna ve bunun bulunmadığı yerlerde Hükümet ve belediye doktorlarına muayene ettirilerek yapacakları işin mahiyet ve şartlarına göre bünyelerinin dayanıklı olduğunun raporla tesbit ettirilmesi mecburidir. Bu raporlar her türlü resim ve vergilerden muaftır. Kanunun mer'iyete girdiği tarihte, işyerlerinde çalıştırılmakta olan ve yukarıda yazılı yaşlarda bulunan çocuklar, altı ay içinde, birinci fıkra hükmünce hekim muayenesinden geçirilerek işe elverişli olduklarını gösteren raporları, salâhiyettar memurlar tarafından talep vukuunda ibraz edilmek üzere, işverenin yanında saklanır.
61	Gebe veya emzikli kadınların hangi devrelerde ne gibi işlerde çalıştırılmalarının yasak olduğu ve bunların çalışmaları caiz olan işlerde hangi şartlar ve usullere tâbi tutulacakları ve hangi vasıf ve şartlardaki işyerlerinde ne suretle emzirme odaları

	veya çocuk bakım yurdu (Kreş) tesis edilmek mecburiyeti bulunduğu İktisad ve Sıhhat ve İçtimâî Muavenet Vekâletleri tarafından müştereken hazırlanacak bir nizamname ile tesbit edilir. Bu nizamname, ağır ve tehlikeli işlerle kadınların ve 18 yaşına kadarki çocukların çalıştırılması caiz olmıyan işler hakkındaki nizamname ile aynı zamanda çıkarılır.
110	13-48 inci madde hükümlerine uymıyacak bir tarz ile 16 yaşını doldurmamış çocukları çalıştıran işveren veya işveren vekiline on liradan yüz liraya kadar hafif 14-49 uncu madde ile yasak edilmiş olan işlerde on sekiz yaşını doldurmamış erkek çocukları veya her yaştaki kız veya kadınları çalıştıran işveren veya işveren vekiline yirmi beş liradan aşağı olmamak üzere; 15-50 nci maddenin "II,, numaralı fıkrası mucibince geceleyin on altıdan yukarı yaştaki kız ve erkek çocuklarla daha büyük kadınların çalıştırılmalarına dört yıl için izin verilecek olan bazı işler müstesna tutulmak üzere, bu maddenin "I,, numaralı fıkrasında yazılı esas hükme göre sair sanayie aid işlerde on sekiz yaşını doldurmamış erkek çocuklarla her yaştaki kız ve kadınları geceleyin çalıştıran işveren veya işveren vekiline yirmi beş liradan aşağı olmamak üzere; ve aynı maddenin "II, numaralı fıkrası mucibince geceleyin on altıdan yukarı yaştaki kız ve erkek çocuklarla daha büyük kadınların çalıştırılmalarına dört yıl için izin verilecek olan işlerde bu gibi çocuklar ve kadınlar hakkında İktisad Vekâletince tesbit edilen şartlar ve usullere riayet etmiyen işveren veya işveren vekiline on liradan yüz liraya kadar; ve aynı maddenin "III,, numaralı fıkrasında yazılı halleri alâkadar makama yirmi dört saat içinde bildirmiyen işveren veya işveren vekiline beş liradan elli liraya kadar; para cezası verilir.
115	58 inci madde mucibince ağır ve tehlikeli işler hakkındaki nizamnamenin hükümlerine muhalif olarak bu işlerde kadınlar ve on sekiz yaşını tamamlamamış çocukları çalıştıran, işveren veya işveren vekiline yüz liradan aşağı olmamak üzere ağır para cezasile beraber bir haftadan bir aya kadar ağır hapis cezası verilir.
117	60 ıncı madde mucibince 12 den 18 yaşa kadar (18 yaşındakiler dahil) çocukları doktor raporu olmaksızın her hangi bir işte çalıştıran veya aynı maddenin ikinci fıkrasında yazıldığı üzere eski işyerlerinde çalışmakta olan bu yaşlardaki çocukları altı ay içinde hekim muayensinden geçirmiyen ve bunlar hakkındaki raporları talep vukuunda ibraz etmiyen işveren veya işveren vekili elli liradan aşağı olmamak üzere hafif para cezasına çarptırılır.

Tablo-20. 2001 Tarihli Medeni Kanun'da çocukla ilgili maddeler.

Madde Numarası	Metin
8	Her insanın hak ehliyeti vardır. Buna göre bütün insanlar, hukuk düzeninin sınırları içinde, haklara ve borçlara ehil olmada eşittirler.
11	Erginlik onsekiz yaşın doldurulmasıyla başlar. Evlenme kişiyi ergin kılar.
12	Onbeş yaşını dolduran küçük, kendi isteği ve velisinin rızasıyla mahkemece ergin kılınabilir.
13	Yaşının küçüklüğü yüzünden veya akıl hastalığı, akıl zayıflığı, sarhoşluk ya da bunlara benzer sebeplerden biriyle akla uygun biçimde davranma yeteneğinden yoksun olmayan herkes, bu Kanuna göre ayırt etme gücüne sahiptir.
21	Velâyet altında bulunan çocuğun yerleşim yeri, ana ve babasının; ana ve babanın ortak yerleşim yeri yoksa, çocuğun kendisine bırakıldığı ana veya babanın yerleşim yeridir. Diğer hâllerde çocuğun oturma yeri, onun yerleşim yeri sayılır. Vesayet altındaki kişilerin yerleşim yeri, bağlı oldukları vesayet makamının bulunduğu yerdir.
28	Kişilik, çocuğun sağ olarak tamamıyla doğduğu anda başlar ve ölümle sona erer. Çocuk hak ehliyetini, sağ doğmak koşuluyla, ana rahmine düştüğü andan başlayarak elde eder.
41	Doğumlara ilişkin bildirimler ve kimliği bilinmeyen bulunmuş çocuklar hakkındaki işlemler ilgili kanun hükümlerine göre yapılır.
42	Kişisel durumdaki değişiklikler, özellikle evlilik dışı bir çocuğun tanınması veya hâkimin babalığa karar vermesi, soybağının düzeltilmesi, evlât edinme ya da bulunmuş bir çocuğun soybağının belli olması, ilgili kanun hükümlerine göre kütüğe işlenir.
157	Mahkemece butlanına karar verilen bir evlilikten doğan çocuklar, ana ve baba iyiniyetli olmasalar bile evlilik içinde doğmuş sayılırlar. Çocuklar ile ana ve baba arasındaki ilişkilere boşanmaya ilişkin hükümler uygulanır.
166	Evlilik birliği, ortak hayatı sürdürmeleri kendilerinden beklenmeyecek derecede temelden sarsılmış olursa, eşlerden her biri boşanma davası açabilir. Yukarıdaki fıkra da belirtilen hâllerde, davacının kusuru daha ağır ise, davalının açılan davaya itiraz hakkı vardır. Bununla beraber bu itiraz, hakkın kötüye kullanılması niteliğinde ise ve evlilik birliğinin devamında davalı ve çocuklar bakımından korunmaya değer bir yarar kalmamışsa boşanmaya karar verilebilir. Evlilik en az bir yıl sürmüş ise, eşlerin birlikte başvurusu ya da bir eşin diğerinin davasını kabul etmesi hâlinde, evlilik birliği temelden sarsılmış sayılır. Bu hâlde boşanma kararı verilebilmesi için, hâkimin tarafları bizzat dinleyerek iradelerinin serbestçe açıklandığına kanaat getirmesi ve boşanmanın malî sonuçları ile çocukların durumu hususunda taraflarca kabul edilecek düzenlemeyi uygun bulması şarttır. Hâkim, tarafların ve çocukların menfaatlerini göz önünde tutarak bu anlaşmada gerekli gördüğü değişiklikleri yapabilir. Bu değişikliklerin taraflarca da kabulü hâlinde boşanmaya hükmolunur. Bu hâlde tarafların ikrarlarının hâkimi bağlamayacağı hükmü uygulanmaz. Boşanma sebeplerinden herhangi biriyle açılmış bulunan davanın reddine karar verilmesi ve bu kararın kesinleştiği tarihten başlayarak üç yıl geçmesi hâlinde, her ne sebeple olursa olsun ortak hayat yeniden kurulamamışsa evlilik birliği temelden sarsılmış sayılır ve eşlerden birinin istemi üzerine boşanmaya karar verilir.
169	Boşanma veya ayrılık davası açılınca hâkim, davanın devamı süresince gerekli olan, özellikle eşlerin barınmasına, geçimine, eşlerin mallarının yönetimine ve çocukların bakım ve korunmasına ilişkin geçici önlemleri re'sen alır.
182	Mahkeme boşanma veya ayrılığa karar verirken, olanak bulundukça ana ve babayı dinledikten ve çocuk vesayet altında ise vasinin ve vesayet makamının düşüncesini aldıktan sonra, ana ve babanın haklarını ve çocuk ile olan kişisel ilişkilerini düzenler. Mahkeme, kararında kişisel ilişki düzenlemesinin gereklerinin yerine getirilmemesi hâlinde, çocuğun menfaatine aykırı olmamak kaydıyla velayetin değiştirilebileceğini ihtar eder. Velâyetin kullanılması kendisine verilmeyen eşin çocuk ile kişisel ilişkisinin düzenlenmesinde, çocuğun özellikle sağlık, eğitim ve ahlâk bakımından yararları esas tutulur. Bu eş, çocuğun bakım ve eğitim giderlerine gücü oranında katılmak zorundadır. Hâkim, istem hâlinde irat biçiminde ödenmesine karar verilen bu

	giderlerin gelecek yıllarda tarafların sosyal ve ekonomik durumlarına göre ne miktarda ödeneceğini karara bağlayabilir.
185	Evlenmeyle eşler arasında evlilik birliği kurulmuş olur. Eşler, bu birliğin mutluluğunu elbirliğiyle sağlamak ve çocukların bakımına, eğitim ve gözetimine beraberce özen göstermekle yükümlüdürler. Eşler birlikte yaşamak, birbirine sadık kalmak ve yardımcı olmak zorundadırlar.
196	Eşlerden birinin istemi üzerine hâkim, ailenin geçimi için her birinin yapacağı parasal katkısı belirler. Eşin ev işlerini görmesi, çocuklara bakması, diğer eşin işinde karşılıksız çalışması, katkı miktarının belirlenmesinde dikkate alınır. Bu katkılar, geçmiş bir yıl ve gelecek yıllar için istenebilir.
197	Eşlerden biri, ortak hayat sebebiyle kişiliği, ekonomik güvenliği veya ailenin huzuru ciddi biçimde tehlikeye düştüğü sürece ayrı yaşama hakkına sahiptir. Birlikte yaşamaya ara verilmesi haklı bir sebebe dayanıyorsa hâkim, eşlerden birinin istemi üzerine birinin diğerine yapacağı parasal katkıya, konut ve ev eşyasından yararlanmaya ve eşlerin mallarının yönetimine ilişkin önlemleri alır. Eşlerden biri, haklı bir sebep olmaksızın diğerinin birlikte yaşamaktan kaçınması veya ortak hayatın başka bir sebeple olanaksız hâle gelmesi üzerine de yukarıdaki istemlerde bulunabilir. Eşlerin ergin olmayan çocukları varsa hâkim, ana ve baba ile çocuklar arasındaki ilişkileri düzenleyen hükümlere göre gereken önlemleri alır.
237	Artık değere katılmada mal rejimi sözleşmesiyle başka bir esas kabul edilebilir. Bu tür anlaşmalar, eşlerin ortak olmayan çocuklarının ve onların altsoylarının saklı paylarını zedeleyemez.
254	Evliliğin iptal veya boşanma kararıyla sona erdirilmesi hâlinde, ailenin ortak kullanımına özgülenmiş ve eşler arasında eşit olarak paylaşma konusu olan konutta kalmaya ve ev eşyasını kullanmaya hangisinin devam edeceği konusunda eşler anlaşabilirler. Konutta kalma hakkını elde eden eş, bu hakkın tapu kütüğüne şerh edilmesini isteyebilir. Eşlerin aile konutunda kimin kalmaya ve ev eşyasını kimin kullanmaya devam edeceği konusunda anlaşamamaları hâlinde, hakkaniyet gerektiriyorsa hâkim, olayın özelliklerini, eşlerin ekonomik ve sosyal durumlarını ve varsa çocukların menfaatlerini göz önünde bulundurarak bu hakka hangisinin sahip olacağına iptal veya boşanma kararıyla birlikte re'sen karar verir; bu kararında kalma ve kullanma süresini belirleyerek tapu kütüğüne şerhi için tapu memurluğuna bildirir. Hâkim aksine karar vermedikçe hak, belirlenen sürenin bitiminde kendiliğinden sona erer. Ancak, bu süre sona ermeden yararlanan tarafın durumunda değişiklik olması hâlinde, diğer taraf hâkimden, kararın gözden geçirilmesini isteyebilir. Eşler konutta kira ile oturuyorlarsa hâkim, gerektiğinde konutta kiracı sıfatı taşımayan eşin kalmasına karar verebilir. Bu durumda, kiralayanın sözleşmeden doğan haklarını güvenceye almak için gerekli düzenleme yapılmasına iptal veya boşanma kararıyla birlikte re'sen karar verilir.
282	Çocuk ile ana arasında soybağı doğumla kurulur. Çocuk ile baba arasında soybağı, ana ile evlilik, tanıma veya hâkim hükmüyle kurulur. Soybağı ayrıca evlât edinme yoluyla da kurulur.
285	Evlilik devam ederken veya evliliğin sona ermesinden başlayarak üçyüz gün içinde doğan çocuğun babası kocadır. Bu süre geçtikten sonra doğan çocuğun kocaya bağlanması, ananın evlilik sırasında gebe kaldığının ispatıyla mümkündür. Kocanın gaipliğine karar verilmesi hâlinde üçyüz günlük süre, ölüm tehlikesi veya son haber tarihinden işlemeye başlar.
286	Çocuk da dava hakkına sahiptir. Bu dava ana ve kocaya karşı açılır.
287	Çocuk evlilik içinde ana rahmine düşmüşse davacı, kocanın baba olmadığını ispat etmek zorundadır. Evlenmeden başlayarak en az yüzseksen gün geçtikten sonra ve evliliğin sona ermesinden başlayarak en fazla üçyüz gün içinde doğan çocuk evlilik içinde ana rahmine düşmüş sayılır
288	Çocuk, evlenmeden önce veya ayrı yaşama sırasında ana rahmine düşmüşse, davacının başka bir kanıt getirmesi gerekmez. Ancak, gebe kalma döneminde kocanın karısı ile cinsel ilişkide bulunduğu konusunda inandırıcı kanıtlar varsa, kocanın babalığına ilişkin karine geçerliliğini korur.

289	Koca, davayı, doğumu ve baba olmadığını veya ananın gebe kaldığı sırada başka bir erkek ile cinsel ilişkide bulunduğunu öğrendiği tarihten başlayarak bir yıl içinde açmak zorundadır. Çocuk, ergin olduğu tarihten başlayarak en geç bir yıl içinde dava açmak zorundadır. Gecikme haklı bir sebebe dayanıyorsa, bir yıllık süre bu sebebin ortadan kalktığı tarihte işlemeye başlar.
290	Çocuk evliliğin sona ermesinden başlayarak üçyüz gün içinde doğmuş ve ana da bu arada yeniden evlenmiş olursa, ikinci evlilikteki koca baba sayılır. Bu karine çürütülürse ilk evlilikteki koca baba sayılır.
291	Dava açma süresinin geçmesinden önce kocanın ölmesi veya gaipliğine karar verilmesi ya da sürekli olarak ayırt etme gücünü kaybetmesi hâllerinde kocanın altsoyu, anası, babası veya baba olduğunu iddia eden kişi, doğumu ve kocanın ölümünü, sürekli olarak ayırt etme gücünü kaybettiğini veya hakkında gaiplik kararı alındığını öğrenmelerinden başlayarak bir yıl içinde soybağının reddi davasını açabilir. Ergin olmayan çocuğa atanacak kayyım, atama kararının kendisine tebliğinden başlayarak bir yıl içinde soybağının reddi davasını açar. Kocanın açacağı soybağının reddi davasına ilişkin hükümler kıyas yoluyla uygulanır.
292	Evlilik dışında doğan çocuk, ana ve babasının birbiriyle evlenmesi hâlinde kendiliğinden evlilik içinde doğan çocuklara ilişkin hükümlere tâbi olur.
293	Eşler, evlilik dışında doğmuş olan ortak çocuklarını, evlenme sırasında veya evlenmeden sonra, yerleşim yerlerindeki veya evlenmenin yapıldığı yerdeki nüfus memuruna bildirmek zorundadırlar. Bildirimin yapılmamış olması, çocuğun evlilik içinde doğan çocuklara ilişkin hükümlere tâbi olmasını engellemez. Daha önce tanıma veya babalığa hükümle soybağı kurulmuş çocukların ana ve babası birbiriyle evlenince, nüfus memuru re'sen gerekli işlemi yapar.
294	Ana ve babanın yasal mirasçıları, çocuk ve Cumhuriyet savcısı sonradan evlenme yoluyla soybağının kurulmasına itiraz edebilirler. İtiraz eden, kocanın baba olmadığını ispatla yükümlüdür. Çocuğun altsoyu da, çocuğun ölmüş ya da ayırt etme gücünü sürekli olarak kaybetmiş olması hâlinde itiraz hakkına sahiptir. Tanımanın iptaline ilişkin hükümler kıyas yoluyla uygulanır.
295	Tanıma, babanın, nüfus memuruna veya mahkemeye yazılı başvurusu ya da resmî senette veya vasiyetnamesinde yapacağı beyanla olur. Tanıma beyanında bulunan kimse küçük veya kısıtlı ise, veli veya vasisinin de rızası gereklidir. Başka bir erkek ile soybağı bulunan çocuk, bu bağ geçersiz kılınmadıkça tanınmaz.
296	Beyanda bulunulan nüfus memuru, sulh hâkimi, noter veya vasiyetnameyi açan hâkim, tanımayı babanın ve çocuğun kayıtlı bulunduğu nüfus memurluklarına bildirir. Çocuğun kayıtlı bulunduğu nüfus memurluğu da tanımayı çocuğa, anasına, çocuk vesayet altında ise vesayet makamına bildirir.
297	Tanıyan, yanıлма, aldatma veya korkutma sebebiyle tanımanın iptalini dava edebilir. İptal davası anaya ve çocuğa karşı açılır.
298	Ana, çocuk ve çocuğun ölümü hâlinde altsoyu, Cumhuriyet savcısı, Hazine ve diğer ilgililer tanımanın iptalini dava edebilirler. Dava tanıyana, tanıyan ölmüşse mirasçılarına karşı açılır.
299	Ana veya çocuk tarafından tanıyanın baba olmadığı iddiasıyla açılan iptal davasında ispat yükü, tanıyanın, gebe kalma döneminde ana ile cinsel ilişkide bulunduğu ilişkine inandırıcı kanıtları göstermesinden sonra doğar.
300	Tanıyanın dava hakkı, iptal sebebinin öğrenildiği veya korkunun etkisinin ortadan kalktığı tarihten başlayarak bir yıl ve her hâlde tanımanın üzerinden beş yıl geçmekle düşer. İlgililerin dava hakkı, davacının tanımayı ve tanıyanın çocuğun babası olamayacağını öğrendiği tarihten başlayarak bir yıl ve her hâlde tanımanın üzerinden beş yıl geçmekle düşer. Çocuğun dava hakkı, ergin olmasından başlayarak bir yıl geçmekle düşer. Yukarıdaki süreler geçtiği hâlde gecikmeyi haklı kılan sebep varsa, sebebin ortadan kalkmasından başlayarak bir ay içinde dava açılabilir.
301	Çocuk ile baba arasındaki soybağının mahkemece belirlenmesini ana ve çocuk isteyebilirler. Dava babaya, baba ölmüşse mirasçılarına karşı açılır. Babalık davası, Cumhuriyet savcısına ve Hazineye; dava ana tarafından açılmışsa kayyım; kayyım tarafından açılmışsa anaya ihbar edilir.

302	Davalının, çocuğun doğumundan önceki üç yüzüncü gün ile yüz sekseninci gün arasında ana ile cinsel ilişkide bulunmuş olması, babalığa karine sayılır. Bu sürenin dışında olsa bile fiili gebe kalma döneminde davalının ana ile cinsel ilişkide bulunduğu tespit edilirse aynı karine geçerli olur. Davalı, çocuğun babası olmasının olanaksızlığını veya bir üçüncü kişinin baba olma olasılığının kendisinininkinden daha fazla olduğunu ispatlarsa karine geçerliliğini kaybeder.
303	Babalık davası, çocuğun doğumundan önce veya sonra açılabilir. Ananın dava hakkı, doğumdan başlayarak bir yıl geçmekle düşer. (İptal ikinci fıkra: Anayasa Mahkemesi'nin 27/10/2011 tarihli ve E.: 2010/71, K.: 2011/143 sayılı Kararı ile.) Çocuk ile başka bir erkek arasında soybağı ilişkisi varsa, bir yıllık süre bu ilişkinin ortadan kalktığı tarihte işlemeye başlar. Bir yıllık süre geçtikten sonra gecikmeyi haklı kılan sebepler varsa, sebebin ortadan kalkmasından başlayarak bir ay içinde dava açılabilir.
304	Ana, babalık davası ile birlikte veya ayrı olarak baba veya mirasçılarının aşağıdaki giderlerin karşılanmasını isteyebilir: 1. Doğum giderleri, 2. Doğumdan önceki ve sonraki altışar haftalık geçim giderleri, 3. Gebelik ve doğumun gerektirdiği diğer giderler. Çocuk ölü doğmuş olsa bile hâkim, bu giderlerin karşılanmasına karar verebilir. Üçüncü kişiler veya sosyal güvenlik kuruluşlarınca anaya yapılan ödemeler, hakkaniyet ölçüsünde tazminattan indirilir.
305	Bir küçüğün evlât edinilmesi, evlât edinen tarafından bir yıl süreyle bakılmış ve eğitilmiş olması koşuluna bağlıdır. Evlât edinmenin her hâlde küçüğün yararına bulunması ve evlât edinenin diğer çocuklarının yararlarının hakkaniyete aykırı bir biçimde zedelenmemesi de gerekir.
306	Eşler, ancak birlikte evlât edinebilirler; evli olmayanlar birlikte evlât edinemezler. Eşlerin en az beş yıldan beri evli olmaları veya otuz yaşını doldurmuş bulunmaları gerekir. Eşlerden biri, en az iki yıldan beri evli olmaları veya kendisinin otuz yaşını doldurmuş bulunması koşuluyla diğerinin çocuğunu evlât edinebilir.
308	Evlât edinilenin, evlât edinenden en az onsekiz yaş küçük olması şarttır. Ayırt etme gücüne sahip olan küçük, rızası olmadıkça evlât edinilemez. Vesayet altındaki küçük, ayırt etme gücüne sahip olup olmadığına bakılmaksızın vesayet dairelerinin izniyle evlât edinilebilir.
309	Evlât edinme, küçüğün ana ve babasının rızasını gerektirir. Rıza, küçüğün veya ana ve babasının oturdukları yer mahkemesinde sözlü veya yazılı olarak açıklanarak tutanağa geçirilir. Verilen rıza, evlât edinenlerin adları belirtilmemiş veya evlât edinenler henüz belirlenmemiş olsa dahi geçerlidir.
310	Rıza, küçüğün doğumunun üzerinden altı hafta geçmeden önce verilemez. Rıza, tutanağa geçirilme tarihinden başlayarak altı hafta içinde aynı usulle geri alınabilir. Geri almadan sonra yeniden verilen rıza kesindir.
311	Aşağıdaki hâllerde ana ve babadan birinin rızası aranmaz: 1. Kim olduğu veya uzun süreden beri nerede oturduğu bilinmiyorsa veya ayırt etme gücünden sürekli olarak yoksun bulunuyorsa, 2. Küçüğe karşı özen yükümlülüğünü yeterince yerine getirmiyorsa.
312	Küçük, gelecekte evlât edinilmek amacıyla bir kuruma yerleştirilir ve ana ve babadan birinin rızası eksik olursa, evlât edinenin veya evlât edinmede aracılık yapan kurumun istemi üzerine ve kural olarak küçüğün yerleştirilmesinden önce, onun oturduğu yer mahkemesi bu rızanın aranıp aranmamasına karar verir. Diğer hâllerde, bu konudaki karar evlât edinme işlemleri sırasında verilir. Ana ve babadan birinin küçüğe karşı özen yükümlülüğünü yeterince yerine getirmemesi sebebiyle rızasının aranmaması hâlinde, bu konudaki karar kendisine yazılı olarak bildirilir.
314	Ana ve babaya ait olan haklar ve yükümlülükler evlât edinene geçer. Evlâtlık, evlât edinenin mirasçısı olur. Evlâtlık küçük ise evlât edinenin soyadını alır. Evlât edinen isterse çocuğa yeni bir ad verebilir. Ergin olan evlâtlık, evlât edinilme sırasında dilerse evlât edinenin soyadını alabilir. (İptal fıkra: Anayasa Mahkemesi'nin 26/7/2023 tarihli ve E.: 2023/3, K.: 2023/139 sayılı Kararı ile.) Evlâtlığın, miras ve başka haklarının zedelenmemesi, aile bağlarının devam etmesi için evlâtlığın naklen geldiği aile kütüğü ile evlât edinenin aile kütüğü arasında her türlü bağ kurulur. Ayrıca evlâtlıkla ilgili kesinleşmiş mahkeme kararı her iki nüfus kütüğüne işlenir. Evlât edinme ile ilgili

	kayıtlar, belgeler ve bilgiler mahkeme kararı olmadıkça veya evlâtlık istemedikçe hiçbir şekilde açıklanamaz.
321	Çocuk, ana ve baba evli ise ailenin soyadını taşır. Ancak, ana önceki evliliğinden dolayı çifte soyadı taşıyorsa çocuk onun bekârlık soyadını taşır.
322	Ana, baba ve çocuk, ailenin huzur ve bütünlüğünün gerektirdiği şekilde birbirlerine yardım etmek, saygı ve anlayış göstermek ve aile onurunu gözetmekle yükümlüdürler.
323	Ana ve babadan her biri, velâyeti altında bulunmayan veya kendisine bırakılmayan çocuk ile uygun kişisel ilişki kurulmasını isteme hakkına sahiptir.
324	Ana ve babadan her biri, diğerinin çocuk ile kişisel ilişkisini zedelemekten, çocuğun eğitilmesi ve yetiştirilmesini engellemekten kaçınmakla yükümlüdür. Kişisel ilişki sebebiyle çocuğun huzuru tehlikeye girer veya ana ve baba bu haklarını birinci fıkra da öngörülen yükümlülüklerine aykırı olarak kullanırlar veya çocuk ile ciddi olarak ilgilenmezler ya da diğer önemli sebepler varsa, kişisel ilişki kurma hakkı reddedilebilir veya kendilerinden alınabilir. (Ek üçüncü fıkra:24/11/2021-7343/38 md.) Velayet kendisine bırakılan ana veya baba, kişisel ilişki düzenlemesinin gereklerini yerine getirmemezse çocuğun menfaatine aykırı olmamak kaydıyla velayet değiştirilebilir. Bu husus kişisel ilişki kurulmasına dair kararda taraflara ihtar edilir.
325	Olağanüstü hâller mevcutsa, çocuğun menfaatine uygun düştüğü ölçüde çocuk ile kişisel ilişki kurulmasını isteme hakkı diğer kişilere, özellikle hısımlarına da tanınabilir. Ana ve baba için öngörülen sınırlamalar üçüncü kişiler için kıyas yoluyla uygulanır
326	Kişisel ilişki kurulmasıyla ilgili bütün düzenlemelerde çocuğun oturduğu yer mahkemesi de yetkilidir. Boşanmaya ve evlilik birliğinin korunmasına ilişkin yetki kuralları saklıdır. Çocuk ile kişisel ilişkiye yönelik bir düzenleme yapıncaya kadar, velâyet hakkına sahip veya çocuk kendisine bırakılmış kişinin rızası dışında kişisel ilişki kurulamaz.
327	Çocuğun bakımı, eğitimi ve korunması için gerekli giderler ana ve baba tarafından karşılanır. Ana ve baba, yoksul oldukları veya çocuğun özel durumu olağanüstü harcamalar yapılmasını gerektirdiği takdirde ya da olağan dışı herhangi bir sebebin varlığı hâlinde, hâkimin izniyle çocuğun mallarından onun bakım ve eğitimine yetecek belli bir miktar sarfedebilirler.
328	Ana ve babanın bakım borcu, çocuğun ergin olmasına kadar devam eder. Çocuk ergin olduğu halde eğitimi devam ediyorsa, ana ve baba durum ve koşullara göre kendilerinden beklenebilecek ölçüde olmak üzere, eğitimi sona erinceye kadar çocuğa bakmakla yükümlüdürler.
329	Küçüğe fiilen bakan ana veya baba, diğerine karşı çocuk adına nafaka davası açabilir. Ayırt etme gücüne sahip olmayan küçük için gereken hâllerde nafaka davası, atanacak kayyım veya vasi tarafından da açılabilir. Ayırt etme gücüne sahip olan küçük de nafaka davası açabilir.
330	Nafaka miktarı, çocuğun ihtiyaçları ile ana ve babanın hayat koşulları ve ödeme güçleri dikkate alınarak belirlenir. Nafaka miktarının belirlenmesinde çocuğun gelirleri de göz önünde bulundurulur. Nafaka her ay peşin olarak ödenir. Hâkim istem hâlinde, irat biçiminde ödenmesine karar verilen nafakanın gelecek yıllarda tarafların sosyal ve ekonomik durumlarına göre ne miktarda ödeneceğini karara bağlayabilir.
331	Durumun değişmesi hâlinde hâkim, istem üzerine nafaka miktarını yeniden belirler veya nafakayı kaldırır.
332	Nafaka davası açılınca hâkim, davacının istemi üzerine dava süresince gerekli olan önlemleri alır. Soybağı tespit edilirse, davalının, uygun nafaka miktarını depo etmesine veya geçici olarak ödemesine karar verilebilir.
333	Babalık davası ile birlikte nafaka istenir ve hâkim, babalık olasılığını kuvvetli bulursa, hükümden önce çocuğun ihtiyaçları için uygun bir nafakaya karar verebilir.
334	Ana ve baba nafaka yükümlülüklerini sürekli olarak ve ısrarla yerine getirmezlerse ya da kaçma hazırlığı içinde bulundukları, mallarını gelişigüzel harcadıkları veya heba ettikleri kabul edilebilirse hâkim, gelecekteki nafaka yükümlülüklerine ilişkin olarak uygun bir güvencenin sağlanmasına veya gerektiğinde diğer önlemlerin alınmasına karar verebilir.

335	Ergin olmayan çocuk, ana ve babasının velâyeti altındadır. Yasal sebep olmadıkça velâyet ana ve babadan alınamaz. Hâkim vasi atanmasına gerek görmedikçe, kısıtlanan ergin çocuklar da ana ve babanın velâyeti altında kalırlar.
336	Evlilik devam ettiği sürece ana ve baba velâyeti birlikte kullanırlar. Ortak hayata son verilmiş veya ayrılık hâli gerçekleşmişse hâkim, velâyeti eşlerden birine verebilir. Velâyet, ana ve babadan birinin ölümü hâlinde sağ kalana, boşanmada ise çocuk kendisine bırakılan tarafa aittir.
337	Ana ve baba evli değilse velâyet anaya aittir. Ana küçük, kısıtlı veya ölmüş ya da velâyet kendisinden alınmışsa hâkim, çocuğun menfaatine göre, vasi atar veya velâyeti babaya verir.
338	Eşler, ergin olmayan üvey çocuklarına da özen ve ilgi göstermekle yükümlüdürler. Kendi çocuğu üzerinde velâyeti kullanan eşe diğer eş uygun bir şekilde yardımcı olur; durum ve koşullar zorunlu kıldığı ölçüde çocuğun ihtiyaçları için onu temsil eder.
339	Ana ve baba, çocuğun bakım ve eğitimi konusunda onun menfaatini göz önünde tutarak gerekli kararları alır ve uygularlar. Çocuk, ana ve babasının sözünü dinlemekle yükümlüdür. Ana ve baba, olgunluğu ölçüsünde çocuğa hayatını düzenleme olanağı tanılır; önemli konularda olabildiğince onun düşüncesini göz önünde tutarlar. Çocuk, ana ve babasının rızası dışında evi terkedemez ve yasal sebep olmaksızın onlardan alınamaz. Çocuğun adını ana ve babası koyar.
340	Ana ve baba, çocuğu olanaklarına göre eğitirler ve onun bedensel, zihinsel, ruhsal, ahlâkî ve toplumsal gelişimini sağlar ve korurlar. Ana ve baba çocuğa, özellikle bedensel ve zihinsel engelli olanlara, yetenek ve eğilimlerine uygun düşecek ölçüde, genel ve meslekî bir eğitim sağlarlar. 25/4/2013 tarihli ve 6462 sayılı Kanunun 1 inci maddesiyle, bu fıkırdaki yer alan “özürlü” ibaresi “engelli” şeklinde değiştirilmiştir.
341	Çocuğun dinî eğitimi belirleme hakkı ana ve babaya aittir. Ana ve babanın bu konudaki haklarını sınırlayacak her türlü sözleşme geçersizdir. Ergin, dinini seçmekte özgürdür.
342	Ana ve baba, velâyetleri çerçevesinde üçüncü kişilere karşı çocuklarının yasal temsilcisidirler. İyiniyetli üçüncü kişiler, eşlerden her birinin diğerinin rızasıyla işlem yaptığını varsayabilirler. Vesayet makamlarının iznine bağlı hususlar dışında kısıtlıların temsiline ilişkin hükümler velâyetteki temsilde de uygulanır.
343	Velâyet altındaki çocuğun fiil ehliyeti, vesayet altındaki kişinin ehliyeti gibidir. Çocuk, borçlarından ana ve babanın çocuk malları üzerindeki haklarına bakılmaksızın kendi malvarlığı ile sorumludur.
344	Velâyet altındaki çocuk, ayırt etme gücüne sahip ise ana ve babanın rızasıyla aile adına hukukî işlemler yapabilir; bu işlemlerden dolayı ana ve baba borç altına girer.
345	Çocuk ile ana veya baba arasında ya da ana ve babanın menfaatine olarak çocuk ile üçüncü kişi arasında yapılacak bir hukukî işlemle çocuğun borç altına girebilmesi, bir kayyımın katılmasına ve hâkimin onayına bağlıdır.
346	Çocuğun menfaati ve gelişmesi tehlikeye düştüğü takdirde, ana ve baba duruma çare bulamaz veya buna güçleri yetmezse hâkim, çocuğun korunması için uygun önlemleri alır.
347	Çocuğun bedensel ve zihinsel gelişmesi tehlikede bulunur veya çocuk manen terk edilmiş hâlde kalırsa hâkim, çocuğu ana ve babadan alarak bir aile yanına veya bir kuruma yerleştirebilir. Çocuğun aile içinde kalması ailenin huzurunu onlardan katlanmaları beklenemeyecek derecede bozuyorsa ve durumun gereklerine göre başka çare de kalmamışsa, ana ve baba veya çocuğun istemi üzerine hâkim aynı önlemleri alabilir. Ana ve baba ile çocuğun ödeme gücü yoksa bu önlemlerin gerektirdiği giderler Devletçe karşılanır.
348	Çocuğun korunmasına ilişkin diğer önlemlerden sonuç alınamaz ya da bu önlemlerin yetersiz olacağı önceden anlaşılırsa, hâkim aşağıdaki hâllerde velâyetin kaldırılmasına karar verir: 1. (Değişik: 1/7/2005-5378/38 md.) Ana ve babanın deneyimsizliği, hastalığı, başka bir yerde bulunması veya benzeri sebeplerden biriyle velâyet görevini gereği gibi yerine getirememesi. 2. Ana ve babanın çocuğa yeterli ilgiyi göstermemesi veya ona karşı yükümlülüklerini ağır biçimde savsaklaması. Velâyet ana ve babanın her ikisinden kaldırılırsa çocuğa bir vasi atanır. Kararda aksi belirtilmedikçe, velâyetin kaldırılması mevcut ve doğacak bütün çocukları kapsar.

349	Velâyetle sahip ana veya babanın yeniden evlenmesi, velâyetin kaldırılmasını gerektirmez. Ancak, çocuğun menfaati gerektirdiğinde velâyet sahibi değiştirilebileceği gibi, durum ve koşullara göre velâyet kaldırılarak çocuğa vasi de atanabilir.
350	Velâyetin kaldırılması hâlinde ana ve babanın çocuklarının bakım ve eğitim giderlerini karşılama yükümlülükleri devam eder. Ana ve baba ile çocuğun ödeme gücü yoksa bu giderler Devletçe karşılanır. Nafakaya ilişkin hükümler saklıdır.
351	Durumun değişmesi hâlinde, çocuğun korunmasına ilişkin önlemlerin yeni koşullara uydurulması gerekir. Velâyetin kaldırılmasını gerektiren sebep ortadan kalkmışsa hâkim, re'sen ya da ana veya babanın istemi üzerine velâyeti geri verir.
352	Ana ve baba, velâyetleri devam ettiği sürece çocuğun mallarını yönetme hakkına sahip ve bununla yükümlüdürler; kural olarak hesap ve güvence vermezler. Ana ve babanın yükümlülüklerini yerine getirmedikleri durumlarda hâkim müdahale eder.
353	Evlilik sona erince velâyet kendisinde kalan eş, hâkime çocuğun malvarlığının dökümünü gösteren bir defter vermek ve bu malvarlığında veya yapılan yatırımlarda gerçekleşen önemli değişiklikleri bildirmek zorundadır.
354	Ana ve baba, kusurları sebebiyle velâyetleri kaldırılmadıkça, çocuğun mallarını kullanabilirler.
355	Ana ve baba, çocuk mallarının gelirlerini öncelikle çocuğun bakımı, yetiştirilmesi ve eğitimi için; hakkaniyete uyduğu ölçüde de aile ihtiyaçlarını karşılamak üzere sarfedebilirler. Gelir fazlası, çocuk mallarına katılır.
356	Olağan ihtiyaçlar gerektirdiği ölçüde sermaye biçiminde ödemeler, tazminatlar ve benzeri edimler çocuğun bakımı için kısmen kullanılabilir. Çocuğun bakımı, yetiştirilmesi ve eğitimi için zorunluluk varsa hâkim, ana ve babaya belirlediği miktarlarda çocuğun diğer mallarına da başvurma yetkisini tanıyabilir.
357	Ana ve baba, faiz getiren yatırım veya tasarruf hesabı açılmak üzere ya da açıkça ana ve babanın kullanmaması koşuluyla çocuğa yapılan kazandırmaların gelirlerini kendi menfaatlerine sarf edemezler. Kazandırmada bulunan kişi, kazandırma sırasında açıkça aksini öngörmedikçe, ana ve baba bunlar üzerinde yönetim hakkına sahiptir.
358	Ölüme bağlı tasarruf yoluyla çocuğun saklı payı ana ve babanın yönetimi dışında bırakılabilir. Miras bırakan yönetimi bir üçüncü kişiye bırakmışsa, tasarrufunda bu kişinin belirli zamanlarda sulh hâkimine hesap vermesini öngörebilir.
359	Ana ve baba tarafından bir meslek veya sanat ile uğraşması için çocuğa kendi malından verilen kısmın veya kendi kişisel kazancının yönetimi ve bunlardan yararlanma hakkı çocuğa aittir. Çocuğun evde ana ve babasıyla birlikte yaşaması hâlinde, ana ve baba ondan kendisinin bakımı için uygun bir katkıda bulunmasını isteyebilirler.
360	Ana ve baba, çocuğun mallarını yönetmekte her ne sebeple olursa olsun yeterince özen göstermezlerse hâkim, malların korunması için uygun önlemleri alır. Hâkim, özellikle malların yönetimi konusunda talimat verebilir; belirli zamanlarda verilen bilgi ve hesabı yeterli görmezse, malların tevdi edilmesine veya güvence gösterilmesine karar verebilir.
361	Çocuğun mallarının tehlikeye düşmesi başka bir şekilde önlenemiyorsa hâkim, yönetimin bir kayyıma devredilmesine karar verebilir. Çocuğun, yönetimi ana ve babaya ait olmayan malları tehlikeye düştüğünde hâkim, aynı önlemlerin alınmasını kararlaştırabilir. Çocuk mallarının gelirlerinin veya bu mallardan ayrılmış belirli miktarların kanuna uygun şekilde sarf edileceğinden kuşku duyulursa hâkim, bunların da yönetimini bir kayyıma bırakabilir.
362	Ana ve baba, velâyetleri veya yönetim hakları sona erince, çocuğun mallarını, hesabıyla birlikte ergin çocuğa, vasisine veya kayyıma devrederler.
363	Ana ve baba, çocuk mallarının geri verilmesinde vekil gibi sorumludurlar. Dürüstlük kuralına uygun olarak başkasına devrettikleri malların yerine sadece aldıkları karşılığı geri vermekle yükümlüdürler. Kanuna uygun olarak çocuk veya aile için yaptıkları harcamalardan dolayı tazminatla yükümlü tutulmazlar.
419	Vesayet makamı, gecikmeksizin vasi atamakla yükümlüdür. Gerek duyulduğunda henüz ergin olmayanların da kısıtlanmasına karar verilebilir; ancak, kısıtlama kararı ergin olduktan sonra sonuç doğurur. Kısıtlanan ergin çocuklar kural olarak vesayet altına alınmayıp velâyet altında bırakılır.

495	Miras bırakanın birinci derece mirasçıları, onun altsoyudur. Çocuklar eşit olarak mirasçılardır. Miras bırakandan önce ölmüş olan çocukların yerini, her derecede halefiyet yoluyla kendi altsoyları alır.
497	Altsoyu, ana ve babası ve onların altsoyu bulunmayan miras bırakanın mirasçıları, büyük ana ve büyük babalarıdır. Bunlar, eşit olarak mirasçılardır. Miras bırakandan önce ölmüş olan büyük ana ve büyük babaların yerlerini, her derecede halefiyet yoluyla kendi altsoyları alır. Ana veya baba tarafından olan büyük ana ve büyük babalardan biri altsoyu bulunmaksızın miras bırakandan önce ölmüşse, ona düşen pay aynı taraftaki mirasçılara kalır. Ana veya baba tarafından olan büyük ana ve büyük babaların ikisi de altsoyları bulunmaksızın miras bırakandan önce ölmüşlerse, bütün miras diğer taraftaki mirasçılara kalır. Sağ kalan eş varsa, büyük ana ve büyük babalardan birinin miras bırakandan önce ölmüş olması hâlinde, payı kendi çocuğuna; çocuğu yoksa o taraftaki büyük ana ve büyük babaya; bir taraftaki büyük ana ve büyük babanın her ikisinin de ölmüş olmaları hâlinde onların payları diğer tarafa geçer.
499	Sağ kalan eş, birlikte bulunduğu zümreye göre miras bırakana aşağıdaki oranlarda mirasçı olur: 1. Miras bırakanın altsoyu ile birlikte mirasçı olursa, mirasın dörtte biri, 2. Miras bırakanın ana ve baba zümresi ile birlikte mirasçı olursa, mirasın yarısı, 3. Miras bırakanın büyük ana ve büyük babaları ve onların çocukları ile birlikte mirasçı olursa, mirasın dörtte üçü, bunlar da yoksa mirasın tamamı eşe kalır.
513	Miras bırakan, hakkında borç ödemedен aciz belgesi bulunan altsoyunu, saklı payının yarısı için mirasçılıktan çıkarabilir. Ancak, bu yarıyı mirasçılıktan çıkarılanın doğmuş ve doğacak çocuklarına özgülemesi şarttır. Miras açıldığı zaman borç ödemedен aciz belgesinin hükmü kalmamışsa veya belgenin kapsadığı borç tutarı mirasçılıktan çıkarılanın miras payının yarısını aşmıyorsa, mirasçılıktan çıkarılanın istemi üzerine çıkarma iptal olunur.
582	Cenin, sağ doğmak koşuluyla mirasçı olur. Ölü doğan çocuk mirasçı olamaz.
641	Mirasçılar, tereke borçlarından müteselsilen sorumludurlar. Ana ve baba veya büyük ana ve büyük baba ile birlikte yaşayan ve emeklerini veya gelirlerini aileye özgüleyen ergin çocuklar ile torunlara verilecek uygun miktardaki tazminat, bu yüzden terekenin borç ödemedен acze düşmemesi kaydıyla tereke borcu sayılır.
674	Çocukların eğitim ve öğrenimi için yapılan giderler sebebiyle geri verme yükümlülüğü, miras bırakanın aksini arzu ettiği ispat edilmedikçe, ancak alışılmış ölçüleri aşan kısım için mevcuttur. Eğitim ve öğrenimini tamamlamamış olan veya engelliliği bulunan çocuklara, paylaşmada hakkaniyete uygun bir ödeme yapılır.